

Foundation For Development of Art and Pedagogical Sciences

Фонд развития гуманитарных и педагогических наук

ISSN 1987-7323

სამეცნიერო რეფერირებადი ჟურნალი

ენა და კულტურა

№9

Language and Culture

Scientific Peer Reviewed Journal

UDC (uak) 81+001

e-65

ჰუმანიტარულ და პედაგოგიკურ მეცნიერებათა განვითარების ფონდი
Foundation For Development of Art and Pedagogical Sciences
Фонд развития гуманитарных и педагогических наук

ჟურნალი რეცენზირებადია, უარყოფითი რეცენზიით ნაშრომი ავტორს არ დაუბრუნდება.

მთავარი რედაქტორი: მანანა მიქაძე,
პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

პასუხისმგებელი რედაქტორი: თამარ ლომთაძე, ფილოლოგიის
აკადემიური დოქტორი, ასოცირებული
პროფესორი

სარედაქციო კოლეგია:

ენათმეცნიერება: ი. აიდუკოვიჩი, დ. ანისიმოვა, ა. არაბული, მ. აფანასიადი, ც. ახელედანი, მ. ახმადი, დ. ბახტაძე, ფ. ბახშიევა, ა. ბერდინევესკი, ბ. ბოლესტა-ვრონა, ე. ბუნიაკოვა, ნ. გელდიაშვილი, გ. გოგოლაშვილი, ი. გოშხეთელიანი, ა. დიომიდოვა, რ. ენუქაშვილი, ნ. ვასილევა, ნ. ზვიადაძე, ხ. თუმანიშვილი, ნ. კირვალიძე, მ. კობეშავიძე, ა. კოვტუნი, ს. კოროტკაია, გ. ლებანიძე, ო. ლეშაკი, მ. მეგრელიშვილი, ს. მუჯირი, მ. ნათაძე, ა. ჟდანოვიჩი, გ. ტოკარევი, მ. ქაცარავა, მ. ღარიბაშვილი.

ლიტერატურისმცოდნეობა: ც. აბულაძე, ხ. არსლანი, ვ. ასათიანი, ლ. ბორისოვა, მ. გავრილინა, ვ. დროზდოვა-დიესი, ზ. ვალიევა, ო. ინკოვა, ნ. კაკაურიძე, ე. კარაბეკოვა, კ. კორენოვსკა, ა. ლევიცკი, ს. ნიკოლეიშვილი, ნ. ჟანპეისოვა, ს. სიგუა, ტ. სიმინი, ვ. სტარინენოვი, ნ. ჩიხლაძე.

პედაგოგიური მეცნიერებები: რ. გაბუნავა, ო. გუსევა, ლ. ეკშემბეევა, ვ. იზბულე, ბ. იმნაძე, ლ. კიროვა, ნ. მაღლაკელიძე, ს. შაფიევი, ლ. ჩერნოვატი.

ჟურნალისტიკა: პ. ჟოლნეროვიჩი, გ. ქობალიანი

უმადლესი სკოლის ადმინისტრირება, განათლების ლიდერობისა და პოლიტიკის ანალიზი: ქ. მამისეიშვილი

ისტორიული მეცნიერებები: ვ. განკევიჩი, გ. მჭედლიძე, ო. ნიშნიანიძე, ე. პეტროსიანი, გ. სანიკიძე, მ. ჩხარტიშვილი

ფილოსოფიური მეცნიერებები: ე. არუტუნიანი, რ. ბალანჩივაძე, გ. ბარხალოვი, დ. ბერესტოვსკაია, რ. კაიცუნი.

ფსიქოლოგიური მეცნიერებები: გ. ავანესიანი, ს. პილიშევი, მ. სირბილაძე, მ. ყოლბაია, ტ. ხოლუმენკო.

ხელოვნებათმცოდნეობა: ა. არველაძე, ვ. კიკნაძე, რ. ლორთქიფანიძე, გ. მახმუდოვა, ა. როვენკო, გ. სიხარულიძე

იურიდიული მეცნიერებები: ე. დუმილოვი, მ. უგრეხელიძე, ს. შაიკენოვა

მედიცინის მეცნიერებები: მ. მარგველაშვილი, ა. ნადარეიშვილი, გ. ხეჩინაშვილი, თ. ხეჩინაშვილი

მთარგმნელთა საბჭოს ხელმძღვანელი: ნ. კვირიკაძე

ჟურნალის სამუშაო ენებია: ქართული, რუსული, ინგლისური, გერმანული, ფრანგული, ესპანური

ავტორის პოზიცია შეიძლება არ დაემთხვეს სარედაქციო კოლეგიის მეცნიერულ აზრს.

Редколлегия:

Языкознание: Анисимова Д. Ю., Арабули А.И., Афанасиади М.А., Ахмади М.М., Ахвледиани Ц. А., Айдукович; Бахтадзе Д.Г., И.М., Бахшиева Ф.С., Бердичевский А.Л., Болеста-Врона Б., Буниакова Е.А., Василева Н. Н., Гарибашвили М., Гелдиашвили Н., Гоголашвили Г.Б., Гошкетелиани И.И., Диомидова А. Ю., Р. Енукашвили, Н. Звиададзе, Жданович А.А., Кацарава М.С., Кирвалидзе Н., Коберидзе М., Ковтун А.И., Короткая С.Н., Лебанидзе Г.Ш., Лещак О, Мегрелишвили М.Д., Муджири М.А., Натадзе М.Р., Токарев Г.В., Туманишвили Х.

Литературоведение: Абуладзе Ц. А., Арслан Х., Асатиани В.Р., Борисова Л.М., Гаврилина М.А., Велиева З.Г., Дроздова-Диес Т., Жанпеисова Н. М., Инкова О.Ю., Какауридзе Н. А., Карабекова Е. В., Кореновска Л., Левицкий А. Э., Николеишвил С. А., Сигуа С.И., Симян Т.С., Стариченок В. Д., Чихладзе Н.К.

Журналистика: Кобалиани Г.Н., Жолнерович П.П.

Педагогические науки: Габечава Р.Р., Гусева О. Н., Екшембева Л.В., Избуле В.П., Имнадзе Б.Л, Кирова Л. К., К.Е., Маглакелидзе Н.Ш., Шафиев С.А., Черноваты Л.Н.

Лидерство просвещения и политический анализ администрации просвещения: Мамисеишвили К.Е.

Исторические науки: Ганкевич В.Ю., Мчедлидзе Г. Л, Нишнианидзе О. Г., Петросян Э. Х., Саникидзе Г. Л., Чхартишвили М.

Философские науки: Арутюнян Э. А., Баланчивадзе Р.Г., Бархалов Г.Н., Берестовская Д. С., Кайцуни Р.А.

Психологические науки: Аванесян Г., Колбая М. Г., Пилишек С.А., Сирбиладзе М.П., Холуменко Т.Б.

Юридические науки: Думилов Е.И., Угрехелидзе М. Г., Шайкенова С.Т.

Медицинские науки: Маргвелашвили В.В., Надареишвили А. А., Хечинашвили Г.Н., Хечинашвили Т.Р.

Искусствоведческие науки: Арвеладзе А.Г., Кикнадзе В.Д, Лордкипанидзе Р.В., Махмудова Г.Р., Ровенко А.И, Сихарулидзе Г.Г.

Руководитель Совета переводчиков: Квирикадзе Н. Г.

Статьи в журнале публикуются на грузинском, русском, английском, немецком, французском, эспанском языках.

Позиция авторов публикации может не совпадать с точкой зрения редколлегии журнала.

Editorial board:

Linguistic: Aidukovich I., Anisimova D., , Arabuli A., Aphanasiadi M., Akhvlediani Ts., Akhmadi M., Bakhshieva, Bakhtadze D., F., Berdichevski A., Bolesta-Vrona B., Buniakova E., Garibashvili M., Geldiashvili N., Gogolashvili G., Goshkheteliani I., Diomidova A., R.Enokhi, Jdanovich A., Katsarava M., Kirvalidze N., Kobeshavidze M., Kovtun A., Korotkaia S., Lebanidze G., Leshak O., Megrelishvili M., Mudjiri S., Natadze M., Tokarev G., Tumanishvili Kh., Vasileva N., N. Zviadadze.

Science of Literature: Abuladze Ts., Arslan Kh., Asatiani V., Borisova L., Chikhladze N., Gavrilina M., Gadjev A. . Drozdova - Dies T., Janpeisova N., Inkova O., Kakauridze N., Karabekova E., Korenovska K., Levitski A., Nikoleishvili S., Sigua S., Simian T., Starichenok V., Velieva Z.

Journalistic: Kobaliani G., Jolnerovich P.

Pedagogical sciences: Gabechava R., Chernovati L., Guseva O., Imnadze B., Tshembeeva L., Izbule V., Kirova L., Maglakelidze N., Shaphievi S.

PHD in Educational Leadership and Policy Analysis: Mamiseishvili K.

Science of History: Chkhartishvili M., Gankevich V., Mchedlidze G., Nishnianidze O., Petrosiani E., Sanikidze G.

Science of Phylosophy: Arutunian E., Balanchivadze R., Barskalov G., Berestovskaia D., Kaitsun R.

Science of Psychology: Avanesian G., Kolbaia M., Polishek S., Sirbiladze M., Skolumenko T.

Science of Law: Dumilov E., Ugrekheldidze M., Shaikenova S.

Science of Art: Arveladze A., Kiknadze V., Lortkipanidze R., Makhmudova G., Rovenko A., Sikharulidze G.

Science of Medicine: Margvelashvili V., Nadareishvili A., Khechinashvili G., Khechinashvili T.

Head of the Board of Translators: Kvirikadze N.

Languages of scientific journal: Georgian, Russian, English, German, Franch, Spanish.

Possition of authors may be out of the possition of Editorial Board.

- აბულაძე ცისანა** – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი, საქართველო.
- აგანესიანი გრანტი** – ფსიქოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი, ერევანი, სომხეთი.
- აილუკოვიჩი იან** – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ბელგრადაცის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, სერბია.
- ანისიმოვა დარია** – ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი, მოსკოვის სლავისტიკის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის სწავლული მდივანი, რუსეთი.
- არაბული ავთანდილი** – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, აკადემიკოსი, არნ. ჩიქობავას ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი, საქართველო.
- არგელაძე ანა** – ხელოვნებათმცოდნეობის აკადემიური დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი, საქართველო.
- არსლან ხ.** – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, სტამბულის ოკანის უნივერსიტეტი, სტამბული, თურქეთი.
- არუტუნიანი ელზარდი** – ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ერევნის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ერევანი, სომხეთი.
- ასათიანი ვალერი** – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, საქართველო.
- აფანასიადი მარია** – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ფრაკის დემოკრიტეს სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქ. კომოტინი, საბერძნეთი.
- ახვლედიანი ციური** – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, საქართველო.
- ახმადი მამედი** – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ტ. მორადესის სახელობის თეირანის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თეირანი, ირანი.
- ბალანჩივაძე რეზო** – ფილოსოფიურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, შოთა რუსთაველის თეატრისა და კინოს სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, საქართველო.
- ბარხალოვი გ.** – ფილოსოფიურ მეცნიერებათა დოქტორი, ბაქოს სლავისტიკის უნივერსიტეტი, ბაქო, აზერბაიჯანი.
- ბახტაძე დალი** – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, საქართველო.
- ბახშივაა ფ.** – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ბაქოს სლავისტიკის უნივერსიტეტი, ბაქო, აზერბაიჯანი.
- ბერდიჩევსკი ალენ** – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ბურგენლანდის საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობათა ინსტიტუტი, ავსტრია.
- ბერეტსკაია დიანა** – ფილოსოფიურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ვერნადსკის სახელობის საერო უნივერსიტეტი, კიევი, უკრაინა.
- ბოლესტა-ერონა ბოზენა** – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ბოლესტოკი, პოლონეთი.
- ბორისოვა ლიუდმილა** – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ვერნადსკის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, კიევი, უკრაინა.
- ბუნიაკოვა ე.** – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ქ. ალბის სალენტოს უნივერსიტეტი, ალბა, იტალია.
- გაბენაგა როზა** – პედაგოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს პოლიტიკური აკადემია, თბილისი, საქართველო.
- გაგრილინა მარია** – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საერო უნივერსიტეტი, ლატვია.
- განკევიჩი ვიქტორი** – ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ვ. ვერნადსკის სახელობის საერო უნივერსიტეტი, კიევი, უკრაინა.
- გელდიაშვილი ნუნუ** – ფილოლოგიის აკადემიური დოქტორი, პროფესორი, იაკობ გოგებაშვილის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი, საქართველო.
- გოგოლაშვილი გიორგი** – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, არნ. ჩიქობავას ენათ-

გოშხეთელიანი ირინა – ფილოლოგიის აკადემიური დოქტორი, პროფესორი, შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმი, საქართველო.

გუსევა ოლეა – პედაგოგიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი, სტამბულის ფატიხის უნივერსიტეტი, სტამბული, თურქეთი.

დიომიდოვა ანა – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ვილნიუსის უნივერსიტეტი, ვილნიუსი, ლიტვა.

დროზდოვა-დიესი ტ. – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, მადრიდის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მადრიდი, ესპანეთი.

დუმილოვი ვეგენი – იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, რუსეთის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, როსტოვი, რუსეთი.

ეკშეხევა ლ. – პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, აღ ჰარაბის სახელობის საერო უნივერსიტეტი, აღმა-ატა, ყაზახეთი.

ენუქაშვილი რუბენი – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, იერუსალიმისა და არიელის უნივერსიტეტების პროფესორი, იერუსალიმი, ისრაელი

ვასილევა ნელი – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ვარნის ნ. ვანცაროვის სახელობის სამხედრო-საზღვაო ინსტიტუტი, ვარნა, ბულგარეთი.

ველიევა ზემფირა ალიშას გიზი – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ბაქოს სლავისტიკის უნივერსიტეტი, ბაქო, აზერბაიჯანი.

ზვიადაძე ნათია – ფილოლოგიის აკადემიური დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი, საქართველო.

თუმანიშვილი სათუნა – ფილოლოგიის აკადემიური დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, საქართველო.

იზბულე ვ. – პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, რიგის პრაქტიკული ფსიქოლოგიის უმაღლესი სკოლა, რიგა, ლატვია.

იმნაძე ბორისი – პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს პოლიტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი, საქართველო

ინკოვა ო. – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ქენევის უნივერსიტეტი, ქენევა, შვეიცარია.

კაიცუნი რობერტი – ფილოსოფიურ მეცნიერებათა კანდიდატი, პროფესორი, ერევნის ვ. ბრიუსოვის სახელობის სახელმწიფო ენათმეცნიერების უნივერსიტეტი, ერევანი, სომხეთი.

კაკაურიძე ნანული – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი, საქართველო.

კარაბეგოვა ელენე – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ერევნის ვ. ბრიუსოვის სახელობის ენათმეცნიერების სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ერევანი, სომხეთი.

კიკნაძე ვასილი – ხელოვნებათმცოდნეობის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, შოთა რუსთაველის თეატრისა და კინოს სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, საქართველო.

კირვალიძე ნინო – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ილიას უნივერსიტეტი, თბილისი, საქართველო.

კირვა ლ. – პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ქ. ტირნის წმინდა კირილისა და მეთოდეს სახელობის უნივერსიტეტი, ტირნა, ბულგარეთი.

კობეშავიძე მარინე – ფილოლოგიის აკადემიური დოქტორი, ასისტენტ პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, საქართველო.

კოვტუნი ალექსანდრე – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ვილნიუსის ვიტაუტას დიდის სახელობის უნივერსიტეტი, ვილნიუსი, ლიტვა.

კორენოვსკა ლ. – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, კრაკოვის პედაგოგიური უნივერსიტეტი, კრაკოვი, პოლონეთი.

კოროტკაია სვეტლანა – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, მინსკის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მინსკი, ბელარუსია.

ლებანიძე გურამი – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ილია ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, საქართველო.

ლევიცკი ალექსანდრე – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, კიევის ტ. შევჩენკოს სახელობის საერო უნივერსიტეტი, კიევი, უკრაინა.

ლეშაკი ოლეგი – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ი. კონოვსკის სახელობის ჰუმანიტარულ და საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა უნივერსიტეტი, ქ. კელცე, პოლონეთი.

ლომთაძე თამარი - ფილოლოგიის აკადემიური დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი, საქართველო

ლორთქიფანიძე რუსუდანი – ხელოვნების დოქტორი, პროფესორი, სამუსიკო კოლეჯი ქუთაისი, საქართველო.

მამადოვი აზადი – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, აზერბაიჯანის ენათმეცნიერების სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, აზერბაიჯანი.

მამისეიშვილი ქეთევანი – განათლების ლიდერობისა და პოლიტიკის ანალიზის დოქტორი, არკაზანსკის უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი, არკაზანსკი, აშშ.

მარგველაშვილი მამუკა – მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი საქართველო.

მადლაკელიძე ნათელა – პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ილია ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, საქართველო.

მახმუდოვა გ. – ხელოვნებათმცოდნეობის მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი, ბაქოს სამუსიკო აკადემია, ბაქო, აზერბაიჯანი.

მეგრელიშვილი მადონა – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, აკაკი წერეთლის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი, საქართველო.

მიქაძე მანანა – პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი სამუსიკო კოლეჯი, ქუთაისი, საქართველო.

მუჯირი სოფიო – ფილოლოგიის აკადემიური დოქტორი, ასისტენტ პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, საქართველო.

მჭედლიძე გიორგი – ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი, საქართველო.

ნადარეიშვილი აკაკი – მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თბილისი, საქართველო.

ნათაძე მიაა - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თბილისი, საქართველო.

ნიკოლეიშვილი სოფიო – ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორი, მისური კოლუმბიის უნივერსიტეტი, აშშ; მადრიდის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ესპანეთი.

ნიშნიანიძე ომარი – ისტორიულ მეცნიერებათა აკადემიური დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი, საქართველო.

პეტროსიანი ემმა – ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, სომხეთის მეცნიერებათა აკადემიის წევრი, ერევანი, სომხეთი.

პილიშვილი ს. – ფსიქოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი, ხმელნიცკის სახელობის საერო უნივერსიტეტი, კიევი, უკრაინა.

ჟანპეისოვა ნაზია – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ს. ბაიშევის სახელობის აკტიუბინსკის უნივერსიტეტი, ალმა-ატა, ყაზახეთი.

ჟდანოვიჩი ანასტასია – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, მინსკის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მინსკი, ბელორუსია.

ჟოლნეროვიჩი პეტრე – ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი, მინსკის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მინსკი, ბელორუსია.

როვენკო ალექსანდრე – ხელოვნებათმცოდნეობის მეცნიერებათა დოქტორი, ოდესის სახელმწიფო კონსერვატორია, ოდესა, უკრაინა.

სანიკიძე გუბაზი – ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თბილისი, საქართველო.

სიგუა სოსო – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, შოთა რუსთაველის ლიტერატურის ინსტიტუტი, თბილისი, საქართველო.

სიმიანი ტიგრანი – ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი, ერევნის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ერევანი, სომხეთი.

სირბილაძე მარინა – ფსიქოლოგიის აკადემიური დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი, საქართველო.

სიხარულიძე გომარი – მუსიკის აკადემიური დოქტორი, პროფესორი, შოთა რუსთაველის თეატრისა და

სტარიჩენკო ვასილი – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, მ. ტანკას სახელობის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტი, მინსკი, ბელარუსია.

ტოკარევი გრიგოლი – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ლ. ტოლსტოის სახელობის ტულის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტი, ტულა, უკრაინა.

უგრესელიძე მინდია – იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, სტრასბურგი, ევროპის უნივერსიტეტი, საფრანგეთი.

ქაცარავა მარინა – ფილოლოგიის აკადემიური დოქტორი, სრული პროფესორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო.

ქობალიანი გრიგოლი – ფილოლოგიის აკადემიური დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო.

ყობლავა მამია – ფსიქოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს განათლების მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, თბილისი, საქართველო.

შიაკენოვა ს. – იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი, აღმა-ატის კასპისპირეთის საზოგადოებრივი უნივერსიტეტი, აღმა-ატა, ყაზახეთი.

შაფიევი ს. – პედაგოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ბაქოს სლავისტიკის უნივერსიტეტი, ბაქო, აზერბაიჯანი.

ჩერნოვატი ლ. – პედაგოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ხარკოვის საერო უნივერსიტეტი, უკრაინა.

ჩიხლაძე ნინო – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი, საქართველო.

ჩხარტიშვილი მარიამი – ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, საქართველო.

ხეჩინაშვილი გიორგი – მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თბილისი, საქართველო.

ხეჩინაშვილი თამარი – მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თბილისი, საქართველო.

ხოდუმენკო ტ. – ფსიქოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ხარკოვის საერო პედაგოგიური უნივერსიტეტი, უკრაინა.

Редакционная коллегия:

- Абуладзе Ц. А.** - доктор филологических наук, профессор, Государственный университет им. А. Церетели, Кутаиси, Грузия.
- Аванесян Г.** - доктор психологических наук, Ереван, Армения.
- Айдукович И.** - доктор филологических наук, профессор, Белградский государственный университет, Белград, Сербия.
- Анисимова Д. Ю.** - кандидат филологических наук, доцент, Российский АН институт славяноведения, Москва, Россия.
- Арабули А. И.** - доктор филологических наук, профессор, Институт лингвистики им. акад. Арн. Чикобава, Тбилиси, Грузия.
- Арвеладзе А. Г.** - кандидат искусствоведения, ассоц. профессор, Государственный университет им. А. Церетели, Кутаиси, Грузия.
- Арслан Х.** - доктор филологических наук, профессор, Стамбульский университет Окан, г. Стамбул, Турция.
- Арутюнян Э. А.** - доктор философских наук, профессор, Ереванский государственный университет, Ереван, Армения.
- Асатиани В.Р.** - доктор филологических наук, профессор, Тбилисский государственный университет им. И. Джавахишвили, Тбилиси, Грузия.
- Афанасиади М.А.** - доктор филологических наук, профессор, Фракийский университет им. Демокрита, г. Комотини, Греция.
- Ахвледiani Ц. А.** - доктор филологических наук, профессор, Государственный университет им. И. Джавахишвили, Тбилиси, Грузия.
- Ахмади М.М.** - доктор филологических наук, профессор, Университет Тарбиат Модарес, г. Тегеран, Иран.
- Баланчивадзе Р. Г.** - доктор философских наук, профессор, Университет театра и кино Грузии им. Шота Руставели, Тбилиси., Грузия.
- Бархалов Г. Н.** - доктор философских наук, доцент, Бакинский славянский университет, Баку, Азербайджан.
- Бахтадзе Д.Г.** - доктор филологических наук, профессор, Тбилисский государственный университет им. И.Чавчавадзе, Тбилиси, Грузия.
- Бахшиева Ф.С.** - доктор филологических наук, профессор, Бакинский славянский университет, Баку, Азербайджан.
- Бердичевский А. Л.** - доктор филологических наук, профессор, Институт международных экономических связей Бургенланда, Австрия.
- Берестовская Д. С** - доктор философских наук, профессор, Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского, Киев, Украина.
- Болеста-Врона Б.** - доктор филологических наук, профессор, Варшавский государственный университет, Варшава, Польша.
- Борисова Л.М.** - доктор филологических наук, профессор, Таврический национальный университет им. В.И.Вернадского, Киев, Украина.
- Бунякова Е.А.** - доктор филологических наук, профессор, Университет Саленто, г. Альба, Италия.
- Василева Н.Н.** - доктор филологических наук, профессор, Высшее военно-морское училище им. Н.Ванцарова, Варна, Болгария.
- Велиева Земфира алишах Гизы** - доктор филологических наук, профессор, Бакинский славянский университет, Баку, Азербайджан.
- Габечава Р. Р.** - доктор педагогических наук, профессор, Политическая академия, Тбилиси, Грузия.
- Гаврилина М.А.** - доктор филологических наук, профессор, Латвийский университет, Рига, Латвия.
- Гарибашвили М.** - доктор филологических наук, профессор, Государственный университет им. Я. Гогешашвили, Телави, Грузия.
- Ганкевич В. Ю.** - доктор исторических наук, профессор, Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского, Киев, Украина.
- Гелдиашвили Н.** - кандидат филологических наук, профессор, Государственный университет им. Я. Гогешашвили, Телави, Грузия.

- ISSN 1987-7232
065030035016501 доктор филологических наук, профессор, Институт лингвистики им. академика Шота Руставели, Тбилиси, Грузия.
- Гошхетелиани И.И.** - кандидат филологических наук, профессор, Государственный университет им. Шота Руставели, Батуми, Грузия.
- Гусева О. Н.** - кандидат педагогических наук, доцент, Фатих университет, г. Стамбул, Турция.
- Диомидова А. Ю.** - доктор филологических наук, профессор, Вильнюсский университет, Вильнюс, Литва.
- Дроздова-Диес Т.** - доктор филологических наук, профессор, Университет Комплутенсе, Мадрид, Испания.
- Думилов Е. И.** - доктор юридических наук, профессор, Президент Донского юридического института, Ростов-на Дону, Россия.
- Екшембеева Л. В.** - доктор педагогических наук, профессор, Национальный университет им. аль-Фараби, Алма-Ата, Казахстан.
- Енукашвили Р.** - доктор филологических наук, профессор университетов Иерусалаима и Ариела, Израиль.
- Звианадзе Н.** - доктор филологических наук, Государственный университет им. А. Церетели, Кутаиси, Грузия.
- Избуле В. П.** - доктор педагогических наук, профессор, Международная высшая школа практической психологии, Рига, Латвия.
- Имнадзе Б.** - доктор педагогических наук, профессор, Политехнический университет Грузии, Тбилиси, Грузия.
- Инькова О. Ю.** - доктор филологических наук, профессор, Женевский университет, Женева, Швейцария.
- Кайцуни Р. А.** - кандидат философских наук, профессор, Государственный лингвистический университет им. В.Я. Брюсова, Ереван, Армения.
- Какауридзе Н. А.** - доктор филологических наук, профессор, Государственный университет им. А. Церетели, Кутаиси, Грузия.
- Карабекова Е.В.** - доктор филологических наук, профессор, Ереванский государственный лингвистический университет им. В. Я. Брюсова, Ереван, Армения.
- Кацаравя М.С.** - кандидат филологических наук, профессор, Государственный университет им. А. Церетели, Кутаиси, Грузия.
- Кикнадзе В.** - доктор искусствоведения, профессор, Государственный университет театра и кино им. Шота Руставели, Тбилиси., Грузия.
- Кирвалидзе Н.** - доктор филологических наук, профессор, Государственный университет им. И. Чавчавадзе, Тбилиси, Грузия.
- Кирова Л. К.** - доктор педагогических наук, профессор, Великотырновский университет им. Св. Кирилла и Мефодия, Болгария.
- Кобалиани Г.Н.** - кандидат филологических наук, ассоциированный профессор, Государственный университет им. А. Церетели, Кутаиси, Грузия.
- Кобешавидзе М.** - кандидат филологических наук, ассистент профессор, Государственный университет им. И.Джавахишвили, Тбилиси, Грузия.
- Ковтун А.И.** - доктор филологических наук, профессор, Университет Витаутаса Великого, Вильнюс, Литва.
- Колбая М. Г.** - доктор психологических наук, профессор, Академик академии педагогических наук Грузии, Тбилиси, Грузия.
- Кореновска Л.** - доктор филологических наук, профессор, Краковский педагогический университет, Краков, Польша.
- Короткая С.Н.** - доктор филологических наук, профессор, Минск, Беларусь.
- Лебанидзе Г.** - доктор филологических наук, профессор, Государственный университет им. И. Чавчавадзе, Тбилиси, Грузия.
- Левицкий А.Э.** - доктор филологических наук, профессор, Киевский национальный университет им. Т. Шевченко, Киев, Украина.
- Лещак О.** - доктор филологических наук, профессор, Университет гуманитарных и естественных наук им. Я. Коновского, Кельце, Польша.
- Ломтадзе Т. Р.** - кандидат филологических наук, ассоциированный профессор, Государственный университет им. А. Церетели, Кутаиси, Грузия.
- Лордкипанидзе Р. В.** - доктор искусствоведение, профессор. Музыкальный колледж. Кутаиси, Грузия.

Маглакелидзе Н. Ш. - доктор педагогических наук, профессор, Государственный университет им. И. Чавчавадзе, Тбилиси., Грузия.

Мамисенишвили К. Э. - доктор политического анализа и лидера просвещений высшей школы, ассистент - профессор, Арканзасский университет, Арканзан, США.

Маргвелашвили В.В. - доктор медицинских наук, профессор, Государственный университет им. И. Джавахишвили, Тбилиси, Грузия.

Махмудова Г. - кандидат искусствоведения, доцент, музыкальная академия, Баку, Азербайджан.

Мегрелишвили М. Д. - доктор филологических наук, профессор, Государственный университет им. А. Церетели, Кутаиси., Грузия.

Микадзе М. Г. - доктор педагогических наук, профессор, Государственный университет им. А. Церетели, Кутаиси, Грузия.

Муджири С. - кандидат филологических наук. ассистент-профессор, Государственный университет им. И. Джавахишвили, Тбилиси, Грузия.

Мchedлидзе Г. Л. - доктор исторических наук, профессор, Государственный университет им. А. Церетели, Кутаиси, Грузия.

Нишнианидзе О. Г. - доктор исторических наук, профессор, Государственный университет им. А. Церетели, Кутаиси, Грузия.

Надареишвили А. - доктор медицинских наук, профессор, Тбилиси, Грузия.

Натадзе М. Р. - доктор филологических наук, профессор

Николеишвили С. А. - доктор философских наук, профессор, Миссури Университет Колумбии, США. Мадридский государственный университет, Испания.

Петросян Э. Х. - доктор исторических наук, профессор, Член РАН Армении, Ереван, Армения.

Пилишек С. А. - кандидат психологических наук, доцент Хмельницкого национального университета, Украина.

Жанпеисова Н.М. - доктор филологических наук, профессор, Актюбинский университет им. С. Баишева, Алма-Ата, Казахстан.

Жолнерович Р. Р. - кандидат филологических наук. доцент, Государственный университет, Минск, Беларусь.

Жданович А.А. - доктор филологических наук, профессор, Минск, Беларусь.

Ровенко А. И. - доктор искусствоведения, профессор, Одесская государственная консерватория, Одесса, Украина.

Санкидзе Г. Л. - доктор исторических наук, профессор, Тбилиси, Грузия.

Сигуа С. И. - доктор филологических наук, профессор, старший научный сотрудник института литературы им. Шота Руставели, Тбилиси, Грузия.

Симян Т.С. - кандидат филологических наук, доцент, Ереванский государственный университет, Ереван, Армения.

Сирбиладзе С. П. - кандидат психологических наук, ассоциированный профессор, Государственный университет им. А. Церетели, Кутаиси, Грузия.

Сихарулидзе Г. Г. - доктор музыки, профессор, Тбилисский государственный университет театра и кино им. Шота Руставели, Тбилиси, Грузия.

Стариченок В. Д. - доктор филологических наук, профессор, Государственный педагогический университет им. М. Танка, Минск, Беларусь.

Токарев Г.В. - доктор филологических наук, профессор, Государственный педагогический университет им. Л.Н. Толстого, Тула, Украина.

Туманишвили Х. - кандидат филологических наук, профессор, Государственный университет им. И. Джавахишвили, Тбилиси, Грузия.

Угрехелидзе М. Г. - доктор юридических наук, профессор, Европейский университет, Страсбург, Франция.

Шайкенова С. Т. - доктор юридических наук, профессор, Академия юриспруденции "Адилет" Каспийского государственного университета, Алма-Ата, Казахстан.

Шафиев С. А. - доктор педагогических наук, профессор, Бакинский славянский университет, Баку, Азербайджан.

Черноватый Л. Н. - доктор педагогических наук, профессор, Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина, Харьков, Украина.

Чихладзе Н. К. - доктор филологических наук, профессор, Государственный университет им. А. Церетели, Кутаиси, Грузия.

Чхартишвили М. - доктор исторических наук, профессор, Тбилисский государственный университет им. И. Джавахишвили, Тбилиси, Грузия.

Хечинашвили Г.Н. - доктор медицинских наук, профессор, Тбилиси, Грузия.

Хечинашвили Т.Р. - доктор медицинских наук, профессор, Тбилиси, Грузия

Холуменко Т. Б. - доктор психологических наук, профессор, Харьковский национальный педагогический университет им. Г. С. Сковороды, Харьков, Украина.

- Abuladze Tsitsana** - Doctor of Art. Professor. Kutaisi Akaki Tsereteli State University.
- Aidukovich Ian** - Doctor of Linguistics. Professor. Belgradi State University. Serbia.
- Anisimova Daria** - Doctor of Linguistics. Dositel. Moscow Academy of Sciences, Institute of Slavistic. Russia.
- Arabuli Avtandil** - Doctor of Linguistics. Professor. Arn. Chikobava Institute of Linguistics. Georgia.
- Arveladze Ann** - Doctor of Art. access. - Professor. Kutaisi Akaki Tsereteli State University.
- Arslan Kh.** - Doctor of Art. Professor. Stambuli State University. Turkey.
- Arutunian Eduard** - Doctor of Philosophy sciences. Professor. Yerevan State University. Armenia.
- Aphanasiadi Maria** - Doctor of Art. Professor. Frakia Democrite State University. Greece.
- Akhvlediani Tsiuri** - Doctor of Linguistics. Professor. Tbilisi Javakhishvili State University. Georgia.
- Akhmadi Mamed** - Doctor of Linguistics. Professor. Teiran T. Moradesi State University. Iran.
- Asatiani Valeri** - Doctor of Art. Professor. Tbilisi I. Jvfkishvili State University.
- Balanchivadze Rezo** - Doctor of Philosophy sciences. Professor. Tbilisi State University of Art. Georgia.
- Barkhalovi G.** - Doctor of Philosophy sciences. Professor. Baku State University of Slavistics. Azerbaijan.
- Bakhshieva F.** - Doctor of Linguistics. Professor. Baku State University of Slavistics. Azerbaijan.
- Bakhtadze Dali** - Doctor of Linguistics. Professor. I. Chavchavadze State University. Tbilisi. Georgia
- Berdichevsky Alen** - Doctor of Linguistics. Professor. Burgeland International Economic Institute. Austria.
- Beretskaia Diana** - Doctor of Philosophy sciences. Professor. Vernadsky National University. Ukraine.
- Bolesta-Vrona Bozena** - Doctor of Linguistics. Professor. Warsaw State University. Poland.
- Borisova Liudmila** - Doctor of Art. Professor. Vernadsky National University. Ukraine.
- Buniakova E.** - Doctor of Linguistics. Professor. Alba, Salento State University. Italy.
- Chernovati L.** - Doctor of Pedagogical sciences. Professor. Kharkovi National University. Ukraine.
- Chikhladze Nino** - Doctor of Law. Professor. Kutaisi Akaki Tsereteli State University. Georgia.
- Chkhartishvili Mariam** - Doctor of Historical sciences. Professor. I. Javakhishvili State University, Tbilisi, Georgia.
- Gabechava Roza** - Doctor of Pedagogical sciences. Professor. Political Academy. Tbilisi. Georgia.
- Garibashvili Manana** - Doctor of Linguistics. Professor. Telavi State University. Georgia.
- Gavrilina Maria** - Doctor of Art. Professor. State University. Latvia.
- Gankevish Victor** - Doctor of Historical sciences. Vernadsky National University. Ukraine.
- Geldiashvili Nunu** - Doctor of Linguistics. Professor. Telavi State University. Georgia.
- Gogolasvili George** - Doctor of Linguistics. Professor. Arn. Chikobava Institute of Linguistics. Georgia.
- Goshkheteliani Iran** - Doctor of Linguistics. Professor. Batumi State University. Georgia.
- Guseva Olga** - Kandidat of Pedagogical sciences. Doctor. Stambuli Fatikh University. Turkey.
- Diomidova Ann** - Doctor of Linguistics. Professor. Vilnius State University. Litvua.
- Drozdova-Dies T.** - Doctor of Art. Professor. Madridi State University, Spain.
- Dumilovi Evgeni** - Doctor of Law. Professor. Russia.
- Ekshembeeva L.** - Doctor of Pedagogical sciences. Professor. Al Harabi National University. Kazakhstan.
- Enokhi Reuven** - Doctor of Linguistic. Ierushalaim and Arieli state universities, Izrail.
- Vasilieva Neli** - Doctor of Linguistic sciences. Professor. Varna Vantsarova State Army and Flot Institute. Bulgaria.
- Velieva Zemma** - Doctor of Art. Professor. University of Linguistic. Baku. Azerbaijan.
- Izbule V.** - Doctor of Pedagogical sciences. Professor. Giga Psychological Institute. Latvia.
- Imnadze Boris** - Doctor of Pedagogical sciences. Professor. Politechnical University. Tbilisi. Georgia.
- Inkova O.** - Doctor of Art. Professor. Jeneva State University. Switzerland.
- Janpeisova Nazia** - Doctor of Art. Professor. S. Baishevi Actiubin National university. Kazakstan.
- Jdanovich Anastasia** - Doctor of Linguistics. Professor. Minsk State University. Belorussia.
- Jolnerovich Petr** - Doctor of Art. Professor. Minsk State University. Belorussia.
- Kaitsuni Robert** - Doctor of Philosophy sciences. Professor. Yerevan Briusov State Linguistic University. Armenia.
- Kakauridze Nanuli** - Doctor of Art. Professor. Kutaisi Akaki Tsereteli State University. Georgia.
- Karabekova Helen** - Doctor of Art. Professor. Yerevan Briusov State Linguistic University. Armenia.
- Katsarava Marina** - Doctor of Linguistics. full- Professor. Kutaisi Akaki Tsereteli State University. Georgia.

Kiknadze Vasil - Doctor of Art. Professor. Shota Rustaveli State University of Art. Tbilisi. Georgia.

Kirvalidze Nino - Doctor of Linguistics. Professor. Tbilisi. Illia State University. Georgia.

Kirova L. - Doctor of Pedagogical sciences. Professor. Tirna St. Kiril and Mefodi State University. Bulgaria.

Kholumenko T. - Doctor of Psychological sciences. Professor. Kharkov National Pedagogical University. Ukrain.

Khechinashvili George - Doctor of medicine. Professor. Tbilisi. Georgia.

Khechinashvili Tamar - Doctor of medicine. Professor. Tbilisi. Georgia.

Kobaliani Grigol - Doctor of Art. Professor. Akaki Tsereteli State University. Kutaisi. Georgia.

Kolbaia Mamia - Doctor of Psychological sciences. Professor. Tbilisi. Georgia.

Kovtuni Aleksandr - Doctor of Linguistics. Professor. Vilnius Vitautas Grait National University. Litva.

Korenovska L. - Doctor of Art. Professor. Krakov State Pedagogical University. Poland.

Korotkaia Svetlana - Doctor of Linguistics. Professor. Minsk State University. Belorussia.

Lebanidze Guram - Doctor of Linguistics sciences. Professor. Tbilisi Chavchavadze State University. Georgia.

Levitsky Aleksandr - Doctor of Art. Professor. Kievi T. Shevchenko National University. Ukrain.

Leshak O. - Doctor of Linguistics. Professor. Konovsky Humanitarian University. Keltse. Poland.

Lomtadze Tamar - Doctor of Linguistics. Accot.- Professor. Kutaisi Akaki Tsereteli State University. Georgia.

Lortkipanidze Rusudan - Doctor of Art. Professor. Kutaisi Musical college. Georgia.

Margvelashvili Vladimer - Doctor of medicine. Professor. Javakhishvili State University. Tbilisi. Georgia.

Maglakelidze Natela - Doctor of Pedagogical sciences. Professor. Tbilisi Chavchavadze State University. Georgia.

Makhmudova G. - Doctor of Art. Baku musical academy. Azerbaidjan.

Mamiseishvili Ketevan - Doctor of Pedagogical Sciences in Educational Leadership and Policy Analysis. USA.

Megrelishvili Madona - Doctor of Linguistics. Professor. Kutaisi Akaki Tsereteli State University. Georgia.

Mikadze Manana - Doctor of Pedagogical sciences. Professor. Kutaisi Akaki Tsereteli State University. Georgia.

Mchedlidze George - Doctor of Historical sciences. Professor. Akaki Tsereteli State University. Kutaisi. Georgia.

Mudjiri Sophia - Doctor of Linguistics. Assist.- Professor. Tbilisi Iv. Javakhishvili State University. Georgia.

Nadareishvili Akaki - Doctor of medicine. Professor. Tbilisi. Georgia.

Natadze Maia - Doctor of Art. Professor.

Nikoleisvili Sophia - Doctor of Philosophy. Misuri-Columbia University. USA.

Nishnianidze Omar - Doctor of Historical sciences. Professor. Akaki Tsereteli State University. Kutaisi. Georgia.

Petrosiani Emma - Doctor of Historical sciences. Professor. Armenia.

Pilishek S. - Doctor of Pscology. Docent. Khmelnitsky National University. Ukrain.

Rovenko Aleksandr - Doctor of Art. Odessa State Conservatory. Ukrain.

Sanikidze Gubazi - Doctor of Historical sciences. Professor. Tbilisi. Georgia.

Sigua Soso - Doctor of Art. Professor. Tbilisi Shota Rustaveli Institute of Literature. Georgia.

Simiani Tigran - Doctor of Art. Docent. Yerevan State Universiry. Armenia.

Sirbiladze Marina - Doctor of Psychological sciences. Assos.- Professor. Akaki Tseretely State University. Georgia.

Sikharulidze Gomari - Doctor of Art. Professor. Tbilisi Shota Rustaveli Institute of theatre and cinema. Georgia.

Shaikenova S. - Doctor of Law. Docent. Alma-ata University. Kazakstan.

Shaphievi L. - Doctor of Pedagogical sciences. Professor. Baku Slavistic University. Azerbaidjan.

Starichenko Vasil - Doctor of Art. Professor. Tanka State Pedagogical University. Minsk. Belorussia.

Tokarevi Grigol - Doctor of Linguistic. Professor. Tolstoi Tula State PEdagogical University. Ukraina.

Tumanishvili Khatuna - Doctor of Linguistics. Accos.- Professor. Tbilisi Iv. Javakhishvili State University. Georgia.

Ugrekheldze Mindia - Doctor of Law. Professor. Tbilisii. Georgia.

Zviadadze Natia - Doctor of Linguistic. Assist.- Professor. Akaki Tseretely State University. Georgia.

იანიჩართა კორპუსის ისტორიისათვის

ოსმალეთის იმპერია იმთავითვე სამხედრო ფეოდალურ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბდა. საბოლოოდ, დასრულებული სახე მან სულთან მურად I-ის მმართველობის დროს მიიღო. სახელმწიფოს არსებობისა და მისი შემდგომი გაძლიერების საფუძველი ახალ-ახალი ომების წარმოება, სხვისი ტერიტორიების მიტაცება და დაპყრობილი ქვეყნების რესურსების მითვისება იყო.

ოსმალეთს უომრად არსებობა არ შეეძლო, ომი და ომთან დაკავშირებული მდიდარი ნადავლის ხელში ჩაგდება გაბატონებული ფეოდალური კლასის “მეურნეობის” ერთგვარ წამყვან დარგს და მისი შემოსავლის მთავარ წყაროს წარმოადგენდა. ოსმალეთის იმპერია შუა საუკუნეების ერთადერთი ჭეშმარიტად სამხედრო სახელმწიფო იყო. მისი საკმაოდ დახვეწილი, მოქნილი და უაღრესად განვითარებული სამხედრო აპარატი, საუკუნეთა მანძილზე ემსახურებოდა თურქ-ოსმალთა განუწყვეტელი დაპყრობითი ომების წარმოებას. სწორედ ამიტომაც იყო, რომ მთელ თავის ენერჯიას, ძალასა და ყურადღებას პირველი ოსმალთა სულთნები ბრძოლისუნარიანი არმიის შექმნასა და მთელ იმპერიაში მკაცრი სამხედრო დისციპლინის დაფუძნებას ანდომებდნენ.

სულთან ორხანის (1326-1359 წწ.) მიერ წარმოებული ლაშქრობების დროს ძირითადი აქცენტი გადატანილი იყო ცხენოსანთა არმიაზე, მაგრამ, როგორც გამოირკვა, ცხენოსანთა ლაშქარი გამოსადეგარი აღმოჩნდა ძლიერი ციხე-სიმაგრეების ასაღებად, ამავე დროს ნათელი გახდა, რომ აუცილებელი იყო ჯარის იმგვარი განსაკუთრებული ხასიათის სამხედრო კონტინგენტის შექმნა, რომელიც მუდამ თან უნდა ხლებოდა სალაშქროდ სულთანს და მის უშუალო განკარგულებაში იქნებოდა. სწორედ ამ მიზეზებით იყო განპირობებული ის პრინციპული მნიშვნელობის სიახლენი, რომლებიც დაინერგა ახალი წყობის არმიის შექმნის საქმეში.

სულთან ორხანის დროს შეიქმნა თურქების რეგულარული არმია, ქვეითი ჯარი „იაია“ „yaya“ და ცხენოსანთა ჯარი „მიუსელემი“ (müsellem).

თურქების კავალერია ორი კატეგორიისა იყო - რეგულარული ჯარი სიფაჰიები (sipahiler) და არარეგულარული ცხენოსანთა ჯარი აკინჯიები. სიფაჰიებს ევალებოდათ ბრძოლის დროს სულთნის პირად მცველთა ფუნქციების შესრულება, ისინი ყოველთვის ცენტრში იყვნენ განლაგებულნი. სიფაჰიების რიცხვმა სულთან ორხანის მმართველობის წლებში 2000-ს მიაღწია (ა.ჩემერზინი. 1878. გვ.25) და არარეგულარული ცხენოსანთა ჯარი “აკინჯიები” (akincilar), რომლებიც არ იხდიდნენ გამოსაღებს. მიწის ნაღებებს იღებდნენ ქვეითი ჯარის მეომართა მსგავსად და სამხედრო ნადავლის უმეტეს ნაწილს სწორედ ისინი იღებდნენ ხოლმე ხელთ. აკინჯიები “ყველაზე დაუნდობელი მძარცველები” იყვნენ. (კ.ე.ბოსვორტი 1971 გვ.188)

„იაია“ (yaya) ეწოდებოდა მუდმივ დაქირავებულ ქვეით ჯარს, რომელიც, ფაქტობრივად, წინამორბედი იყო იანიჩართა კორპუსისა. ლაშქრობის დამთავრების შემდეგ ისინი თავიანთ ვილაიეთებსა და სანჯაყებში ბრუნდებოდნენ და სოფლის მეურნეობას მისდევდნენ. ისინი, სახმედრო სამსახურის სანაცვლოდ, ყოველგვარი გადასახადებისაგან თავისუფლდებოდნენ. იანიჩართა კორპუსის დაარსების შემდეგ, ომიანობის დროს ზოგიერთი მეგრძოლი თავის ოლქში რჩებოდა და სამხედრო სამსახურს ადგილობრივ გარნიზონებში განაგრძობდა, ზოგიც კი ზურგის სამსა-

ხურში იყო დაკავებული, ეზიდებოდნენ საომარ მასალას და სურსათს, გზებს წმენდდნენ, ხიდებს აგებდნენ და ციხეებს ამაგრებდნენ.

დროთა განმავლობაში ამ ტიპის სამხედრო ორგანიზაცია მოძველებული და გამოუსადეგარი აღმოჩნდა იმ მოთხოვნებიდან დასაკმაყოფილებლად, რომლებიც ახალმა დრომ და ვითარებამ წინა პლანზე დააყენა. შესამჩნევი გახდა ერთგვარი ნიშნები დისციპლინის მოშლისა, რამაც, თავის მხრივ, განაპირობა არმიის რეორგანიზაციის აუცილებლობა.

XIX საუკუნის ისტორიკოსი ისმაილ ჰაქი უზუნჩარშილი წერს: “იასასა და მიუსელდემის ჯარები ვეღარ აკმაყოფილებდნენ მათ წინაშე დაყენებულ მოთხოვნებს, ამის გარდა აუცილებელი გახდა მუდმივი ჯარის შექმნა და გამოითქვა მოსაზრება ტყვეების გამოყენების მიზნით, ახალი, მაღალჯამაგირიანი სამხედრო ორგანიზაციის შექმნის შესახებ. ამის შესაბამისად ჩამოყალიბდა “აჯემი ოღლანი” (acemi ođlan), რომელიც XIV საუკუნის უკანასკნელ მეოთხედში დახი სულთან მურად ბეის (იგულისხმება მურად I, 1359-1389) დროს ჩანდარლი ყარა ჰალიდისა და მოლა რუსთემის ინიციატივით შეიქმნა ჰელიბოლუში” (ი. ჰ. უზუნჩარშილი 1943 გვ.5)

ოსმალეთის იმპერიის რეგულარული ჯარის სახეობათა შორის განსაკუთრებით მრისხანე ძალას წარმოადგენდნენ იანიჩარები. მართალია, იანიჩართა კორპუსი მურად I-ის მმართველობის დროს ჩამოყალიბდა, მაგრამ “მისი შექმნის ზუსტი თარიღის დადგენა არ ხერხდება” (მ. ზ. ფაქალინი 1956. გვ.618). ეს იყო რეგულარული, კარგად გაწვრთნილი და მუსლიმური ფანატიზმის სულისკვეთებით აღზრდილი ქვეითი ჯარი, რომელიც ბევრად უფრო ბრძოლისუნარიანი იყო, ვიდრე ევროპის სახელმწიფოებში არსებული დაქირავებულ უცხოელთაგან შემდგარი ჯარები.

იანიჩართა შესახებ თავის “რისალეში” (ტრაქტატში) მეტად საინტერესო ცნობებს იძლევა XVII საუკუნის პირველ ნახევარში მოღვაწე ოსმალთა ისტორიკოსი კოჩი - ბეი გორიჯელი. პირველი რისალე მან შეადგინა და სულთან მურად IV-ს წარუდგინა 1630 წელს, ხოლო მეორე რისალე ავტორს სულთან იბრაჰიმისათვის (1640-1648წწ.) მიუთმავია. ამ ცნობების მიხედვით, სულ იანიჩართა რიცხვი 35000 აღწევდა. (ა. ს. ტვერიტინოვა 1953. გვ.227) იანიჩართა ყაზარმები თავდაპირველად განლაგებული იყო ედირნეში, ხოლო კონსტანტინოპოლის დაპყრობის შემდეგ ძირითადად სტამბოლში იყვნენ დისლოცირებულნი. იანიჩართა კორპუსი 161 ასეულისაგან - “ოდისაგან” (იგივე ორთასაგან) შედგებოდა. ასეულებს თითო ოდა ბაში (ოდის მეთაური) და ჩორბაჯი ჰყავდათ. ასეულებში გაერთიანებული იყვნენ როგორც ბრძოლისუნარიანი იანიჩარები, ასევე ინვალიდები “ოთურაქები” (oturak), დამსახურებული იანიჩარები, რომლებიც მოხუცებულობის ან ინვალიდობის გამო პენსიას იღებდნენ და ომის ვეტერანები “ქორუჯუები” (korucu), რომლებიც, კანონის მიხედვით, ქვეყნისა და სულთნის ერთგული სამსახურისთვის გათავისუფლებული იყვნენ ლაშქრობებში მონაწილეობისაგან.

კორპუსში ახლადჩარიცხულ იანიჩარებს ჯამაგირად დღეში სამი ახჩა ეძლეოდათ, შემდგომში კი, დამსახურების მიხედვით, ჯამაგირი 12 ახჩამდე ემატებოდათ ხოლმე. რაც შეეხება ვეტერანებს და ინვალიდებს, ისინი ზოგჯერ გასამრჯელოდ უფრო მეტსაც კი იღებდნენ. (ა. ს. ტვერიტინოვა 1953. გვ. 227)

იანიჩართა პირველ ასეულს „კეთხუდა ბეის” (Kethuda bey) ოდა ეწოდებოდა, მას მეთაურობდა კეთხუდა ბეი (Kethuda bey), (ოფიცრის წოდება იანიჩარებსა და სიფაჰიებში. 60 ოდა გაერთიანებული იყო ერთ პოლკში, რომელსაც ადა-ბოლუღუ (Ađa B6l6đü) ეწოდებოდა, როგორც სახელწოდებებიდან ჩანს, ამ პოლკს უშუალოდ სარდლობდა იანიჩართა კორპუსის მეთაური და მთავარსარდალი იანიჩართა ადა. იანიჩართა ადას თანამდებობა კორპუსის დაარსებიდან იანიჩართა კორპუსის განადგურებამდე არსებობდა. XVI საუკუნის დასაწყისამდე კორპუსში აღზრდილი და დაწინაურებული ენერგიული ადამიანები, ხოლო შემდგომში ამ ადგილზე უმეტესად სასახლის დიდკაცები ინიშნებოდნენ. იანიჩართა ადა განაგებდა ყველა იანიჩარისა და აჯემი ოღლანის საქმეებს. იგი თვალყურს ადევნებდა და კონტროლს უწევდა იანიჩართა ვარჯიშს, ჯამაგირის გაცემას, ამა თუ იმ თანამდებობაზე დანიშნასა და გადაყენებას, განიხილავდა საჩივრებს და დამნაშავეებს სჯიდა. იანიჩართა ადა სულთნის ამაღლაში ერთ-ერთ პირველ დიდებულთაგანად ითვლებოდა და ყოველთვის მას ახლდა. ადგილს სადაც ის იჯდა, “ადას კარი” (Ađa Kapısı) ეწოდებოდა.

იანიჩართა რაზმები საზღვრისპირა ციხეებშიც იყვნენ ჩაყენებულნი და მათ მეთაურებსაც “იანიჩართა ადა” ანუ იანიჩართა სარდალი ეწოდებოდათ.

თავის მხრივ 100 ოდა გაერთიანებული იყო ერთ პოლკად, რომელსაც ქვეითი პოლკი “იაია ბოლუღუ” (Yaya Bölüğü) ეწოდებოდა. ამ პოლკს მეთაურობდა “იაიაბაში” (Yaya Başı).

ქალაქ სტამბოლის ყველა ჭიშკრის დაცვა მინდობილი ჰქონდა იმ იანიჩარებს, რომელთაც „იასაკჩები” (Yasakçılar) ეწოდებოდათ. იასაკჩები სხვა ქალაქებში განლაგებულ გარნიზონებშიც მსახურობდნენ, სადაც მათ ქალაქის ჭიშკრებისა და კოშკების დაცვა ევალებოდათ.

იანიჩართა ჯარს მიეკუთვნებოდნენ სეკბანები (Sekban Bölükleri) ანუ სეკბანთა პოლკი, რომელიც მეჰმედ II-ს დროს შეიქმნა (1451-1481წწ.) იგი შედგებოდა 34 ორთასგან. მათ უფროსს “სეკბან ბაში” (Sekban Başı) ეწოდებოდა. იგი იანიჩართა ალას შემდეგ კორპუსის ყველა მეთაურს შორის პირველი კაცი იყო, მას ხშირად იანიჩართა ალას თანამდებობაზეც კი აწინაურებდნენ.

ყველა ორთას თავისი საკუთარი სახელი ჰქონდა, ზოგიც კიდევ თავისი ნომრის მიხედვით მოიხსენიებოდა.

იანიჩართა კორპუსი რეგულარული ჯარის უმაღლესი კატეგორიის ძირითადი ბირთვი იყო, რომელიც სახელმწიფო ყაზარმებში ცხოვრობდა და მუდმივ სამხედრო სამსახურს ეწეოდა. XVI საუკუნის II ნახევრამდე იანიჩარებს არ ჰქონდათ უფლება ოჯახს მოჰკიდებოდნენ, ევაჭრათ ან ხელოსნობით ყოფილიყვნენ დასაქმებულნი. ჯამაგირი ნამსახურები ვადის პროპორციულად ეძლეოდათ.

სულთნ სელიმ II-ს დროს მიიღეს კანონი, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა ახალწვეულთა ჯარში გაწვევის ახალ სისტემას “დევშირმეს” (Devşirme) ინსტიტუტის ჩამოყალიბებას. ეს გამოწვეული იყო იმ გარემოებით, რომ საშინაო და საგარეო პირობების დროებითი გართულებისა და დაპყრობით ომებში წარუმატებლობის შედეგად ოსმალეთში შეჩერდა სამხედრო ტყვეების უწყვეტი დენა. სულთნის “ქაფიქულუს” (Kapıkulu) (“ქაფიქულუ” -სულთნის კარის მონები, ასე ეწოდებოდა სულთნის ჯამაგირზე მყოფ მუდმივ ჯარს, რომლის შემადგენლობაში იანიჩარებიც შედიოდნენ) ჯარი ახალ წევრებს ვეღარ იღებდა.

დადგენილ ვადებში, 3,5,7 წელიწადში ერთხელ, ზოგჯერ უფრო ხშირადაც, სპეციალური პირნი “ჩორბაჯიები” (Çorbacılar), რომლებიც იანიჩართა ჯარში უმცროსი რანგის მეთაურებად მსახურობდნენ, იანიჩართა ალას ბრძანებით, დაპყრობილი ქვეყნების ქრისტიანი მოსახლეობიდან აგროვებდნენ 8-15, ზოგჯერ 20 წლის ყმაწვილებს. (ი.პ. უზუნჩრშილი 1943, გვ.14) სულთნის ფირმანით ხელში, იანიჩართა რაზმების თანხლებით ისინი დადიოდნენ რუმელიისა და ანატოლიის სოფლებში და იქ შეკრებილ ბავშვებს ძალით მიერეკებოდნენ სტამბოლში. კანონით გათვალისწინებული იყო ალბანელი, ბერძენი, ბულგარელი, სერბი, ბოსნია-ჰერცეგოვინელი და უნგრელი ყმაწვილების შეგროვება. (ი.პ. უზუნჩრშილი, იქვე) ახალწვეულებს ათავსებდნენ სპეციალური დანიშნულების სამხედრო დაწესებულებაში, რომელსაც „ აჯემი ოღლანი” (Acemi Ođlan) ეწოდებოდა.

იანიჩართა ალა სტამბოლში აწარმოებდა ფიზიკურად ყველაზე ღონიერი ყმაწვილის გადარჩევას. იქ მათ ისლამს აზიარებდნენ, თურქულ ენასა და მუსლიმურ კანონებს ასწავლიდნენ და ზრდიდნენ მუსლიმური ფანატიზმის სულისკვეთებით. შემდეგ ისინი იგზავნებოდნენ სპეციალურ სკოლებში სამხედრო ხელოვნების დასაუფლებლად. ოთხი-ხუთი წლის შემდეგ მათ იანიჩართა და რეგულარული ჯარის სხვადასხვა ნაწილებში ამწესებდნენ მათი მიდრეკილებისა და უნარის შესაბამისად.

რეგულარული არმიის დაკომპლექტების ამგვარი წესი არსებობდა მანამ, სანამ იმპერიის სამხედრო ძლიერება ოსმალეებს დაპყრობითი ომების წარმოების საშუალებას აძლევდა, ხოლო მას შემდეგ, რაც შეწყდა მტაცებლური თავდასხმები და დაპყრობითი ლაშქრობები, იანიჩარები შეკლებას საკუთარი წიაღიდან იღებდნენ. “დევშირმე” ოფიციალურად 1639 წელს გაუქმდა. (ვ.გაბაშვილი, 1957, გვ. 143)

ოსმალეთის იმპერიის სამხედრო ორგანიზაცია მჭიდროდ იყო დაკავშირებული მიწის ფეოდალურ მფლობელობასთან და ამ მფლობელობით განპირობებულ სამხედრო-ლენურ სისტემასთან, სწორედ ამიტომ სამხედრო ლენური სისტემის კრიზისი წარმოადგენს გასაღებს ოსმალეთის იმპერიის დაცემა-დაქვეითების თავისებურებათა გასაგებად.

თურქ-ოსმალთა სამხედრო ძლიერება თანდათან წარსულის კუთვნილება ხდებოდა, გაჩნდნენ “ფირარიები” (Fırarlar), (მეომრები, რომლებიც ბრძოლის ველიდან გარნბოდნენ, ან საერთოდ არ ცხადდებოდნენ სალაშქროდ). მათ ერთ ნაწილს, ის ყოფილი სიფაჰიები შეადგენდნენ, რომლებ-

თაც სამხედრო საკარგავები ჩამოერთვათ ომში მონაწილეობაზე უარისთვის, მეორე ნაწილი კი რეგულარული ჯარის დეზერტირებისაგან შედგებოდა. “ფირარიები” გაჩენა და მათი გამოსვლები ერთგვარი პროტესტის გამოხატულება იყო სულთნის მთავრობის წინააღმდეგ და შესაბამისად, მნიშვნელოვან სიძნელეებს უქმნიდა სახელმწიფოს მესვეურთ.

რეგულარული ჯარის და განსაკუთრებით იანიჩარების დამორჩილება სულ უფროდაუფრო უჭირდა სულთანს. მათ თვითნებობას საზღვარი არ ჰქონდა. იანიჩართა ნება-სურვილზე იყო დამოკიდებული ჯარის მეთაურების, სახელმწიფო მოხელეების, ვეზირების დანიშვნა და თვით სულთნის ტახტზე ასვლაც კი. დისციპლინა იანიჩართა ისე დაეცა, რომ ხშირად ომში წასვლის პირობად ჯამაგირის მომატებას მოითხოვდნენ ხოლმე. მრავალი წარჩინებული იანიჩარი უშუალოდ ექვემდებარებოდა დიდ სახელმწიფო მოხელეებს, ხოლო ჯამაგირს სახელმწიფო ხაზინიდან იღებდა. იანიჩარები გადაიქცნენ „პრეტორიანულ გვარდიად“ (ა.ფ. მილერი, 1941, გვ.10) სწორედ ისინი იყვნენ არეულობისა და აჯანყების მოთავენი. ამიერიდან აღარ იცავდნენ ძველ წესს, რომლის მიხედვითაც იანიჩარებს სტამბოლში, ედირნესა და ბურსაში ან ამ ქალაქების სანახებში უნდა ეცხოვრათ, ისინი მთელი ქვეყანას მოედევნენ და დაიწყეს სიფაჰიების მიწების მიტაცება. ამით ისინი, ერთი მხრივ, ფეოდალურ ლაშქარსაც ასუსტებდნენ და მეორე მხრივ, გაფეოდალბულ ელიტად იქცეოდნენ, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ სალაშქროდ გამოსვლას თავის ძირითად მოვალეობად აღარ მიიჩნევდნენ. ამგვარი ყაიდის ჯარი, რაღა თქმა უნდა, სულთნისთვისაც საიმედო დასაყრდენი ვერ იქნებოდა ვერც საკუთარ ქვეყანაში წესრიგის აღსადგენად და ვერც მეზობელ ქვეყნებთან ომებში.

XVI საუკუნის მეორე ნახევრიდან დაიწყო და XVII საუკუნეში ფართოდ გავრცელდა იანიჩართა მიერ გადასახადების ამკრეფთა მოვალეობის შესრულება. გადასახადების აკრეფა ომში მონაწილეობასთან შედარებით ყოველგვარ საფრთხეს მოკლებული, ხელსაყრელი და სარფიანი საქმე იყო. ისინი განუკითხავად დაპარპაშებდნენ სოფლებში და ძარცვავდნენ გლეხებს. მრავალი ჯანდონით სავსე იანიჩარი ქრთამების საშუალებით ახერხებდა ინვალიდთა კატეგორიაში მოხვედრას და გადიდებულ ჯამაგირს იღებდა.

კორპუსის სიებში ირიცხებოდა ათიათასობით “მკვდარი სული”, რომელთა ჯამაგირს ან მათი მეთაურები იღებდნენ, ან სხვადასხვა პირებზე ჰყიდდნენ ჯამაგირის მიღების უფლებას. იანიჩართა უმაღლესი პოსტების დასაკავებლად ქრთამების აღება ჩვეულებრივ მოვლენად იქცა და ამან გამოიწვია მეთაურთა კადრების გაუმართლებელი და გაუთავებელი გადაადგილება.

სულთნი უძღვრებოდა იანიჩართ წინაშე. აუცილებელი გახდა საუკუნეების მანძილზე საგანგებოდ გაწვრთნილ და დაგეშილ იანიჩართა არმიის რეორგანიზაცია, რაც შეუძლებელი აღმოჩნდა. იანიჩარები უარს აცხადებდნენ მათი კორპუსის ტრადიციული სამხედრო სტრუქტურის შეცვლასა და გადახადისებაზე. მაგალითად სულთან ოსმან II-მ (1818-1822წწ.) ბრძოლისუნარიანობის გაზრდის მიზნით დააპირა თუ არა იანიჩართა კორპუსის რეორგანიზაცია, ისინი დაუყოვნებლივ აჯანყდნენ. სულთანი და დიდვეზირი ამ გამოსვლების მსხვერპლნი გახდნენ. უმაღლეს სამხედრო პირთა ჰეგემონიამ მალე დიდი საფრთხე შეუქმნა სახელმწიფოს. არ წყდებოდა ფაშებისა და იანიჩართა მრავალრიცხოვანი ამბოხებები. 1826 წლის 17 ივნისს სულთან მაჰმუდ II-მ (1808-1839წწ.) ბრძანებულემა გასცა იანიჩართ კორპუსის გაუქმების შესახებ, რასაც მოჰყვა ასი ათასობით იანიჩარის, მათი ოჯახის წევრებისა და ნათესავების შეუბრალებელი ამოხოცვა. სწორედ ეს წელი ითვლება ძღვეამოსილ იანიჩართა კორპუსის ტრაგიკული აღსასრულის წლად.

ლიტერატურა:

1. ვ. გაბაშვილი-“ნარკვევები მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიიდან” თბილისი. 1957
2. მ. სვანიძე - “ოსმალეთის ისტორია” (XIV-XVI სს.) თბილისი. 1999
3. გ.ვ ფუთურიძე-“კოჩი-ბეი გორიჯელის “რისალე”, როგორც წყარო თურქ-ოსმალეთის სოციალურ-ეკონომიური ისტორიისათვის” თბილისი. 1952
4. გ.ვ. ფუთურიძე- “ ევლია ჩელების მოგზაურობის წიგნი” თბილისი. 1973
5. I. H. Uzunçarşılı- “Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları” –I- Ankara. 1943.

структуре армии, а их многочисленные восстания угрожали целостности страны. 18 июня 1826 года султан Махмуд I (1808 - 1839) издал приказ об упразднении корпуса янычар, положивший начало безжалостному истреблению сотен тысяч янычар и их семей. Именно эта дата считается трагическим концом существования корпуса янычар.

რეზიუმე

ირმა ასათიანი
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

იანიჩართა კორპუსის ისტორიისათვის

ოსმალეთის იმპერია ჭეშმარიტად სამხედრო ფეოდალური სახელმწიფო იყო. მისი საკმაოდ დახვეწილი, მოქნილი და უაღრესად განვითარებული სამხედრო აპარატი საუკუნეთა მანძილზე ემსახურებოდა თურქ-ოსმალთა განუწყვეტელ დაპყრობითი ომების წარმოებას. სწორედ ამიტომ, ოსმალ-სულთნები მთელ თავიანთ ენერჯიას, ძალასა და ყურადღებას ბრძოლისუნარიანი არმიის შექმნასა და მთელ იმპერიაში მკაცრი დისციპლინის დამყარებას ანდომებდნენ.

ოსმალეთის იმპერიის რეგულარული ჯარის სახეობათა შორის განსაკუთრებით მრისხანე ძალას იანიჩარები (yeni- ახალი, çeri- ჯარი) წარმოადგენდა. ეს იყო კარგად გაწვრთნილი და მუსლიმური ფანატების სულისკვეთებით აღზრდილი ქვეითი ჯარი. იანიჩართა კორპუსი მურად I-ის (1360-1389) დროს ჩამოყალიბდა. თუმცა, მისი შექმნის ზუსტი თარიღის დადგენა არ ხერხდება. იანიჩარების მკაცრი სამხედრო დისციპლინის წყალობით ოსმალ სულთნებმა უამრავი სახელმწიფოს დამორჩილება და უძლიერესი იმპერიის შექმნა შეძლეს.

დროთა განმავლობაში იანიჩართა რიგებში დისციპლინა მოიშალა. ისინი საღაშქროდ გამოსვლას თავიანთ ძირითად მოვალეობად აღარ მიიჩნევდნენ. იანიჩარები თანდათან გაფეოდალებულ ელიტად იქცნენ. მათ თვითნებობას საზღვარი არ ჰქონდა. ბუნებრივია, ასეთი ჯარი სულთნის დასაყრდენი ვერ იქნებოდა, ვერც საკუთარ ქვეყნებში წესრიგის აღსადგენად და, ვერც მეზობელ ქვეყნებთან ომებში. საჯარო გახდა არმიის რეორგანიზაცია, რაც შეუძლებელი აღმოჩნდა. იანიჩარები კატეგორიულად უარს აცხადებდნენ ტრადიციული სამხედრო სტრუქტურის შეცვლასა და გადახალისებაზე. ფაშებისა და იანიჩარების მრავალრიცხოვანი ამბოხებები დაშლით ემუქრებოდა სახელმწიფოს. 1826 წლის 17 ივნისს სელიმ მაჰმუდ II-მ (1808-1839) ბრძანებულება გამოსცა იანიჩართა კორპუსის გაუქმების შესახებ, რასაც მოჰყვა 100 ათასობით იანიჩართა და მათი ოჯახების შეუბრალებელი ხოცვა-ჟლეტა. სწორედ, ეს წელი ითვლება იანიჩართა კორპუსის ტრაგიკული აღსასრულის წლად.

ენათმეცნიერება Языковедение Linguistic

ქეთევან გაბუნია, გვანცა ჭანტურია

თბილისი, საქართველო

მეტყველების ფსიქოლინგვისტური აღქმა

მეტყველების აღქმა (პერცეფცია) არის აზრის აღმოჩენის პროცესი, რომელიც სამეტყველო გამონათქვამების გარე ფორმაში ძვეს. აღქმა ქვეცნობიერად არაშეცნობადია, როგორც ფორმის აღქმის აქტი. მეტყველება წარმოგვიდგება, როგორც განგრძობადი ხმოვანი (ბგერითი) ნაკადი. მეტყველების აღქმის პროცესში მსმენელის უპირველესი ამოცანაა მეტყველების ნაკადის სეგმენტირება დისკრეტულ ერთეულებად და შემდგომ ამ ერთეულების იდენტიფიცირება. ამრიგად, მეტყველების აღქმა ერთმნიშვნელოვნად ეფუძნება აკუსტიკურ მონაცემებს, თუმცა მხოლოდ ამით არ შემოიფარგლება.

მეტყველების აღქმა (პერცეფცია) არის აზრის აღმოჩენის პროცესი, რომელიც სამეტყველო გამონათქვამების გარე ფორმაში ძვეს. აღქმა ქვეცნობიერად არაშეცნობადია როგორც ფორმის აღქმის აქტი. ეს თითქმის ყოველთვის სემანტიკაზე გადასვლაა. სამეტყველო სიგნალების გადაამუშავება ხდება თანმიმდევრულად. მეტყველების ფორმების აღქმა ითხოვს მისი აგების ლინგვისტური კანონზომიერების ცოდნას. წერილობითი მეტყველების აღქმა ხორციელდება თვალის ხტუნვითი მოძრაობით. თუკი სიტყვები შეცდომითაა მოცემული, ისინი მაინც რეციპიენტისთვის ნაცნობ სიტყვებს გვაგონებს და აღიქმება როგორც ნაცნობი. თუკი სიტყვის მნიშვნელობა კონკურენციას უწევს სიტყვის ფორმას, წარმოიქმნება სირთულე კითხვის დროს. სიტყვის აღქმის პროცესში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მისი პოლისემიურობა და ასევე ერთი და იმავე სემანტიკური ველის მქონე სიტყვები. ფრაზების აღქმისას რეციპიენტს სირთულე ექმნება იმ შემთხვევაში, თუკი არსებობს მათი არაერთგვაროვანი ინტერპრეტაცია. რეციპიენტი მნიშვნელობას არ ანიჭებს, რომელ სინტაქსურ ფორმაშია წარმოდგენილი ფრაზა. მეტყველების აღქმისას ადამიანი გამონათქვამს უდგება სირთულიდან, თავისი ცოდნიდან და გამოცდილებიდან გამომდინარე. აღქმისას შესაძლებელია საკუთარ ცნობიერებაში ადადგინო გამოტოვებული ფრაგმენტები. აღქმის პროცესში ადამიანი აქტიურია, ქმნის შემდგომი შინაარსის ჰიპოთეზებს და ახდენს აზრობრივ ცვლილებებს. ტექსტის აღქმითი ფსიქოლინგვისტიკა ახლოსაა ბიბლიოფსიქოლოგიასთან, რომელიც ნ.ა.ბუნაკინმა განავითარა.

მეტყველება წარმოგვიდგება როგორც განგრძობადი ხმოვანი (ბგერითი) ნაკადი. მსმენელის პირველი ამოცანაა მოახდინოს ამ ნაკადის სეგმენტირება დისკრეტულ ერთეულებად და შემდგომ ამ ერთეულების გაიგივება. შეიძლება ეს საკითხი ვლემენტარულ დონეზე აიხსნას ფონემების იდენტიფიცირებით, მაგრამ იზოლირებული ფონემების იდენტიფიცირება საკმარისი არ არის განგრძობითი მეტყველების აღქმისათვის. საქმე გვაქვს შემდეგი სახის პრობლემებთან:

ეს არის განგრძობადი მეტყველების სისწრაფე. ის შეესაბამება წუთში 200 სიტყვის რიომს. მაშასადამე, მსმენელმა უნდა ამოიცნოს წამში 12-15 ფონემა. საშუალო მსმენელის უნარი კიდევ უფრო მაღალია. აღქმა დეგრადაციას იწყებს წუთში მხოლოდ 300 სიტყვის ზემოთ.

ამას ემატება აკუსტიკური მონაცემების ვარიაცია: ერთი და იგივე ფრაზა, რომლის იდენტი-

ფიცირებაც ხდება, შეესაბამება ძალიან განსხვავებულ ხმოვან რეალიზაციებს მოლაპარაკის ასაკის, სქესის, წარმომავლობის მიხედვით, ასევე ხმამაღლა ლაპარაკობს ის თუ ხმადაბლა.

და ბოლოს მეტყველების ნაკლოვანი ხასიათი (lacune). სიტყვების (ფონემების) მნიშვნელოვანი პროპორცია წარმოითქმის არასრულყოფილად, ან სრულიად არა, მაგრამ მას ყველაზე ნაკლებად ეხება გაგება.

ამრიგად, რომ მეტყველების აღქმა ეფუძნება აკუსტიკურ მონაცემებს, მაგრამ ამით არ შემოიფარგლება. ნიშნის ქვემოდან ზემოთ (bottom-up) ანალიზს ემატება ზემოდან ქვევით (top-down) ანალიზი: მსმენელი ახდენს იმის ანტიციპაციას, რაც მას ესმის, ხოლო აკუსტიკური მონაცემების ნაწილობრივ ანალიზს ახდენს მხოლოდ იმ მიზნით, რომ დაადასტუროს ან შეასწოროს ანტიციპაციები.

ფონემების აღქმა

ცხადია, როცა გვესმის სიტყვა, გაგებულ ბგერები ქმნიან განსხვავებული ფონემების თანმიმდევრობას. ამგვარად, თუკი წარმოვიდგენთ სიტყვას douter(ეჭვი) და დავყოფთ მას, შეიძლება მივიღოთ ოთხი განსხვავებული ბგერა, რომლებიც შეესაბამება შემდეგ ფონემებს /d/, /u/, /t/, /e/. ეჭვგარეშეა, შეგვიძლია ერთი ფრაგმენტის იზოლირება, რომელიც შეესაბამება მარცვალს/დუ/. თუკი შევამცირებთ პროგრესულად ჩაწერას, გვესმის ისევე du; შემდეგ როცა ქრება ხმოვანი, რჩება ბგერა, რომელსაც არავითარი საერთო სამეტყველო ბგერასთან არ აქვს: ეს იქნებოდა სწრაფი სტვენა, რომელიც ჩადის ქვევით. შეუძლებელია ბგერის იზოლირება, რომელსაც შეესაბამება /d/. უფრო მეტიც: განვახორციელოთ იგივე ოპერაცია მარცვალს /di/-ზე; როცა ხმოვანი /i/ მოჭრილია, ჯერ კიდევ სტვენაა, თუმცა შემართვის ფაზაშია (ზევით მიდის). ზემოთქმული ადასტურებს, რომ ერთი ფონემა შეესაბამება ძალიან განსხვავებულ სტიმულებს. საპირისპიროდ ამისა, ერთსა და იმავე ფიზიკურმა სტიმულმა სხვადასხვა ფონემის აღქმის საშუალება შეიძლება მოგვცეს: მოკლე ბგერის შეტანით 1440 სიხშირეზე, რომელიც წინ უძღვის ხმოვან /a/-ს, აღვიქვამთ, როგორც /pa/, ხოლო იგივე ბგერას, რომელსაც მოსდევს /u/, აღვიქვამთ როგორც /ku/.

განგრძობითი მეტყველების აღქმა

მილერმა და იზარმა (1963) ჩატარებული ექსპერიმენტის შედეგად ნათლად აჩვენეს ის როლი, რომელსაც თამაშობს ლინგვისტური წყობა მეტყველების აღქმაში. ექსპერიმენტი შემდეგში მდგომარეობს: ინფორმანტებს მოასმენინეს სიტყვების ეპიზოდები; მათ თან სდევდა ხმაური, რომელიც აღნიშნულ მონაკვეთებს შედარებით ინტენსიურად ნიღბავდა და შემდეგ მათ მოითხოვეს იმის გამეორება, რაც გაიგონეს. მიიღება ოთხი შემთხვევა :

-გრამატიკულად სწორი და სემანტიკურად მისაღები ფრაზები : Gallant gentlemen save distressed damsels ;

-გრამატიკულად სწორი, მაგრამ სემანტიკურად მიუღებელი ფრაზები : Lighted gentlemen dissolve furious appraisals;

-მიღებული ეპიზოდები, რომლებიც შლის სიტყვათა წყობას I ტიპის ფრაზაში: Gentlemen gallant damsels distressed save;

-და ბოლოს, მიღებული ეპიზოდები შლის წყობას II ტიპის ფრაზაში: Gentlemen appraisals dissolve lighted furious.

პირველი ტიპის ფრაზების იდენტიფიცირება ყველაზე ადვილია მეოთხე ტიპის ფრაზებთან, რომლებშიც შეცდომების მაქსიმალური რაოდენობა იწენს თავს; ხოლო მეორე და მესამე ტიპის ეპიზოდებში ჩანს შუამავალ შედეგები როგორც ჩანს, ერთი მხრივ, სინტაქსური სტრუქტურა და სემანტიკური კოპერენცია, მეორე მხრივ, თამაშობს ფასილიტატორის როლს, რომელიც საშუალებას აძლევს მსმენელს მოახდინოს იმ ფონეტიკური ინფორმაციების რეკონსტრუქცია, რაც შენიღბულია ხმაურით.

აღნიშნულ რეკონსტრუქციას არ აქვს ცნობიერი მნიშვნელობა, რაზეც ნათლად მიუთითებს უორენის (Warren) ნაშრომები ფონემატიკურ რესტავრაციაზე. სუბიექტებს მოასმენინეს ფრაზა, რომელშიც სიტყვა ნაწილობრივ დამახინჯებული იყო: ჩანაწერზე მოაჭრეს ფონემა ან

მარცვალის, რომელიც შეცვალეს ხმაურით (მაგალითად, სიტყვა legislature ხდება legi*lature, ან le*lature). საქმე იმაშია, რომ ხმაური ზედ ედება სიტყვას და ლოკალიზებულია არასწორად. იგივე სტიმული აღიქმება კონტექსტის მიხედვით: ამგვარად, ფრაზაში „It was found that the *eel was on the axle” (On s’apercut que la *eel etait sur l’essieu), სუბიექტები იგებენ სხვადასხვანაირად სიტყვა „wheel” (roue); მაგრამ თუკი ჩავანაცვლებთ „axle” (essieu) „orange”, მათ ესმით „peel” (pelure); table –ით ესმით „meal” (repas) და ა.შ.

იგივე პრობლემები ვაწყდებით, როცა საქმე გვაქავს არასწორ წარმოთქმასთან. კოულმა და ჯაკიმიკმა (Cole et Jakimik, 1978) ჩაატარეს ექსპერიმენტი, სადაც სუბიექტებს მოასმენინეს სიტყვები, რომლებშიც ზოგიერთი ფონემა ჩანაცვლებული იქნა ფონემებით და მათ თხოვეს ამ შეცდომების დეტექტირება. შედეგები განსხვავებული იყო იმის მიხედვით, შეცვლილი ფონემა სიტყვის თავში იყო თუ ბოლოში, საქმე ეხებოდა მახვილიან მარცვალს თუ უმახვილოს. ზოგადად, თუ წინასწარ ვიცით, რომ ფონემა დეფორმირებულია, მით უფრო შეუმჩნეველია დეფორმაცია; თუმცა თუკი მას აღმოვაჩინოთ, ეს სწრაფად მოხდება.

ლექსიკური მიდგომა

სიტყვის ამოცნობა თუ წარმოქმნა აშკარად გულისხმობს, რომ ის ჩაწერილია მეხსიერებაში. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ყოველი მოლაპარაკე პირი ფლობს შინაგან ლექსიკას ანუ წარმოდგენების ერთობლიობას, რომელიც შეესაბამება საკუთარი ენის აღმნიშვნელ ერთეულებს. იგი წარმოდგენილია ლექსიკონის სახით, რომელშიც ლექსიკური ერთეულები საჭირო ინფორმაციას შეიცავენ, რათა მოხდეს შესაბამისი ერთეულის იდენტიფიცირება, გაგება და გამოყენება. თითოეულ ლექსიკურ ერთეულს (entree) უნდა ახასიათებდეს:

- სიტყვის ფონოლოგიური ფორმა (აკუსტიკური, არტიკულაციური და გრაფიკული);
- მისი სინტაქსური და მორფოლოგიური თავისებურებები : კატეგორია (არსებითი სახელი, ზმნა, ზედსართავი სახელი, და ა.შ.), სქესი, რიცხვი და ა.შ. რომელიც განსაზღვრავს ფრაზაში მისი გამოყენების შესაძლებლობას;
- მისი მნიშვნელობა და სიტუაციის მიხედვით მისი გამოყენების პირობები (ფამილიარული სიტყვა, გულგარული და ა.შ.).

ბევრი მკვლევარი მუშაობდა შინაგანი ლექსიკის შესწავლის საკითხზე ; ლექსიკური მიდგომის შესწავლა უნდა პასუხობდეს ორი სახის შეკითხვას:

ა) შინაგანი ლექსიკის ბუნება : რომელი ერთეულები ფიგურირებენ? როგორ არის ისინი დალაგებული და რა ურთიერთობაშია ერთმანეთთან ?

ბ) შინაგანი ლექსიკის შესწავლის მიღწევის პროცესი : ისინი უნდა მივიჩნიოთ როგორც პასიური (მეხსიერებაში წარმოდგენის ავტომატური აქტივაცია), ან როგორც აქტიური (სისტემატიურია თუ არა კვლევა ლექსიკის მიღმა)? გვაქვს თუ არა საქმე დამოუკიდებელ მექანიზმთან, რომელიც ავტონომიურად წარმართება თუკი არ არსებობს ურთიერთდამოკიდებულება ერთდროულად სხვადასხვა დონეზე განხორციელებულ პროცესებს შორის ?

ლექსიკური მიდგომა არის სწრაფი პროცესი, რომელიც არაცნობიერად მიმდინარეობს, რისთვისაც ანალიზია საჭირო. ეს არის ლექსიკური გადაწყვეტილება, როდესაც ინდივიდმა სწრაფად უნდა გადაწყვიტოს წარმოდგენილი სტიმული სიტყვაა თუ არა. შესაძლებელია ამგვარადვე მოხდეს სიტყვის იდენტიფიკაცია; გავზომოთ დრო, რომელიც სიტყვის გასამეორებლად საჭიროა (ანუ მიწვდეს მეხსიერებაში მის ფონოლოგიურ წარმოდგენას), ან გავანალიზოთ დაშვებული შეცდომები, როცა სტიმული წარმოდგენილია სწრაფად ან ნაწილობრივად შენიღბული. ასევე უნდა მოხდეს ფონემის, ან სიტყვის გარკვეული თვისების დეტექტირება.

ორი ბაზისური ფენომენი

ორ მნიშვნელოვან ბაზისურ ფენომენს წარმოადგენს სიხშირის ეფექტი და სემანტიკური ჩართულობა (amorçage).

ენაში სიტყვების სხვადასხვა სიხშირით გამოყენება ძალზედ არათანაბარია. ფსიქოლინგვისტიკის ადრეული ნაშრომები, შთაგონებულია ინფორმაციის თეორიით და ძირითადად

ვერდნობა ენის სტატისტიკური მონაცემების თავისებურებებს; აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ გამოყენების ეს სიხშირე დამოკიდებულია სოციალურ, კულტურულ, პროფესიულ, საუბრო-სა თუ კითხვის ჩვეულ ტიპზე. შესაძლებელია განისაზღვროს მოცემული ენის მოლპარაკე პირთათვის ვერაბლური გამოსატვის საშუალო სიხშირის იერარქია ჰომოგენურ კორპუსზე დაკვირვების შედეგად: ამგვარად, ზიპფის კანონის მიხედვით, დადამავალი წყობის სიტყვების სიხშირე დაახლოებით მუდმივია, რაც შეესაბამება კოდის ოპტიმალურ წყობას. ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ ხშირად გამოყენებული სიტყვები ყველაზე მოქნილია, თუმცა ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით ყველაზე საინტერესო ფენომენი ის არის, რომ სიტყვის სიხშირე უკავშირდება მისი მიღწევის სისწრაფეს.

მეორე საინტერესო ფენომენი სემანტიკური ჩართულობაა, რაც იმას ნიშნავს, რომ სიტყვის მიღწევა მარტივია (და უფრო სწრაფიც) თუკი ამ სიტყვას წინ უსწრებს სხვა სიტყვა, რომელიც მას სემანტიკურად შეესაბამება. ევექტი მაქსიმალური იქნება, როდესაც განმეორებას აქვს ადგილი.

ამრიგად, მეტყველების აღქმის პროცესში მსმენელის უპირველესი ამოცანაა მეტყველების ნაკადის სეგმენტირება დისკრეტულ ერთეულებად და შემდგომ ამ ერთეულების იდენტიფიცირება. მეტყველების აღქმა ერთმნიშვნელოვნად ეფუძნება აკუსტიკურ მონაცემებს, თუმცა მხოლოდ ამით არ შემოიფარგლება.

ლიტერატურა:

1. Anzieu Didier, - „Psychanalyse et langage”, - ISBN: 9782040188665, Pages: 232, Edition: 3e éd, Broché, Dunod, 2006
2. Baylon.C. -, „Sociolinguistique”, Société, langue et discours, Paris, II éd. Nathan/VUEF, 2002
3. Caron, Jean, Précis de psycholinguistique, Quadriga/PUF, Paris, 1989
4. Lachaud, Ch., - „La psycholinguistique expérimentale”, Université de Genève. FPSE, Laboratoire de Psycholinguistique Expérimentale. Bd. du Pont d'Arve, 2008
5. Белянин, В.П. „Психолингвистика” Флинт, М., 2004
6. Демьянков В.З., „Психолингвистика” // Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е.С., Демьянков В.З. Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. Под общей редакцией Е.С. Кубряковой. М.: Филологический факультет МГУ им. М.В. Ломоносова, 1996. С.147-153.
7. Леонтьев, А.А. „Основы психолингвистики”. М., 1997, с.16

Qetevan gabunia, Gvanca Chanturia

Abstract

Speech perception is of the discovery process of the opinion, which lies in the outer expressions. Perception is represented unconsciously as a form of perception act. Speech is represented as continuous speech sound (sound) stream. The first objective of the listener is the segmentation of the stream in discrete units and identification of these units. In conclusion we can say that speech perception is based on the acoustic data and thus is not limited.

Кетеван габуниа, Гванца Чантурия

Резюме

Восприятие речи – процесс открытия мнения, который является одной из формой речи состоявшаяся во внешних выражениях. Восприятие бессознательно воспринимается как акт восприятия формы. Речь представляется как непрерывный поток звук речи. Первая цель этого потока сегментация дискретных единиц и идентификация этих единиц. В заключение можно сказать, что восприятие речи основана на акустических данных и, таким образом, не ограничивается.

ენათმეცნიერება Языковедение Linguistic

ქეთევან დოლონაძე

საქართველო

ტექსტის ვერტიკალური სტრუქტურა და რეფერენცია როგორც მეტაკატეგორია

რეფერენციის განხილვისას თანამედროვე ლინგვისტიკაში ხშირად საუბრობენ რეფერენციისა და დეიქსისის ურთიერთკავშირზე, თუმცა არ აკონკრეტებენ ამ კავშირს იმის გათვალისწინებით, რომ არსებობს დეიქსისის სამი ძირითადი ტიპი – როლური დეიქსისი, დროის დეიქსისი და ადგილის დეიქსისი.

ტექსტის ვერტიკალური სტრუქტურისა და ამ სტრუქტურის ფარგლებში რეფერენციის ადგილზე მსჯელობა ქმნის იმის საფუძველს, რომ ახლებურად დავინახოთ ის ენობრივი ფენომენი, რომელსაც რეფერენციასთან დაკავშირებულ კატეგორიალურ ტრიადას ვუწოდებთ. ამ ტრიადის ფარგლებში რეფერენციას დეტერმინაციისა და დეიქსისის მიმართ მეტაკატეგორიალური სტატუსს „ვანიჭებთ“.

ზემოთ ხსენებულ სტატუსს რეფერენციას „ვანიჭებთ“ წმინდა დედუქციური გზით, ანუ იმ შეხედულებათა მთელი კომპლექსიდან გამომდინარე, რომელიც თანამედროვე ლინგვისტიკას შემუშავებული აქვს რეფერენციის ირგვლივ. შეიძლება ითქვას, რომ ხსენებული კომპლექსის მიხედვით არსებობს არსებითი შინაგანი კავშირი, ერთის მხრივ, რეფერენციას, მეორეს მხრივ კი ორ დანარჩენ კატეგორიას შორის. სწორედ ამას ვგულისხმობთ, როცა ვსაუბრობთ ტექსტის ვერტიკალური სტრუქტურის კავშირზე რეფერენციის მეტაკატეგორიალურ სტატუსთან.

ტექსტის დიქტომიური ვერტიკალური სტრუქტურის გათვალისწინებით შემოგვაქვს თეზისი: დეიქსისი როგორც ტექსტობრივი ფენომენი სიმეტრიულად უკავშირდება ტექსტის როგორც თემატურ (ანუ რეფერენტულ), ისე კომპოზიციურ ასპექტებს, რაც შემდეგს ნიშნავს: დროისა და ადგილის დეიქსისი როგორც სტრუქტურული, ისე ფუნქციური თვალსაზრისით უნდა მივაკუთვნოთ ტექსტის კომპოზიციურ სტრუქტურას, რადგან, როგორც ვიცით, ამ სტრუქტურის ღერძად მოიაზრება ზმნა, დრო და ადგილი კი, პირველ რიგში უნდა უკავშირდებოდეს ზმნის მიერ გამოსატულ ხდომილებას. ამიტომ უნდა დავასკვნათ შემდეგი: როცა ლაპარაკია რეფერენციისა და დეიქსისის ურთიერთკავშირზე ეს კავშირი უნდა დაკონკრეტებულ იქნას შემდეგნაირად: რეფერენცია უშუალოდ უკავშირდება **როლურ დეიქსისს** და არა ადგილისა და დროის დეიქსისს, რომლებიც ასევე უშუალოდ უკავშირდებიან ტექსტის კომპოზიციურ სტრუქტურას.

მაგრამ არანაკლებ მნიშვნელოვნად გვესახება ის ფაქტი, რომ ზემოთ ფორმულირებული თეზისით ახლებური შუქი ეფინება არა მხოლოდ რეფერენციისა და დეიქსისს შორის არსებულ კავშირს, არამედ იმ კავშირსაც რომელიც არსებობს დეიქსისისა და დეტერმინაციის კატეგორიებს შორის და, რაც მთავარია, გვეძლევა იმის საშუალება, რომ ერთის მხრივ შევინარჩუნოთ, მეორეს მხრივ კი ახლებურად გავაშუქოთ რეფერენციის მეტაკატეგორიალური სტატუსი.

როგორ უნდა იქნას დაკონკრეტებული ზემოთ ნათქვამი თუ რეფერენცია არსებითად უკავშირდება მხოლოდ **როლურ** დეიქსისს? როგორ უნდა იქნას დანახული – იგულისხმება, რა თქმა უნდა, ტექსტის ფარგლებში – დეტერმინაციასა და როლურ დეიქსისს შორის ლოგიკურ-ფუნქციური კავშირი და ამ შემთხვევაში როგორ უნდა იქნას შინაარსობრივად დაკონკრეტებული რეფერენციის მეტა-კატეგორიულ სტრუქტურა ნომინალური კატეგორიულ ტრიადის ფარგლებში?

ამ კითხვებზე პასუხის გაცემისას კვლავ უნდა დავუბრუნდეთ რეფერენციის თანამედროვე კონცეპტის იმ განზომილებებს, რომლის მიხედვითაც რეფერენტულობა როგორც ტექსტობრივი ფენომენი არსებითად უკავშირდება **სახელს** (ნომინალურ ჯგუფს). აქედან გამომდინარე, უნდა გაკეთდეს, ჩვენის აზრით, შემდეგი სამი დასკვნა:

1. როცა ვლაპარაკობთ **როლურ დეიქსისზე** და ამავე დროს სწორედ მას და არა დეიქსისის სხვა სახეობებს ვუკავშირებთ რეფერენციას, ამით აუცილებელი ხდება თვით როლური დეიქსისის **სინტაქსური ინტერპრეტაცია**: როგორც ცნობილია, სახელის როლი წინადადებაში გაგებულია როგორც, პირველ რიგში ქვემდებარის, უფრო ფართო თვალსაზრისით კი, როგორც აქტანტის გამოხატვის როლი. ამიტომაც უნდა ვიგულისხმოდეთ: იმდენად, რამდენადაც ტექსტის ანალიზისას საქმე გვაქვს წინადადებასთან როგორც მეტად თუ ნაკლებად ავტონომიურ ერთეულთან, აუცილებელია რეფერენციის სინტაქსური ფუნქციის დაკავშირება წინადადების ამ წევრებთან;

2. მაგრამ ამავე დროს არ უნდა დაგვაიწყდეს, რომ რეფერენციის არსებითი დაკავშირება სახელთან ამავე დროს ნიშნავს მის ასევე არსებით დაკავშირებას ტექსტთანაც. მთავარია რეფერენციის როგორც ტექსტობრივი ფენომენის კვლევა. მაგრამ რას უნდა ნიშნავდეს რეფერენციის ამგვარი კვლევა, თუ გავიხსენებთ, რომ ტექსტის ვერტიკალური სტრუქტურის ფარგლებში რეფერენცია უკავშირდება მის თემატურ განზომილებას? ჩვენი აზრით, ეს უნდა ნიშნავდეს, პირველ რიგში, იმ ლოგიკის გათვალისწინებას, რომლის მიხედვით თანამედროვე კომუნიკაციურ ლინგვისტიკაში უმაღლესი ენობრივი დონის ერთეულად მიჩნეულია არა წინადადება, არამედ ტექსტი. მაგრამ, თუ ეს ასეა და თუ რეფერენციას, როგორც ეს ზემოთ ითქვა, ვუკავშირებთ მხოლოდ და მხოლოდ როლურ დეიქსისს, მაშინ რეფერენციაც ნარატიულ ტექსტში უნდა დავუკავშიროთ ისეთ ნარატიულოგიურ ცნებებს, როგორიცაა **აგენსისა** და **პაციენსის** ცნებები. მიგვაჩნია, ერთის მხრივ, რომ ასე უნდა მოხდეს რეფერენციის იმ სინტაქსური ფუნქციის ტექსტობრივი ტრანსფორმაცია, რომელიც აღნიშნული იყო ზემოთ და რომელიც უკავშირდებოდა აქტანტის კონცეპტს, მეორეს მხრივ კი სწორედ ამგვარი ტრანსფორმაცია მოგვცემს იმ შინაგანი მიმართების გაგებასაც, რომლითაც რეფერენცია უკავშირდება ტექსტის კომპოზიციურ სტრუქტურას.

იმ მიზნით, რომ ნათლად და მკაფიოდ იქნას განმარტებული აგენსისა და პაციენსის ზემოთ გამოყენებული ცნებები აუცილებლად მიგვაჩნია მივმართოთ თანამედროვე ნარატილოგიას. ამავე დროს მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ის ფაქტიც, რომ აღნიშნული ცნებები არსებითად უკავშირდება ნარატივის როგორც კონცეპტის თანამედროვე გაგებას. მოვიყვანოთ შესაბამისი ციტატა ნარატილოგიის ისეთი წარმომადგენლის ნაშრომიდან როგორიცაა ვ. შმიდი: „ტერმინი მდგომარეობა (состояние) უნდა გავიგოთ როგორც ნიშან-თვისებათა ისეთი ერთობლიობა, რომელიც დროის ამა თუ იმ მომენტში დამახასიათებელია ამა თუ იმ პერსონაჟისათვის ან გარე სიტუაციისათვის, თუ გამოხატული ნიშან-თვისებები განეკუთვნება ამა თუ იმ პერსონაჟის სულიერ სამყაროს საქმე გვექნება შინაგან მდგომარეობასთან თუ მდგომარეობაში ცვლილების მიზეზს წარმოადგენს პერსონაჟი, მაშინ ვლაპარაკობთ საქციელზე (поступок) და მოქმედი პერსონაჟი სახელდება ისეთი უკვე ფესვებგადგმული ცნებით, როგორიცაა აგენსი; მაგრამ, თუ პერსონაჟი ხდება ცვლილების პასიური ობიექტი, მაშინ ამგვარ ცვლილებას ეწოდება მომხდარი ამბავი (происшествие), პერსონაჟი კი იწოდება პაციენსად” (Шмид 2008:15).

ფაქტობრივად იგივეა ნათქვამი ა. კრუზის მიერ, რომელიც აგენსისა და პაციენსის შემდეგ

დეფინიციებს იძლევა: „აგენსი – პრედიკატით გამოხატული მოქმედების ჩამდენი, აქტიური მონაწილე ან გამომწვევია, ხოლო პაციენსი – პრედიკატით გამოხატული მოქმედების განმცდელი ან პასიური მონაწილე“ (Cruse 2000);

3. ზემოთ უკვე ითქვა, რომ დეიქსისის სამი სახეობიდან რეფერენციის მოქმედების სფეროში უნდა მოახრებულ იქნას მხოლოდ ერთი, სახელდობრ, როლური დეიქსისი. მაგრამ როგორ უნდა იქნას გაგებულ რეფერენციის როგორც მეტაკატეგორიის მიმართება ისეთ ნომინალურ კატეგორიასთან როგორცაა **დეტერმინაცია** (არტიკლის) კატეგორია? ვფიქრობთ, ამ კითხვაზე შეიძლება გავცეთ ერთნიშნა, მაგრამ ამავე დროს ანალიტიკური თვალსაზრისით უადრესად მნიშვნელოვანი პასუხი. პასუხის ერთნიშნა ხასიათი გამომდინარეობს შემდეგი მოსაზრებიდან: დეიქსისისგან განსხვავებით, რომელიც, როგორც ვნახეთ, ერთნაირად უკავშირდება როგორც სახელს, ისე ზმნას, დეტერმინაცია წარმოადგენს მხოლოდ სახელთან დაკავშირებულ, ანუ ცალსახად ნომინალურ კატეგორიას და, შესაბამისად, მისი სინტაქსური ფუნქციაც უნდა უკავშირდებოდეს, პირველ რიგში, სახელის აქტანტურ ფუნქციებს. ამ დასკვნის მნიშვნელობა კი, რომელიც მას უნდა მიეწეროს ანალიტიკური თვალსაზრისით, მდგომარეობს შემდეგში: ნარატიული ტექსტის ანალიზისას უნდა ვიმსჯელოთ – პირველ რიგში – არა „უბრალოდ“ ამა თუ იმ აქტანტის, არამედ აგენსისა და პაციენსის დეტერმინაციაზე ისე რომ, ერთის მხრივ შენარჩუნებული იქნეს არტიკლისთვის დამახასიათებელი ყველა შინაარსობრივი ნიუანსი, მაგრამ ამავე დროს მოხდეს ხსენებული კატეგორიის ფუნქციური ტრანსფონირება ტექსტობრივ სფეროში.

როგორც ზემოთ განვითარებულმა მსჯელობამ გვიჩვენა ტექსტის ვერტიკალური სტრუქტურის ანალიზის შედეგად გამორკვეულ იქნა, რომ რეფერენციასთან როგორც ტექსტობრივ კატეგორიასთან მიმართებაში დეიქსისი განიცდის შინაგან ანუ სტრუქტურულ დიქტომომიზაციას: როლური დეიქსისი მოლიანად აღმოჩნდა ტექსტის რეფერენტული განზომილების სფეროში, რაც პრინციპულად ადასტურებს ჩვენს მიერ გამოთქმულ თეორიულ ჰიპოთეზას ამ ორი კატეგორიის – რეფერენციისა და დეიქსისის – ურთიერთმიმართების თაობაზე: იმდენად, რამდენადაც როლური დეიქსისი უკავშირდება ტექსტის თემატურ სტრუქტურას და, შესაბამისად, თუ საქმე გვაქვს ნარატიულ ტექსტთან, ტექსტობრივ აგენსსა და ტექსტობრივ პაციენსთან, დეიქსისს უკავია სუბკატეგორიის სტატუსი რეფერენციასთან როგორც მეტაკატეგორიასთან მიმართებაში. მაგრამ იგივე მსჯელობამ დაგვანახა დეიქსისის ხსენებული დიქტომომიზაციის თეორიული მნიშვნელობა როგორც ზოგადად ტექსტის ვერტიკალური სტრუქტურის, ისე ამ სტრუქტურის ფარგლებში ნომინალურ (ანუ სახელთან დაკავშირებულ) და სამეტყველო-კომპოზიციურ (ანუ ვერბალურ) განზომილებებს შორის.

ლიტერატურა

1. ლებანიძე გ. კომუნიკაციური ლინგვისტიკა. თბილისი: ი. ჭავჭავაძის სახელობის ენისა და კულტურის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა „ენა და კულტურა“, 2004
2. Cruse A. *Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
3. Арутюнова Н. Д. *Референция* in: Лингвистический энциклопедический словарь, Москва, 1990
4. Виноградов В. *Деиксис* in: Лингвистический энциклопедический словарь, Москва: 1990
5. Шмид В. *Нарратология*. Москва: ‘Языки Славянской Культуры’, 2008

Ketevan Dogonadze

The Vertical structure of the Text and Reference as a Metacategory**Abstract**

As it is well-known the concept of reference as a textual phenomenon is closely related to noun (nominal group). The article discusses reference as a nominal category and advances a thesis according to which **reference** acts as a **metacategory** in the nominal categorical trio in which determination and deixis are considered as autonomous nominal categories.

Reference is related with one of the kinds of deixis – **role deixis** and in **narrative text** it is discussed in the connection of such narrative notions as **agent** and **patience**. We suppose that on one hand the syntactic function of reference, which is correlated with the concept of agent, is textually transformed; however, on the other hand this transformation helps us to understand the inner correlation which connects reference with the compositional structure of the text.

ქეთევან დოგონაძე
ტექსტის ვერტიკალური სტრუქტურა და რეფერენცია როგორც მეტაკატეგორია
რეზუმე

როგორც ცნობილია, რეფერენტულობა როგორც ტექსტობრივი ფენომენი არსებითად უკავშირდება **სახელს** (ნომინალურ ჯგუფს). სტატიაში საუბარია რეფერენციის როგორც ერთიან და ყოვლისმომცველ ნომინალურ კატეგორიებზე და თეზისზე, რომლის მიხედვით რეფერენცია მეტაკატეგორიულ როლს ასრულებს ისეთ **ნომინალურ კატეგორიულ ტრიადაში**, რომლის ფარგლებშიც დეტერმინაცია და დეიქსის ავტონომიურ ნომინალურ კატეგორიებად განიხილება.

უკავშირებთ რა რეფერენციას როლურ დეიქსისს, ნარატიულ ტექსტში მას (რეფერენციას) განვიხილავთ ისეთ ნარატოლოგიურ ცნებებთან კავშირში, როგორცაა **აგენსისა** და **პაციენსის** ცნებები. მიგვაჩნია, რომ, ერთის მხრივ, ასე ხდება რეფერენციის იმ სინტაქსური ფუნქციის ტექსტობრივი ტრანსფორმაცია, რომელიც აქტანტის კონცეპტს უკავშირდება, მეორეს მხრივ კი სწორედ ამგვარი ტრანსფორმაცია გვეხმარება იმ შინაგანი მიმართების გაგებაში, რომლითაც რეფერენცია ტექსტის კომპოზიციურ სტრუქტურას უკავშირდება.

Ketevan Dogonadze

Вертикальная Структура Текста и Референция как Метакатегория**Резюме**

Как известно, референция как текстовое явление существенно связан с существительным (с номинальным группом). В статье рассказывается о референций как номинальной категории и выдвигается тезис который гласит, что референция играет метакатегорическую роль в номинальном категориальном триаде, где детерминация и деиксис рассматриваются как автономические номинальные категории.

Мы связываем референцию с ролевой деиксисом и в наративном тексте обсуждаем ее в связи таких наративных концептов как агенсь и пациенсь. Мы считаем, что так происходит текстовая трансформация синтаксической функции референции, который связан с концептом актанта. Такая трансформация помогает понять то внутреннее отношение, которое связывает референцию с композиционной структурой текста.

ენათმეცნიერება Языковедение Linguistic

ქუთაისის უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

ფრანგულ ენაში გრამატიკული კატეგორიების გამოყოფის სინტაგმატურ-პარადიგმატული საფუძველი

ფრანგულ ენაში ენობრივ ერთეულთა სინტაგმატური და პარადიგმატული მიმართებები განსაზღვრავენ გრამატიკულ კატეგორიათა სტრუქტურასა და მორფოლოგიურ ფორმათა სისტემურ მნიშვნელობას.

ფრანგულ ენაში გრამატიკული კატეგორიების გამოყოფისას და მათი სემანტიკური შინაარსის დადგენისას ძირითად როლს ასრულებს სინტაგმატური და პარადიგმატური კავშირები. სინტაგმატურ-პარადიგმატული ანალიზი საშუალებას გვაძლევს გავიზიაროთ მეცნიერთა მიერ დამუშავებული გრამატიკული კატეგორიების შემდეგი განმარტება: გრამატიკული კატეგორიები – ეს არის გარკვეული მეტყველების ნაწილის ურთიერთსაპირისპირო და ფორმალური ნიშნებითა და ფორმათა შინაარსით ურთიერთგამომრიცხავი კატეგორიები. გრამატიკული კატეგორიის აღნიშნული განმარტება დასაშვებს ხდის ანალიზის როგორც სემასიოლოგიურ (ფორმიდან შინაარსისაკენ, ფუნქციისაკენ), ასევე ონომასიოლოგიურ (შინაარსიდან, ფუნქციიდან გამოსატყვის საშუალებებისაკენ) პრინციპს. გრამატიკულ ერთეულთა ფუნქციონირების ანალიზისადმი ორმხრივი მიდგომა განპირობებულია ენობრივი ნიშნის ასიმეტრიული დუალიზმით (კარცევსკის მიხედვით) ე.ი. გამოსატყვის პლანისა და შინაარსის პლანის ერთეულთა შორის იზომორფიზმის არარსებობით. გრამატიკული კატეგორიების გამოყოფისას სასურველია დავეყრდნოთ ფორმას ე.ი. უნდა დავეფუძნოთ ანალიზის სემასიოლოგიურ პრინციპს, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც საუბარი ეხება სიტყვაწარმოების ტიპის კატეგორიებს, როგორცაა ფრანგული ზმნის კატეგორიები.

სადაც გრამატიკული კატეგორიების შემადგენელ გრამათა რაოდენობის საკითხი: მკვლევართა ერთი ნაწილი ემხრობა მხოლოდ ბინარული კატეგორიების არსებობას (შტელინგი), მეორე ნაწილი კი შესაძლებლად მიიჩნევს ისეთი კატეგორიების არსებობას, რომლებიც მოიცავენ ორ წევრზე მეტს (ვინოგრადოვი).

როგორც ცნობილია, ფრანგული ენა უმთავრესად ხასიათდება ბინარული გრამატიკული კატეგორიებით: დეტერმინაციის, სქესის, რიცხვის კატეგორიები და ა.შ. ბინარულ გრამატიკულ კატეგორიებში ერთი წევრი მარკირებულია, მეორე კი –სუსტი, არამარკირებული. მარკირებულია ის წევრი, რომელსაც გააჩნია ფორმალური განმასხვავებელი ნიშანი; გამოსატყვის ასპექტში მარკირებული წევრი არამარკირებულთან შედარებით მეტ ნიშანს (ფონურ მასას) შეიცავს. ასევე მარკირებული წევრი უფრო ნაკლები სიხშირით გამოიყენება, ვიდრე არამარკირებული წევრი. [ტოგებიუ 1969: 98-101]

გამოსატყვის პლანისაგან განსხვავებით, შინაარსის პლანში გრამატიკული კატეგორიების განსაზღვრებასა და მარკირებულ/არამარკირებულ წევრთა განმარტებას შორის აღინიშნება არსებითი შეუთანხმებლობა. ამის მიზეზი იმაში მდგომარეობს, რომ ტრუბეცკის მიერ ფონოლოგიისათვის შემოთავაზებული ოპოზიციების დახასიათება ეფუძნება მორფოლოგიური

კორელაციების განმარტებას. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ფონოლოგიისა და გრამატიკის ერთეულებს შორის სრული იზომორფიზმი არ არსებობს: ფონემა ერთმხრივი ნიშანია, გრამატიკული ფორმა კი – ორმხრივი. ამიტომაც გრამატიკული კატეგორიების შესწავლისას საკმარისი არ არის ერთმანეთს დაეუპირისპიროთ კორელაციური ფორმები (ან ფორმათა რიგები) ნიშანთა არსებობა/არარსებობის მიხედვით. აუცილებელია განვსაზღვროთ ის საერთო ნიშანი, რომელიც მათ აერთიანებს და, ამასთანავე, არ ცვლის რომელიმე წევრის მნიშვნელობას. ურთიერთსაპირისპირო გრამათა (ორმხრივი ენობრივი ერთეულები) ერთი და იგივე შინაარსი განპირობებულია ორი ფაქტორით: 1. ობიექტურ რეალობასთან მიმართებით და 2. მოსაუბრე პირთან ან პროტაგონისტთან (ადამიანური ფაქტორი) მიმართებით. ეს მომენტები ყოველთვის ფუნდამენტური იყო გრამატიკულ პრობლემათა გადაჭრისას.

ერთმანეთისგან უნდა გაიმიჯნოს ორი მონათესავე ცნება, რომლებიც ასახავენ სხვადასხვა ურთიერთდაკავშირებულ მოვლენებს: ოპოზიცია, როგორც გრამატიკული კატეგორიების არსებობის საფუძველი და ოპოზიცია, როგორც ანალიზის, კვლევის მეთოდი. ზმნური პარადიგმის შიგნით ოპოზიციური მეთოდის საშუალებით შეგვიძლია ერთმანეთს დაეუპირისპიროთ სიტყვათწარმოების, სიტყვათფორმის ნებისმიერი წყვილი, თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ ამ ოპოზიციებიდან ნებისმიერი აწარმოებს გრამატიკულ კატეგორიას. გრამატიკული კატეგორიის გამოყოფისას მხედველობაში მიიღება მოცემული მეტყველების ნაწილის სისტემურ-სტრუქტურული ორგანიზაცია, ფორმალური საშუალებები და მთელი პარადიგმის გრამატიკული ფორმების ფუნქციები. ფორმალური ნიშნებით აღჭურვილი სიტყვათფორმების მნიშვნელობებისა და ამ ნიშნების არმქონე, ანდა სხვა ნიშნების მქონე სიტყვათფორმების სისტემური ურთიერთდაპირისპირება წარმოქმნის გრამატიკული კატეგორიის არსს, რომელიც განპირობებს შიდაკლასობრივ პარადიგმას. ვინაიდან გრამატიკული ფორმები სისტემაში შეისწავლება, ამდენად ფორმალურ ნიშანთა არარსებობა ისეთივე მნიშვნელოვანია, როგორც მათი არსებობა: ნულოვანი ნიშნის მქონე ფორმა ფორმალური ნიშნის მქონე ფორმასთან დაპირისპირებისას აღჭურვილია ერთგვარი სახის ნიშნით, როგორც გამოსატყვის, ასევე შინაარსის პლანში.

გრამატიკული კატეგორიების დახასიათება ასევე უნდა აკმაყოფილებდეს ორ შემდგომ პირობას: 1. მოცემულ მეტყველების ნაწილში შემავალ სიტყვათა არსებული შემადგენლობა უკლებლივ ნაწილდება გრამატიკულ კატეგორიებში. 2. თუკი ერთი და იმავე კატეგორიის ერთი და იგივე ფორმა გამოსატყავს ორ ურთიერთგამომრიცხავ მნიშვნელობას, მაშინ არც ერთი მათგანი არ მიიჩნევა მოცემული გრამატიკული ფორმის არსის გამომხატველად. [შტეინგი 1996: 92]

ფრანგულ ენაში გრამატიკული კატეგორიების გამოყოფის თეორიულ-მეთოდოლოგიურ წინაპირობას წარმოადგენს შემდეგი:

1. “ენისა” და “მეტყველების” ცნებათა გამიჯვნა;
2. ენის სისტემური წყობის დასაბუთება, როგორც ენობრივ ერთეულთა სინტაგმატური, პარადიგმატური და იერარქიული დამოკიდებულების გამოსატყვა.
3. ენის გრამატიკული წყობის პარადიგმატური და სინტაგმატური ასპექტების ერთიანობა;
4. გრამატიკული ფორმის სისტემური (პარადიგმატური) მნიშვნელობის გამოვლენის კომპლექსური მეთოდიკა.

მართებულადაა, ენა განვიხილოთ, როგორც იმ ერთეულთა სისტემურ-სტრუქტურული ორგანიზაცია, რომლებიც გვხვდებიან სხვადასხვა იერარქიული დონის მიმართებებში (ფონემა, მორფემა, სიტყვა, მარტივი წინადადება, რთული წინადადება) ანდა ერთი დონის სინტაგმატურ და პარადიგმატურ კავშირებში.

მეტყველება – ეს არის ენის რეალიზაცია კომუნიკაციისა და ადამიანის აზრობრივი მოქმედების პროცესში. ენა ფუნქციონირებს მეტყველებაში და მეტყველებით შეიცნობა, იგი ხორციელდება ამ ენაზე მოლაპარაკე ინდივიდთა მთელი კოლექტივის მეტყველებაში.

გრამატიკულ ერთეულთა სინტაგმატური და პარადიგმატური დამოკიდებულებები განსაზღვრავენ ენის გრამატიკული წყობის სტრუქტურულ და ფუნქციონალურ ასპექტს ე.ი. გრამატიკულ ერთეულთა სისტემურ-სტრუქტურულ წყობასა და მათ ფუნქციონირებას. სინტაგმატიკა ხასიათდება სწორხაზოვანი თანამიმდევრულობით და არაერთგვაროვანი, მაგრამ

სირთულის ერთ საფეხურზე მდგომი ენობრივი ერთეულების კავშირებით ე.ი. ისეთი ელემენტებისა, რომლებიც ერთად არ იმყოფებიან სხვადასხვა იერარქიული დონის დამოკიდებულებებში. სინტაგმატიკურ პლანში მოცემულია ერთი დონის (მაგ. მორფემათა, მეტყველების ნაწილთა) სხვადასხვა კლასის სიტყვათა შორის არსებული კავშირები. გრამატიკული პარადიგმა გულისხმობს გრამატიკულ ერთეულთა ურთიერთკავშირსა და დამოკიდებულებებს, თითოეული მათგანის პოზიციას გრამატიკულ სისტემაში. პარადიგმატულ ასპექტში თითოეული ერთეულის პოზიცია დაგენილია სინტაგმატიკის დახმარებით. პარადიგმატული ურთიერთობები გვიჩვენებს სირთულის ერთ საფეხურზე მყოფი, ძირითადად ერთგვაროვანი ელემენტების დამოკიდებულებებს. პარადიგმატიკა აერთიანებს იმ ელემენტებს, რომელთაც სინტაგმატიკაში შეუძლიათ ერთმანეთს ჩაენაცვლონ. გრამატიკული სისტემების სხვადასხვა დონეებს შორის არსებობს იერარქიული ორგანიზაცია. გრამატიკულ მოვლენებში შიდაკლასობრივი პარადიგმატული და კლასთაშორისი სინტაგმატური ურთიერთობების არსებობა გვიდასტურებს, რომ ისინი მიეკუთვნებიან ერთ დონეს.

პარადიგმატულ ურთიერთობები საფუძვლად უდევს გრამატიკული კატეგორიების შექმნას, მაგრამ კატეგორიალურ ფორმათა მნიშვნელობების იდენტიფიკაციისას მთავარ როლს თამაშობს სინტაგმატიკა ე.ი. მათი პარადიგმატული მნიშვნელობა განპირობებულია მათი ფუნქციონირებით სინტაგმატურ პლანში. მეტყველებისას სხვა კომპონენტებთან კომბინაციისას ურთიერთობას განსაზღვრავს არა მთლიანად გრამატიკული კატეგორია, არამედ კატეგორიის ესა თუ ის წევრი ე. ი. კატეგორიალური ფორმა.

ამგვარად, ფრანგულ ენაში ენობრივ ერთეულთა სინტაგმატური და პარადიგმატული მიმართებები განსაზღვრავენ მორფოლოგიურ ფორმათა სისტემურ მნიშვნელობასა და გრამატიკულ კატეგორიათა სტრუქტურას მეტყველების ნაწილის ფარგლებში. ონტოლოგიურ პლანში ენის სისტემაში ენობრივ ერთეულთა შორის არსებულმა სინტაგმატურმა და პარადიგმატულმა კავშირებმა განაპირობეს ლინგვისტიკაში სინტაგმატურ-პარადიგმატული ანალიზის გაჩენა, რომელიც მეტნაკლებად ამომწურავად ასახავს ენის სისტემურ ხასიათს.

ლიტერატურა:

1. Dubois, J. & al. *Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage*, Larousse, 2013.
2. Mikus R.-F. *Les « Problèmes » de M. Benveniste et la théorie syntagmatique*. In: *Revue belge de philologie et d'histoire*. Tome 56, 1978.
3. Togeby K., *Structure immanente de la langue française* In: *Langue française* № 1, 1969.
4. Штелинг Д.А. *Грамматическая семантика английского языка*, Москва, 1996.

Ekaterine Gachechiladze

Syntagmatic-paradigmatic relations as a basis of defining grammatical categories in French

Abstract

In French, paradigmatic relations are the basis of the construction of grammatical categories, but syntagmatics plays a major role (i.e. their paradigmatic value due to their operation in terms of syntagmatic) in identification of the values of the categorical forms. In speech, in combination with other components, relations are not only defined by the grammatical category as a whole, but by one or the other member of the categories, i.e., categorical form. Syntagmatic and paradigmatic relations determine the systemic importance of the morphological forms and structure of grammatical categories within the parts of speech. The existing system of language in terms of ontology, syntagmatic and paradigmatic relations between linguistic units resulted the emergence of linguistic syntagmatic-paradigmatic analysis, which describes systemic nature of language most exhaustively.

Екатерине Гаччиладзе

**Синтагматико-парадигматическая основа грамматических категорий во французском языке
Резюме**

В статье отмечается, что во французском языке парадигматические отношения лежат в основе построения грамматических категорий. Но в идентификации значений категориальных форм основную роль играет синтагматика, т.е. их парадигматическое значение обусловлено их функционированием в синтагматическом плане. В речевой цепи в комбинации с другими компонентами в определенные отношения вступает не грамматическая категория в целом, а тот или иной член категории, т.е. категориальная форма. Синтагматические и парадигматические отношения языковых единиц определяют системное значение морфологической формы и структуру грамматических категорий в пределах части речи. Существующие в системе языка в плане онтологии синтагматические и парадигматические связи между языковыми единицами обусловили возникновение в лингвистике синтагматико-парадигматического анализа, который наиболее исчерпывающе учитывает системный характер языка.

ენათმეცნიერება Языковедение Linguistic

Darejan Dwali - Demetradse

ქუთაისი, საქართველო

Suggestopädische Formen im DaF - Unterricht

სტატიაში განხილულია სუგესტოპედიის ფორმები უცხო ენის მეცადინეობაზე. სუგესტოპედია უკავშირდება ბულგარელი თერაპევტისა და პედაგოგის გეორგ ლოზანოვის სახელს, რომელმაც ექსპერიმენტებით განავითარა სწავლის და დამახსოვრების მომეტებული უნარი. მოცემულია სუგესტოპედიის მოქმედების ძირითადი ფაქტორები.

Die Suggestopädie ("to suggest"+Pädagogik) geht auf die Entwicklungen des bulgarischen Therapeuten und Pädagogen Georgi Lozanov zurück. In Experimenten entwickelte er eine Methode, die gesteigerte Lern - und Gedächtnisleistung versprach. Zwei Elemente spielen dabei eine tragende Rolle, Lernen unter Entspannung und Lernen durch Suggestion bzw. Desuggestion. Als "Superlearning" fand die Methode dann seit den 70er Jahren große Beachtung. Zunächst im Fremdsprachenunterricht angewandt, findet sie heute zunehmend Eingang in den Fachunterricht.

Die Suggestopädie wird heute als Kunstwort definiert, das sich aus dem englischen "to suggest" (anbieten) und "Pädagogik" zusammensetzt. Damit rückt weniger die Suggestion, sondern vielmehr der Angebotsaspekt der suggestopädischen Arbeits - und Unterrichtsmethode in den Mittelpunkt der Aufmerksamkeit. Das "Anbieten" ist heute das Schlüsselwort, das für viele Suggestopäden das Wesen der Methode beschreibt, den der suggestopädische Unterricht macht Schülern und Teilnehmern eine Vielzahl von Lernangeboten, um Lernfreude und das Lernen selbst positiv und effektiv zu gestalten.

Wirkfaktoren der Suggestopädie

1. **Rhythmisierung** bezieht sich auf den gesamten Unterricht und betrifft den Wechsel von Anspannung und Entspannung, von aktiven und passiven Phasen sowie den Einsatz unterschiedlicher Sozialformen. Rhythmisierung sorgt für Abwechslung der Teilnehmer und damit für erhöhte Konzentrationsfähigkeit.

2. **Multisensorik** - Lernen mit allen Sinnen bedeutet das konsequente Aufbereiten aller Inhalte für alle Lerntypen und die Berücksichtigung der unterschiedlicher Lernstile. Ganzheitliches Lehren bedeutet den ganzen Menschen anzusprechen und einzubeziehen: Kopf, Herz und Bauch. Die Menschen lernen unterschiedlich und daher muss ein Lernstoff für alle Sinne aufbereitet werden.

3. **Gruppenprozess** werden durch den Einsatz wechselnder Sozialformen, durch gemeinsame Aktivitäten und spielerische Methoden gefördert und genutzt. Als Erfolgsfaktoren einer Gruppe kann man zwischen Kommunikation und Kommunion unterscheiden. Die Kommunikation dient dem Austausch, der in Kleingruppen - und Partnerarbeit stattfinden kann, Kommunion wird durch gemeinsames Erleben erzeugt: bei Spielen und Bewegungen, in Entspannung.

4. **Suggestion und Desuggestion** meint die mentale und psychische Vorbereitung und Öffnung der Lerner, den Abbau von Lernbarrieren, die Förderung von Selbstvertrauen und Freude am Lernen. Hierzu tragen auch Entspannungsübungen und eine angenehme Lernatmosphäre bei.

5. **Musik** in der Suggestopädie spielt eine wichtige Rolle, denn sie hat großen Einfluss auf die psychische Verfassung des Menschen. Sie hilft in einem entspannten Zustand zu kommen. Sie kann aber auch energetisieren oder einen Erinnerungsanker an bestimmte Lerninhalte darstellen.

ლიტერატურა:

1. Grötzebach C.: Spiele und Methoden für ein Training mit Herz und Verstand, Cabal, 2008
2. Zamyat M. Klein: Zauberwelt der Suggestopädie, 2010

Darejan Dvali-Demetradze

Suggestopedia in Foreign Language Learning

Abstract

Suggestopedia is connected with the name of a Bulgarian therapist and teacher Georgi Lozanov. By means of experiments he worked out a method which develops the skills of learning and remembering. In this method two elements are the most important: learning on the background of discharging and learning by the help of suggestion and desuggestion. This method was paid a great attention from the 70-ies of the last century.

The main methods of suggestopedia are rhythm, multi sensoral learning including all organs of perception, group work, suggestion, desuggestion and music.

The method of suggestopedia helps a language learner by the fact it gives him/her a relaxation and kills him/her with energy.

Дареджан Двали-Деметрадзе

Формы суггестопедии при изучении иностранного языка

Резюме

Суггестопедия связывается с именем болгарского терапевта и педагога Георга Лозанова, который посредством экспериментов разработал метод, развивающий способности изучения и запоминания. В этом методе основную роль играют два элемента: обучение на фоне снятия напряженности и обучение с помощью суггестии или десуггестии. Метод суггестопедии в процессе изучения иностранного языка привлек к себе пристальное внимание с 70-х годов прошлого столетия.

Основные факторы действия суггестопедии - ритмичность, мультисенсорное обучение путем включения всех органов чувств, процесс групповой работы, суггестия, десуггестия и музыка. Использование метода суггестопедии при изучении иностранного языка помогает обучаемому тем, что снимает у него напряженность и наполняет его энергией.

ენათმეცნიერება Языковедение Linguistic

თამარ თვალაძე

ქუთაისი, საქართველო

სტილისტიკურად მარჯირებული ერთეულების კომბინატორიკა მხატვრულ ტექსტში

ტექსტის შესწავლის ინტერესის ზრდასთან დაკავშირებით, განვითარება ჰპოვა სტილისტიკური მოვლენების სამეტყველო ასპექტების გამოკვლევებმა, კერძოდ, ლექსიკური ერთეულების სტილისტიკურმა ფუნქციონირებამ მხატვრულ ტექსტში. ჩვენი გამოკვლევის მიზანს წარმოადგენს სიტყვის სტილისტიკური ფუნქციონირება სუპერხაზოვანი კავშირების ჯაჭვში. სიტყვას, რომელიც სუპერხაზოვანი კავშირების ჯაჭვიდან შეიძენს ტექსტურ სტილისტიკურ ინფორმაციას, ეწოდება სტილისტიკურად მარჯირებული ერთეული (სმე), ხოლო თვით მოვლენას, სიტყვით მოიპოვო სტილისტიკური ინფორმაცია სუპერხაზოვანი კავშირების ხარჯზე სტილისტიკური მარჯირება(სმ). ეს ტერმინები ხშირად გვხვდებიან ლინგვისტურ ლიტერატურაში, მაგრამ მკვლევართათვის მათში ჩადებული აზრი არაერთგვაროვანია. სმ განიხილავენ, როგორც რაიმე იმანტეტურს ლექსიკურ ერთეულში, როგორც სტილისტიკური მნიშვნელობის სინონიმს [1;7] როგორც ლექსიკური ერთეულის პოზიტიურ სტილისტიკურ მნიშვნელობას, მის მომარაგებას განსახდურული იარაღით, რომელიც მიუთითებს განსახდურულ ვიწრო სამეტყველო სფეროსადმი მის თანაფარდობაზე [6]; როგორც ექსპრესიულობის ნორმიდან გადახრას, ანუ როგორც სუფთა სამეტყველო განათლება. არსებობს შეხედულება, რომ მარჯირებული ერთეულები არსებობენ ენის სემანტიკური სისტემის პერიფერიაზე და მათთვის დამახასიათებელია ემოციურობა და ექსპრესიულობა [4].

ჩვენი აზრი სტილისტიკურ მარჯირებაზე ძირეულად განსხვავდება ზემოთ ჩამოთვლილი შეხედულებებისაგან. სმ განვიხილავთ, როგორც ტექსტში სიტყვის სუპერხაზოვანი კავშირების ურთიერთქმედების შედეგად წარმოქმნილ მოვლენას. საკითხს ვიხილავთ მხატვრული ტექსტის ბაზაზე და მასში სიტყვის ქცევის განსახილველად, აუცილებელია შევჩერდეთ მხატვრული ტექსტის ძირითად მახასიათებლებზე. სმე წარმოადგენს მხატვრული ტექსტის განუყრელ კუთვნილებას, სადაც ხაზოვანი დამოკიდებულების გვერდით არსებობს სუპერხაზოვანი დამოკიდებულების რთული სისტემა. მხატვრული ტექსტი მრავალმხრივია იმის შედეგად, რომ მას აქვს თავისი საერთოენობრიობიდან განსხვავებული სემანტიკური სტრუქტურა [5]. კერძოდ, მხატვრულ ტექსტში შეპირისპირდებიან სემანტიკური ერთეულები, რომლებიც პირველადი სტრუქტურის დონეზე შესაძლებელია არ გამოვლინდნენ ექვივალენტურებად. მხატვრულ სტრუქტურაში ეს ერთეულები შესაძლებელია აღმოჩნდნენ ურთიერთპარალელიზმის მდგომარეობაში და განხილული იქნან მოცემული სისტემის ჩარჩოში, როგორც ექვივალენტური [5]. მხატვრულ ტექსტში საკუთარი სემანტიკური სტრუქტურის არსებობა განპირობებულია, იმით, რომ სიტყვის დახმარებით მთხრობელი "გადაამუშავებს" სამყაროს, რისთვისაც სიტყვამ იმანტეტურად უნდა გადალახოს სიტყვის მნიშვნელობა, უნდა გახდეს სხვათა მიერ სამყაროს აღქმისა და სამყარო-სადმი ავტორის დამოკიდებულების გამოსატყულება [3]. ერთ-ერთ თავისებურებას წარმოადგენს ის, რომ დამატებითი და ინტე-

ლექტურული ინფორმაცია შესაძლებელია გადმოიცეს სტილისტიკურად ნეიტრალური სიტყვებით, რომელთა სემანტიკური სტრუქტურა საოცრად მობილურია, რის შედეგადაც მათ აქვთ ფართო შეთავსება- დობის უნარი და შედიან სხვადასხვაგვარი კონტექსტების მრავალრიცხოვან ოდენო- ბაში. სიტყვა მხატვრულ ტექსტში- ეს უპირველეს ყოვლისა, არის სიტყვა ხაზობრივ რიგში, ან სინტაგმატიკაში. სიტყვის გადასვლას პარადიგმატიკიდან სინტაგმატიკაში თან ახლავს სიტყვის სემანტიკური სტრუქტურის განსაზღვრული ცვლილებანი. ეს ხდება იმიტომ, რომ გამონათქვამის შექმნისათვის მიმდინარეობს კომუნიკაციური დავალების მარეალიზირებელი ასპექტისა და მექანიზმის მუდმივი და რთული ურთიერთზემოქმედება. ადამიანური გააზრების შედეგად წარმოქმნილი სიტყვის მნიშვნელობა, გამოსახავს მატერიალური სამყაროს ელემენტების არსებობას, კანონ- ზომიერებას და ურთიერთ ზემოქმედებას, რომლებიც იმყოფებიან მუდმივ მოძრაობა- სა და განვითარებაში. მაშასადამე სიტყვის სემანტიკური სტრუქტურაც იმყოფება მუდმივ მოძრაობაში და ადაპტირებულია ობიექტის გამოსახვის ან კომუნიკაციის მიზნების ცვალებადობაზე. მნიშვნელობის განსაზღვრული სემანტიკური ცვლილებები პარადიგმატიკიდან სინტაგმატიკაში გადასვლისას შეიძლება გამოწვეული იქნას აგრეთვე ენობრივი სისტემის შინაგანი თვისებებით და ხასიათით, სადაც სიტყვის არსებითი აზრი არ ამოიწურება სხვა მნიშვნელობის მინიჭებით და სადაც სიტყვა განუწყვეტლად დაკავშირებული მთელ ლექსიკურ-სემანტიკურ სისტემასთან. სიტყვის მეტყველებაში მოდიფიცირების უნარი, განპირობებულია სიტყვის როგორც ენობრივი ნიშნის ორმხრივობით, რისი წყალობითაც სიტყვას აქვს ორგვარი მნიშვნელობა-ენობრივი და სინტაგმური, რაც განისაზღვრება ნიშნის დიალექტიკური თვისებებით - იგი ერთდროულად მოძრაობდა და მდგრადიც, და მიუხედავად თავისი მოძრაობისა იგი ყოველთვის იგივეობა თავის თავისადმი [2].

უნდა აღინიშნოს, რომ არსებობენ სხვა შეხედულებანი სიტყვური ნიშნის ქცევაზე სამეტყველო ჯაჭვში. კონტექსტუალისტების თანახმად, სიტყვა თავის მნიშვნელობას იძენს მხოლოდ კონტექსტში: მოხმარება პირველადია, მნიშვნელობა არ გამოდის მისგან, ანუ მნიშვნელობა მოხმარების ექვივალენტურია. ლექსიკური მნიშვნელობა არაფერია სხვა, გარდა ხელოვნურად იზოლირებული კონტექსტუალური მნიშვნელობისა, ან მისი ხელოვნური პერიფრაზისა. ამ კონცეპციის ჩარჩოში მხოლოდ წინადადებას აქვს აზრი, სიტყვების მნიშვნელობა ნაწარმოებია წინადადების აზრიდან. დიალექტურად საწინააღმდეგოა შეხედულება მნიშვნელობაზე როგორც ხმოვან კომპლექსზე მდგრადად დამაგრებული უცვლელი კონცეპტი, ან პირდაპირი შეფარდებითი კავშირები გარე სამყაროსთან და გამოცდილებასთან. ასეთი მიდგო- მით ნიშნების ნომინატიური ფუნქცია პიპერტროფირდება. შუალედური მდგომარეობა უჭირავს შეხედულებას ისეთ საბაზო მნიშვნელობაზე, რომელიც ზღუდავს კონტექსტუალურ მნიშვნელობას “სიტყვებს რომ არ გააჩნდეთ მნიშვნელობები კონტექსტს გარეთ, შეუძლებელი გახდებოდა ლექსიკონის შედგენა” [9: 49]

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ სიტყვური ნიშანი ორმხრივია: იგი – სისტემის ერთეული, რომელიც აფორმირებს მას როგორც ნიშანს და როგორც ერთეული, იგი ამავე დროს ფუნქციონირებს მეტყველებაში, ავლენს თავის სინტაგმურ ბუნებას. სიტყვა- თა სინტაგმური დამოკიდებულებანი წარმოქმნიან სისტემურ მნიშვნელობას და ამავე დროულად სისტემის გადალახვით განუწყვეტლივ ქმნიან ახალ მნიშვნელობებს. მეტყველებაში მიმდინარეობს მრავალმნიშვნელობის მოხსნა და მნიშვნელობის შერჩევა, რომელიც აკმაყოფილებს კომუნიკაციურ დავალებას ერთის მხრივ, და მეორეს მხრივ, სიტყვები მეტყველებაში უსათოდ მდიდრდებიან ახალი მნიშვნელობებით და მიმდინარეობს დიალექტიკური ურთიერთზემოქმედება კონკრეტულსა და აბსტრაქტულსა, ერთეულსა და საერთოსი. ყველა ეს კანონზომიერებანი დამახასიათებელია სიტყვისთვისაც მხატვრულ ლიტერატურაში, ამავედროულად მას აქვს მიდრეკილება, მოახდინოს ზემოქმედება მხატვრული ტექსტის მთელ სისტემაზე. მნიშვნელობათა ურთიერთზემოქმედებას ტექსტის დამახასიათებელი ისეთი პარამეტრებით, როგორიცაა კომპოზიცია, ჩანაფიქრი ერთის მხრივ და პრაგმატიკა მეორეს მხრივ, გარდუვალად მიყვავართ ლექსიკური ერთეულების სემანტიკაში კომბინატორულ პროცესებთან, მათი სემანტიკური სტრუქტურებისა და მოცულობის ცვლილებებთან, სიტყვაში მისი რამდენიმე ლექსიკონური

მნიშვნელო- ბის ერთდროულ რეალიზაციასთან, იმპლიციტურ მნიშვნელობასთან შეზრდას- თან.

მხატვრული ნაწარმოების ტექსტში სემანტიკური პროცესები მიმდინარეობენ არა მარტო ტექსტის ხაზოვანი გადანაწილების დონეზე, არამედ რთული ზეხაზო- ვანი ურთიერთქმედე- ბის რეალიზაციის დროსაც. სწორედ ეს ზეხაზოვანი, სუპერხა- ზოვანი ურთიერთქმედებები წარმოშობენ სმე. ეს ხაზოვანი შინაარსი ”პარალელუ- რია რომელიდაც სხვა შინაარსისა და ეს “სხვა შინაარსი” ატარებს ძირითად ინფო- რმაციულ დატვირთვას, ხაზური შინაარსი კი თავის თავზე იღებს ფორმის ფუნ- ქციას, რომელშიც მოიქცევა ეს ინფორმაცია” [4: 57] ეს ზედხაზური, ანუ სუპერხა- ზოვანი მნიშვნელობა ვლინდება სუპერხაზოვანი ანალი- ზით. სუპერხაზოვანი ანალიზის მეთოდის დაშუქებული აქვს ი. ვალპერინს. ამ მეთოდი- კის თანახმად სუპერხაზოვანი ანალიზი ეს არის ბგერითი, მორფოლოგიური, ლექსიკური და სინტაქსური სიგნალების სინთეზი, მოპოვებული უბრალო დაკვირვებით შესაბამის ენობრივ დონეზე. **სუპერხაზოვანი ანალიზი გვაძლევს ინფორმაციას ტექსტის კომპონენტების ხარის- ხისა და პოტენციური შესაძლებლობის შესახებ, რასაც მივყავართ მოცემული ენობრივი ერ- თეულის არსის გააზრებამდე და მის საერთო**

პარადიგმულ დახასიათებამდე. სუპერხაზოვანი ანალიზი ითვალისწინებს გამონათ- ქვა- მების მსხვილი მონაკვეთების ურთიერთკავშირისა და ურთიერთ ზემოქმედების განხილვის აუცილებლობას. ამ მეთოდში გათვალისწინებულია: განსაკუთრებული

კავშირები სინტაქსურ სტრუქტურებს შორის; სიტყვების კონტექსტუალური მნიშვნელო- ბები, გამოწვეული სიტყვების განსაკუთრებული შერწყმით და სტილისტიკური ხერხების ფუნქციებით; მრავალმნიშვნელობის სიტყვის ორი, ან მეტი მნიშვნელობის ერთდროული რე- ალიზაცია. ეს მეთოდი უზრუნველყოფს როგორც გამონათქვამის შინაარსის, ისე ავტორის ნანაფიქრის უფრო დრმად გახსნას.

მოცემულ ნაშრომში გამოსაკვლევი სმე არსებობენ სუპერხაზოვანი კავშირების სისტემაში და ვლინდებიან სუპერხაზოვანი ანალიზის მეთოდით. სმ წარმოადგენს ისეთი ლექსიკური ერთეული, რომლის მნიშვნელობა აღემატება ნეიტრალური ბაზუ- რი ლექსიკური ერთეულის შინაარსს, არსებულს მისი ხაზოვანი გადანაწილების დონეზე. ორივე მნიშვნელობა არსე- ბობს პარალელურად, ამასთან ამ მნიშვნე- ლობების კომბინატორიკობის არსი მდგომარეობს მათ ურთიერთ კავშირში, ურთიერთ დამოკიდებულებაში და ურთიერთ განპირობებულობაში. კერძოდ: სმე წარმოიქმნება ნეიტრალურად ბაზური ლექსიკური ერთეულის ბაზაზე და სმე-ს მნიშვნელობა “მიბმულია” ამ ბაზური ლექსიკური ერთეულის მნიშვნელობაზე იმ აზრით, რომ უკანასკნელს იყენებს როგორც საკუთარი მნიშვნელობის ფორმირების წყაროდ. მაშასადამე, სმე არ წარმოადგენს ავტონომიურ ერთეულს. ბაზური ნეიტრა- ლური ლექსიკური ერთეუ- ლის მნიშვნელობა განიცდის ცვალებადობას სხვადასხვა ფაქტორების ზემოქმედებით. მას- ში მიმდინარეობს განსაზღვრული სემანტიკური გარდაქმნა, რაც ქმნის საფუძველს მიენიჭოს ბაზურ ერთეულს სმ.

იმის გათვალისწინებით, რომ პარალელური მნიშვნელობები ობიექტურად არსებობენ და რეგისტრირდებიან ორ დონეზე - გამონათქვამის საკუთარი გადანაწი- ლების დონეზე და სუპერხაზოვანი კავშირების სისტემაში, გვაძლევს საშუალებას ვისაუბროთ სინტაგმატიკაში ორ იარუსიანი სტრუქტურის არსებობის შესახებ. იარუსს სადაც აქტუალიზირდება უშუა- ლოდ მოცემული მნიშვნელობა, ვუწოდოთ საკუთრივ სინტაგმატიკური იარუსი, ხოლო იარუსს, სადაც აქტუალიზირდება სუპერხაზოვანი კავშირებით აღმოცენებული მნიშვნელობა, სუპერ- ხაზოვანი იარუსი. ტერმინი “სტილისტიკური მარკირება” წარმოადგენს ადეკვატურს სუპერ- ხაზოვანი იარუსის სტილისტიკური მოვლენების აღსანიშნავად, რამდენადაც ეს მოვლენები ზუსტად მარკირდებიან, აღინიშნებიან, ანუ იძენენ სტილისტიკური თვისების მარკერს. სმე წარმომქმნელი მექანიზმი მოქმედებს შემდეგი სქემით: მნიშვნელობის მისანიჭებლად ამოირ- ჩევა ობიექტის, ან სინამდვილის მოვლენის განსაზღვრული თვისება. მნიშვნელობის მინიჭება მიმდინარეობს სუპერხაზოვან იარუსზე, უკვე საკუთარ სინტაგმატიკურ იარუსზე არსებული ბაზური ლექსიკური ერთეულის გამოყენებით, რომლის სემანტიკური სტრუქტურა განიც- დის საჭირო სემანტიკურ ცვლილებებს, ზეხაზოვანი ურთიერთქმედების სარეალიზაციოდ და თვით სმე-დან საააქტუალიზაციოდ. სმე წარმოქმნა მხატვრულ ტექსტში განპირობებულია

ერთის მხრივ თვით ტექსტის მრავალმხრივობით და სიღრმით, მეორეს მხრივ სმე თვით ქმნის ტექსტის სიღრმეს და მრავალმხრივობას, რამდენადაც ორი მნიშვნელობის პარალელურად არსებობა სინტაგმატიკის ორ იარუსზე ერთი ბგერითი კომპლექსის ჩარჩოში, შრეებად ყოფს ტექსტის მხარეებს, ზრდის ინფორმაციის მოცულობას. სმე სირთულის მაღალ ხარისხს წარმოშობს, უპირველეს ყოვლისა ის ფაქტი, რომ სმე აღწერს არა ექსპლიციტურად მოცემულს, არამედ აღმდგენ ჰიპოტეტურად მოცემულ რეფერენტს. მაშასადამე სმე სირთულე არის ის, რომ იგი ამჩნევს ახალ სემანტიკურ კონტურებს და ამავდროულად გადართავს ბგერით კომპლექსს, რომლის ჩარჩოშიც საკუთარ სინტაგმატიკურ იარუსზე არსებობს მნიშვნელობა ახალი ობიექტის დასახელებაზე, მისგან გამომავალი ყველა სემანტიკო-სტილისტიკური ტრანსპოზიციებით. ახალი რეფერენტი არ არის რაღაც განსხვავებული და გარედან შემოტანილი, იგი რეკონსტრუქტურდება მოცემულ ტექსტში აღწერილი ობიექტების სისტემიდან. სმე არსებობის ლინგვისტურ წინაპირობას წარმოადგენს სიტყვის უნარი მხატვრულ ტექსტში შევიდეს რამდენიმე კონტექსტურ სტრუქტურაში. სმე არსი მდგომარეობს მასში, რომ ერთი და იგივე შესიტყვება, ასევე ტექსტის ნაწევრები იცვლებიან, მიმდინარეობს სემების თავისებური “არევა”. პოტენციალური სემები აქტუალიზირდებიან, იძენენ დიფერენციალური სემების სხვა, აქტიურ სტატუსს, იცვლება სემების ურთიერთშეხამება. შედეგად აღმოცენდება სხვა, ახალი მნიშვნელობა, რომელიც შედის განსაზღვრულ ურთიერთქმედებაში, როგორც ძველ, ადრინდელ მნიშვნელობასთან, ასევე გარშემო მყოფ სიტყვების მნიშვნელობებთან. ეს სიტყვები იწყებენ გამოყოფას ნეიტრალური ერთეულების ფონზე. ძლიერდებიან, კომუნიკაციურად გამოიყოფიან, აზრობრივი მნიშვნელობის შედარებით მნიშვნელოვანი კომპონენტები და რედუცირდებიან ნაკლებად მნიშვნელოვანნი. ტექსტში გამოყოფილ გაძლიერებულ ელემენტებს წარმოადგენენ სტილისტიკურად ნიშნული ელემენტები და ბუნებრივია სმე. როგორც ცნობილია, პროცესმა, სადაც სიტყვა იძენს ტექსტში რომელიღაც განსაკუთრებულ “ამონქეილ თვისებას”, ზოგიერთი ლინგვისტის ტერმინებში მიიღო სახელწოდება “წამოყენება” ან “აქტუალიზაცია”, ენობრივი საშუალებების ისეთი გამოყენება, რომელიც თვითონ იპყრობს ყურადღებას და აღიქმება როგორც რაღაც არაჩვეულებრივი, ავტომატიზმის უნარ წართმეული, დეავტომატიზირებული, მაგალითად ცოცხალი პოეტური მეტაფორა.

აქტუალიზაციის განსაზღვრისას ლინგვისტები გამოდიან პრობლემების ფსიქო-ლოგიური ასპექტიდან, კერძოდ იქიდან, რომ პოეტურ ენაში კომუნიკაციური ენისაგან განსხვავებით, მკითხველის ყურადღება გადატანილია არა შინაარსზე, არამედ გადმოცემის ფორმაზე, თვით ენობრივ ფაქტზე, რომელიც ასეთი სახით აქტუალიზირდება. “წამოყენებისა” და “აქტუალიზაციის” ცნების საფუძველში ძვეს ურთიერთ დაპირისპირება ტრადიციულად აღსანიშნისა და სიტუაციურად აღსანიშნისა. მოცემული მოვლენის ყველა ნიუანსებისა და განსხვავებულობის გასაგებად მხედველობაში მისაღებია სწორედ მისი ეს მხარე. სმე-თან დამოკიდებულებით ავტომატიზირებულ ელემენტებად გამოდიან საკუთრივ სინტაგმატიკური იარუსის ერთეულები. აქტუალიზაციას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ტექსტში ერთეულის გამორჩენისთანავე. ამ დროს მიზანშეწონილია ვისაუბროთ მნიშვნელობის აქტუალიზაციაზე საკუთრივ სინტაგმატიკურ იარუსზე, ანუ ადგილი აქვს რეალურად მოცემულ კონტექსტურ აღურ აქტუალიზაციას, თუმცა აქტუალიზაცია მიმდინარეობს რაღაც დროის დაგვიანებით, რამდენადაც დამატებითი სტილისტიკური ინფორმაციის სიგნალების დამუშავება მიმდინარეობს უკვე მას შემდეგ, როდესაც ერთეული შეგვხვდა ტექსტში. ტექსტის ნაწევრის (ან მთელი ტექსტის) რეტროსპექციული შეფასების ბაზაზე. ეს აქტუალიზაცია არის სუპერხაზოვანი იარუსზე. სუპერხაზოვანი იარუსზე აქტუალიზირებული ერთეული არის სწორედ სმე. აზრი მიღებული სმე და საკუთრივ სინტაგმატიკური იარუსის ნეიტრალურად ბაზური ერთეულის ურთიერთქმედების შედეგად, განსაკუთრებით ტევადია, რამდენადაც ატარებს შეფასებასაც და ავტორის კომენტარებსაც.

სმე წარმოქმნის მექანიზმში წამყვან როლს თამაშობენ სემანტიკური სიგნალები, რომელთა ქვეშ იგულისხმება სიტყვათა სემანტიკური სისტემები, რომლებიც დაკავშირებული არიან აქტუალიზირებულ სმე-თან თემატურად, ასოციაციურად, სემანტიკურად და ამ სმე აქტუალიზაციის წარმომქმნელებთან. სტილისტიკური მეთოდებიდან განსხვავებით, სმე აქტუალიზაციისათვის საჭიროა ტექსტში გაბნეული სემანტიკური სიგნალების საკმაოდ რაოდენობის მო-

პოვება. სტილისტიკური მეთოდი აქტუალიზირდება მიკროკონტექსტში და მისი აქტუალიზაციისათვის აუცილებელი სემანტიკური სიგნალების რაოდენობა შეზღუდულია, რამდენადაც უშუალოდ მოცემულის წამოსაყენებლად, საჭიროა ნაკლები მოცულობის ლინგვისტიკური მექანიზმი, ვიდრე პოტენციურად მოცემულის წამოსაყენებლად. სტილისტიკური მეთოდი ყოველთვის შეიცავს მეტ რეალურ სტილისტიკურ ინფორმაციას, ვიდრე სმე, რამდენადაც სმე წარმოადგენს მკაფიო სემანტიკურ მოცემულობას. სმე დადგე ნა შეიცავს ორ ეტაპს. პირველ ეტაპზე სიტყვა საკუთრივ სინტაგმატიკურ იარუსზე სრულად ასრულებს თავის ფუნქციას, იგი კარგავს მისი სემანტიკური სტრუქტურის სირთულით განპირობებულ სემანტიკურ გაურკვევლობას, “ავტომატიზირდება” და ხდება სემანტიკურად განსაზღვრული, ანუ თითქოს ერთმნიშვნელოვნური, თითქოს მიმართული მრავალ მნიშვნელობისაკენ, ამავე დროს მისი მნიშვნელობა განიცდის სხვა სიტყვების სემანტიკის ზემოქმედებას, რასაც მივყავართ მასში დამატებითი მნიშვნელობის წარმოქმნამდე, რომელიც რეალიზდება გამონათქვამის გადანაწილებით გზით, სტილისტიკური მეთოდით, რომელიც ხასიათდება სიტყვის ორი ლექსიკური მნიშვნელობის ერთდროული რეალიზაციით. ეს ავლნიშნოთ, როგორც პირველი ტიპის აქტუალიზაცია. მეორე ეტაპზე აქტუალიზირდებიან სტილისტიკური მოვლენები სუპერხაზოვან იარუსზე. აქტუალიზაცია მიმდინარეობს საკუთრივ სინტაგმატიკის იარუსზე სიტყვის მნიშვნელობის აქტუალიზაციის შემდეგ, ტექსტის ელემენტების ურთიერთქმედების ტოტალური გააზრებით. სუპერხაზოვან იარუსზე ერთეულის წამოყენება მიმდინარეობს კონტექსტუალური, ასოციაციური, სემანტიკური ურთიერთქმედებების, ფონური ცოდნის, პრესუპპოზიციის შემდეგი განვითარების ხარჯზე, რომლებიც თავიანთ სხივებს აფოკუსირებენ ერთეულებზე, უკვე რეალიზებული თავისი მნიშვნელობით საბაზო დონეზე და უქმნიან ასეთი სახით ამ ერთეულს პოტენციურ დამუხტვას, პოტენციურ სტილისტიკურ ინფორმაციას. ერთეული იწყებს სიგნალიზებას ახალი ინფორმაციის შესახებ, რომლის აქტუალიზაცია მიმდინარეობს ყველა ამ ფაქტორების ურთიერთქმედებით უკვე სუპერხაზოვან იარუსზე. დაგარქვათ ამ აქტუალიზაციას მეორე ტიპი. აქტუალიზაცია შესაძლებელია განხორციელდეს როგორც ფორმალურ, ისე სემანტიკური ნიშნების საფუძველზე. ეს არის აქტუალიზაციის ბოლო ტიპი და ადგილი აქვს სმე შემთხვევაში, რამდენადაც სმე არა აქვს არანაირი ფორმალური ნიშნები და გამოიყოფიან ავტომატიზირებული ერთეულების ფონზე, მხოლოდ სემანტიკურ სტრუქტურაში ბაზური ლექსიკური ერთეულების შექმნისა და მოდიფიკაციის ხარჯზე.

სემანტიკურად აქტუალიზირებული ერთეულები მოიპოვებენ ტექსტიდან დამატებითი ინფორმაციის სიგნალებს, ამასთან ერთად ტექსტის ნაწევრებს შეუძლიათ ვარირება ერთი ცალკეული წინადადებიდან მთელ ტექსტამდე. საჭიროა აღინიშნოს, რომ სმე აქტუალიზაცია ერთი წინადადების ჩარჩოში განსაკუთრებით იშვიათი მოვლენაა, რაც აიხსნება თვით სმე თვისებით, მისი ბუნებით. სმე აქტუალიზირდება პრაქტიკულად მთლიანი ტექსტით იმ შემთხვევაში, როდესაც იგი მოთავსებულია დასახელებაში (სახელწოდებაში). მაგ: გ.გრინის მოთხრობა სახელწოდებით “Besement Room”. მოთხრობის წაკითხვამდე შესიტყვება ფიგურირებს თავის პირდაპირ დანიშნულებაში „მოთხი სარდაფში“. მოთხრობის წაკითხვისას აქტუალიზირდება გადატანითი მნიშვნელობა (რადაც “მდაბალი”, “ბილწი”). მოცემულ შემთხვევაში აქტუალიზაცია ხორციელდება მთელი ნაწარმოების კითხვის პროცესში, ხდება სტილი-სტიკური ინფორმაციის დაგროვება, რომელსაც მივყავართ მეორე მნიშვნელობის – სუპერხაზოვან იარუსზე შესიტყვების მეტაფორული მნიშვნელობის, წარმოქმნასთან. მოცემულ შემთხვევაში ამ მნიშვნელობას ვიღებთ სიტყვის სემანტიკური სტრუქტურიდან.

ლიტერატურა:

1. Азнаурова Э.С. Коммуникативно-прагматический аспект лексического значения слова. Волгоград. Изд-во Волгогр. ун-та 1990.
2. Арутюнова Н.Д. Типы лексических значений. Оценка. Событие. Факт. Москва Наука 1988
3. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. Москва.1979
4. Берлизон С.Б. Семантическая структура слова и фразеологизма. Рязань. 1980
4. Гальперин И. Р. О принципах и методах анализа стилистически маркированных отрезков текста. В кн. Принципы и методы семантических исследований. М. 1976
5. Лотман Ю.М. Структура художественного текста. Тарту. 1974
6. Скребнев Ю.М. Очерк теории стилистики. Горький. 1975.
7. Телия В.Н. Типы языковых значений. Связанное значение слова в языке. М. Наука. 1981
8. Leech G.H. Principles of pragmatics. London. 1983. – XII. 250 p.
9. Ullmann S. Stylistics and semantics // Literary style. L.; N.Y., 1971. p.133-152
10. Yule George. Pragmatics. Oxford 1996.

თამარ თვალაძე

სტილისტიკურად მარკირებული ერთეულების კომბინატორიკა მხატვრულ ტექსტში

რ ე ზ ი უ მ ე

ჩვენი გამოკვლევის მიზანს წარმოადგენს სიტყვის სტილისტიკური ფუნქციონირება სუპერხაზოვანი კავშირების ჯაჭვში. სტილისტიკურ მარკირებას განვიხილავთ, როგორც ტექსტში სიტყვის სუპერხაზოვანი კავშირების ურთიერთქმედების შედეგად წარმოქმნილ მოვლენას. მიგვაჩნია, რომ სიტყვიერი ნიშანი ორმხრივია: იგი-სისტემის ერთეული, რომელიც აფორმირებს მას როგორც ნიშანს და როგორც ერთეული, იგი ამავე დროს ფუნქციონირებს მეტყველებაში, ავლენს თავის სინტაგმურ ბუნებას. სიტყვათა სინტაგმური დამოკიდებულებანი წარმოქმნიან სისტემურ მნიშვნელობას და ამავედროულად სისტემის გადაღახვით განუწყვეტილად ქმნიან ახალ მნიშვნელობებს. მნიშვნელობათა ურთიერთზემოქმედებას ტექსტის დამახასიათებელი ისეთი პარამეტრებით, როგორცაა კომპოზიცია, ჩანაფიქრი ერთის მხრივ და პრაგმატიკა მეორეს მხრივ, გარდუვალად მიყვავართ ლექსიკური ერთეულების სემანტიკაში კომბინატორულ პროცესებთან. სემანტიკური პროცესები მიმდინარეობენ არა მარტო ტექსტის ხაზოვანი გადანაწილების დონეზე, არამედ რთული ზეხაზოვანი ურთიერთ ქმედების რეალიზაციის დროსაც. სწორედ ეს ზეხაზოვანი სუპერხაზოვანი ურთიერთქმედებები წარმოშობენ სმე, რომლებიც ვლინდებიან სუპერხაზოვანი ანალიზის მეოთხედით. ამ მნიშვნელობების კომბინატორიკობის არსი მდგომარეობს მათ ურთიერთკავშირში, ურთიერთდამოკიდებულებაში და ურთიერთგანპირობებულობაში. იმის გათვალისწინებით, რომ პარადელური მნიშვნელობები ობიექტურად არსებობენ და რეგისტრირდებიან ორ დონეზე-გამონათქვამის საკუთარი გადანაწილების დონეზე და სუპერხაზოვანი კავშირების სისტემაში, გვაძლევს საშუალებას ვისაუბროთ სინტაგმატიკაში ორ იარუსიანი სტრუქტურის არსებობის შესახებ.

Tamar Tvaladze

The combinatorial analysis of stylistically marked units in text

Summary

The aim of the article is the definition of stylistic functioning of words in the sequence of chain. Stylistic marking is discussed in the article as a phenomenon that occurs as result of the interaction of linked words in the text. The article emphasizes that word mark is bilateral: it is a unit of the system, which for one hand is formed as a mark, and for the other hand it is functioning in the speech showing its syntagmatic nature. The article highlights that syntagmatic relations of words produce systemic meanings and at the same time overcoming the system continuously create new meanings. The parameters characterizing the text as a composition for one hand and pragmatics for the other hand, inevitably leads us to a combinatorial processes in the semantics of lexical items.

The article highlights that semantic processes occur not only at the level of text realization, but also while interaction forming stylistically marked units. If we take into consideration that parallel meanings co-exist and are registered at two levels, it gives us opportunity to speak about the existence of double level structure in syntagmatics.

Тамара Тваладзе

Комбинаторика стилистически маркированных единиц в художественном тексте

Резюме

Целью нашего исследования является стилистическое функционирование слова в цепи суперлинейных связей. Стилистическая маркировка понимается в работе как явление, возникающее в результате взаимодействия суперлинейных связей слова в тексте. Словесный знак двусторонен: он – единица системы, которая формирует его как знак и как единица он в тоже время функционирует в речи, проявляет свои синтагматические свойства. Синтагматические отношения слов воспроизводят системное значение и в то же время преодолевая систему непрерывно создают новые значения. Взаимно влияние значений и таких параметров характеризующих текст, как композиция, замысел с одной стороны и прагматика с другой, неизбежно приводит к комбинаторным процессам в семантике лексических единиц. Семантические процессы происходят не только на уровне линейного развертывания текста, но и при реализации сложных над линейных взаимодействий. Именно эти над линейные, суперлинейные взаимодействия и порождают СМЕ, которые выявляются суперлинейным анализом. Сущность комбинаторики этих значений заключается в их взаимосвязи, взаимозависимости и взаимообусловленности. В виду того, что объективно сосуществуют и регистрируются параллельные значения на двух уровнях – на уровне собственного развертывания высказывания и в системе суперлинейных связей, представляется возможным говорить о наличии в синтагматике двух ярусной структуры

სათაური

სლენგი თანამედროვე მსოფლიოსათვის ნიშანდობლივი მოვლენაა, რომლის გაჩენა საქართველოში ბოლოდროინდელმა ეპოქალურმა ცვლილებებმა გამოიწვია.

თვითონ ტერმინი „სლენგი“ საქართველოში ამ ბოლო წლებში გახდა ცნობილი, რადგან ჩვენთან ჟარგონი და არგო უფრო იყო გავრცელებული.

საერთოდ, შეიძლება ითქვას, რომ სოციალექტების კვლევას (რომელშიც შემოდის სლენგიც), საქართველოში დიდი ხნის ისტორია არა აქვს, მათ შესახებ მხოლოდ ერთეული ნაშრომები არსებობს, რადგან საბჭოთა პერიოდში სოციალური დიალექტების საკითხი თითქმის არ იდგა სამეცნიერო კვლევის დღის წესრიგში მათი საზოგადოებრივი მარგინალიზაციის გამო.

ქართულ საენათმეცნიერო ლიტერატურაში დღესაც გაურკვეველია ტერმინები ჟარგონი, არგო, სლენგი, მხოლოდ ნეგატიური ენის აღსანიშნავად უნდა გამოვიყენოთ, თუ ნეიტრალური, სპეციალური პროფესიული ლექსიკური ერთეულებიც უნდა გავაერთიანოთ ამ ცნებების ქვეშ.

ქართულ საენათმეცნიერო ლიტერატურაში ჟარგონისა და არგოს განმარტებები მეტწილად მოცემულია, თუმცა უზუსტობები გვხვდება, რაც შეეხება სლენგს, იგი საერთოდ არ იყო გამოყოფილი. ამ ერთეულის განმარტებას მხოლოდ გასული საუკუნის 90-იანი წლები-სათვის ვხვდებით. კერძოდ, ლინგვისტურ ტერმინოლოგიურ ლექსიკონი, რომელიც მოსკოვში 1990 წელს გამოიცა აღნიშნულია რომ ტერმინ „ჟარგონის“ სანაცვლოდ ზოგჯერ იყენებენ ტერმინებს სლენგი და არგო. აქვე მოცემულია არგოს განმარტებაც, ხოლო სლენგზე მეტი არაფერია ნათქვამი.

სლენგის პირველი დეფინიცია ქართულ საენათმეცნიერო ლიტერატურაში გვხვდება თ. გამყრელიძის „თეორიულ ენათმეცნიერებების კურსში“. ზოგიერთი სოციალური ჯგუფი, რომელიც ჟარგონს იყენებს, ღიაა და საზოგადოების ორგანულ ნაწილს შეადგენს. ასეთ ჯგუფებში ჟარგონს „კოლექტიური თამაშის“ სახე აქვს. მას ზოგჯერ სლენგსაც უწოდებენ (მაგალითად მოსწავლე ახალგაზრდობის სლენგი) ის ექსპრესიულია, ძალიან არამდგრადია, ექვემდებარება მოდას: ასახავს ფამილარულ, იუმორისტულ ან ირონიულ, ოდნავ უხეშ დამოკიდებულებას სინამდვილისადმი. იხმარება უშუალო საუბრის დროს, ჩვეულებრივ-საკუთარი განსაკუთრებულობის ხაზგასასმელად. სლენგის ძირითადი თემატიკაა საჭმელ-სასმელი, ფული, ემოციები, ადამიანის ინტელექტუალური შესაძლებლობები, გარეგნობა, სწავლის პროცესი და სხვა (გამყრელიძე, 2003).

საზღვარგარეთულ გამოცემებში აღნიშნულია, რომ ეტიმოლოგიურად სლენგს ყველაზე ხშირად უკავშირებენ ბოშურ სიტყვას slang „ენა“. ზოგს იგი სკანდინავიურ წარმოშობისად მიაჩნია, რაც ნორვეგიულად „სიტყვიერ შეურაცხყოფას“ ან „მეტსახელს“ ნიშნავს.

პრადის ლინგვისტური სკოლის ლექსიკონში აღნიშნულია, რომ სლენგი ილაშქრებს არსე-

ბული ენობრივი ნორმების წინააღმდეგ როგორც სოციალური დაქვემდებარების პრინციპული ფორმა. სლენგი განუწყვეტლივ ცდილობს ამხილოს ენობრივი ნორმების უსაფუძვლო და მისი მცდარობა. იგი არ არის „ბუნებრივი ენის“ ქვედა ბრის სპონტანური ან განზრახული შეღწევა, პირიქით, იგი მომდინარებს ზემოდან - მაღალი შრიდან, რომელიც დამახასიათებელია ელიტის წევრებისათვის.

თუ გადავხედავთ სლენგულ ლექსიკის თემატურ ჯგუფებს ქართულ ენაში, შევხვდებით, რომ იგი ძირითადად, მოიცავს, პოლიტიკას სამართლითა და ეკონომიკით (ტოლერანტობა, კონფორმიზმი, ბანკონოტი, მენეჯმენტი, ლიზინგი, პეტიცია). საჭმელ სასმელს (პუდინგი, ბარბეკიუ, ბეილსი), ტანსაცმელს (შორტები, შუხები), სპორტს (ბოულინგი, ფორვარდი), მუსიკასა და ცეკვას (ბენდი, ბლუზი) კომპიუტერს (ფლეში, მონიტორი, დრაივერი), მედიცინასა და მეცნიერებას (ანესთეზია, გრაფიტაცია), კუინოს და ტელევიზია (ლაივი, ვესტერნი) და სხვას, რაც იმის მანიშნებელია, რომ სლენგი, არგოსა და ჟარგონისგან განსხვავებით უმეტესად სწორედ მაღალი წრის წარმომადგენლებისაგან ვრცელდება ენაში. თუ საბჭოთა პერიოდში მაღალი თანამდებობას პირთა მეტყველება მხოლოდ სალიტერატურო ენის ნორმებში ჩამჯდარი უნდა ყოფილიყო, დამოუკიდებელი საქართველოს ამერიკასთან დაახლოების შემდეგ, ეს სტერეოტიპი დაიმსხვრა და პირიქით, საზოგადოების ფართო ფენებში გავრცელებული სიტყვების ადაფრახების გამოყენება, რომელიც უმეტესად სასაუბრო სტილს განეკუთვნება, წესად იქცა.

სლენგად მიჩნეულია ლექსიკა, რომელიც ასოცირდება არაფორმალურ ან სასაუბრო სტილთან, მის გამოყენებას განაპირობებს მოდა. სლენგის ზოგიერთ ერთეული შეიძლება გამოიყენებოდეს მხოლოდ დროებით და ამიტომაც ასოცირდება განსაზღვრულ ასაკობრივ ჯგუფთან, თუმცა ზგჯერ სლენგური სიტყვები და ფრაზები შეიძლება დიდხანს დარჩეს ენაში. სლენგში ხშირად აღმოჩნდება ჟარგონიდან და არგოდან გადასული სიტყვები, რომლებმაც შეიძლება შეიძინოს ფიციალური სტილისტური სტატუსი. სლენგი არ უნდა აგვერიოს არასტანდარტულ დიალექტში. სლენგული ლექსიკა მოდის რიგი სხვადასხვა ენიდან.

სლენგი უფრო მოგვაგონებს დაბალ, სასაუბრო სტილის ლექსიკას, რომელიც გავრცელებულია რომელიმე პერიოდში და განეკუთვნება ლექსიკურ-ექსპრესიულ ენობრივ ერთეულთა რიცხვს. ის აერთიანებს სხვადასხვა ჟარგონულ, არგოტულ ჯგუფებიდან უფრო ფართო ჯგუფებში გადასულ სიტყვებს, ასევე ზოგჯერ ვულგარიზმებს ადა ბარბამიზმებსაც. ბარბარიზი უცხოური სიტყვაა, რომელიც გამოიყენება რეგულარულად სტილისტური მიზნით „ადგილობრივი კოლორიტის შესაქმნელად. მის არსებობას განაპირობებს მოდა. შეიძლება შეგვხდეს ტრანსლიტერატურით, ან უცხოური დაწერილობით (VIP). ხილვ ვულგარიზმი არის დაუხვეწელი, ზოგჯერ დაუდგვარი, დაბალი სტილის ლექსიკა, რომელიც დაუშვებელია ზრდილობიან მეტყველებაში. სლენგით საუბარი მოგვაგონებს გარკვეულ ეტალონისადმი მიბაძვასაც.

თავდაპირველად პოლიტიკოსთა თუ საქმიან ადამიანთა მეტყველებაში გავრცელებული ესა თუ ის სიტყვა ან ტერმინი ნელ-ნელა განსაკუთრებით მასმედიის დახმარებითა და პროპაგანდით, ყოველდღიურ სალაპარაკო ენაში სლენგის სახით მკვიდრდება, საიდანც ბევრი მათგანი შეიძლება სალიტერატურო ენაშიც არ მოხვდეს. ამით, მართალია თანამედროვე ქართველი მდიდრდება, მაგრამ თვითონ ამ პროცესს ნამდვილად სჭირდება კონტროლი, რომ ენამ პირიქით, გადარიბების და დანაგვიანების პროცესი აიცილოს თავიდან. ეს შეეხება როგორც უცხოურიდან შემოსულ სლენგურ ლექსიკას, ასევე არგოდან და ჟარგონიდან სლენგში გადასულ სიტყვებსაც. სლენგი უფრო სალიტერატურო ენის ქვესისტემას წარმოადგენს, რადგან თვითონაც სარგებლობს სალიტერატურო ენის ლექსიკით და თავადაც ასაზრდოების საერთო ლექსიკურ ფონდს, რადგან ხშირად სლენგიდან სიტყვები სალიტერატურო ენაში მკვიდრდება და შესაბამის ლესიკონებშიც აისახება. სლენგურია სიტყვა მანამ, სანამ იგი ლექსიკონში არ დაიმკვიდრებს დავილს. ამდენად ამა თუ იმ სოციალური წრის წარმომადგენელთა მეტყველებაში დამოწმებული ტერმინებიც, რომლებიც მიუხედავად გავრცელებულობისა, ჯერ კიდევ არ მოუპოვებიათ ოფიციალურ სტატუსი, სლენგში უნდაავაერთიანოთ. ტრადიციულადაც ხომ გამოიყოფა „საერთო სლენგი“ (general slang), რომელიც ახლოს დგას სასაუბრო ენასთან და „სპეციალური სლენგი“ (special sleng) რომლის ნაირსახეობებიც უფრო პროფესიულ ენებს უახლოვდებიან.

ამრიგად, სლენგად მიხნეულია ლექსიკა, რომელიც ასოცირდება არაფორმალურ ან სასაუბრო სტილთან და მის გამოყენებას განაპირობებს მოდა.

აროც, ჟარგონიცა და სლენგიც სოციოლექტში შემავალი ერთეულებია, მაგრამ მათ საზღვრები აშკარად გამიჯნულია ერთმანეთისაგან. არგო არის ყველაზე ჩაკეტილი სისტემა, ჟარგონი შედარებით ღია, სლენგი ჟარგონზე ღია, ყველაზე ახლოს მდგომი სალიტერატურო ენასთან, მაგრამ ყველაზე საშიში ენის დაბინძურებისათვის, თუმცა ყველაზე ღია სალიტერატურო ენაში გადასვლისათვის. ამიტომ ტერმინებს ჟარგონი, არგოსა და სლენგის სინონიმებად გამოყენება ყოველთვის გამართლებული არ არის.

სლენგი უფრო ახალი მოველნაა ქართული ენის ისტორიაში, რომლის დამკვიდრებაც შეიძლება ამერიკანიზაციის ეპიქა? მოვლენად მივიჩნიოთ.

როდესაც სასაუბრო ლექსიკის მარკირებაზე ვსაუბრობთ მხედველობაში გვაქვს ზეპირმეტყველებაში საკმაოდ გავრცელებული სიტყვები, რომლებსაც ლექსიკონებში ჯერ სათანადო ასახვა არა აქვთ. ხოლო როდესაც ლექსიკონებზე ვსაუბრობთ მხედველობაში გვაქვს როგორც ბეჭდვითი ასევე ონლაინ ლექსიკონები, რადგან კომპიუტერული ინდუსტრიის წარმატებების წყალობით თანამედროვე ლექსიკოგრაფია იყენებს ინფორმაციის დამუშავების ახალ მეთოდებს, რაც საშუალებს გვაძლევს მრავალი ათწლეულის განმავლობაში არსებული ტრადიციული ხელნაწერი ლექსიკოგრაფიის პრაქტიკის გვერდით გამოვიყენოთ ახალ, უქადალდო ინფორმაციული ტექნოლოგიები.

1990-იანი წლებიდან საქართველო ნელ-ნელა გახდა თანამედროვე ცივილიზებული სამყაროს ორგანული ნაწილი, რამაც განსაკუთრებული ასხვა ქართულ ლექსიკაზედაც ჰპოვა. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ლექსიკა ფეხდაფეხ მისდევს ცხოვრების განვითარებას და ყველაზე ცვალებადი და მოქნილი ნაწილია ენისა. ცვალებადობა, უმეტესად თავდაპირველად ზეპირმეტყველებაზე აისახება.

მართალია, სასაუბრო ლექსიკა დაბალი პრესტიჟულობით ხასიათდება, მაგრამ თანამედროვე ლექსიკოგრაფიული პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ასეთი სიტყვების ლექსიკონებში შეტანა აუცილებელია. მაგალითად ევროპის განვითარებულ ქვეყნებში განმარტებითი ლექსიკონები ხშირად ივსება. ეს უკვე მუდმივად განახლებადი პროცესია. მაგ. დუდენის განმარტებით ლექსიკონში ფართოდაა წარმოდგენილი მარკირებული ლექსიკის ყველა შრე, მათ შორის სასაუბრო, რომელიც მიცავს ჟარგონს, სლენგს, არგოსა და ვულგარობებს და ა.შ.

სულხან-საბას ლექსიკონშიც გამოვლენილი და აღბეჭდილია, არამ ხოლდ ლიტერატურული ძეგლებში დამოწმებული არამედ ცოცხალ ენობრივ სამყაროს ამოუწვავი საუნჯეც.

განმარტებით ლექსიკონშიც გვხვდება ვულგარული მარკირებული ლექსიკა, თუმცა ძალიან მცირე რაოდენობით.

სასაუბრო ლექსიკაში ძირითადად სიტყვები შემოიღან არგოდან - ჟარგონიდან სლენგიდან, ხოლო აქედან ხვდებიან სალიტერატუროში.

როგორ უნდა მოვახიზნოთ სელექცია ამ ლექსიკისა?

სლენგი სამეცნიერო ლიტერატურაში განმარტებულია, როგორც ლექსიკა, რომელიც ასოცირდება არაფორმალურ ან სასაუბრო სტილთან, მის გამოყენებას განაპირობებს მოდა. სლენგის ზოგიერთი ერთეული შეიძლება გამოიყენებოდეს მხოლოდ დროებით და ამიტომაც ასოცირდება განსაზღვრულ ასაკობივ ჯგუფთან, თუმცა ზოგჯერ სლენგური სიტყვები და ფრაზები შეიძლება დიდხანს დარჩეს ენაში. სლენგში ხშირად აღმოჩნდება ჟარგონიდან და არგოდან გადასული სიტყვები, რომლებმაც შეიძლება შეიძინოს ოფიციალური სტილისტური სტატუსი. სლენგური ლექსიკა ხშირად მოდის რიგი სხვადასხვა ენიდან.

ამრიგად, სლენგი ეს იგივე დაბალი სასაუბრო სტილის ლექსიკაა, რომელიც გავრცელებულია რომელიმე პერიოდში და განეკუთვნება ლექსიკურ-ექსპრესიულ ენობრივ ერთეულთა რიცხვს.

აღნიშნული განმარტებებიდან გამომდინარე სლენგი საერთო-სახალხო ენის მარკირებელი შრეთა რიცხვს მიეკუთვნება, მაგრამ სხვა მარკირებულ შრეებთან შედარებით ცალკეადასახვის მაღალი კოეფიციენტით გამოირჩევა, რაც აბრკოლებს სლენგის დანიშნულებას მისი ელექტორატი განსაზღვრას. იგი გარკვეულ დროის განმავლობაში წარმოადგენს ერთი რო-

მელიმე თაობის ყოფიერებისა და აზროვნების გამოვლენის ფორმას, მისი ერთი ნაწილი აღმოცენდება ეპოქის ერთი მონაკვეთისათვის დამახასიათებელი ყოფითი მოვლენების ფონზე, შინაენობრივი ფორმით ნაკლებად გამჭვირვალეა და მხოლოდ ერთი თაობისთვისაა გასაგები და ემოციის აღმძვრელი. ამიტომაც აღნიშნულ სასაუბრო ლექსიკაში შეიძლება გამოვეყნოთ „ხანმოკლე“ ენობრივი ერთეულები, რომელთაგანაც ყველაზე გონებამახვილური ფართოდ ვრცელდება, მაგრამ სალიტერატურო ენის ნორმებთან შეუთავსებლობის გამო ძირითად ლექსიკურ ფონდში იშვიათად მკვიდრდება ხოლმე.

ლექსიკონებში სლენგის დამკვიდრების წინაპირობაა შინაენობრივი ფორმით გამჭვირვალეობა და სპონტანურობის დაბალი ხარისხი, რაც მისი „მარადიულობის“ საწინდარია, ანუ თავისი შინაარსით დროის მოკლე მონაკვეთზე არა რის ორიენტირებული.

ლექსიკონში სლენგის ანუ სასაუბრო ლექსიკის ჩართვის მექანიზმი ემყარება სელექციის მეთოდს, რომელიც, თავის მხრივ, ??? ჩამოთვლილ პირობებზეა დაფუძნებული.

ენათმეცნიერება Языковедение Linguistic

თამარ მამარლაშვილი

ქუთაისი, საქართველო

მიმღეობის მანარმოებლებთან დაკავშირებული რამდენიმე საკითხი

მიმღეობის წარმოებაში მონაწილე ყველა აფიქსი მარტივ სახელებშიც გვხვდება [ჩიქობავა, 1942]. რაც იმას ნიშნავს, რომ მიმღეობაში, როგორც ნაწარმოებ სახელში, ამ აფიქსთა გამოყენება მეორეულია. მეორე მხრივ კი, როცა ამ აფიქსთა ფუნქციაზე მიდგება საქმე, ესეც სახელებზე დაყრდნობით უნდა აიხსნას. სახელებში დადასტურებულ აფიქსთა ფუნქცია გარკვეულია: ისინი გაუდიფერენცირებელ ფუძეს (ძირს) ერთვის, რომ მოახდინონ ფუძის კონკრეტიზაცია. სუფიქსთა ფუნქციის ამგვარი ინტერპრეტაციით აიხსნება ამავე სუფიქსთა არსებობა ნაზმნარ ზედსართავ სახელებში - მიმღეობებში.

ის ფაქტი, რომ მიმღეობებსა და სახელებში ერთი და იგივე აფიქსი გვაქვს, მეორე მხრივაც არის საინტერესო. მარტივ სახელებში გამოყოფილი აფიქსები ამაჟამად უფუნქციოდ გამოიყურება. მათი გამოყოფა სახელის ფუძეში მხოლოდ ისტორიული და შედარებითი ანალიზის შედეგად არის მიღწეული. რაც იმაზე მიუთითებს, რომ მიმღეობათა ჩამოყალიბება იმ დროსად ვივარაუდოთ, როცა ეს აფიქსები ფუნქციის მქონე და პროდუქტიული იყო ენაში.

მიმღეობის მაწარმოებელი სუფიქსები (გარდა ოდენსუფიქსური წარმოების -ილ, -ულ სახეებისა) გვხვდება სხვადასხვა დროის მიმღეობაში. ე.ი. სუფიქსთან არ არის დაკავშირებული დროის გამოხატვა, არც ზმნის გვარის გამოხატვაა მასთან დაკავშირებული. ის გარემოება, რომ მიმღეობის მაწარმოებელი სუფიქსები არც დროზე და არც გვარზე არ მიუთითებს, გახაზავს მიმღეობათა წარმოებაში სუფიქსთა იმავე ფუნქციას, რაც მარტივ სახელებში გამოყოფილ სუფიქსებს აქვს, ე.ი. მიუთითებს იმაზე, რომ ისინი სახელის ფუძის დეტერმინანტებია. მიმღეობაში კი ეს სუფიქსებია, ზმნურ ფუძეს რომ სახელად აქცევენ.

ის ფაქტი, რომ სუფიქსებს მიმღეობაში იგივე ფუნქცია აქვს, რაც სახელებში, ნიშნავს იმას, რომ ოდენსუფიქსიან წარმოებაში ნაზმნარ სახელთან - მიმღეობასთან მხოლოდ მაშინ გვაქვს საქმე, როცა ჩანს, რომ მიმღეობის საწარმოებლად აღებული ფუძე აშკარად ზმნურია.

მიმღეობისა და სახელის გასამიჯნად შეიძლება ზმნისწინი მოგვეშველებინა. თუ ფორმა ზმნისწინს შეიგუებდა, მიმღეობასთან გვექნებოდა საქმე, თუ არა - სახელთან. ეს საკონტროლო საშუალება ზოგ შემთხვევაში გამოსადეგია, მაგრამ არა ყოველთვის. რადგან გვაქვს ზმნები, რომლებიც ზმნისწინს ვერ იგუებენ და შესაბამისი მიმღეობაც უზმნისწინო იქნება (სტატიკურები და მათგან ნაწარმოები მიმღეობანი).

ზმნები, რომლებიც ზმნისწინს არ დაირთავს, მიმღეობას პრეფიქსის ან პრეფიქს-სუფიქსის საშუალებით აწარმოებენ. ეს საგულისხმო ფაქტია და იმაზე უნდა მიუთითებდეს, რომ პრეფერბი საკონტროლო საშუალებად შეიძლება გამოდგეს. როცა წარმოებისათვის ამოსავალი ფუძე გაუდიფერენცირებელია (გაურკვეველია, სახელისაა თუ ზმნის), მაშინ მიმღეობასთან გვექნება საქმე, თუ ფორმა ზმნისწინს შეიგუებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში პრეფიქსიც უნდა გვექნოდეს სუფიქსთან ერთად, რადგან სწორედ პრეფიქსი აღნიშნავს მოქმედების სუბიექტსა

და ობიექტს, რაზე მითითებაც მიმღეობის ფუნქციას, მაგრამ ოდენ სუფიქსით ნაწარმოები მიმღეობები ჩვეულებრივ ზმნისწინიანია, უზმნისწინო ფორმები კი (თხრილი, კრებული, წერილი...) სუბსტანტივებადაა ქცეული.

ა. შანიძე არკვევს რა ურთიერთმიმართებას სუფიქსიან და პრეფიქსიან მიმღეობებს შორის, შენიშნავს: „ზმნისწინიან მიმღეობებში ორივე სახის წარმოება გვხვდება (აშენებული - ანაშენები; დაწერილი - დანაწერი; დამზადებული - დანამზადები...). უზმნისწინო ფორმები კი უმეტესად პრეფიქსითაა ხმარებული (ნაბეჭდი, ნაკეთები, ნაწერი...). -ილ/-ულ-იანი მიმღეობა უზმნისწინოდ იშვიათად გვხვდება” [შანიძე, 1973: 576]. მაშასადამე, ოდენ სუფიქსიანი მიმღეობის წარმოებასა და ზმნისწინის ხმარებას შორის კანონზომიერება თითქოს არსებობს. პრეფიქსის დართვა და პრეფიქსის უქონლობა შინაგან კავშირშია მეგრულ-ჭანურის მიმღეობათა წარმოებაშიც [ჩიქობავა, 1939]. ესეც ამ ვარაუდის სასარგებლოდ მეტყველებს. ასეთი სიძნელეები ზოგჯერ პრეფიქსიან და პრეფიქს-სუფიქსიან წარმოებაშიც იჩენს თავს.

მიმღეობაში შეპირისპირებულია მ- და ს- პრეფიქსები. ამჟამად მ- თავსართიანი მიმღეობა აწმყო დროის მოქმედებითი გვარისად მიიჩნევა, როცა გარდამავალ ზმნებთან გვაქვს (ის ხომ გარდაუვალ სტატიკურ ზმნებთანაც დასტურდება: მყოფი, მონაგარდე, მოელვარე, შდრ.: სანაგარდო, მობიბინე...), ს- თავსართიანი - მყოფადი დროისა და ვნებითი გვარისად. ნამყო დროშიც ვნებითის მიმღეობაა (ნა-პრეფიქსიანი და -ილ// -ულ სუფიქსიანი).

აწმყ. მხენელი - მყოფ. სახენელი (სახნავი) - ნამყ. ნახნავი, ხნული

აწმყ. მკეთებელი - მყ. საკეთებელი - ნამყ. ნაკეთები, გაკეთებული...

ერთი და იგივე პრეფიქსი (მ-, სა-, ნა-) დროსაც აღნიშნავს თითქოს და გვარსაც. ერთი ფორმანტი კი ორი მორფოლოგიური ფუნქციით აგლუტინაციის პრინციპს ეუცხოვება. რა იყო ამ პრეფიქსთა თავდაპირველი დანიშნულება?

არნ. ჩიქობავას აზრით, მათი დანიშნულება არ იყო არც გვარის და არც დროის გარჩევა. გვარების გარჩევა რომ ვერ იქნებოდა, ჩანს იქედან, რომ ეს ფორმანტები ვალ ფუძიან ზმნასაც დაერთვის: მავალ-ი, სავალი, ნავალ-ი (გლილი)... მავალი - ვერ იქნება მოქმედებითი გვარი-სა, ასევე - სავალი და ნავალი - ვნებითისა და ამიტომ არც მოქმედებითი და არც ვნებითი გვარის გარჩევის საკითხი ამ ზმნის მიმღეობის მ-, სა-, ნა- თავსართებთან არ დგას.

მ-, სა-, ნა- პრეფიქსთა კორელაცია მიმღეობაში იმავე ხასიათისაა წარმოშობით, როგორც არსებითი სახელებისაგან ნაწარმოებ სახელებში: მე-ხრე - სა-ხრე, მე-რწყ-ულ-ი - სა-რწყ-ულ-ი. მ- პრეფიქსიანი მიმღეობა ადამიანზე მიუთითებდა, ს(ა)- პრეფიქსიანი კი - ნივთზე. არნ. ჩიქობავა შენიშნავს, რომ ვინ და რა კატეგორიათა საკითხს ბუნებრივად იგუებს ვალ ძირის ზმნაც: მავალი - ვინც ვალს (გზაზე მავალი მგზავრი); სავალი, ნავალი - რაც ვალს (სავალი გზა, ნავალი კვალი) [ჩიქობავა, 1985: 54].

„მაშასადამე, მ- ვინ კატეგორიის, სუბიექტური მიმღეობის ნიშანია, ნა-, სა- რა კატეგორიის, ობიექტური მიმღეობის ნიშანი” (იქვე). ამდენად, მ- პრეფიქსი მოქმედის, აქტიურის ამსახველია, სა- (ნა-) კი საგანს, იარაღს აღნიშნავს, თუმცა, ზოგჯერ სა- პრეფიქსიანი მიმღეობა ადამიანის მსახლვრედადაც გამოიყენება (სანატრელი დღე - სანატრელი ძმა), მ- პრეფიქსიანი მიმღეობა კიდევ ნივთის კატეგორიის სახელთა მსახლვრელიცაა (მღელვარე ზღვა, მჩქეფარე ტალღა).

თუ აწმყო დროის მიმღეობა მოქმედებითი გვარისაა, ამის სათავეა პირვანდელი მნიშვნელობა სახელისაგან ნაწარმოებ სახელებში: მ- ადამიანს აღნიშნავს, აქტიურ საწყისს განეკუთვნება, და პირუკუ, ვნებითი გვარისაა მყოფადის მიმღეობა იმიტომ, რომ სა- ნივთის კატეგორიის ნიშანია ისტორიულად, პასიურს, უმოქმედოს შეესაბამება.

ამგვარად, მ-იანი წარმოება მოქმედებითი გვარისა იმიტომ კი არაა, რომ აწმყო დროისაა (ასევე სა-იანი ვნებითისა იმიტომ კი არა, რომ მყოფადშია), პირუკუ: აწმყო დრო მოქმედებითი გვარისა იმიტომ აღმოჩნდა, რომ მასში მ- გვაქვს, ადამიანის კატეგორიის პრეფიქსი, მყოფადი კი ვნებითი გვარისა იმიტომ, რომ მასში სა- იყო - ნივთის კატეგორიის პრეფიქსი (მ-კეთებელი - სა-კეთებელი). გვართა გარჩევა აწმყო-მყოფადში ადამიანისა და ნივთის კატეგორიათა დაპირისპირებაზე იყო დამოკიდებული [ჩიქობავა, 1942; 184-185].

მიმღეობის წარმოებაში კიდევ უფრო მეტ სიჭრელეს იწვევს მაწარმოებელ პრეფიქსებთან სხვადასხვა ხმოვნის არსებობა. რა ფუნქციის არიან ეს ხმოვნები და, საერთოდ, არის თუ

არა შესაძლებელი მიმდევობის მაწარმოებელ პრეფიქსთა დაშლა ხმოვნით და თანხმოვნით ელემენტებად? ამის შესაძლებლობას იძლევა ჯერ ერთი ის, რომ ხმოვნიან მაწარმოებელთა გვერდით გვაქვს უხმოვნო ვარიანტებიც და მეორე, ერთსა და იმავე თანხმოვანთან შესაძლოა შეგვხვდეს სხვადასხვა ხმოვანი. მაგ.: მ- პრეფიქსი უხმოვნოდაც არის წარმოდგენილი და ა, ე, ო, ხმოვანთა თანხლებითაც, ნ-სთან გვაქვს ა და ე ხმოვნები, ხოლო ს- პრეფიქსთან მუდამ ა ხმოვანი გვხვდება.

ერთია დაშლის შესაძლებლობა და მეორე - თითოეული ელემენტისათვის ფუნქციის დაძებნა. გამოთქმულია ასეთი მოსაზრება: „ეს ხმოვნები უფუნქციო ფონეტიკურ დანართს არ წარმოადგენენ. კერძოდ, ნაზმნარ სახელებში მათ ზმნის გვართან - უკეთ, ზმნური ფუძის პრეფიქსულ ხმოვანთან უნდა აქონდეს კავშირი (თუმცა, პირვანდელი მნიშვნელობის მიკვლევა ძნელდება იმ ცვლილებების გამო, რაც ზმნის ფუძეშია მომხდარი)” [ჩიქობავა, 1942: 214]. მაგრამ ამ ვარაუდს გარკვეული დაბრკოლებაც ახლავს:

მიმდევობის წარმოებაში მონაწილე პრეფიქსები (ხმოვნითურთ) გვხვდება სახელისაგან ნაწარმოებ სახელებშიც. თუ მიმდევობაში პრეფიქსის ხმოვნითი ნაწილი ზმნის ფუძის მაწარმოებელია, რა ფუნქცია აქვს იმავე ხმოვნებს სახელებში? ვ. თოფურია სიტყვაწარმოებით პრეფიქსებს შლის და ფუნქციას უძებნის: ხმოვანთავსართი აწარმოებს სახელს სახელისაგან და ზმნისაგან, თანხმოვანთავსართი კი კლასის ნიშანია [თოფურია, 1947].

ხმოვანთა ამგვარი ინტერპრეტაციით აიხსნება ხმოვანთა არსებობა სახელისაგან ნაწარმოებ სახელთა პრეფიქსებში. თუ მიმდევობაშიც ანალოგიურად ხმოვანთავსართებს მივიჩნევთ ზმნისაგან სახელის მაწარმოებლად, მაშინ მიმდევობის მაწარმოებელ სუფიქსთა ფუნქცია იქნება გასარკვევი.

სასუბიექტო მიმდევობის მაწარმოებლად მ- პრეფიქსის პარალელურად გვხვდება მა-ც. ა ხმოვანი თითქმის ყოველთვის ზმნის ფუძის მაწარმოებელი პრეფიქსია: აქებს - მაქებელი, ამკობს - მამკობელი, აშენებს - მაშენებელი... არსებობს გამონაკლისებიც, რომელთაც თავიანთი ახსნა აქვს.

რაც შეეხება ო ხმოვანს, ის ზმნის ფუძის მაწარმოებელ პრეფიქსად არ გვაქვს ქართულში. საერთოდ ო, როგორც აფიქსი, ბევრ შემთხვევაში მეორეულია და მისი ახსნა ფონეტიკურ ნიადაგზე ხერხდება: ოვა, ოვე. არის თუ არა შესაძლებელი მიმდევობის მაწარმოებელი პრეფიქსის ხმოვნითი ელემენტის ო-ს ახსნა ფონეტიკურ ნიადაგზე? ყურადღება უნდა მიექცეს იმ ზმნათა მიმდევობის ფორმებს, რომელთა ფუძეს ი ხმოვანი აწარმოებს. მიმდევობაშიც, შესაბამისად, პრეფიქსთან ო ხმოვანია წარმოდგენილი: მოცინარი - იცინის, მოქმედი - იქმს, მოღუაწი - იღუწის, მოძრავი - იძვრის [ოსიძე, 1957: 190], თუმცა არის ფორმა მორჩილი - ერჩის, სადაც ზმნას ი პრეფიქსი არ აწარმოებს.

ზმნები, რომლებიც „უმართებულად“ გამოავლენენ მიმდევობაში ო ხმოვანს, ძირითადად სტატიკურია. მო-ძულ-ე, მო-შურნ-ე, მო-სურგ-ე, მო-რცხე-ი... რას უნდა გამოეწვიოს მიმდევობის ფორმებში ი-ს ო-დ შეცვლა? ლაბიალიზაციის პროცესით ამის ახსნა გაჭირდებოდა იმის გამო, რომ მ- პრეფიქსთან ა და ე ხმოვნებიც გვხვდება და ამგვარ ფონეტიკურ პროცესს ადგილი არ აქვს. „საფიქრებელია, რომ მი-მ მოგვცა მო გარკვეულ დიალექტში. იქნებ ამ ფონეტიკურ პროცესს ხელი შეუწყოს იმ გარემოებამ, რომ ი-იანი ფორმა მიმდევობისა ზმნის პირიან ფორმას დაემთხვეოდა ბევრ შემთხვევაში: მი-ყუარ-ე, მი-ძულ-ე, მი-თმინ-ე, მი-წყალ-ე, მი-სურგ-ე“... [ოსიძე, 1957: 190].

თუ მიმდევობის მაწარმოებელი პრეფიქსის მონაწილე ხმოვანი ზმნის ფუძის მაწარმოებელი პრეფიქსია, მაშინ როგორ უნდა აიხსნას იმავე ხმოვნების არსებობა სახელისაგან ნაწარმოებ სახელებში? ხმოვანთა ფუნქცია სახელებში გაურკვეველი ჩანს. თუ მიმდევობის მაწარმოებელი სუფიქსები სახელისაა და მიმდევობაში მათი გამოყენება მეორეულია, ხომ არ შეიძლება პრეფიქსის მიმართ საკითხი საწინააღმდეგოდ გადაწყდეს. ამ მხრივ დამახასიათებელია ნა- პრეფიქსით ნაწარმოები წინა ვითარების სახელები. სახელთა ამ წარმოებაში ნა- პრეფიქსი დროის გაგებას შეიცავს, სახელებში კი დროის აღნიშვნა გამორიცხული უნდა იყოს.

ლიტერატურა:

1. ვ. თოფურია, ქართველურ ენათა სიტყვაწარმოებიდან, IV, თსუ შრომები, XXX/I, თბ., 1947
2. ეკ. ოსიძე, მიმღეობის წარმოება ქართულში, თსუ შრომები 67, 1957
3. აკ. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბ., 1973
4. არნ. ჩიქობავა, ჭანურის გრამატიკული ანალიზი, მეცნ. აკად. გამომც., ტფ., 1939
5. არნ. ჩიქობავა, სახელის ფუძის უძველესი აგებულება ქართველურ ენებში, თბ., 1942
6. არნ. ჩიქობავა, უპრეფიქსო მიმღეობათა წარმოებისა და ისტორიის ზოგი საკითხი ქართულში, იკეს წელიწადი, XII, 1985

Tamar Mamardashvili**Some issues connected with the participle formation****Resume**

The article highlights that the affixes that occur in the formation of the participle appear in the simple nouns. Therefore their functions must be explained based on the nouns. However, these affixes don't have any functions and their separation happens only in the process of historical and contrastive analysis. It is clear that time and voice expressions aren't connected with the participle forming suffixes. It means that they have the same functions as suffixes of simple nouns. (except the formation of suffixes – il, ul styles). So, it emphasizes that these suffixes are determiners of the root of the nouns and if this root is verbal it appears as the determiner of the verbal nouns too. Also, we must take into consideration the fact that prefixes that take place in the formation of the participles (with vowels) appear in noun derivations.

Тамар Мамардашвили**Несколько вопросов о средствах, производящих причастия****Резюме**

Аффиксы, принимающие участие в производстве причастий, встречаются также в простых именах, и в определенной степени их функция должна быть выявлена с опорой на данные имена. Однако в настоящее время существующие в именах аффиксы не играют никакой роли, и их выделение возможно только применив сравнительно-исторический анализ. Выяснилось, что с суффиксами, производящими причастия (кроме –il, -ul), не связано выражение ни времени, ни залога. Схожую функцию выполняют суффиксы в простых именах, то есть это указывает на то, что они детерминанты именной основы, а с отглагольным именем мы имеем дело только в том случае, когда основа, взятая для производства,

ენათმეცნიერება Языковедение Linguistic

ინგა მარგველაშვილი, ჰაატა ჯათარიძე

ქუთაისი, საქართველო

ლაზური ზმნის მორფოლოგიური სტრუქტურის აღმოსავლური სეგმენტები

დღევანდელი თურქეთის ტერიტორიაზე მცხოვრებ ლაზთა მეტყველებაში არის შემთხვევები, როდესაც ამა თუ იმ ლექსემის გადმოსაცემად წაშლილია ქართველური კვალი და მის ადგილს იკავებს თურქულ გარემოში შეთვისებული აღმოსავლური (თურქული, სპარსული არაბული) წარმოშობის ლექსიკა, მაგრამ ამგვარი შემთხვევები ზმნურ ფორმებში მცირე დოზითაა. გარდა ამისა ყურადღებას იმსახურებს დინამიკაში განვითარებული ამგვარ ლექსემათა ფონეტიკური გადმოცემის ხასიათი. შესაძლებელია ლაზურ მეტყველებაში იყოს ისეთი ზმნური ფორმებიც, რომელიც ოსმალთა გამოჩენამდე ჰქონოდათ ლაზებს შეთვისებული არეალური კონტაქტების შედეგად და ამის გამორკვევის საშუალებას შესაბამისი გადმოცემის ფორმები იძლევიან, რადგანაც არსებობს რიგი არაბული და სპარსული სიტყვებისა, რომელთაც სპეციფიკური თურქული გადმოცემა გააჩნიათ. თურქული გზით შეთვისებული აღმოსავლური წარმოშობის ლექსემები, არა მხოლოდ ლაზურში, არამედ ქართული ენის იმერხეულ დიალექტშიც თურქული ფორმითაა დამკვიდრებული.

ლაზური ზმნა შედარებით ნაკლებად ხვდება უცხოური გავლენის ქვეშ. მეტწილად შენარჩუნებულია მისი ავთენტური მორფოლოგიური სტრუქტურა და სემასიოლოგია. ჭანურში ფუძისეული ზმნების რაოდენობა რიცხვმრავალი არ არის. იკვეთება, რომ მათ აგებულებაში თავდაპირველად მონაწილეობდა რბილი/სუსტი ვ resp. ვ. აღნიშნული ფონემის მონაწილეობით ზმნების ძირების მორფოლოგიური სტრუქტურა, იმის გამო რომ რბილი ვ იკარგება, შედგება ორი ან ერთი ფუძისეული კონსონანტისაგან, რაც შეეხება სახელად ზმნებს, სახელადი ზმნები ჭანურში უცვლელია. ამიტომ ასეთ ზმნებში მაწარმოებელი არის დამხმარე ზმნა. აღმოსავლური ლექსიკურ ნასესხობათაგან ლაზურში ნასესხობად მკვიდრდება შედგენილი ზმნის სახელადი ნაწილი. ამ გზით შედგენილი ზმნების რიცხვის ზრდა ლაზურში მოსალოდნელია.

იმ სიტყვათაგანი, რომელთაც ჩვენ ნაკლებად ვფიქრობთ თურქული ენიდან ნასესხებს და წარმოშობით სპარსულია ჭანგია [ang] [ბრჭყალი], რომელიც მონაწილეობას ღებულობს ზმნური ფორმების წარმოებისას. მაგალითად მო-ჭანგ-უ – მოკაწრა, ჭანგ-უ დაკაწრა, „კატუქ მო-ჭანგ-უ ახმედის დო იმტუ“, (ჩიქობავა 1929: 104) კატამ აჰმედს მოკაწრა და გაიქცა. სემანტიკურად და სტრუქტურულად აღნიშნული ლექსემის მსგავსია **ჭენგ-ელ-ი** – ფარცხი. „ბერგითე ებერწკი, ჭანგელითე მობოწკი“ (ჩიქობავა 1936: 68), თოხით მოაძერე, ფარცხით დააწყვე. გვაქვს შემთხვევები, როდესაც აუსლაუტში შესამჩნევია გ/ჯ მონაცვლეობა ბერგი>ბერჯი. საფიქრებელია ჭანგელ ფორმა თურქულიდან იყოს ნასესხები, მაგრამ ზმნაში მო-ჭანგ-უ – მოკაწრა ჭანგ ძირი სპარსული წარმომავლობისაა, რომელიც არ ჩანს თურქულიდან შეთვისე-

ბული, რაზეც ცალსახად მეტყველებს მისი ფონეტიკური გადმოცემა. ასე რომ იყოს მოგვცემ- და ჩენგ/ან ჭენგ ფორმას, როგორც ეს არის ჭენგელის შემთხვევაში. ჭენგელიც სპარსული چانگ [čāngā]-ია.

რასთი მოხთუ – „მზულაშა რასთი მოხთუ“ (ჩიქობავა 1936: 132)- ზღვაში შეხვდა; „არ მერდივენი რასთი მოხთუ“-ერთი კიბე შეხვდა (ჩიქობავა 1936: 134); არ ქლოი რასთი მოხთუ“ (ჩიქობავა 1936: 134) ერთი სოფელი შეხვდა; ბექჭი რასთა მოხთუ (ჩიქობავა 1936: 138) და-რაჯი შეხვდა; ჟურ გზაშა რასთი მოხთეს (ჩიქობავა 1936: 40) ორი გზა შეხვდათ ; „მუმული იდუ, იდუ, იდუ, ჰემ გზაშა რასთი მოხთეს“ (ჩიქობავა 1936: 40) მამალმა იარა, იარა, იარა და იმ გზაზე ერთ ჭას წააწყდა. „არ მჭეში რასთი მოხთუ“ (ჩიქობავა 1938: 96), ერთი მწყემსი უცებ მოვიდა.

თურქული rastgelmek შეხვედრა წარმოადგენს შედგენილ ზმნას; სპარსული rast სწო-რი, პირდაპირი და თურქული gelmek მოსვლა; აქედან rastgelmek შეხვედრა. წინამდებარე ზმნის მიხედვით ირკვევა, რომ ლაზურში რას[თ/ტ] სიტყვა ნასესხებია უცვლელად, ხოლო ამ შემთხვევაში დამხმარე ზმნა gelmek მოსვლა ნათარგმნია იმავე მნიშვნელობით.

ინთიკამი ქეჭოფუ – „დიმლორუ უნენელი ბიჭიქ დო ინთიკამი ქეჭოფუ“ (ქლენტი 1938: 6), დაიყვირა უნო ბიჭმა და შური იძია. აკად. ს. ჯიქია თვლის, რომ აღნიშნული შედგენილი ზმნა კალკია თურქული ენისა (ჯიქია 1964: 261). თურქულ ენაში შურისძიება გამოიხატება: intikam almak, სადაც შურისძიებას, როგორც სახელად ნაწილს ემატება დამხმარე ზმნა al- mak, რაც სიტყვასიტყვით ნიშნავს შურისძიების აღებას. ერთი მხრივ, ლაზურში წინამდებარე ზმნა შედგენილია და შედგება არაბული intikam -სა და ლაზური ჭოფ ძირისაგან წარმოებუ-ლი ზმნისაგან და მეორე მხრივ წარმოადგენს კალკს თურქული ენისას.

შექაეთი ოღოდუ – „აუდი იდუ დო შექიაეთი ოღოდუ ჰუქუმეთის“ (ჩიქობავა 1936: 7), ებრაელი წავიდა და მთავრობაში იჩივლა (სიტ. საჩივარი გაუკეთა). ამ შემთხვევაშიც ზმნა შედგენილია სახელადი და ზმნური ნაწილისაგან. სახელადი ნაწილი არაბული წარმოშობის თურქულის გზით დამკვიდრებული şikâyet- شكاية -საჩივარი, „ო-ღოდ-უ“ ლაზურად ნიშნავს- უქნა, დამართა, მოსწია (ასათიანი 2012: 279).

აჭი ოღოდუ – აპატია „აჭი დო-მო-ღოდ-ით, ჩქინ მუ მიჩქიტეს“ (ჩიქობავა 1929: 76). გვა-პატიეთ, ჩვენ რა ვიცოდით, (სიტ. პატიება გაგვიკეთეთ), „ღოდ-რ-უნა თქვი“შენი აჭი გო-ღოდ- აფ-და“ (ჩიქობავა 1929: 76). რადგან შენ სიმართლე თქვი, გაპატიებ (სიტ. პატიებას გაგიკეთებ). ეს ზმნაც შედგენილია, სახელადი ნაწილი წარმოდგენილია თურქული გზით დამკვიდრებუ-ლი არაბული სიტყვით عفر, „რაც ქართულად პატიებას ნიშნავს, მისი თურქული შესატყვისია affetmek პატიების კეთება.

და ვეთი ოღოდუ – დაპატიუა; „მთელის-თი კონალი სქანიშა და ვეთი ოღოღია“ (ჩიქო- ბავა 1929: 150). სულ ყველა შენ სახლში დაპატიუეო (სიტ. პატიუი გაუკეთეთ). „ბაბა სქანიქ მა დავეთი მოღოდუ“ (ქლენტი 1938: 183). მამა შენმა მე დამპატიუა (სიტ. პატიუი გამიკეთა). ამ შედგენილი ზმნის სახელადი ნაწილი არაბულია, თურქული გზით დამკვიდრებული - دعوت პატიუი. „თურქული შესატყვისია davet et“ (ჯიქია 1964: 266).

ფაი დოპათ – „ბაბაში ფაი დოპათ“ (ჩიქობავა 1929: 10), მამის [ქონება] დავინაწილოთ, სიტყ- ვასიტყვით ნაწილ (ნაწილ)-ი ვქნათ. თურქული payetmek- გაყოფა. „ბაბაში მაღი ფაი დო ვეს“ (ქლენტი 1938: 56) მამის ქონება დაინაწილეს, სიტყვასიტყვით მამის ქონების დანაწილება ქნეს.

დელი დიეუ – „ჰამ კოჩი დელი დიეუ“-დეი, ჯანდარმას დუჯოხეს“ (ჩიქობავა 1936: 6) ეს კაცი გაგიჟდაო და ჟანდარმს დაუძახეს, (სიტ. ეს კაცი გიჟი გახდაო) თურქ. Bu adam deli oldu diye.

კაბლა ყვეს – „კაბლა ყვეს დო იმტეს“ (ჩიქობავა 1936: 116), იჩხუბეს და გაიქცნენ (სიტ. ჩხუ- ბი ქნეს) თურ. kavga etmek (ჩხუბის გაკეთება).

მუანიე ყუ – „დოხოთიქ მუანიე ყუ“, ექიმმა გასინჯა (სიტ. გასინჯვა გააკეთა) თურქ. mu- ayene etti. ამ ზმნის ე. წ. სახელადი ნაწილი არაბული წარმოშობისაა და მომდინარეობს عين -თვალი-საგან; معاينه ნიშნავს დათვალიებას, ექსპერტიზას.

ჭეთი დოყუ – „სულტან სელიმიქ ლაზისტანი ჭეთი დოყუ“ (ყიფშიძე 1939: 4); სულთან

სელიმმა ლაზისტანი აიღო (სიტ. აღება გააკეთა). თურქ. feth etti; فتح -არაბ.-აღება და თურქ.-etti-გააკეთა.

დინი ქამაფთი – „დინი სქანი ქამაფთი-ა“ (ასათიანი 2012¹: 18). შენს სარწმუნოებაში შევედი, მივიღე.

თესლიმ ვორეთი- „ჩქუნ თესლიმ ვორეთ,დინი თქვანის ქამაფთით“ (ასათიანი 2012¹: 18); ჩვენ გბარდებით (გნებდებით), თქვენი სარწმუნოება მივიღეთ.

დი (<დღი>-ფიშმან-ე – დაინანებს, „მუ მახენენ? მა-თი დობიფიშმანი“ (ყოფშიძე 1939: 16); რა ქნეს? მეც ვინანე. მკეი დიფიშმანენ- „აშო მოთ პი“ (ჩიქობავა 1929: 72). „ბერეს ქოგვაშინუ ია პატი ნენაფე, ბადის-ნა უწუ დო დიდო დიფიშმანუ“, ბიჭი შეგვიშინეს ამ ცუდი სიტყვით, მოხუცსაც უთხრა და დიდად ინანა (ჩიქობავა 1929: 87). „დალეფი მუში დიფიშმანეს“ (ჩიქობავა 1929: 29), მათ დებმა ინანეს. „დალი დიფიშმანერტუ, ამმა აწი ვახთი მიკილერეტუ (ჩიქობავა 1929: 76) უნანებია, მაგრამ წასვლის დრო მოსულა.

ამ შემთხვევაში ზმნის ძირს წარმოადგენს სპარსული شيمان (სინანულში მყოფი, სინანულს აღნიშნავს شيماني, სიტყვათმაწარმოებელი ც დებულაბს აქ მონაწილეობას რომ ქვემდებარული მიმღებობიდან მივიღოთ ე. წ. სახელწმნა), რომელიც თურქულის გზითაა დამკვიდრებული ლაზურში.

შეიძლება ითქვას, ზმნური ნასესხობანი ლაზურ ენასა და მის დიალექტებში მრავალფეროვნ სახეს დებულაბს. ერთია სახელადი წარმოშობის ზმნური ძირის ნასესხობები და მეორეა შედგენილი ზმნის სახელადი ნაწილის ნასესხობა, რომლებიც უმრავლეს შემთხვევაში ან სპარსულია, ან არაბული, თურქულის გზით დამკვიდრებული. თუმცა ჩვენ გამოვყავით ერთეული, მაგრამ არსებული შემთხვევა, როდესაც თურქულის გზით არ არის შეთვისებული წარმოშობით სპარსული ლექსემა. უნდა ითქვას, რომ ლაზურში დამკვიდრებული შედგენილი ზმნები ბილინგვურია. ეს განპირობებულია, ერთი მხრივ სახელადი ნაწილის ნასესხობით მეორე მხრივ, ვინაიდან წარმოადგენს თურქული გზით შეთვისებულს, რიგ შემთხვევებში თურქული ენის კალკია, მაგრამ დამხმარე ზმნად გამოყენებულია ლაზური resp. ქართველური წარმოშობის დამხმარე ზმნის ფუნქციის მქონე, ხშირ შემთხვევაში არა დამხმარე ზმნები და მათი დისტრიბუცია როგორც დამხმარე ზმნა, ლაზურში შექმნილი ფუნქციაა, რომელიც გეოგრაფიული და გარემომცველი სივრცის გავლენითაა გამოწვეული.

ლიტერატურა:

1. ასათიანი 2012¹: ასათიანი ი., ლაზური (ჭანური) ტექსტები თბილისი: არტანუჯი
2. ასათიანი 2012²: ასათიანი ი., ლაზური ლექსიკონი თბილისი: არტანუჯი
3. ჟღენტი 1938: ჟღენტი ს., ჭანური ტექსტები, არქაბული კილოკავი, თბილისი
4. ჩიქობავა 1929: ჩიქობავა არნ. ჭანური ტექსტები I – ხოფური კილოკავი, თბილისი
5. ჩიქობავა 1936: ჩიქობავა არნ., ჭანურის გრამატიკული ანალიზი ტექსტებითურთ, თბილისი
6. ჩიქობავა 1938: ჩიქობავა არნ., ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი, თბილისი: სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალის გამომცემლობა
7. ჩიქვანია 2008: ჩიქვანია ა., მეგრული ხატოვანი სიტყვა-თქმანი, თბილისი: არტანუჯი
8. ყოფშიძე 1939: ყოფშიძე ი., ჭანური ტექსტები, თბილისი
9. ჯიქია 1964: ჯიქია ს., თურქულ-ლაზური ენობრივი ურთიერთობიდან, თსუ შრომები, აღმოსავლეთმცოდნეობის სერია IV
10. მარრი 1910: Марр Н., Грамматика чанского (лазского) Языка, с хрестоматию и словарём, С-Петербург

Inga margvelashvili, Paata jafaridze

Oriental Segments of the Morphological Structure of the Verb in Lazian Language

Abstract

In the speech of the Lazians inhabiting Turkish territory there are instances when Kartvelian traces are lost in lexemes and they are replaced by lexical units of oriental origin (Turkish, Persian, Arabic). This rarely occurs in verb forms. The dynamics of the phonetic aspect of the lexemes of this kind are also worthy of note. In the speech of the Lazians there might be verb forms adopted by the Lazians through language contacts in the area before appearance of the Ottomans.

As for nominal verb forms, they remain unaltered in the Chanian language. Therefore nominal verbs are derived by means of auxiliary verbs. Out of the Oriental lexical borrowings nominal parts of compound verbs/predicatives are being firmly established in the speech of the Lazians. So we should expect the increase in the number of compound verbs in the Lazian language.

Инга Маргвелавшили, Паата Джафаридзе

Восточные сегменты морфологической структуры глагола Лазского языка

Резюме

Речи Лазов Проживающих на территориях современной Турции бывают случаи, когда следы той или иной картвельских лексем стертые и его место в окружающей среде обладали восточные (турецкий, персидский, арабский) по происхождению слов, но таких случаев в глагольных формах редкие.

некоторые глагольные основы речи Лазов некартвельского происхождения могут быть заимствованный до появления тюрков. Фонетические формы является Хорошим способом понять сторону заимствования, так как есть ряд арабских и персидских слов, у которым являются специфически для турецкой традиции произношения.

Что же касается именным глаголом, то они неизменной. Таким образом, эти глаголы производятся вспомогательным глаголом. В Глаголах такого рода заимствованы именные части. Таким образом, в Лазском ожидается увеличение числа глаголов этого типа.

ენათმეცნიერება Языковедение Linguistic

მანანა მიქაძე

ქუთაისი, საქართველო

ლოკალურ ბრუნვათა საკითხისათვის ქართულ ენათმეცნიერებაში

აკ. შანიძის თვალსაზრისმა ლოკალური ბრუნვების შესახებ ქართულ ენათმეცნიერებაში აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია. "ზოგიერთი თანდებული მჭიდროდ შეეზარდა ბრუნვის ფორმას, თანაც ფონეტიკური წესების გაგვლენით ისეთი ცვლილებები მოხდა, რომ წაიშალა ზღვარი ბრუნვის ნიშანსა და თანდებულს შორის. ამის საფუძველზე, სახელის ფუძეზე დართული ელემენტი მთლიანად ბრუნვის ნიშნად იქნა გაგებული. ასეთი ცვლილება მოხდა სამ ბრუნვაში: მიცემითში, მოქმედებითსა და ვითარებითში. შედეგად მივიღეთ სამი ახალი ბრუნვა:

სადაობითი: (ქალაქში, ქალაქზე).

გამოსვლითი: (ქალაქიდან, წყაროდან)

მიწვევითი: (წყარომდე, სახლამდე)" (აკ. შანიძე, 1953, გვ. 73-74).

ავტორმა ამ ბრუნვებს ლოკალური ანუ ადგილობითი უწოდა.

სადაობითი ბრუნვა ჩაითვადა ადგილმდებარეობის მაჩვენებლად და მის ნიშნად გამოიყო **-ში, -ზე:** წყალ-ში, წყალ-ზე. "ეს ბრუნვა წარმოიშვა მიცემითი ბრუნვისაგან, მასთან **-ზედა** ან **-შინა** თანდებულის შეზრდის ნიადაგზე. როცა დაიკარგა ნართაული **ა**, თანდებული უშუალოდ მოჰყვა ბრუნვის ნიშანს და მივიღეთ ერთ მარცვლად ქცეული **-სში, -სზე** (სახლ-სში, სახლ-სზე), რომლებიც გამოსათქმელად ძნელი იყო, რასაც შედეგად მოჰყვა მიცემითის **-ს** ნიშნის საკარგვა: წყალში, წყალ-ზე, ხეზე, ხეში...

ბრუნვის **-ს** ნიშნის დაკარგვის შემდეგ **-ში** და **-ზე** უშუალოდ ფუძეს ერთვის, ამიტომ მათ მიიღეს ბრუნვის ნიშანთა ფუნქცია. ისინი ბრუნვის ნიშნები გახდნენ" (აკ. შანიძე, 1953, გვ.74).

რაც შეეხება **-თან** თანდებულს, ავტორი ამის შესახებ აღნიშნავს: **"-თან-ის** დართვისას ეკარგება მიცემითის ნიშანი თანხმოვნთან ფუძეებს, მაგრამ ხმოვნთან ფუძეებთან ჯერ კიდევ შემონახულია ეს ნიშანი: კაც-თან.. შდრ: მიწას-თან. ამიტომ აქ არ ისმის საკითხი ახალი ბრუნვის გამოყოფის შესახებ.."

აკ. შანიძის მოსაზრება არ გაიზიარა არც. ჩიქობავამ და გამლაქვეყნა სპეციალური ნაშრომი "თანდებულიან ბრუნვათა საკითხისათვის ქართულში". არც ჩიქობავა სვამს ასეთ კითხვას: თუ **-ში** და **-ზე** ბრუნვის ნიშნები გახდნენ იმის გამო, რომ უშუალოდ ფუძეს მოსდევენ, **-თან** თანხმოვანზე დაბოლოებულ ფუძეებთან ბრუნვის ნიშნად რატომ არ უნდა მივიჩნიოთ? და მოჰყავს შემდეგი არგუმენტები: **"-ში** და **-ზე** თანდებულიან სახელებს გარკვეულ შემთხვევაში მიცემითის **-ს** აღმოაჩნდებათ (მთაში, ბარში შდრ. მთასა და ბარში). თუმცა აკ. შანიძეს "მთაში" მიცემითად არა აქვს მიჩნეული: **მთა** ფუძეა და **-ში** ბრუნვის ნიშანიო. თუ საკუთარი ბრუნვის ნიშანი არ მოქმედებს, როგორ შეიძლება ხმოვანფუძიანთა **-ს** ნიშანმა თანხმოვანფუძიანებში **-ს** ნიშნის უქონლობა აგვინაზღაუროს. მით უფრო, რომ ყველა ხმოვანფუძიანი სახელი მრავლობითში **-ებ** სუფიქსის დართვისას თანხმოვანფუძიანი ხდება და მიცემითის

-ს ნიშანს კარგავს **-თან**-ის წინ (ქვას-თან, ხეს-თან.. შდრ. ქვებთან, ხეებ-თან). აუცილებელია მორფოლოგიურ მოვლენათა კვალიფიკაციის დროს ანგარიში გაეწიოს ფონეტიკურ ცვლილებას, რადგანაც ბევრი სხვა სირთულე გაჩნდება და მორფოლოგიური ფაქტის დახასიათება უცნაურ სახეს მიიღებს" (არნ. ჩიქობავა, 1961, გვ. 197-208).

თ. უთურგაიძე ლოკალურ ბრუნვათა შესახებ საინტერესოდ მსჯელობს სტატიაში "თანდებულებიან სახელთა ბრუნება ქართულში" (1984, გვ. 114). მისი აზრით, "მიცემითი ბრუნვის მორფემა წარმოდგენილია ორი ალომორფით **/-ს/** და **/ო/** სალიტერატურო ქართულში **/-ს/** ალომორფი ყოველთვის გვექნება უთანდებულო მიცემითის ფორმებთან, განურჩევლად ფუძის დაბოლოებისა, როგორც თანდებულებიან, ისე უთანდებულო ფორმებში (ქალაქ-ს, წყარო-ს, ქალაქ-სა..) ასევე **-ს** გვაქვს ხმოვანფუძიან სახელებთან, **-თან** თანდებულის წინ (ხე-ს-თან). ამავე პოზიციაში ბრუნვის ნიშანი **/-ს/** წარმოდგენილია **/ო/** ალომორფით. სხვა თანდებულებიან ფორმებში (ხე-ში, ხე-ზე), გამონაკლისია მხოლოდ ორი ნაცვალსახელი: (მა-ს-ში, მა-ს-ზე, ვი-ს-ში, ვი-ს-ზე). მიცემითი ბრუნვის ნიშნის **/-ს/** ალომორფის დაკარგვა განაპირობა **-ში, -ზე, -თან** თანდებულების მკაცრად განსაზღვრულმა არანაპირებამ, ისინი სახელს მართავენ მხოლოდ მიცემით ბრუნვაში". ავტორი, ამ თანდებულებიან სახელებს მომხდარი ცვლილებების მიხედვით ცალკე ბრუნვის ფორმებად ვერ მიიხსნევს ქართულ ენაში (1984, გვ. 115).

ლოკალურ ბრუნვათა საკითხს განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია წიგნში "ქართველურ ენათა შედარებითი გრამატიკის საკითხები (1989, გვ. 67) ცალკე თავად შეიტანა ალ. ონიანმა ეს პრობლემური თემა. ავტორი აღნიშნავს: აუხსნელი რჩება თუ რატომ გავრცელდა ანალოგია შემთხვევათა მხოლოდ ერთ ნაწილზე (**-ში, -ზე** თანდებულებიან ფორმებზე) და სრულებით არ შეეხო მეორე ნაწილს (**-თან** თანდებულებიან ფორმებს). ვფიქრობთ, რომ ანალოგიის დაშვება საჭირო გახდა მხოლოდ **-ში, -ზე** თანდებულებიანი ფორმებისათვის, **-თან** თანდებულებიანი ფორმათათვის ის აბსოლუტურად ზედმეტია. ამიტომ მისი ბრუნვის ნიშნად მიხსნევის საკითხი, ცხადია არც დასმულა.

სრულიად განსხვავებული ვითარება გვაქვს **-ში, -ზე** თანდებულებიან ფორმებში. მიცემითის **-ს** ალომორფი აქ არ დასტურდება არც თანხმონისა და არც ხმონის მომდევნო პოზიციაში (ხე-ზე, ხე-ში, სახლ-ზე, სახლ-ში). ეს გარემოება ცხადყოფს იმას, რომ **-ში, -ზე** თანდებულებიან ფორმებში სხვა სინქრონიული წესი მოქმედებს, **-თან** თანდებულებიან ფორმებში სხვა. თუ გამონაკლისებს დავეყრდნობით, მამაშინ შესაძლოა მიცემითი ბრუნვის **/ო/** ალომორფი, და ეს ელემენტები **-ში, -ზე** თანდებულთა კლასში გავაერთიანოთ, მაგრამ თუ ამ გამონაკლისებს ყურადღებას არ მივაქცევთ, მაშინ **-ში, -ზე** ელემენტები ბრუნვის ნიშანთა კლასში გაერთიანდება და არა თანდებულებში".

გ. ცოცხანიძე სტატიაში " გან თანდებულებიანი მოქმედებითისათვის ქართულში" აღნიშნავს: "სახლ-ში, სახლ-ზე... ფორმებში თანდებულები **-ზე, ში** ცვლილებას არ განიცდის, ცვლილებას განიცდის ბრუნვის ნიშნები. ცვლილება სინქრონიის ფაქტია და არა დიაქრონიისა: **-ზე** და **ში** თანდებულებთან მიცემითი ბრუნვის ნიშანი ნულოვანი ვარიანტითაა წარმოდგენილი. ამის თქმა თამამად შეგვიძლია, რადგან მოგვეპოვება **-ს** ვარიანტიანი ფორმებიც: მა-ს-ზე, მა-ს-ში" (გ. ცოცხანიძე, 1982, 26).

"მიწვევითი ბრუნვა მიგვითითებს გარკვეულ პუნქტამდე მიწვევას სივრცესა თუ დროში: კახეთ-ამდე, ხე-მდე, სახლ-ამდე. მისი ნიშანია **-ამდე** (თანხმონანფუძიანებთან) ან **-მდე** (ხმოვანფუძიანებთან). ამ ნიშნების პარალელურად არსებობს აგრეთვე **-ამდის/მდის**. ეს ბრუნვა წარმომდგარია შემდეგნაირად: ვითარებით ბრუნვას ძველად მიმართულებითის ფუნქციაც ჰქონდა; მიწვევითის გადმოსაცემად მას ერთვოდა თანდებულები **მდე ან მდის, /ად/** ვითარებითი ბრუნვის ნიშანი იყო, მივიღეთ ჯგუფი: **-ად-მდე(ად-მდის)**. დაიკარგა პირველი **-დ** გამოსაქმნაში, რის გამოც წაიშალა ზღვარი ბრუნვის ნიშანსა და თანდებულს შორის. ამიტომ დღეს **-ამდე/მდე** ან მისი ნაცვალი **-ამდის/მდის** უკვე ბრუნვის ნიშნადაა მიჩნეული (აკ. შანიძე, 1953).

ამ ბრუნვასთან დაკავშირებით არნ. ჩიქობავა აღნიშნავს: "აქ საკითხი წყდება იმგვარად, როგორც სადაობითი ბრუნვის შემთხვევაში: მოსალოდნელი ბრუნვის ნიშანი (**-ად**) არა გვაქვს. რაცა გვაქვს არც ერთი ბრუნვის ნიშანს არა ჰგავს. ასე რომ, ახალი ბრუნვის ნიშანია **-ამდე**" (არნ. ჩიქობავა, 1961, გვ. 203).

თ. უთურგაიძე საგანგებოდ ეხება **-მდე** თანდებულიანი ვითარებითი ბრუნვის ფორმებს. "ვითარებითი ბრუნვის ალომორფებია **-ად** და **-დ**, თანდებულის წინ გვხვდება **-ა** და **/ო/** ალომორფები (ველ-ა-მდე, წყარო-მდე). **-მდე/მდის** თანდებულიანი ვითარებითი ლოკალური ფუნქციით გვხვდება ქართულში. ეს ფუნქცია თანდებულის გარეშეც დასტურდება ამ ბრუნვაში (ველად გაიარა, ბარად ჩამოსახლდა). ბრუნვის ნიშნისეული **დ**-ს დაკარგვა უკვე ძველ ქართულში დაწყებულია და გამარტივებული ფორმები უკვე ძველ ძველებში დასტურდება" (თ. უთურგაიძე, 1984, გვ. 118U).

ზ. სარჯველაძე თვლის, რომ "ამ რიგის ფაქტები თავს იჩენს ქართული ენის უძველეს ძეგლებში (ხანმეტი ლექციონარი, სინური მრავალთავი). ეს კი იმაზე მიუთითებს, რომ მიწვევითი ბრუნვა დიდ ხნის წინაა ჩასახული" (ზ. სარჯველაძე, 1975, გვ. 132.).

თ. უთურგაიძე აღნიშნავს, რომ "ვეფხისტყაოსანში" **-მდის** თანდებულის წინ ვითარებითი ბრუნვის ნიშნისეული **-დ** აღარ გვხვდება. უნდა ვივარაუდოთ, რომ **-მდე/მდის** თანდებულიან ფორმებში **დ** ჯერ კიდევ მაშინ ჩავარდა, ვიდრე ამ **-დ**-ს დაყრუება მოხდებოდა ვითარებით ბრუნვაში. **დ**-ს ჩავარდნას შედეგად მოჰყვა ამ ბრუნვის ნიშნის **/ა/** და **/ო/** ალომორფებით წარმოდგენა ენაში (კაც-ა-მდე, წყარო-0- მდე). **დ**- დაკარგულ ფორმებზე მსჯელობისას აღნიშნავს ზ. სარჯველაძე: "ძველი ქართულისათვის ეს ფორმები ვითარებითი ბრუნვაა და არა მიწვევითი. **/ა/** და **/ო/** ვითარებითი ბრუნვის ნიშნის ალომორფებია. ცალკე ბრუნვას ისინი მას შემდეგ ქმნიან, რაც ქართული ენის ბრუნების პარადიგმიდან უჩინარდება ვითარებითი ბრუნვის **/ა/** ალომორფი". ამ მოსაზრებას ეწინააღმდეგება თ. უთურგაიძე და ასახელებს ორ არგუმენტს: ჯერ ერთი "-ა ვითარებითი ბრუნვის ნიშნის ალომორფი დღემდე მაინც გვხვდება **-ად**-ის თავისუფალმონაცვლედ (ნელ-ა, კარგ-ად//კარგ-ა...მღრ. ძველი ქართულის სადიდებელ-ა//სადიდებელ-ად) და მეორეც, ქართულში ცოცხალია სოფლად, ქალაქად... ფორმები ლოკალური ფუნქციით (სოფლად ცხოვრობს); სოფლამდე, ქალაქამდე... ფორმებში **-მდე** თანდებულის წინ **ა** შეიძლება მხოლოდ ვითარებითი ბრუნვის ნიშნის ალომორფად მივიჩნიოთ, როგორც ძველ ქართულში. ამის შესაბამისად, ხმოვანფუძიან სახელთა თანდებულიან ფორმებში ვითარებითი ბრუნვის ნიშნის ალომორფი იქნება **/ო/**"

გ. ცოცხანიძეს საკითხის ამგვარად გადაწყვეტის სასარგებლოდ მოჰყავს შემდეგი არგუმენტები: **"-მდე** თანდებულიანი ვითარებითი ბრუნვის ნიშანს **-ა**-ს წარმოგვიდგენს (ბრუნვის ნიშნის ეს ვარიანტი უცხო არაა ქართული დიალექტებისათვის უთანდებულოდაც. მაგ.: ფშაური: ყინჩა, ლამაზა)".

აღ. ონიანი დასახელებულ არგუმენტებთან დაკავშირებით აღნიშნავს:

1) "თანამედროვე სალიტერატურო ქართულის უთანდებულო ფორმებში ვითარებითი ბრუნვის მორფემის **-ა** ალომორფის არსებობის საბუთად, დასახელებულია მხოლოდ ზმნიხედები (ნელა, მაგრა). ზმნიხედა კი სინქროლულად არც ბრუნების პარადიგმის წევრია და არც ბრუნვის ფორმა. ასე რომ, უთანდებულო ფორმებში ვითარებითი ბრუნვის მორფემის **/ა/** ალომორფი არ არსებობს.

2) გაურკვეველია, თუ რატომ არის **-ამდე** ერთეულის **-ა** ელემენტის ვითარებითი ბრუნვის მორფემის ალომორფად მიჩნევის მთავარი არგუმენტი ისეთ ფორმათა არსებობა, როგორც არის: სოფლად, ქალაქად და ა.შ. (სოფლად ცხოვრობს = სოფელში ცხოვრობს) ლოკალური ფუნქციით, როგორც ცნობილია, სხვა ბრუნვის ფორმები იხმარება.

3) რადგანაც ზმნიხედებში (ფშაური: ყინჩა, ლამაზა) სინქრონულად ბრუნვის ნიშნები არ გამოიყოფა, დიალექტური ფორმები სალიტერატურო ენის სინქრონულ საკითხთა გადასაწყვეტად არ გამოდგება.

აღ. ონიანის აზრით, "თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში ვითარებითი ბრუნვის მორფემის **-ა** ალომორფი ის ერთეულია, რომელიც სინქრონული ანალიზისას **-ამდე** ერთეულის შემდგომ მორფოლოგიურ სეგმენტაციას უდევს საფუძვლად. ქალაქამდე, სოფლამდე და ა.შ. ვითარებითი ბრუნვის ფორმებად ვერ ჩაითვლება" (აღ. ონიანი, 1989, გვ.70).

თ. შარაშენიძე ვრცლად ეხება ვითარებითი ბრუნვის ფუნქციის საკითხს ძველ ქართულში. მისი აზრით, ვითარებითი ბრუნვის ნამდვილი მაწარმოებელია: **დ** და **ა**. ამ ორი ფორმანტის შეერთებით არის მიღებული **-ად**. "ვითარებითის რამდენიმე ფუნქცია აქვს: 1) მიმართულების ჩვენება - "მოვიდეს ქალაქად" 2) მიღწეულობა, აღნიშნავს მოქმედების დასასრულ პუნქტს. ამ

ფუნქციით იხმარება, როგორც უთანდებულო, ისე თანდებულებიანი ბრუნვა. მესამე ფუნქციაა ლოკატივი (სად?) , აგრეთვე გამოხატავს დროს (როდის?)

ავტორის აზრით, ვითარებითი ბრუნვის ფუნქციათა ევოლუციის პროცესში ამოსავალი კონკრეტული მნიშვნელობიდან (ადგილის განსაზღვრა: მიმართულება, მიღწეულობა) აბსტრაქტული მნიშვნელობები მივიღეთ. ღიად არის დატოვებული საკითხი ადგილისა და მიმართულების ფუნქციათა გენეტური დამოკიდებულების შესახებ. შეუძლებელი არაა, რომ მეორე პირველისაგან იყოს მიღებული" (თ. შარაშენიძე, 1956, გვ. 430).

განსაკუთრებული კამათი გამოიწვია გამოსვლითი ბრუნვის ფორმამ. აკ. შანიძის მიხედვით, "გამოსვლითი ბრუნვა მიგვითითებს რომელიმე პუნქტიდან გამოსვლას, როგორც სივრცეში, ისე დროში: სახლიდან. ძველად მოქმედებით ბრუნვას დაკისრებული პქონდა გამოსვლითის ფუნქციაც (ამის მაგალითები მოიძებნება მთის კილოებში ხევსურეთით=ხევსურეთიდან), მაგრამ ამ ფუნქციისათვის საკმარისი არ აღმოჩნდა მხოლოდ ბრუნვის ფორმა და მას დაერთო **-გან** თანდებული: სახლ-ით-გან, გულ-ით-გან. თანდებულის თავკიდურის გავლენით წინა თანხმომავანი გამჟღავნდა: გულ-იდ-გან, შემდეგ მათი ურთიერთშეგუების ნიადაგზე დაიკარგა **გ** და მივიღეთ ასეთი ფორმა: "გულ-იდან" ავტორი ასკვნის: "ფონეტიკური ფაქტორის ზეგავლენით **ით+გან**-ისაგან მიღებული **იდან** დღეს განუყოფელია. **-იდან** დღეს უკვე გამოსვლითი ბრუნვის მაწარმოებელია (ა. შანიძე 1973, გვ. 74).

თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში **-იდან** ორი მორფოლოგიური ერთეულისაგან შედგება. პირველი **-იდ** ფონეტიკურად სახეცვლილი **-ით** არის მოქმედებითის ნიშანი, მეორე **-ან** იგივე **-გან** თანდებულია, ფონეტიკურად გამარტივებული. ამ მოსაზრებას მხარი დაუჭირა ბ. ჯვარბენაძემ: ". . . სახლიდან ტიპის ფორმებში უნდა გაიმიჯნოს, **იდან ან**, რომელიც **-გან** თანდებულის ფონეტიკური ტრანსფორმაციის საფუძველზეა მიღებული."

თ. უთურგაიძე მხარს უჭერს საკითხის ამგვარ კვალიფიკაციას. მისი აზრით, "სრულიად ბუნებრივია, გამოსვლითი ლოკალური ფუნქციით **/ან /**-ით დაბოლოებულ ფორმებში: ქალაქიდან, წყაროდან... **/ან/** მივიჩნიოთ **-გან** თანდებულის ალომორფად, ხოლო **/ად/** და **/დ/** მოქმედებითი ბრუნვის **/ით/** სუფიქსის ალომორფებად **-გან** თანდებულის წინ. ავტორის აზრით, ცვლილება **-ითგან -იდგან -იდან**, განხილულ უნდა იქნეს, როგორც "ალომორფთა სინქრონული მონაცვლეობა". გ. ცოცანიძე სტატიის "გან თანდებულიანი მოქმედებითის საკითხისათვის" აღნიშნავს: "გან თანდებულიანი მოქმედებითი დღევანდელი სალიტერატურო ქართულის ფაქტი არაა. იგი ქართული ენის ისტორიის გარკვეული პერიოდის რეალობაა და XIX საუკუნის აქეთ არ გადმოდის. დღეს ქართულში გვაქვს **-დან** თანდებულიანი მოქმედებითი. ამ თანდებულიანი მოქმედებითი ბრუნვის ნიშანი თანხმომავანუძიან და ხმომავანუძიან ფუძეკვეცად სახელებთან წარმოდგენილია **ი** - ვარიანტით, ხოლო უკვეცველ ხმომავანუძიან სახელებთან **/ო/** ვარიანტით. ვითარება ისეთივეა, როგორც **-ზე** და **-ში** თანდებულიან მიცემითსა და **-მდე** თანდებულიან ვითარებითში".

აღ. ონიანს მიაჩნია, რომ "სოფლიდან" ფორმა თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში თანდებულიანი მოქმედებითის ფორმად ვერ ჩაითვლება".

უნდა აღინიშნოს, რომ **-დან** ელემენტი მეცნიერთა ერთი ნაწილის მიერ განუყოფელ მორფოლოგიურ ერთეულად იქნა მიჩნეული. ხოლო **-იდან** სახესხვაობაში ორი მორფოლოგიური ერთეული გამოიყო: **-დან** თანდებული და ბრუნვის მორფემის **-ი** ალომორფი.

გ. ცოცანიძე **-დან** ელემენტის შესახებ აღნიშნავს: "**სახლითგან** და **სახლიდან** ფორმებში, ფონეტიკურმა ფაქტორმა გამოიწვია ისტორიული ცვლილება: ბრუნვის ნიშნისა და თანდებულის ურთიერთქმედებით მივიღეთ პრინციპულად ახალი ენობრივი ერთეული **-დან** თანდებული". რაც შეეხება **-ი** ელემენტს, გ. ცოცანიძე მას მოქმედებითი ბრუნვის მორფემაში აერთიანებს.

აღ. ონიანი კი **ი** ელემენტს განიხილავს არა იზოლირებულად, არამედ სხვა ერთეულებთან კავშირში. ეს კი ამ ელემენტის მართებული კვალიფიკაციის შესაძლებლობას იძლევა. იგი თვლის, რომ "საქმე გვაქვს ერთი მორფემის ხმოვნთან და უხმოვნო ვარიანტთა ფონოლოგიურად შეპირობებულ მონაცვლეობასთან".

უნდა აღინიშნოს, რომ ძველ ქართულსა და თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში შეინიშნება განსხვავებული ვითარება: ძველ ქართულში **-ით+გან** და **ად+მდე** ორ-ორი სუფიქსი-

საგან შედგებოდა, თანამედროვე სალიტერატურო ენაში ისინი განუყოფელ მორფოლოგიურ ერთეულებად წარმოგვიდგნენ (ალ.ონიანი, 1989, გვ.78).

საინტერესოა ტ. ფუტკარაძის მოსაზრება ლოკალური ბრუნვების შესახებ. მისი აზრით, ბრუნვის ნიშანი და მასთან შერწყმული თანდებული ერთი მთლიანობაა მნიშვნელობის ასპექტითაც. ბრუნვის ნიშანი + ე.წ. თანდებული ერთიანად ამყარებენ სინტაქსურ თუ სემანტიკურ მიმართებებს, ამიტომ მათი როგორც რთული, შერწყმული მორფემების ადგილი ისევ და ისევ მიმართებით აფიქსებშია. ბრუნვის ნიშანთა შერწყმულმა თანდებულებმა განვითარების რთული გზა გაიარეს."ერთიან, შერწყმულ მორფემებად უნდა გავიაზროთ არა მხოლოდ ე.წ. ლოკალური ბრუნვის ნიშნები, არამედ ბრუნვის ნიშანთან თანდებულმიერთებული სხვა ფორმებიც. ისინი შეიძლება გავაერთიანოთ "ბრუნვების" სახელით.

ტ. ფუტკარაძე გამოყოფს 7 მარტივ და 11 რთულ ბრუნვას (ტ. ფუტკარაძე, 1997, გვ. 160) ეს არის ჩვენი აზრით, მარი ბროსეს პოზიციის გაგრძელება და დასაბუთება):

მარტივი ბრუნვები:

- ფუძე+0//ი: მიწა, კაც
- ფუძე+ მ//მა//ნ მიწა-მ, კაც-მა, ვი-ნ//ამა-ნ
- ფუძეს+ს: მიწა-ს, კაც-ს
- ფუძე+ს(ი) //ის//0: წყარო-სი, კაც-ის, ჩემი
- ფუძე+თი//ით: წყარო-თი, კაც-ით
- ფუძე+დ//ად: წყარო-დ, კაც-ად
- ფუძე+0//ვ//ო: დედა, მიწა-ვ, კაც-ო

რთული ბრუნვები:

- მყოფობითი: ფუძე+ სას//ისას: მამი-სას, მეზობლ-ისას
- დანიშნულებითი: ფუძე: სად//ისად//დამი: ფუძე+სთვის // ისთვის // -თვის
- წყარო-სად, კაც-ისად, ჩემდამი, კაცი-სთვის, ჩემ-თვის
- მსგავსებითი: ფუძე+სავით // ივით: მიწა-სავით, ჩემსასვით, კაცი-ვით
- საზედაო: ფუძე+ზე//სზე: კაც-ზე, მას-ზე
- საშიდაო: ფუძე + ში//სში: სახლ-ში, მას-ში
- თანაობითი: ფუძე+სთან // თან: დედა-სთან, კაც-თან
- მიმართულებითი: ფუძე+კენ//ისკენ: ჩემ-სკენ, კაც-ისკენ
- თანამდევრობითი: ფუძე+სთან // თანავე // ისთან // ისთანვე; ჭამ-ისთანავე
- დაწყებითი: ფუძე + დან // იდან: წყაროდან, სახლიდან.
- თანხლებითი: ფუძე+(თი)თურთ // ითურთ: სანდროთითურთ // სანდროთურთ
- მიწვევითი: ფუძე + მდე//ამდე: წყარომდე, სახლამდე

ავტორი თავის პოზიციას ამყარებს შემდეგი გარემოებით:"ლოკალურ და პოსესიურ მიმართებათა გამომხატველი ბრუნვები არა მხოლოდ სხვა ქართველურ ენებში, არამედ სხვა იბერიულ-კავკასიურ და ინდოევროპულ ენებშიც გამოიყოფა. ყველა შემთხვევაში ბრუნვა მიჩნეულია სინტაქსურ-სემანტიკურ მონაცემადაც.

ბ. ჯორბენაძე "ქართული ენის მორფოლოგიაში" (1995, გვ. 44) ლოკალური ბრუნვების გამოყოფას უმართებულოდ მიიჩნევს, რადგანაც:

- ა) შერჩენილია ბრუნვის ნიშნის ნაშთი; კაც-ა-მდე, სახლ-ა-მდე;
- ბ) ბრუნვის ნიშანი სრულად არის წარმოდგენილი ფონეტიკური ნაირსახეობით, შეკვეცილია თანდებული: სახლ-იდ-ან (და არა: სახლ-იდან);
- გ) ბრუნვის ნიშანი წარმოჩნდება შეწყვილებულ სახელში: სახელ-ს-ა და ზმნაში, სახელ-სა და ზმნა-ზე".

საენათმეცნიერო ლიტერატურაში სხვადასხვა დროს შენიშნული იყო ე.წ. სადაობით-გამოსვლითი (დაწყებითი) ნათესაობით-გამოსვლითი და სადაობით-მიწვევითი ფორმების არსებობა თანამედროვე ქართულის დიალექტებში (ხევსურული, ფშაური, თუშური, ინგილოური). ისინი ნაწარმოებია -ზედ, -შუ, -ში (ჩივ,ჩი), თან, გან (-კან) თანდებულებზე მოქმედებითი ბრუნვის -ით, ითა აფიქსების დართვით. ამგვარ ფორმებში წარმოდგენილია მოქმედების ადგილი

(სად? და მისი დაწვევის მომენტიც (საიდან?), პირველ ფუნქციას ასრულებს თანდებულები -ზე, -ში(ში), თან, ხოლო მეორეს ბრუნვის ნიშანი. რაც შეეხება -გან თანდებულისა და მოქმედებითი ფორმანტის ურთიერთობას, შედეგად მიღებულია -გნით (კნით)ყ, იგი გაორკეცებით აღნიშნავს გამოსვლითობის ფაქტს. ამასთანავე ამ შემთხვევაში შეიძლება წარმოდგენილი იყოს ბრუნვის არქაული ნიშანი -ივ. მთის კილოებში გვაქვს აგრეთვე სადაობით-მიწვევითის ფორმები, რომლებიც ნათანდებულარ სახელზე კიდევ მეორე თანდებულის დართვით მიიღება.

ამგვარად, მეცნიერთა დიდი ნაწილი არ იზიარებს პროფ. აკაკი შანიძის მოსაზრებას ლოკალური ბრუნვების ცალკე გამოყოფის შესახებ.

ჩვენი აზრით, -იდან, ამდე, -ზე, -ში ერთიან ფორმანტებად უნდა განვიხილოთ, ვინაიდან მათ ერთნაირი აქვთ სემანტიკური თუ სინტაქსური ფუნქციები.

ცალკე განხილვის საგანია -ისთვის, -ისკენ... ტიპის სიტყვები. ამგვარ რთულ ფორმებს აკ. შანიძე თანდებულიან ბრუნვებად მიიჩნევს. სამეცნიერო ლიტერატურაში -იდან და -ამდე ტიპის ფორმების გვერდით და მათ მსგავსად ეს ფორმებიც რთულ შედგენილ ბრუნვებადაა განხილული.

ჩვენი აზრით, -ისკენ, -ისთვის ტიპის ფორმები უნდა გაიმიჯნოს სახლის წინ, კაცის მიერ... ტიპის ფორმებისაგან, მაგრამ დამოუკიდებელ ბრუნვებად მათი ჩათვლისათვის დამატებითი არგუმენტაციის მოძიებაა საჭირო.

ლიტერატურა

1. ალ. ონიანი, 1989 - ალ. ონიანი, ქართველურ ენათა შედარებითი გრამატიკის საკითხები, თბ., 1989.
2. ზ. სარჯველაძე, 1984. - ზ. სარჯველაძე, ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის შესავალი, თბ., 1984.
3. თ. უთურგაიძე, 1984. - თ. უთურგაიძე, თანდებულიან სახელთა ბრუნება ქართულში, კრებული "არნ. ჩიქობავას", 1984.
4. ტ. ფუტკარაძე, 1997 - ტ. ფუტკარაძე, ბრუნება, როგორც სახელის ფორმათწარმოების ერთ-ერთი ასპექტი, კრებული "გიორგი როგავას", თბ., 1997.
5. ა. შანიძე, 1953 - ა. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, თბ., 1953.
6. თ. შარაშენიძე, 1956 - . შარაშენიძე, მოქმედებითი და ვითარებითი ბრუნვების წარმოება და ფუნქციები ძველ ქართულში, სბიქე, თბ., 1956.
7. არნ. ჩიქობავა, 1961 - არნ. ჩიქობავა, თანდებულიან ბრუნვათა საკითხისათვის ქართულში, ქესს, ტ. II, თბ., 1961.
8. გ. ცოცხანიძე, 1982 - გ. ცოცხანიძე, -გან თანდებულიანი მოქმედებითის საკითხი თანამედროვე ქართულში, ქესს, ტ. II, 1982.
9. ბ. ჯორბენაძე, 1995 - ბ. ჯორბენაძე, ქართული ენის მორფოლოგია, თბ., 1995.

Manana Mikadze

Question of local cases in georgian linguistic

Abstract

In georgian language there are some cases called local cases. By A. Shanidze this cases are: sadaobiTi (sadaobiti), gamosvliTi (gamosvliti) and miwevniTi (mitsevniTi).

The marks of sadaobiTi (sadaobiti) case are postposotoins -Si (shi) and -ze (ze).

About this problem there are many scientific views.

Arn. Chikobava is against the local cases. By his mind while qualification morphological supernetions the main thing is phonetical changes in the words. Arn.Chikobava's views are imparted. Prof. T.Uturgaidze, Al.Oniani, G.Tsotsanidze, Z.Sardjveladze, T.Skaraskenidze are calling that local cases are not marked by postpositions.

As regards to "miwevniTi" (mitsevniTi) case Z. Sardjveladze is writting that this case is birth in old georgian language.T. Putkaradze thought that in georgian there are some local cases.

The article is about the hystory and development of local cases in georgian linguistic.

ენათმეცნიერება Языковедение Linguistic

რამაზ სვანაძე

ქუთაისი, საქართველო

გერმანული და ქართული ტოქშოუს მონაწილეთა კითხვითი ქცევა

გერმანული და ქართული ტოქშოუს მონაწილეთა კითხვითი ქცევის ფორმალურ-სინტაქსური მხარე მთლიანად შეუსწავლელია კონტრასტულ პლანში. თუმცა აღსანიშნავია, რომ ლინკემ და იონასმა ტოქშოუს სხვადასხვა ჟანრებთან, კერძოდ, დისკუსიასა და ვიქტორინასთან შედარებისას ერთი ენის შიგნით განიხილეს ეს საკითხი. ამ ანალიზის დროს ჰანგის მიერ შემუშავებული კითხვითი სიგნალების კატალოგის გამოყენებამ გაამართლა, ამიტომაც ეს მეთოდი ორი ენის ტოქშოუს კვლევის დროსაც გამოვიყენე. მან რადიო ინტერვიუების კვლევის საფუძველზე გამოყო 9 სიგნალი, რომლებიც სრულად ასახავს კომუნიკაციის მონაწილეთა კითხვით აქტივობას. აქვე მინდა წარმოვადგინო ჰანგის მიერ შემუშავებული კითხვითი სიგნალების სქემა, სადაც ჩემს მიერ მოპოვებული კორპუსიდან მოვიყვანე მაგალითებს:

1. Pron – `კლასიკური` კითხვითსიტყვიანი კითხვითი წინადადება:
Wie seid ihr zu diesem Hobby gekommen? Und warum war Kevin im Heim?
2. Inv – არაკითხვითსიტყვიანი კითხვითი წინადადება. ინვერსიული წყობა ანუ სუბიექტი-პრედიკატის ნაცვლად პრედიკატი-სუბიექტი:
Leben alle Kinder bei Euch? Fühlst du dich erst bestärkt da drin so, was du gerade eben so was zu erklären hast, Carmen?
3. Ton – კითხვითი ტონი როგორც პარავერბალური სიგნალი:
Ja? Bitte? Ja und? Noch mehr Kinder?
4. Tag – სინტაქსურად დამოუკიდებელი მოკლე ფრაზა კითხვითი ტონით:
Ganz kurz zur Familienstatus, selbst Kinder, Familie, gebunden oder? Hm, das wäre, Denis wäre das, ne?
5. Epf – ექსპლიციტურად პერფორმატიული ფორმულა EPF, რომელიც ენობრივ კმედებას კითხვად აღნიშნავს, უმეტესად ლექსემების გამოყენებით: `კითხვა` (,fragen`) ან `შეკითხვა` (,Frage`):
Und was ich nur noch fragen wollte, wie kamt ihr eigentlich darauf, 15 Kinder zu zeugen, wolltet ihr denn den Eintrag ins Guinnessbuch der Rekorde haben oder wie kam´s dazu?
6. Mod – მოდალური სიტყვები, რომლებიც ნათქვამისადმი დამოკიდებულებას გამოხატავენ (აღრესანტზე ორიენტირებული):
(...) und du sagst so, an Mutterdasein hat sie wahrscheinlich nicht mehr Spaß, ja?
7. Ego – გამონათქვამის სუბიექტურობა (აღრესანტზე ორიენტირებული)
Diese 6 Kinder ja, ich meine, die ist ja auch kein Pappentiel?
Ich hab vorhin gesagt, vom Hartz 4 lebst du im Augenblick?
8. Zus – მოსაუბრეზე ორიენტირებული კითხვითი სიგნალებისაგან (Mod და Ego) განსხვავებით Zus აღრესანტზე ორიენტირებული სიგნალია, რომელშიც მოსაუბრე პარტნიო-

რის გამონათქვამების შეჯამებას აკეთებს ან დასკვნები გამოაქვს. ამ სიგნალის აღქმა უფრო სემანტიკური კრიტერიუმებით ხდება, ვიდრე სინტაქსურით. ფორმალურად ის გამოიხატება ნაწილაკით **also** ან მისი ეკვივალენტით:

Also, 'ne Ausbildung noch machen? (ადრესატზე ორიენტირებული)

9. Deith – პერსონალურ-დეიქტიკური თეზა. ეს კითხვითი სიგნალი Zus-ის მსგავსია. მისაუბრე უშუალოდ ელაპარაკება პარტნიორს და აზრს გამოთქვამს მის შეხედულებასა და ინტენციასზე:

Glaubst du auch was dran, dass die These, was Alexander aufgestellt hat, dass

viele Familien, auch 'ne so große, dass man vermeintlich viel Kindergeld

bekommt? (ადრესატზე ორიენტირებული) (ლინკე 1985: 183; იონასი 2008: 85).

კითხვითი სიგნალები Pron, Inv და Ton უფრო ხშირად გამოიყენება ვიდრე Tag. ჰანგისა და ლინკესგან განსხვავებით, რომლებმაც Pron და Inv სიგნალების დომინანტობა დაადგინეს, იონასის მიერ გაანალიზებულ წამყვანების კითხვით ქცევაში Ton სიგნალი უფრო დიდ როლს თამაშობს. ეს განსხვავება იმითიცაა განპირობებული, რომ იონასმა 9 კითხვითი სიგნალი 4-ზე დაიყვანა. Mod, Ego, Zus და Deith გაერთიანდა Ton და Tag-ში. Ton სიგნალის მაღალ სიხშირეს ის წამყვანების დამოკიდებულებით ხსნის. წინარე ცოდნიდან გამომდინარე ისინი უფრო თხრობითი წინადადებებით ფიქრობენ, ვიდრე კითხვითით. აღმავალი ინტონაცია სტუმარს საშუალებას აძლევს მოკლე რეაქციით დაადასტუროს ან უარყოს ეს ინფორმაცია (იონასი 2008: 97; ლინკე 1985: 196).

ჩემს ემპირიულ მასალაში შემდეგი მახასიათებლები აღინიშნება: გერმანულ ტოქშოუებში „ოლივერ გაისენის შოუ“ ყველაზე მეტი კითხვით (167) გამოირჩევა. მეორე და მესამე ადგილს იყოფენ „საბინე ქრისტიანსენი“ (86) და „ჰარალდ შმიდტი“ (65). კითხვების ტიპებში ყველაზე მეტად ჭარბობს Pron და Inv. ეს ბალანსი შმიდტთან ირდევება, სადაც წინა პოზიციაზეა Ton. ამ სიგნალის სიჭარბე ხაზს უსვამს კითხვითი ქცევის დამოკიდებულებას ტოქშოუს ტიპზე. ამით ნაწილობრივ დასტურდება ლინკეს შეხედულება.

რაც შეეხება ქართულ ტოქშოუებს, პირველ ადგილზეა „პროფილი“ (193), „ვანო ჯავახიშვილის შოუ“ მეორეზე (171) და „პოზიცია“ ბოლო ადგილზე (66). კითხვების ტიპებში ყველაზე მეტია, როგორც გერმანულ ტოქშოუში, Pron და Inv.

ყველაზე მეტი კითხვა როგორც გერმანულ, ისე ქართულ არაპოლიტიკურ ტოქშოუში ისმება („ოლივერ გაისენის შოუ“-167, „პროფილი“-193). პოლიტიკურ ტოქშოუში „საბინე ქრისტიანსენი“ (86) კითხვების რაოდენობა უფრო მეტია ვიდრე „პოზიციაში“ (66). „ვანო ჯავახიშვილის შოუში“ (171) თითქმის სამჯერ უფრო მეტი კითხვა ისმება, ვიდრე „ჰარალდ შმიდტთან“ (65), თუმცა ორივე ერთი ფორმატის გადაცემაა. ეს იმითაც შეიძლება აიხსნას, რომ ჯავახიშვილს სამი სტუმარი ჰყავს (ორი ძირითადი და ერთი დამატებითი). კითხვების რაოდენობის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ქართულ ტოქშოუში უფრო მეტი კითხვა ისმება.

ტოქშოუში კითხვის დასმა, ძირითადად, წამყვანის პრეროგატივაა. ეს ნათლად ჩანს მოდერატორისა და სტუდიის სტუმრების კითხვითი აქტივობის შედარებისას:

“პოზიცია“ (65-1); “პროფილი“ (185-8); “ვანო ჯავახიშვილის შოუ“ (141-30).

“საბინე ქრისტიანსენი“ (69-17); „ოლივერ გაისენის შოუ“ (114-53); “ჰარალდ შმიდტი“ (62-3).

გერმანულ ტოქშოუში მოდერატორები ყველაზე ხშირად შემდეგ კითხვით სიგნალებს იყენებენ Pron (57), Inv (46) და Ton (40). ასევე სამივე გადაცემაში გვხვდება Deith (22). აღსანიშნავია Tag (19) და EPF (8), რომელთაც შმიდტის გარდა ორივე წამყვანი მიმართავს. უფრო ნაკლებია Ego (9), Mod (3) და Zus (2). ამათგან პირველს სამივე, ხოლო მეორეს ორი და მესამეს მხოლოდ ერთი წამყვანი იყენებს.

სტუმრები სამივე გადაცემაში მიმართავენ Tag (28), Inv (17) და Ton (12) კითხვით სიგნალებს. რაც შეეხება Pron-ს, მას უფრო წამყვანი იყენებს. თუმცა ტოქშოუში „ოლივერ გაისენის შოუ“ სტუმრებთან 23 Pron გვხვდება, „საბინე ქრისტიანსენში“ მხოლოდ – 3. 6 Epf მთიპოვება “ჰარალდ შმიდტის” გარდა ორივე ტოქშოუში, 5 აქედან „ოლივერ გაისენის შოუში“. დანარჩენი კითხვითი სიგნალები მცირე რაოდენობით ერთ ან მაქსიმუმ ორ ტოქშოუშია: Mod (1), Ego (3), Zus (3), Deith (3). Tag დასტურდება როგორც სტუმრების კითხვითი ქცევის მახასიათებელი,

Mod არა. გერმანულ ტოქსოუებში სტუმრების კითხვითი აქტივობის დამახასიათებელია Tag (28), Inv (17) და Ton (12). Pron-ის მაღალი მაჩვენებელი გაისენთან ხაზს უსვამს ამა თუ იმ კითხვითი სიგნალის გამოყენების დამოკიდებულებას ტოქსოუს ტიპსა და რედაქციის მიზნებზე. თუმცა Epf-ისა და Pron-ის გამოყენება ლინკესგან განსხვავებით ექსპერტის როლზე სრულიადაც არ მიუთითებს.

ქართულ ტოქსოუებში წამყვანები ყველაზე მეტად მიმართავენ Pron (188) და Inv (121) კითხვით სიგნალებს. ასევე აღსანიშნავია Tag (29) და Ton (27). თუმცა Tag და Ton-ს პოლიტიკური ტოქსოუს წამყვანი შედარებით იშვიათად იყენებს, უფრო გასართობი ტოქსოუს წამყვანები. ამ არაპირდაპირ შეკითხვებში უფრო მკვლავდება წამყვანის პირადი დამოკიდებულება. ოთხივე სიგნალი სამივე გადაცემაში გვხვდება. ასევე უნდა გამოვყოთ EPF (25), რომელსაც ჯავახიშვილის გარდა ორივე წამყვანი მიმართავს, განსაკუთრებით ხშირად კი პოლიტიკური ტოქსოუს წამყვანი შუბლაძე. ამით მოდერატორი კითხვის მნიშვნელობას უსვამს ხაზს. Deith (12) და Ego (11) მხოლოდ ორ გადაცემაშია. მათი უმრავლესობა “პოზიციაში” გვხვდება: Deith (11) და Ego (9). Mod და Zus სიგნალებს ქართველი წამყვანები არ იყენებენ.

რაც შეეხება სტუმრებს, სამივე გადაცემაში მიმართავენ Ton-ს (10). Pron (12) და Inv (12) “ვანო ჯავახიშვილის შოუში”. ერთადერთი Inv “პროფილშიც” გვხვდება. მცირე რაოდენობითაა Tag (4) არაპოლიტიკურ ტოქსოუებში. როგორც ვხედავთ, სტუმრები ქართულ ტოქსოუებში არც ისე ხშირად სვამენ კითხვებს. პოლიტიკურ ტოქსოუში “პოზიცია” ერთადერთი Ton სტუმრიდან მოდის. ეს იმითაა გამოწვეული, რომ სტუმრები აქ დაკავებული არიან საკუთარი აზრებისა და არგუმენტების წარმოჩენით. EPF, Mod, Ego, Zus, Deith საერთოდ არ გვხვდება სტუმრებთან. ლინკესგან განსხვავებით Mod ქართულ ტოქსოუებში არაა სტუმრის კითხვითი ქცევის დამახასიათებელი, Tag შეიძლება ნაწილობრივ ჩაითვალოს ასეთად. “ვანო ჯავახიშვილის შოუში” ამდენი Pron (12) და Inv (12)-ის გამოყენება მიუთითებს იმაზე, რომ კითხვითი აქტივობა ტოქსოუს ტიპსა და რედაქციის განხრახვანება დამოკიდებული.

ემპირიული მასალის კვლევის საფუძველზე გამოიკვეთა, რომ ქართველი მოდერატორები უფრო მეტ კითხვას სვამენ, ვიდრე – გერმანელი, რადგან ისინი არა მარტო საკუთარი, არამედ წინა სტუმრების პოზიციებიდანაც მოქმედებენ და ამით ტოქსოუს კოჰერენტულ კავშირს უზრუნველყოფენ. ეს კარგად ჩანს Pron-ისა და Inv-ის მაგალითზე. ეს კითხვითი სიგნალები ორჯერ უფრო მეტია. ასევე აღსანიშნავია Ton და Tag, რომელსაც პოლიტიკური ტოქსოუს მოდერატორები შედარებით ნაკლებად მიმართავენ. მართალია, შმიდტი არც ერთ Tag-ს არ იყენებს, მაგრამ ჯავახიშვილი ამ მხრივ, ყველას აჭარბებს. Ton სიგნალი უფრო მეტია გერმანელ მოდერატორებთან, განსაკუთრებით შმიდტთან. EPF სიგნალი უფრო პოლიტიკური ტოქსოუს წამყვანის კითხვითი სტილის დამახასიათებელია, რითაც ის საკუთარ დომინანტურობას და კითხვის რელევანტურობას უსვამს ხაზს. ამაზე მეტყველებს ისიც, რომ არც ერთი EPF არ გვხვდება “ჰარალდ შმიდტთან” და “ვანოს შოუში”, ხოლო “ოლივერ გაისენის შოუსა” და “პროფილში” მცირე რაოდენობით. შუბლაძე ყველაზე ხშირად მიმართავს EPF სიგნალს. Deith სიგნალი ყველაზე ხშირია გერმანული ტოქსოუებიდან არაპოლიტიკურ ტოქსოუში “ოლივერ გაისენის შოუ”, ხოლო ქართულებიდან კი პირიქით, პოლიტიკურ ტოქსოუში “პოზიცია”. Ego სიგნალის გამოყენებაშიც გამოვლინდა განსხვავებანი. ეს კითხვითი სიგნალი უფრო გერმანულ არაპოლიტიკურ ტოქსოუებში დასტურდება, ხოლო ქართულ ტოქსოუებში – პირიქით. Mod და Zus იშვიათადაა გერმანელი მოდერატორების რეპერტუარში, ხოლო ქართველებთან საერთოდ არ ვაწყდებით. Mod და Tag სიგნალები, რომლებიც ლინკესთან Pron და Inv-ის შემდეგ ყველაზე ხშირია, არ დასტურდება ჩემს ემპირიულ მასალაში.

ტოქსოუს სტუმრები უფრო ნაკლებ კითხვებს სვამენ, ვიდრე წამყვანები, რაც წამყვანისა და სტუმრის როლების სპეციფიკიდან გამომდინარე გასაგებია. განსაკუთრებით აქტიურები არიან “ოლივერ გაისენის შოუსა” და “ვანო ჯავახიშვილის შოუს” სტუმრები. ეს გადაცემის მიმდინარეობითაც აიხსნება. გერმანულ ტოქსოუში სტუმრებთან ერთად მაყურებლებიც აქტიურად მონაწილეობენ მწვავე საუბარში და კიდევ უფრო უმატებენ სცენაზე დანთებულ ცეცხლს. ქართულ გადაცემაში სტუმრებთან ერთად კითხვით აქტივობაში მოწვეული მსახიობებიც ერთვებიან.

გერმანული ტოქსოუს სტუმრები უფრო მეტ კითხვას სვამენ, ვიდრე ქართველები. Inv და Pron უფრო მოდერატორისთვისაა დამახასიათებელი, მაგრამ სტუმრებიც იყენებენ. ამ მხრივ, გამოირჩევა “ოლივერ გაისენის შოუ” და “ვანო ჯავახიშვილის შოუ”. მართალია, “პარალელ შმიდტი” და “ვანო ჯავახიშვილის შოუ” ღამის შოუს ფორმატებია, მაგრამ გერმანულ ვერსიაში ერთადერთი Inv გვხვდება და Pron საერთოდ არაა, ქართულში კი ორივე ფიგურირებს (12-12). Ton და Tag არაპოლიტიკური ტოქსოუს სტუმრებთან უფრო ჭარბობს. Tag–ს ყველაზე ხშირად მიმართავენ “ოლივერ გაისენის შოუსა” და “პარალელ შმიდტის” სტუმრები. ქართველი სტუმრები საერთოდ არ იყენებენ EPF, Mod, Ego, Zus, Deith კითხვით სიგნალებს, გერმანელები იშვიათად. M Mod ღინკესგან განსხვავებით სტუმრებთან არ დასტურდება.

დასკვნის სახით შესაძლოა ითქვას, რომ გერმანული და ქართული ტოქსოუს ინტერაქტანტთა კითხვითი ქცევის შეპირისპირებისას გამოვლენილი იზომორფიზმი და ალომორფიზმი გამოწვეულია ჟანრისა და ფორმატის სპეციფიკით, ასევე წამყვანისა და სტუმრების საუბრის სტილით.

ლიტერატურა:

1. Brinker, Klaus; Sager, Sven F. (2006): Linguistische Gesprächsanalyse, 4. Aufl. Berlin: Schmidt.
2. Hinnenkamp, Volker; Selting, Margret (1989): Stil und Stilisierung. Tübingen: Niemeyer.
3. Jonas, Caroline (2006): Das sprachliche Verhalten von Moderatoren in Talk- und Quizshows. Eine diskursanalytische Untersuchung zu Frageverhalten und Wortwahl. Frankfurt am Main: Peter Lang.
4. Linke, Angelika (1985): Gespräche im Fernsehen: eine diskursanalytische Unters. Bern; Frankfurt am Main: Lang.

რამაზ სვანიძე

გერმანული და ქართული ტოქსოუს მონაწილეთა კითხვითი ქცევა რეზიუმე

გერმანული და ქართული ტოქსოუს ინტერაქტანტთა კითხვითი ქცევის შეპირისპირებისას გამოიკვეთა როგორც მსგავსება, ისე განსხვავება, რაც გამოწვეულია ჟანრისა და ფორმატის სპეციფიკით, ასევე წამყვანისა და სტუმრების საუბრის სტილით. ემპირიული მასალის კვლევის საფუძველზე გამოჩნდა, რომ ქართველი წამყვანები უფრო მეტ კითხვას სვამენ, ვიდრე გერმანელი. სტუმრები უფრო ნაკლებ კითხვებს სვამენ, ვიდრე წამყვანები, რაც წამყვანისა და სტუმრის როლების სპეციფიკიდან გამომდინარეობს. თუმცა გერმანული ტოქსოუს სტუმრები უფრო მეტ კითხვას სვამენ, ვიდრე ქართული. განსხვავება სხვადასხვა ტიპის კითხვების გამოყენებაშიც გამოვლინდა.

Ramaz Svanidze

Frageverhalten der deutschen und georgischen Talkshowteilnehmer Resümee

Im Hinblick auf das Frageverhalten lassen sich in deutschen und georgischen Talkshows sowohl Gemeinsamkeiten als auch Unterschiede feststellen, was durch genre- und formatspezifische Besonderheiten und durch den Gesprächsstil der Moderatoren und Gäste bedingt ist. Aufgrund der Analyse der empirischen Daten hat es sich herausgestellt, dass georgische Moderatoren mehr Fragen stellen als ihre deutschen Kollegen. Talkshowgäste stellen weniger Fragen als Moderatoren, was mit dem rollenspezifischen Gesprächsverhalten zu erklären ist. Deutsche Talkshowgäste stellen mehr Fragen als georgische. Sie verwenden auch verschiedene Fragetypen.

ენათმეცნიერება Языковедение Linguistic

ელენე ფილაშვილი

თელავი, საქართველო

მწერივთა ე.წ. შეუძლებელი კომბინაციების შესახებ ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაში

სტატიაში განხილულია მწერივთა ე.წ. შეუძლებელი კომბინაციები ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაში. ე.წ. გამოვიყენეთ სწორედ იმიტომ, რომ შეუძლებელ კომბინაციებში დგინდება გარკვეული მორფო-სინტაქსური კანონზომიერებანი, დადგენილია, რომ მთავარი და დამოკიდებული წინადადების ზმნა-შემასმენელთა მწერივის არჩევანი ნებისმიერი არ არის. მას ძირითადად განსაზღვრავს მთავარი წინადადების ზმნა-შემასმენლის მწერივი. ჩვენი მასალის მიხედვით დადასტურებულია მწერივთა ისეთი შეფარდებანი, რაც სპეციალურ ლიტერატურაში შეუძლებელ კომბინაციადაა მიჩნეული. ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაში კომპონენტთა ზმნა-შემასმენლების მწერივთა ასეთ შეფარდებას განაპირობებს მთავარ და დამოკიდებულ წინადადებათა ზმნა-შემასმენლების დრო-კილოთა ურთიერთმიმართებანი.

საენათმეცნიერო ლიტერატურაში მიუთითებენ, რომ „როდესაც ქვეწყობილი წინადადების ნაწილების ურთიერთობა ანალოგიურია იმისა, რაც გვაქვს ჩვენ სიტყვათა დაქვემდებარებით შეკავშირებაში, სადაც ერთი სიტყვა მთავარია, მეორე კი – დამოკიდებული, წამყვანი სიტყვის ამხსნელი“ (კვაჭაძე, 1996, 383).

ერთი წინადადების მეორისადმი დაქვემდებარება სხვადასხვა სინტაქსური საშუალებით ხორციელდება. დამოკიდებულ წინადადებას მთავართან აერთებს მაქვემდებარებელი კავშირები და მისათითებელი სიტყვები, მიმართებითი ნაცვალსახელები და მიმართებითი ზმნიხედები.

„მიმართებითი ნაცვალსახელების შემცველ როდესაც ქვეწყობილ წინადადებაში დამოკიდებული წინადადებით (დამოკიდებულ წინადადებაში გამოხატული აზრით) ჩვეულებრივ ისახედვრება, ზუსტდება მისამართი სიტყვის მნიშვნელობა ამა თუ იმ ნიშნის მიხედვით“ (ერთელიშვილი, 1962, 7).

დამოკიდებული წინადადება, რომელიც მიმართებით ნაცვალსახელს შეიცავს, მთავარ წინადადებასთან კავშირს ამყარებს მიმართებითი ნაცვალსახელის საშუალებით.

ეს ნაცვალსახელები ჩვეულებრივ უკავშირდება არა საერთო მთავარ წინადადებას, არამედ მის რომელიმე წევრს, მისამართ სიტყვას. ამ მისამართი სიტყვისა და მიმართებითი ნაცვალსახელის ურთიერთობა გვაძლევს სიტყვათა შორის სინტაქსური დამოკიდებულების სახეობას ქვეწყობილი წინადადების ფარგლებში“ (ერთელიშვილი, 1962, 7).

მისამართი სიტყვა ის წევრია წინადადებისა, რომელსაც დამოკიდებული წინადადების წევრი – მიმართებითი ნაცვალსახელი უკავშირდება და რომელიც დამოკიდებულ წინადადებაში გამოხატული აზრით ისახედვრება და ზუსტდება.

სინტაქსური ფუნქციის მიხედვით დამოკიდებული წინადადება მრავალგვარია. ტრადიციულ გრამატიკაში დამოკიდებულ წინადადებათა კლასიფიკაცია ფუნქციის მიხედვით წინა-

დადების წევრებს უკავშირდება. დამოკიდებული წინადადების სინტაქსური ფუნქცია გათანაბრებულია წინადადების წევრის ფუნქციასთან. შესაბამისად გამოიყო დამოკიდებული წინადადების მრავალი სახე: ქვემდებარული, დამატებითი, განსაზღვრებითი, გარემოებითი, შედეგობითი, პირობითი, დათბობითი და სხვა. თუმცა დამოკიდებულ წინადადებათა სახეებსა და წინადადებებს შორის სრული პარალელიზმი არა გვაქვს.

ქვეწყობილი წინადადების ფარგლებში საკვლევი არა მხოლოდ ფორმაუცვლელი კავშირები და მათი კორელაციების ურთიერთობა, არამედ საკვლევი და საძიებელია მთავარი და დამოკიდებული წინადადების შემასმენელთა შეფარდებები მწკრივთა თვალსაზრისით.

ზმნა-შემასმენელთა შეფარდების თვალსაზრისით, გათვალისწინებულია შემდეგი გარემოებანი: „ჯერ ერთი: მთავარი წინადადების ამა თუ იმ მწკრივს დამოკიდებულში შეესაბამება რამდენიმე, მაგრამ არა ნებისმიერი მწკრივის ფორმა. მწკრივთა შესაძლო კომბინაციებიდან ზოგიერთი მრავალრიცხოვანია და უფრო მეტად გავრცელებული, ზოგი კი იშვიათად გვხვდება.“

და მეორეც, თითოეული ტიპი რთული ქვეწყობელი წინადადებისა განსხვავებულ ვითარებას გვიჩვენებს“ (გეგუჩაძე, 2005, 6).

„აღნიშნული შეფარდებების ასახვამ წინადადებათა ქვეწყობაში სიტყვათა შორის ურთიერთობის სახეობა, წინადადებაში, სიტყვათა შეკავშირების წესების სახეობა უნდა მოგვცეს“ (ერთელიშვილი, 1962, 229).

სხვადასხვა ტიპის ქვეწყობაში, გარკვეული სახის შიგნით განსხვავებული შინაარსის გადმოცემისათვის მთავარ და დამოკიდებულ წინადადებათა შემასმენლები ერთმანეთს გარკვეული წესის მიხედვით უკავშირდებიან.

საერთოდ, ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაში მწკრივთა შესაძლო შეფარდებითი მოდელები მრავალფეროვან სურათს იძლევა. ზოგი მოდელი მეტად გავრცელებულია (აწმყო - აწმყო, უწყვეტილი - უწყვეტილი, უწყვეტილი - წყვეტილი, წყვეტილი - წყვეტილი ...), ზოგიც იშვიათად გვხვდება (აწმყო - I თურმეობითი, II კავშირებითი - მყოფადი, II კავშირებითი - უწყვეტილი...).

თითოეული ტიპი ჰიპოტაქსური კონსტრუქციის შიგნით მოდელთა შექმნის განსხვავებულ ვითარებას გვიჩვენებს. მწკრივთა მრავალფეროვანი შეფარდებანი განსაკუთრებით დამახასიათებელია განსაზღვრებითი და დროის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადების შემცველ ქვეწყობისას.

სხვადასხვა სახის დამოკიდებული წინადადების შემცველ ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაში მთავარი წინადადების ზმნა-შემასმენლად შეიძლება შეგვხვდეს ყველა მწკრივის ფორმა. ყველა მწკრივის ფორმაა მოსალოდნელი დამოკიდებულშიც. მთავარი და დამოკიდებული წინადადების ზმნა-შემასმენლები ერთმანეთს ეფარდებიან ძირითადად ერთი დროის ფარგლებში. ეს დრო შეიძლება იყოს ახლანდელი, წარსული და მომავალი. ზმნა-შემასმენლები ერთმანეთს შეიძლება შეეფარდნენ სხვადასხვა დროშიც.

ჰიპოტაქსური კონსტრუქციის კვლევისას ჩვენი მიზანი იყო მთავარსა და დამოკიდებულ წინადადებაში მწკრივთა შეუძლებელი მოდელების ჩვენება. დადგინდა, რომ მთავარი და დამოკიდებული წინადადებების ზმნა-შემასმენელთა მწკრივის არჩევანი ნებისმიერი არ არის. მას ძირითადად განსაზღვრავს მთავარი წინადადების ზმნა-შემასმენლის მწკრივი.

ჩვენი მასალის მიხედვით დადასტურდა მწკრივთა ისეთი თანამიმდევრობანი, რაც სპეციალურ ლიტერატურაში ე. წ. შეუძლებელ კომბინაციადაა მიჩნეული (შდრ. გეგუჩაძე, 2005, 120-131).

ქვემდებარული დამოკიდებული წინადადება:

I თურმეობითი - აწმყო - 4: მაშ ჩვენ სულ გასვრილები **ვეფოილეგართ**, სასახლის კარზე **ვინცა ვართ** (აკაკი, 144, 30-31). **შეუტყვია** მართალს, **რამ ვიდუპებოლ** და მოაბლავლა ჭრელი ძროხა (აკაკი, 207, 23-24);

I თურმეობითი - აწმყოს კავშირებითი - 2: თავშიშველა, უქულოდ **რამ** კაცი **მოგზაურობდეს, გაგენილა?** (აკაკი, 124, 25-26);

I თურმეობითი - მყფადი - 1: დაუენია, მარტო **წაგაღღ** (აკაკი, 131, 8-9);

I თურმეობითი - II კავშირებითი - 1: მოძღვარი აღარ მასვენებს და ქალბატონსაც **დაუენია**, უნდა შეგვღღსოთ (აკაკი, 127, 16-17).

I თურმეობითი - III კავშირებითი - 1: დღემდის ვის **გაუგონია** საქართველოში, **რამ** შვილი მამას **დასტაკებოდეს...** (აკაკი, 139, 23-24);

II თურმეობითი - აწმყო - 1: ეს კაცი ის **არ უნდა ყოფილიყო**, **რაც** ესლა **არის** (ილია, 191-192, 35-1);

პირდაპირდამატებითი დამოკიდებული წინადადება:

უწყვეტელი - მყფადი - 3: კარგად **იცოდა**, **რამ** დედამისი ცუდს არაფერს **უჩრევდა** (აკაკი, 210, 8-9);

უწყვეტელი - II კავშირებითი - 2: აბღუშაჰილმა **აღარ იცოდა**, რა **უნდა ექნა** (აკაკი, 172, 4-5);

დროის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება:

მყფადი - II თურმეობითი - 1: მაშინ ჩემი ბედიც **იქნება**, სხვა რიგად **დატრიალებულიყო** (ილია, 31, 15-16).

ხელმეობითი - II თურმეობითი - 6: გაკვეთილების გათავების შემდეგ **რამ** ჭკვიანი კაცი **გამოჩენილიყო** და ჩვენ კლასში **მოსულიყო**, ერთი ჯამბარის ბურტყელს **აპკრფდა** (ვაჟა, 68, 17-18-19);

I თურმეობითი - მყფადი - 3: თუ მისი შუქი წყაროს **აამღვრევს**, მაშინ ჩვენს სიყვარულსაც ჩვენი გული **აუმღვრევია** (ილია, 242, 32-33-34); **რცა** მე ჩემსას **აგისრულებ**, მერე შენთვის **დამიღვრენია** (ილია, 249, 24);

მიზეზის გარემოებითი:

უწყვეტელი - II კავშირებითი - 2: ერთ დღეს, დილიდან საღამომდე, შუამთის უდაბურ ტყეში **დადიოდა** აბღუშაჰილი, **რამ** ეგებ ბაში-აჩუკს, ან მის ამხანაგებს ან მათ ბუდეს სადმე **წაგაწყდელ...** (აკაკი, 160, 21, 22-23);

ხელმეობითი - II თურმეობითი - 1: **არ დასთანხმდებოდა**, **რამ** მის კარის მღვდელს ჩვენება **არ ენახა** ჩემი მისვლის წინა დღეს (აკაკი, 174, 16-17);

მიზნის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადება:

აწმყო - მყფადის კავშირებითი - 1: ცალკე ერების **აღზრდა** საჭირო, **რათა** კაცობრიობა **წარმადგენდეს** განვითარებულ ჯგუფს (ვაჟა, 237, 24-25);

II კავშირებითი - II თურმეობითი - 1: ნეტავი ერთი კიდევ თვალით **მანგენა**, **რამ** სული ტკბილად **დამეღია** (ილია, 258, 27-28);

წინადადებათა ანალიზით ნათელია, რომ ჰიპოტაქსური კონსტრუქციის თითოეული სახეობა განსხვავებულ ვითარებას გვიჩვენებს შეუძლებელ კომბინაციათა რაოდენობის თვალსაზრისით.

ქვემდებარული დამოკიდებული წინადადების შემცველ ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაში I თურმეობითთან აკრძალულ შეფარდებას ქმნის აწმყო, აწმყოს კავშირებითი, მყფადი, II კავშირებითი და III კავშირებითი. II თურმეობითთან კი მხოლოდ აწმყო.

პირდაპირ დამატებითი დამოკიდებული წინადადების შემცველ ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაში უწყვეტელთან შეუძლებელი კომბინაცია შექმნა მყფადი და II კავშირებითმა.

დროის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადების შემცველ ჰიპოტაქსურ კონ-

სტრუქტურაში მყოფადმა შეიფარდა ხალმეობითი და II თურმეობითი, ხოლო I თურმეობითმა – მყოფადი.

მიზეზის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადების შემცველ პიპოტაქსურ კონსტრუქციაში კი გვაქვს შემდეგი შეუძლებელი მოდელები ესენია: უწყვეტელი - II კავშირებითი და ხალმეობითი – II თურმეობითი.

მოდელთა მინიმალური რაოდენობა შეიმჩნევა მიზნის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადების შემცველ პიპოტაქსურ კონსტრუქციაში, რაც გამომწვეულია ამ კონსტრუქციის სპეციფიკით. რომლისთვისაც დამახასიათებელია, ის რომ დამოკიდებული წინადადების ზმნა-შემასმენლით გადმოცემული დრო შემდგომია მთავარი წინადადების ზმნა-შემასმენლის დროსთან მიმართებით. აქ მხოლოდ ორი შეუძლებელი მოდელი გამოვლინდა ესენია: აწმყო - მყოფადის კავშირებითი და II კავშირებითი – II თურმეობითი.

ნათელია, რომ განსვხახებულ შემგუებლურ უნარსა და შეუძლებელ კომბინაციებს ავლენენ მწკრივები სხვადასვა სახეობათა შიგნით, რაც დამოკიდებულია სახეობათა სპეციფიკაზე. ერთი და იგივე მწკრივი მხოლოდ გარკვეულ მწკრივს იკავშირებს და აკრძალულ კომბინაციებს ქმნის, დანარჩენი მოდელები კი შეუძლებელი ჩანს. საერთოდ, აკრძალვათა დიდი ნაწილი კავშირებითის მწკრივებზე მოდის. სპეციალური ლიტერატურის მიხედვით მყოფადის კავშირებითი საერთოდ არც ერთ პოზიციაში არ დასტურდება, ჩვენ აღნიშნული მოდელი მიზნის გარემოებითი დამოკიდებულ წინადადებაში დავადასტურეთ. ასევე სპეც. ლიტერატურაში პირდაპირ დამატებით დამოკიდებულ წინადადებაში არ არის დადასტურებული მოდელი უწყვეტელი – მყოფადი, ჩვენ ეს კომბინაციაც დადავასტურეთ. აღნიშნული მოდელი სამ შემთვხევაში გამოვლინდა.

საერთოდ, მწკრივებს შეუძლებელი მოდელების შექმნის უნარი განსხვავებული აქვთ, რასაც განაპირობებს დრო-კილოთა კატეგორიები და პიპოტაქსური კონსტრუქციის სახეობები.

ლიტერატურა:

1. გოგოლაშვილი, 2011 – გ. გოგოლაშვილი, თანამედროვე ქართული ენის მორფოლოგია, თბ, 2011 წ.
2. გეგუჩაძე, 2005 – ლ. გეგუჩაძე, მწკრივთა შესაძლო შეფარდებისა და დროთა თანამიმდევრობის საკითხი რთულ კონსტრუქციებში, თბ. 2005 წ.
3. გეგუჩაძე, 1980 - ლ. გეგუჩაძე, მყოფადის მნიშვნელობისათვის ქართულში, ნარკვევები იბერიულ-კავკასიურ ენათა მორფოლოგიიდან, თბ. 1980 წ.
4. ერთელიშვილი, 1962 – ფ. ერთელიშვილი, რთული წინადადების ისტორიისთვის ქართულში, I, პიპოტაქსის საკითხები, თბ. 1962 წ.
5. კვაჭაძე, 1996 – ლ. კვაჭაძე, თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, თბ. 1996 წ.
6. ძიძიგური, 1973 – შ. ძიძიგური, კავშირები ქართულ ენაში, თბ. 1973 წ.

საანალიზო წყაროები

1. ვაჟა-ფშაველა, თხზულებათა სრული კრებული ათ ტომად, ტომი V, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბ. 1964 წ.
2. აკაკი წერეთელი, რჩეული ნაწარმოებები ხუთ ტომად, ტომი III, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბ. 1989 წ.
3. ილია ჭავჭავაძე, თხზულებანი, ლექსები, პოემები, მოთხრობები, წერილები, ტომი IV, გამომცემლობა „ნაკადული“, თბ. 1985 წ.

Elene Pilashvili**About the so-called impossible combinations of scives in hypotaxical construction****Abstract**

The article deals with the so-called impossible combinations of scives in hypotaxical construction. We have used the so-called, because certain morpho-syntactical regularities are defined in impossible combinations. It is worth mentioning, that in main and subordinate sentences it is quite impossible to choose any scive for verb-predicates. It is mainly defined by the scive of verb-predicates of the main sentence. According to our material, those sobordinations of scives are confirmed, considered to be impossible combination in special literature. In hypotaxical construction such subordination of verb-predicate scives of the components conditioned by interreletions between tense-mood of verb-predicates of the main and subordinate clauses.

Елене Пилашвили**Так называемые невозможные комбинации строя гипотаксичной конструкции****Резюме**

В статье рассматриваются так называемые невозможные комбинации строя гипотаксичной конструкции. Это так называемые потому так и говорим что невозможных комбинациях устанавливаются определенные морфо-синтаксические закономерности. Установлено что в главном и второстепенном предложении для глаголов-сказуемых нет любоговыбора места. Это в основном определяет в главном предложении строй глагола-сказуемого . По нашим материалам были подтверждены такие строевые соотношения которые специальной литературе считались невозможными комбинациями. Такие соотношения в сочетании гипотаксичной конструкции строй компонентов глаголов-сказуемых ,определяет главном и придаточном предложении вид и времяглаголов-сказуемых.

ენათმეცნიერება Языковедение Linguistic

ზინაიდა ჩაჩანიძე

ქუთაისი, საქართველო

საინფორმაციო ცნობის როგორც ჟანრის „ტექსტად ქცევის“ ფორმულა და მისი ტიპოლოგია

არსებობს თეორიული საფუძველი იმისთვის, რომ შესაძლებელი გახდეს ის, რასაც გულისხმობს ინტერპარადიგმული პრინციპი – საინფორმაციო ცნობის ჟანრის ტექსტობრივი სივრცის პრაგმატისტიკური ხედვიდან ლინგვოკულტუროლოგიურ ხედვაზე გადასვლა. ამავე დროს ამგვარი გადასვლის რეალური განხორციელების ერთ-ერთ წინაპირობად უნდა მივიჩნიოთ ჟანრის ტექსტად ქცევის ის ფორმულა, რომელიც შეიცავს როგორც ჟანრულ, ისე ტექსტობრივ დონეთა “ემური” და “ეტური” ერთეულების ურთიერთმიმართების დინამიურ სქემას. ჩვენს მიერ შემუშავებულ ფორმულას (მოდელს) აქვს ორი სტრუქტურული დონე – პირველ დონეზე ხდება “ემურ” კონსტრუქტთა და შესაბამის “ეტურ” სივრცეთა ურთიერთმიმართების მოდელირება, მეორეზე კი გამოსატყუა “ემურ” ერთეულთა შინაარსობრივი სტრუქტურის პარადიგმულ-დინამიური ცვალებადობა. იმისათვის, რომ შევძლოთ ხსენებული ფორმულის ევექტური გამოყენება, წარმოვადგენთ მის სტრუქტურულ დონეს:

“ემური” 1	“ემური” 1 ¹	“ემური” 1 ²	“ემური” 1 ³
“ემური” 2	“ემური” 2 ¹	“ემური” 2 ²	“ემური” 2 ³

როგორ შეივსება შინაარსობრივად ფორმულა-მოდელის ეს დონე, თუ კი ვიგულისხმებთ საინფორმაციო ცნობისა და მისი შესაბამისი ტექსტობრივი განზომილების “ემურ” დონეებს?

სანამ ფორმულის შევსების აქტი კონკრეტულ სახეს მიიღებს, უნდა გავიხსენოთ, რომ იგი გულისხმობს ა) როგორც ჟანრობრივ, ისე ტექსტობრივ დონეზე ჯერ “ემური” კონსტრუქტის ლინგვოპრაგმატულ, შემდეგ კი ლინგვოკულტუროლოგიურ გააზრებას და ბ) “ემურ” კონსტრუქტთა გააზრება უნდა მოხდეს როგორც ჟანრობრივ, ისე ტექსტობრივ დონეზე.

ინფორმაციულ ჟურნალისტურ ჟანრთა პრაგმატისტიკური კვლევა, რომელიც განხორციელებულია მ. გვენცაძის მონოგრაფიაში, იძლევა ჩვენთვის უშუალოდ საინტერესო ჟანრის, ანუ საინფორმაციო ცნობის დიფერენციალური ნიშნის შემდეგ სისტემას:

“საინფორმაციო ცნობა:

დომინანტური კომუნიკაციური ინტენცია – მიაწოდოს მკითხველს ინფორმაცია მოკლედ და ოპერატიულად;

კომუნიკაციის შინაარსი – ცალკეული ფაქტი/მოვლენა-სიახლე;

ადრესატი – ოფიციალური ინსტიტუტი/საინფორმაციო სამსახური (გაზეთის რედაქცია)” (მ. გვენცაძე).

როგორც ვხედავთ, საინფორმაციო ცნობის დიფერენციალურ ნიშანთა სისტემის გვენცაძისეული ვარიანტი პასუხობს კომუნიკაციის აქტისადმი პრაგმატისტიკური მიდგომის სამივე ძირითად კომპონენტს – კომუნიკაციურ ინტენციას, კომუნიკაციის ობიექტს და ადრესატს, თუმცა, ამავე დროს, უნდა მივიჩნიოთ, რომ ეს სისტემა მეტისმეტად “შეკუმშულია”,

რაც, ჩვენის აზრით, უარყოფით გავლენას ახდენს სისტემის სტრუქტურაზე. ასე, მაგალითად, სისტემაში ექსპლიციტური ფორმით ნახსენებია ადრესატი, მაგრამ არ არის ასევე ექსპლიციტურად დასახელებული ადრესანტი – როგორც სჩანს, ავტორს მიაჩნია, რომ ინტენციის ცნება იმპლიციტურად შეიცავს ადრესანტს და ამიტომ აღარ არის საჭირო ამ ცნების ვერბალური ექსპლიკაცია. მაგრამ, თუ ასე მივუდგებით დიფერენციალურ ნიშანთა დასახელების პრობლემას, მაშინ ასევე შეიძლება “ადრესატის” მაგივრად გვეთქვა “ინფორმაციის ოპერატიული მიღება”. მაგრამ, როგორც ვიცით, ავტორმა ამ შემთხვევაში ამჯობინა ადრესატის პირდაპირი, ექსპლიციტური ფორმით დასახელება.

ამ კრიტიკული შენიშვნის შესაბამისად შევეცდებით, ერთის მხრივ, გამოვიყენოთ საინფორმაციო ცნობის დიფერენციალურ ნიშანთა გვერცაძისეული ვარიანტი, მაგრამ, ამავე დროს, შევიტანოთ მასში ისეთი კორექტივები, რომლებიც შექმნიან ამგვარი სისტემის მოდელირების უფრო ზუსტ და საიმედო წინაპირობას. შესაბამისად, ჟანრის დონეზე იმ “ემური” ერთეულის შინაარსი, რომლის საფუძველზე იქმნება მისი შესაბამისი “ეტური” სივრცე, უნდა გამოიყურებოდეს შემდეგნაირად:

ჟურნალისტი – ადრესანტი

მკითხველი – ადრესატი

დომინანტური კომუნიკაციური ინტენცია – მოკლედ და ოპერატიულად შეტყობინება

კომუნიკაციის შინაარსი – ცალკეული ფაქტი

როგორც ვხედავთ, საჭირო გახდა გვერცაძისეულ სისტემაში ორი ძირითადი კორექტივის შეტანა:

ა) ექსპლიციტურად დასახელდა როგორც ადრესატი, ისე ადრესანტი და

ბ) ადრესატად მივიჩნიეთ არა ოფიციალური ინსტიტუტი, არამედ ის მასობრივი მკითხველი, რომლისთვისაც რეალურად და გამიზნულად იქმნება საინფორმაციო ცნობა.

ამის შედეგად მივიღეთ, ჩვენის აზრით, საინფორმაციო ცნობის “ემური” რეპრეზენტაციის ისეთი ვარიანტი, რომელიც, ერთის მხრივ, იძლევა შესაბამისი “ეტური” სივრცის, ანუ ამ ჟანრის ქვეჟანრული სივრცის წარმოდგენის საშუალებას, მეორეს მხრივ კი იძლევა “ემური” კონსტრუქტის კულტუროლოგიური გადააზრების რეალურ საფუძველს.

თუ საინფორმაციო ცნობის “ემური” კონსტრუქტის ჩვენს მიერ მიღებულ “ვერსიას” ჩავსვამთ “ემურ” კონსტრუქტთა იმ დინამიურ მწკრივში, რომელიც ჩვენ ფორმულის სახით ზემოთ მოვიყვანეთ და, ამავე დროს, თვით ფორმულის სტრუქტურიდან გამომდინარე ვიგულისხმებთ, რომ შემდგომ უნდა მოხდეს პრაგმატისტურად ორიენტირებული კონსტრუქტის ლინგვოკულტუროლოგიურად ორიენტირებული კონსტრუქტით შეცვლა. მაშინ ნათქვამის კონკრეტიზაცია მიიღებს შემდეგ სახეს:

“ემური” 1 = ჟურნალისტი – ადრესანტი

“ემური” 1' = ?

მკითხველი – ადრესატი

დომინანტური კომუნიკაციური

ინტენცია – მოკლედ და

ოპერატიულად შეტყობინება

კომუნიკაციის შინაარსი –

ცალკეული ფაქტი

როგორც ვხედავთ, ჩვენ შინაარსობრივად ინტერპრეტირებული გვაქვს საინფორმაციო ცნობის როგორც ჟანრის “ემური” კონსტრუქტი ისე, როგორც ამას მოითხოვს და გულისხმობს ჟანრის პრაგმატისტური გაგება; კითხვის ნიშანი კი გულისხმობს იმას, რომ იმ ლინგვოკულტუროლოგიურ იმპერატივთა საპასუხოდ, რომელთა სისტემა უკვე აგებული გვაქვს, უნდა მოხდეს “ემური” კონსტრუქტის ლინგვოკულტუროლოგიური გადააზრება.

ჩვენი უშუალო მიზანია არა თვით საინფორმაციო ცნობის როგორც ჟანრის ფუნქციური არსისა და მისი ტიპოლოგიის კვლევა, არამედ იმის განსაზღვრა, თუ როგორ უნდა იქნას წარმოდგენილი ამ ჟანრის ტექსტობრივი განხორციელება “ემური” კონსტრუქტის დონეზე და როგორი უნდა იყოს ამ სივრცის ტიპოლოგიზაციისათვის აუცილებელ კრიტერიუმთა სისტემა. მაგრამ, ამავე დროს, ისიც ვიცით, რომ ნებისმიერი ტექსტობრივი განხორციელება (ტექსტობრივი სივრცე) წარმოადგენს ჟანრობრივ-დიფერენციალურ ნიშანთა ამ სივრცეში

პროცესების შედეგს და, გარდა ამისა, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ თვით ტექსტობრივი განზომილების “ეტური” დონეც (ანუ ის, რაც, ფაქტიურად, წარმოადგენს ტიპოლოგიას ტექსტის დონეზე) საბოლოო ანგარიშში დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორია “ემურ” და “ეტურ” დონეთა ურთიერთმიმართება ჟანრის ფარგლებში. ამიტომ საჭიროდ მიგვაჩნია გავისვენოთ საინფორმაციო ცნობის ის ტიპოლოგია, რომელსაც გვთავაზობს ჟურნალისტურ ჟანრთა თანამედროვე თეორია, რაც საშუალებას მოგვცემს დავინახოთ, თუ როგორ ხდება ზემოთ ჩვენს მიერ სტრუქტურირებული ჟანრობრივი “ემური” კონსტრუქტის რეალური სახის ვარიაცია “ეტურ” დონეზე. ა. ტერტიჩნი გვთავაზობს საინფორმაციო ცნობის შემდეგ ტიპოლოგიას:

- ფაქტოლოგიური საინფორმაციო ცნობა;
- სავარაუდო საინფორმაციო ცნობა;
- პრევენციული საინფორმაციო ცნობა;
- შეფასებითი საინფორმაციო ცნობა;
- ნორმატიული საინფორმაციო ცნობა;
- პროგრამული საინფორმაციო ცნობა (А. А. Тертычный)

დავინახოთ ეს ტიპოლოგია საინფორმაციო ცნობის “ემური” კონსტრუქტის ჩვენს მიერ ინტერპრეტირებული სტრუქტურის ფონზე და დავსვათ კითხვა: ინტერპრეტირებული კონსტრუქტის რომელ კომპონენტს ეფუძნება ეს ტიპოლოგია, ანუ, სხვანაირად რომ ვთქვათ, ამ კომპონენტთან რამელი განიცდის ამ ტიპოლოგიის დამფუძნებელ ვარიაციას?

მიგვაჩნია, რომ იმ ვარიაციას, რომელიც იქცევა საინფორმაციო ცნობის ტიპოლოგიზაციის საფუძვლად, წარმოადგენს დღმინანტური კომუნიკაციური ინტენციი. დავაკონკრეტოთ ნათქვამი საინფორმაციო ცნობის ზემოთ ხსენებულ ტიპთა მიხედვით:

- 1) “ფაქტოლოგიური” ნიშნავს: ჟურნალისტს სურს შეგვატყობინოს რომელიღაც ერთი (ცალკეული) ფაქტის როგორც რაღაც რეალურად არსებულის შესახებ;
- 2) “სავარაუდო” ნიშნავს: ჟურნალისტს სურს გამოთქვას ვარაუდი რომელიღაც ფაქტის შესაძლო არსებობის შესახებ (ე.ი. ვარაუდი იმის თაობაზე, ქონდა მართლაც ამ ფაქტს ადგილი თუ არა);
- 3) “პრევენციული” ნიშნავს: ჟურნალისტს სურს გააფრთხილოს მკითხველი ამა თუ იმ მოსალოდნელ ფაქტთან დაკავშირებით;
- 4) “შეფასებითი” ნიშნავს: ჟურნალისტს სურს შეაფასოს ესა თუ ის მომხდარი ფაქტი;
- 5) “ნორმატიული” ნიშნავს: ჟურნალისტს სურს გამოთქვას მოსაზრება იმის თაობაზე, თუ რამდენად შეესაბამება მომხდარი ფაქტი არსებულ პოლიტიკურ, სოციალურ თუ მორალურ ნორმებს;
- 6) “პროგრამული” ნიშნავს: ჟურნალისტს სურს გარკვეული პროგრამის სახით ურჩიოს საზოგადოებას, თუ როგორ უნდა მოიქცეს იგი გარკვეული ფაქტის არსებობის სიტუაციაში და, რაც მთავარია, ამ ფაქტთან მიმართებაში.

ჩვენ, რა თქმა უნდა, ვიღებთ ზოგადი სახით საინფორმაციო ცნობის ამ ტერტიჩნიულ ტიპოლოგიას, თუმცა აუცილებლად მიგვაჩნია შეეიტანოთ მასში შემდეგი კორექტივი: ჩვენის აზრით, საკმაოდ ძნელია გაავლო მკვეთრი და არსებითი ხაზი საინფორმაციო ცნობის ისეთ ორ ქვეჟანრს შორის, როგორცაა ნორმატიული და პროგრამული საინფორმაციო ცნობა. როცა ჟურნალისტი გამოთქვამს მოსაზრებას იმის თაობაზე, თუ რამდენად შეესაბამება ესა თუ ის ფაქტი არსებულ სოციალურ-პოლიტიკურ ნორმებს, ამით იგი ირიბი სახით მაინც (შეიძლება ითქვას – ქვეტექსტურად მაინც) გამოთქვამს მოსაზრებას იმის თაობაზეც, თუ რა სახე უნდა მიიღოს – ამ სიტყვის პოზიტიური გაგებით – მოვლენათა მსვლელობამ. ამიტომ არ მიგვაჩნია, რომ ამ ქვეჟანრთა ერთი მეორესგან იზოლირებულად გამოყოფა აუცილებლად პასუხობს საინფორმაციო ცნობის ტიპოლოგიზაციის მოთხოვნებს.

როგორი უნდა იყოს ჩვენი დამოკიდებულება ტერტიჩნის მიერ შემოთავაზებული ტიპოლოგიისადმი? მიგვაჩნია, რომ აუცილებელია ამ კითხვის დასმა მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ უკვე გამოვიყენეთ ეს ტიპოლოგია საინფორმაციო ცნობის “ემური” დონის დასაკონკრეტებლად. მიგვაჩნია, რომ ეს დამოკიდებულება უნდა გამოიხატოს იმ პრინციპზე დაყრდნობით,

რომელმაც თავიდანვე მოგვცა იმის შესაძლებლობა, რომ დაგვენახა საინფორმაციო ცნობის ადგილი არა მხოლოდ მის კატეგორიალურ ჯგუფში (ვეულისხმობთ საინფორმაციო ჟანროთა ჯგუფს), არამედ ჟურნალისტურ ჟანროთა მთელი სისტემის ფარგლებში. როგორც უკვე ვიცით, ეს პრინციპი ველის პრინციპია, რომელიც გამოყენებული უნდა იქნეს როგორც მაკრო-, ისე მიკროდონეებზე. რაკი ცენტრალურ ცნებად მთელი ჟურნალისტური სისტემისათვის მიზნულ იქნა ინფორმაციის ცნება და გამოითქვა ვარაუდი, რომ ყველა დანარჩენი ფუნქცია, საბოლოო ანგარიშში, უნდა წარმოადგენდეს ამ ძირითადი ფუნქციის ისეთ დაკონკრეტებას, რომელიც უნდა შეესაბამებოდეს ავტორისეული ინტენციისა და კომუნიკაციური სიტუაციის ერთობლივ მოთხოვნებს.

რას მოგვცემს ველის პრინციპი მოცემულ შემთხვევაში, ანუ მაშინ, როცა გვსურს შევავასოთ საინფორმაციო ცნობის ზემოთ განხილული ტიპოლოგია? ხსენებული პრინციპის თანახმად “ფაქტოლოგიური საინფორმაციო ცნობა” (როგორც ტიპოლოგიის ავტორი მას უწოდებს) ვერ განიხილება ტიპოლოგიის მხოლოდ ერთ-ერთ (თუნდაც პირველ ნომრად ხსენებულ) წევრად. რაკი ინფორმაცია საერთოდ ატარებს ფაქტოლოგიურ ხასიათს, ხოლო თვით ჟანრის დასახელება (“საინფორმაციო ცნობა”) გულისხმობს ინფორმაციის ობიექტად ქცეული გარკვეული ფაქტის აუცილებელ არსებობას, ეს იმას ნიშნავს, რომ ფაქტოლოგიურობა როგორც დომინანტური და აუცილებელი სემანტიკურად მაკონსტიტუირებული ნიშანი, უნდა გვქონდეს ნებისმიერ საინფორმაციო ცნობაში – როგორც თვით ჟანრის კატეგორიალური ნიშან-თვისება. მაგრამ, ამავე დროს, ცხადია ისიც, რომ ნებისმიერ კონკრეტულ შემთხვევაში საინფორმაციო ცნობის ავტორის დომინანტური კომუნიკაციური ინტენცია გულისხმობდეს არა უბრალოდ და არა მხოლოდ ფაქტოლოგიურობას, ანუ გარკვეული ფაქტის არსებობას, არამედ მისდამი დამოკიდებულების (ავტორისეული მოდალობის) გარკვეული სახის გამოხატვას. მსგავს შემთხვევაში გვექნება საპირისპირო ინტენციათა შერწყმა: ობიექტურად საქმე გვექნება საინფორმაციო ცნობასთან და სწორედ ეს განსაზღვრავს ამ შემთხვევაში ჟანრის იდენტობას, მაგრამ სუბიექტურად საქმე გვექნება ავტორისეული მოდალობის დომინირებასთან.

ამგვარად, ველის პრინციპზე დაყრდნობით, შეიძლება ვილაპარაკოთ საინფორმაციო ცნობის ტიპოლოგიურ ველზე, რომლის ცენტრში, რა თქმა უნდა, მოექცევა “სუფთა” სახის ფაქტოლოგიური საინფორმაციო ცნობა, ანუ ისეთი ცნობა, რომელიც “თავისუფალია” ავტორისეული მოდალობის ნებისმიერი ფორმისაგან. რაც შეეხება საინფორმაციო ცნობის სხვა ტიპებს, მათი არსებობა ამ ჟანრის კონკრეტულ სიტუაციაში მეტყველებს იმაზე, რომ ხდება ჟურნალისტურ ჟანროთა კატეგორიალური ჯგუფების ურთიერთგადაკვეთა: პირველ რიგში, ინფორმაციულ ჟანროთა კატეგორიისა და ანალიტიკურ ჟანროთა კატეგორიის ურთიერთგადაკვეთა. იმის გამო, რომ ჟურნალისტურ ჟანროთა მთელი სისტემა ეფუძნება ინფორმაციულობას როგორც ცენტრალურ კატეგორიას, ამგვარ ურთიერთგადაკვეთათა შემთხვევაში “უპირატესობა” რჩება საინფორმაციო ცნობის მხარეზე, რადგან, როგორც თავიდანვე ითქვა, სწორედ იგი განასახიერებს ინფორმაციულობას “სუფთა” სახით. მაგრამ, ამავე დროს, ხსენებული ურთიერთგადაკვეთის შედეგად მუდამ შეიძლება მივიღოთ იგივე ჟანრის შერეული ტიპებიც, რომლებიც, ბუნებრივია, მოექცევიან ხსენებული ტიპოლოგიური ველის პერიფერიაზე.

მაგალითისთვის წარმოვადგენთ თანამედროვე ინგლისურენოვანი პრესიდან ამოღებულ საინფორმაციო ცნობას, რომელიც თავისი შემადგენლობით მოახდენს ხსენებული ტიპოლოგიური ველის ვერბალურ გამოხატვას. მოცემული სტატია წარმოადგენს “სუფთა” სახით წარმოდგენილ საინფორმაციო ცნობას (ტექსტი ამოღებულია გაზეთიდან The Guardian Weekly).

“Tories dilute tax pledge”

David Cameron’s new-look Conservative party announced its latest policy U-turn this week when it admitted that sorting out Britain’s public finances and ensuring economic stability might make tax cuts impossible in its first term in office.

In a keynote speech in the City, the shadow chancellor, George Osborne, gave no guarantees that the Conservatives would be able to lower taxes in one parliament – providing only a pledge that there would be reductions over an entire economic cycle as and when they could be afforded.

The latest assessment by the chancellor, Gordon Brown, is that the current economic cycle will last 12 years, but Mr Osborne said that his profligacy had forced the Conservatives to put one of their main policy objectives on the back burner.

შტატის უკეთ გასაზრებლად საჭიროდ მიგვაჩნია სქემატურად მაინც წარმოგვედგინა ჩვენი ანალიზის ეტაპობრივი სტრუქტურა:

1) პირველ რიგში უნდა განისაზღვროს გასაანალიზებელი ტექსტის ის საკუთრივ უნახად ასპექტი, რომელიც უნდა ჩაითვალოს საინფორმაციო ცნობის მაკონსტიტუირებელ-დიფერენციალურ ნიშანთა ტექსტობრივ სივრცეზე პროეცირების შედეგად. სხვანაირად რომ ვთქვათ, საჭირო იქნება იმის ჩვენება, თუ როგორ ხდება ტექსტობრივ ემპირიაში, ერთის მხრივ, ხსენებული პროეცირების ფაქტის, მეორეს მხრივ კი, როგორ მოჰყვება მას პროეცირების მეორე ეტაპი – “ემური” დონის “ეტურზე” პროეცირება. ძირითად ენობრივ სტრუქტურად, რომელსაც უნდა დავეყრდნოთ ამგვარად გამიზნული ანალიზის განხორციელებისას უნდა მივიჩნიოთ სამეცნიერო კომპოზიციური ფორმა. ხსენებულ პრობლემასთან დაკავშირებული ჩვენი ვარაუდი მდგომარეობს შემდეგში: ამა თუ იმ კომპოზიციური ფორმის (ან ფორმების) მოცემულობა ტექსტის სტრუქტურაში პირდაპირი ან ირიბი სახით მიუთითებს იმაზე, თუ საინფორმაციო ცნობის რომელი ქვეყანის ტექსტობრივ განზომილებასთან გვაქვს საქმე მოცემულ შემთხვევაში. შეიძლება ჩაითვალოს, რომ ტექსტთა ანალიზის ხსენებული მომენტი აერთიანებს თავის თავში ტექსტობრივ იმპერატივთა გათვალისწინების ორ სახეს:

ა) ვითვალისწინებთ პრაგმატიკულ იმპერატივს იმდენად, რამდენადაც ტექსტის ავტორის ინტენცია გარკვეულად უნდა იყოს ასახული ტექსტის კომპოზიციურ სტრუქტურაში;

ბ) ხსენებული პრაგმატიკული იმპერატივის გათვალისწინებას უნდა შეესაბამებოდეს თემატურ-სემანტიკური იმპერატივის გათვალისწინება: ავტორისეული ინტენცია რეალიზებული უნდა იქნეს ტექსტის თემატური ასპექტის მოცემულობით;

2) ტექსტის ანალიზის მეორე ეტაპი პრინციპულად განსხვავდება წინა ეტაპისგან იმით, რომ მან თავის თავზე უნდა აიღოს მთელი იმ მეთოდოლოგიური პოზიციის განხორციელება, რომელსაც ჩვენ “ლინგვოკულტუროლოგიური” ვუწოდებთ. ანუ, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ინფორმაციულ კონტინუუმზე ლაპარაკი, მისი დაკავშირება ეპოქის კულტურულ-ცივილიზაციურ განზომილებასთან უკვე ნიშნავს კვლევის ლინგვოკულტუროლოგიური პარადიგმის რეალიზაციას. ამ პარადიგმის მოთხოვნის თანახმად ჩვენ მიუჩინებთ სტატუსი საინფორმაციო ცნობას არა მხოლოდ საინფორმაციო უნართა კატეგორიაში, არამედ ჟურნალისტურ უნართა მთელ სისტემაში. ამგვარი მიდგომის შედეგს წარმოადგენს ის, რომ საინფორმაციო ცნობის ტექსტობრივ განზომილებასაც აღვიქვამთ როგორც ხსენებული ინფორმაციული კონტინუუმის განუყოფელ ასპექტს და ამიტომ აუცილებლად მიგვაჩნია საგაზეთო უნარებზე ლაპარაკი ხსენებული მომენტის გარეშე.

3) ანალიზის მესამე ეტაპი, შეიძლება ითქვას, ატარებს რამდენადმე პირობით ხასიათს შემდეგი გაგებით: თვით ტექსტისადმი ლინგვოკულტუროლოგიური მიდგომა, საბოლოო ანგარიშში, გულისხმობს და მოითხოვს ენობრივ და კულტურულ ასპექტთა ფაქტოლოგიურ განუყოფლობას. რაც შეეხება ამ მიდგომის პრაქტიკულ-ანალიტიკურ რეალიზაციას, იგი, ჩვენი აზრით, უნდა ხდებოდეს ინტენციონალურ-პრაგმატიკულ, კომპოზიციურ და რეფერენტულ ასპექტთა ურთიერთდაკავშირების გზით.

მაგრამ, თუ ეს ასეა, მაშინ ჯერ-ჯერობით ამომწურავი პასუხის გარეშე რჩება შემდეგი კითხვა: რა აკავშირებს ერთმანეთთან ჟურნალისტური ტექსტის ადრესანტ-ავტორსა და ადრესატ-მიმხვდელს? ზემოთ ხსენებული ყველა მოსაზრება საბოლოო ანგარიშში ატარებდა ლინგვოკულტუროლოგიურ ხასიათს. მაგრამ ძალიან ხშირად ეს იყო მხოლოდ ირიბად გამოხატული (მემკვიდრეობითობა) ლინგვოკულტუროლოგია და მოწოდებულია მოახდინოს ამ გაუცნობიერებელის გაცნობიერება. მაგრამ როგორ შეიძლება ამ მიზნის მიღწევა, თუ არ ყოფილა ექსპლიციტურად მითითებული ტექსტის ღიად და აშკარად გამოხატვა (გვრძალურად გამოხატული კულტურული ასპექტები). ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ასპექტად უნდა ჩაითვალოს კომენტარებული საინფორმაციო ცნობის ის ტექსტობრივი სივრცე, რომელიც თანამედროვე ლინგვისტურ ლიტერატურაში სახელდება როგორც “რეფერენტული სტრუქტურა”. როგორც ცნობილია, არ არსებობს ტექსტი მისი სემანტიკის ისეთი განმსაზღვრელი

ფაქტორის გარეშე, როგორცაა ტექსტის რეფერენტული სივრცე. ჩვენის აზრით, ნებისმიერი რეფერენტული სივრცე, თუ მას ამავე დროს მივიჩნევთ იმ კულტურულ-ცივილიზაციურ სივრცედაც, რომლის ფარგლებში ადგილი აქვს საინფორმაციო ცნობის საგნად ქცეულ მოვლენას თუ ფაქტს, მოგვცემს იმის საშუალებას, რომ სწორედ იგი იქცეს ენობრივი ფენომენებისადმი ლინგვოკულტუროლოგიური მიდგომის ნიშნად.

მაგრამ ასევე ცნობილია, რომ რეფერენტული სივრცე გულისხმობს რეფერენტუალს როგორც ზოგად ენობრივ ფენომენს, რომელიც, როგორც წესი, ხორციელდება მეტყველების ნაწილთა სისტემის ისეთი წევრის მეშვეობით, როგორცაა არსებითი სახელი. ამიტომ თამამად შეიძლება ითქვას: ჟურნალისტური ტექსტის რეფერენტული სტრუქტურის ასახვა და განმარტება შეიძლება მივიჩნიოთ ტექსტის ლინგვოკულტუროლოგიური კვლევის ბოლო და, ამავე დროს, აუცილებელ ეტაპად.

როგორც ვიცით, საინფორმაციო ცნობა როგორც ჟანრი მოითხოვს არა უბრალოდ რომელიმე ერთი ფაქტის შეტყობინების ობიექტად ქცევას, არამედ, ამავე დროს, ამ ფაქტის აუცილებელ ლოკალიზებას წარსულში. მაგრამ ენობრივ-ტექსტობრივ პლანში ზემოთ აღნიშნული ჟურნალისტური ინტენცია რეალიზებული უნდა იყოს ისეთი სამეტყველო კომპოზიციური ფორმით, როგორცაა თხრობა. ინგლისურენოვან ტექსტში კი, როგორც ცნობილია, ამგვარ ჟურნალისტურ ინტენციას პასუხობს ინდიკატივის ნამყო განუსაზღვრელი დრო. როგორია ამ თვალსაზრისით მდგომარეობა ზემოთ მოცემულ ტექსტში? შეიძლება ითქვას, რომ ეს მდგომარეობა რამდენადმე წინააღმდეგობრივია: ერთის მხრივ, ტექსტში მართლაც დომინირებს თხრობა, ანუ მისი მორფოლოგიური კორელატი ნამყო განუსაზღვრელი; მაგრამ ვხედავთ იმასაც, რომ თუმცა ტექსტში დომინირებს ნამყო განუსაზღვრელით წარმოდგენილი თხრობა, ეს დომინირება მაინც არ არის აბსოლუტური და ტექსტში გვხვდება ისეთი ზმნური დროც, როგორცაა აწმყო განუსაზღვრელი. მაგრამ საქმე ისაა, რომ, როგორც უკვე ვიცით, ენობრივი სტრუქტურები ნებისმიერ ტექსტში არსებობენ არა ავტონომიურად, არამედ წარმოადგენენ ჟანრის მაკონსტიტუირებელ-დიფერენციალურ ნიშანთა პროეცირებას ტექსტობრივ სივრცეზე. ამიტომ თქმა იმისა, რომ ტექსტში დომინირებს ნამყო განუსაზღვრელი, ნიშნავს ამავე დროს შემდეგს: ტექსტში დომინირებს ისეთი სამეტყველო კომპოზიციური სტრუქტურა, როგორცაა თხრობა, ხოლო თვით თხრობა კი წარმოადგენს საინფორმაციო ცნობისათვის დამახასიათებელი ჟურნალისტური ინტენციის გამოხატვის ფორმას.

მაგრამ როგორც ზემოთ მოცემული ტექსტის რეფერენტული სივრცის ანალიზი გვიჩვენებს, იგი წარმოადგენს თანამედროვე დასავლური ცივილიზაციური სამყაროს პოლიტიკურ სიტუაციას. ყოველი ის სახელი, რომელიც ტექსტში გვხვდება, მეტყველებს სწორედ იმაზე, თუ როგორია მათ მიერ რეფერირებული სოციალურ-ეკონომიკური სიტუაცია. თუ ჩვენ ამოვწერთ და ჩამოვთვლით სწორედ სიტუაციურ რეფერენტებთან დაკავშირებულ არსებით სახელებს, დავინახავთ, რომ ტექსტი არა მხოლოდ გვიხატავს თანამედროვე ვეროპისათვის დამახასიათებელ სოციალურ-პოლიტიკურ სივრცეს, არამედ ამ სივრცის იმ მონაკვეთსაც, რომელსაც ტიპიურად დიდი ბრიტანეთის სინამდვილე ეწოდება. ეს ფორმებია: Conservative Party, the latest policy U-turn, to be admitted, public finances, ensuring economic stability, tax cuts, first term in the office, a keynote speech, to give a guarantee, to provide a pledge, entire economic cycle, assessment, policy objective.

დასკვნის სახით შეიძლება იმის თქმა, რომ იკვეთება საინფორმაციო ცნობის ტექსტობრივი განზომილების ანალიზის შემდეგი ეტაპობრივი სტრუქტურა: პირველ რიგში უნდა განისაზღვროს გასაანალიზებელი ტექსტის ის საკუთრივ ფუნქციონირება ასპექტი, რომელიც უნდა ჩაითვალოს საინფორმაციო ცნობის მაკონსტიტუირებელ-დიფერენციალურ ნიშანთა ტექსტობრივ სივრცეზე პროეცირების შედეგად; ტექსტის ანალიზის მეორე ეტაპი პრინციპულად განსხვავდება წინა ეტაპისგან იმით, რომ მან თავის თავზე უნდა აიღოს მთელი იმ მეთოდოლოგიური პოზიციის განხორციელება, რომელსაც ჩვენ “ლინგვოკულტუროლოგიური” გუწოდებთ; ანალიზის მესამე ეტაპზე თვით ტექსტისადმი ლინგვოკულტუროლოგიური მიდგომა გულისხმობს და მოითხოვს ენობრივ და კულტურულ ასპექტთა ფაქტოლოგიურ განუყოფლობას. რაც შეეხება ამ მიდგომის პრაქტიკულ-ანალიტიკურ რეალიზაციას, იგი, ჩვენის აზრით, უნდა ხდებოდეს ინტენციონალურ-პრაგმატიკულ, კომპოზიციურ და რეფერენტულ ასპექტთა ურთიერთდაკავშირების გზით.

ლიტერატურა:

1. ლეგანძე გ. (2004), კომუნიკაციური ლინგვისტიკა, “ენა და კულტურა”, თბილისი
2. Гвенцадзе М. А. (1986), Коммуникативная лингвистика и типология текста, Издательство “Ганатлеба”, Тбилиси
3. Тертычный А. А., Жанры периодической печати, File: C: internet/ А. А. Тертычный Жанры периодической печати.htm

Zinaida Chachanidze

The formula of “turning” informational note as a genre into text and its typology

Abstract

The article deals with the typology of informational note as a genre and its “turning” into text. If we attribute field character to the system of journalistic genres, informational note may be considered as the structural centre of this field – “archigenre”. As a result, we get the following typology of informational note:

1. informational note containing factual information;
2. informational note containing information based on the principles of virtuality;
3. informational note containing prevential information;
4. informational note containing appreciative information;
5. informational note containing normative information;
6. informational note containing programmed information.

On the basis of theoretical and methodological views presented in our research work, we can distinguish the following “step-by-step” structure of textual dimension of informational note: first of all we should define the aspect related to the actualized language system considered as the structural centre of this field. The theory of compositional speech forms should play the leading role in this analytical process.

The second step of the text analysis differs from the previous one in that it has to realize the culturological methodological position in its integrity.

As for the final step of the analysis it has a conventional character because the linguoculturological approach to the text itself means and requires factual unity of linguistic and cultural aspects. As for the practical and analytical realization of this approach, it should be carried out by combining intentional-pragmatic, compositional and referential aspects of the described phenomenon.

Зинаида Чачанидзе

Формула «превращения» информационной заметки как жанра в текст и ее типология

Резюме

Данная статья касается типологии информационной заметки как жанра и ее «превращения» в текст. Если мы рассмотрим характер поля в отношении системы журналистских жанров, то информационную заметку можно посчитать структурным центром этого поля, т.е. «архижанром». В результате этого мы получили следующую типологию информационной заметки:

1. информационная заметка, содержащая фактологическую информацию;
2. информационная заметка, содержащая информацию, которая основывается на принципе действительности;

3. информационная заметка, содержащая превентивную информацию;
4. информационная заметка, содержащая оценивающую информацию;
5. информационная заметка, содержащая нормативную информацию;
6. информационная заметка, содержащая програмную информацию.

На основе теоретического и методологического исследования можно различить следующую последовательную структуру текстуального измерения информационной заметки: во первых, обязательно нужно определить тот аспект, который связан с системой языка, которая считается структурным центром этого поля. Теория композиционных речевых форм должна играть главную роль в этом аналитическом процессе.

Второй этап текстового анализа отличается от первого тем, что он должен осуществить культурологическую и методологическую позицию в целостности.

Что касается заключительного этапа, он носит условный характер, т.к. лингвокультурологический подход к тексту сам по себе значит и требует фактологическое единство лингвистических и культурных аспектов. Что касается практической и аналитической реализации этого подхода, его нужно выполнять объединяя интенционально-прагматические, композиционные и референтные аспекты данного феномена.

ენათმეცნიერება Языковедение Linguistic

იზოლტა ჩხობაძე

ქუთაისი, საქართველო

იუმორისა და მეტაფორის ლინგვისტური საზღვრები

სტატიის მიზანია დაადგინოს, თუ რა შეიძლება ჰქონდეს საერთო ისეთ ორ ცნებას, როგორც იუმორი და მეტაფორა. სად შეიძლება გაივლოს ზღვარი მათ შორის? როდის შეიძლება მეტაფორა გახდეს იუმორი? რა მეტაფორული კოგნიტური პროცესებია დაკავშირებული იუმორის წარმოშობასთან?

ვიდრე ამ კითხვებს ეუპასუხებთ, საჭიროა გამოვიკვლიოთ რა ურთიერთდამოკიდებულება არსებობს ამ ორ ცნებას შორის, რა საერთო და განსხვავებული თვისებები აქვთ თითოეულ მათგანს.

ლინგვისტური თეორიები იუმორის ძირითად თვისებად იუმორისტულ ტექსტში გაორებას და სიმძაფრეს ასახელებს. კოსტლერი (1964:51) კომიკურობის ეფექტის მექანიზმების კვლევისას მივიდა იმ დასკვნამდე რომ: „ორი სრულიად განსხვავებული იდეისა ან მოვლენის უცვარი ბიასოციაცია აუცილებლად იწვევს კომიკურ ეფექტს, რომელსაც თან ახლავს ემოციური სიმძაფრე. ზოგ შემთხვევაში ეს სიმძაფრე არ არის ძალზედ ძლიერი და შესაბამისად კომიკური ეფექტი, რასაც ველოდით ისეთი არ აღმოჩნდება, მაგრამ სიცილის ან სულ ცოტა ღიმილის ეფექტი მაინც წარმოიქმნება ხოლმე“.

კომიკურობა, რომელიც იუმორისტული ტექსტის ერთ-ერთ ცენტრალური კატეგორიაა - რთულ ესთეტიკურ კატეგორიად ითვლება. ესთეტიკისა და ლიტერატურათმცოდნეობის თეორიაში არსებობს კომიკურობის სხვადასხვა კონცეფცია, კომიკურობის ცნების არაერთგვაროვან განსაზღვრებათა ერთ სისტემაში მოყვანის მცდელობები.

კომიკურობის ეფექტის მოსახდენად გამოყენებულ ენობრივ საშუალებათა პრობლემა მრავალ ლინგვისტთა ყურადღებას იპყრობდა. ბევრი მათგანი ამ პრობლემას მთლიანად სტილისა ან ცალკეული ფუნქციური სტილის ანალიზით უდგებოდა. ზოგიერთი მხოლოდ კომიკურობის ეფექტის შექმნის განსაზღვრული საშუალებებით შემოიფარგლებოდა. მაგ. ფრაზეოლოგიური საშუალებებით, საავტორო ოკაზინალიზმებით. არსებობს გამოკვლევები, რომლებიც მიზნად ისახავს კომიკურობის საშუალებათა უფრო ფართო, ყოველმხრივ შესწავლასა და გამოყენებას.

თეორეტიკოსთა უმრავლესობა თითქმის ერთხმად ამტკიცებს, რომ კომიკურობის საფუძველში ყოველთვის დევს რაღაც წინააღმდეგობრივი. დაპირისპირება წარმოიქმნება იმის განსაზღვრისას, თუ სად და რაში წარმოიშობა ეს დაპირისპირება. ვ.ი. პროპი მიუთითებდა, რომ ხშირად კომიკურობის საფუძველზე წარმოქმნილი ურთიერთდაპირისპირება (მაგ. დაპირისპირება ამაღლებულსა და დამდაბლებულს, იდეალურსა და რეალურს, დიდებულსა და დამცრობილს, ფორმასა და შინაარსს, გარეგნულსა და არსებითს და სხვ. შორის) არ ხსნის მის არსს. ეს ურთიერთდაპირისპირება ეხება კომიკურობის ობიექტს ან მთლიანად ნაწარმოებს რომელიც მას წარმოადგენს (პროპი 1976 : 143-144)

იუმორისტული ტექსტი აუცილებლად უნდა წარმოადგენდეს ორი სხვადასხვა და საწინაღ-

მდეგო სცენარის დაფარულ ურთიერთობას. ეს გაორება ტექსტში თავდაპირველად შეუმჩნეველია, მაგრამ თანდათან რაღაც ელემენტი გასცემს მას, შედეგად წარმოქმნილი სიმძაფრე კი სიცილში გადაიზრდება (კოსტლერი 1964 : 51).

კოსტლერის ეს თეორია შემდგომში განავითარა და სისტემაში მოიყვანა რასკინმა. მან იუმორისტული ტექსტის ტიპად კვლევისათვის ანეკდოტები გამოიყენა და წინ წამოსწია იუმორის სემანტიკური აღწერის თეორია (Semantic Script Theory of Humor) რომლის ძირითადი პიპოთეზა შემდეგია: „ტექსტი შეიძლება ჩაითვალოს ანეკდოტად თუ ის აკმაყოფილებს ორ შემდეგ ძირითად პირობას:

ა) ტექსტში სრულიად ან ნაწილობრივ უნდა იყოს შერწყმული ორი სცენარი;

ბ) ორი სცენარი, რომელიც ტექსტშია ერთმანეთის საპირისპირო უნდა იყოს და სრულად ან ნაწილობრივ ერთმანეთს უნდა ფარავდეს (რასკინი 1985 : 99).“

ორი საპირისპირო სცენარის იდეა (scenario) რომელიც კოსტლერმა შემოიტანა და რასკინთან საბოლოოდ script-ის (სცენა) სახით ფორმულირდა ფსიქოლოგიური წარმოშობის ტერმინია. ხოლო ათარდო (2001) მას შემდეგნაირად განსაზღვრავს. „კოგნიტური სტრუქტურა, რომელიც შინაგანად აძლევს მოსაუბრეს ინფორმაციას როგორ ააწყოს მთელი ტექსტი“. კვლევები, რომელიც ათარდომ ამ კუთხით განახორციელა, არა მარტო ანეკდოტებისათვის, ასევე ყველა სახის იუმორისტული ტექსტისათვის იყო განხორციელებული. ამ კვლევის დეტალური შესწავლა ნამდვილად არ წარმოადგენს სტატიის მიზანს. ჩვენი ინტერესი შემოიფარგლება იუმორისტულ ტექსტებში საწინააღმდეგო სცენარებს შორის საზღვრების კვლევით, რომლებიც დროებით ბუნდოვანია, მათ გარკვევამდე წარმოიქმნება სიმძაფრე, რისი რეალიზაციაც იწვევს სიცილს, კომიკურ ეფექტს. ერთხაზიანი იუმორისტული ტექსტის ტიპური მაგალითია შემდეგი ანეკდოტი: „The first thing which strikes a stranger in New York is a big car“. ტექსტში ორი საპირისპირო ცნების ორი სცენარია: ერთი, ის რომ ტურისტი აღფრთოვანებულია რაღაცით ნიუ-იორკში და მეორე, ის რომ ტურისტს რაღაცამ დაარტყა ნიუ-იორკში. დაპირისპირება იქნება რეალურ და წარმოსახვით სცენარს შორის. მათ საზღვრებს შორის ბუნდოვნება, გაურკვეველობა წარმოიშობა. სიტყვა რომელიც ამას წარმოშობს არის „strike“ (დარტყმა; შეჯახება, შთაბეჭდილების მოხდენა; უეცრად მიხედომა). მისი ორმაგი მნიშვნელობა ორივე სცენარს ეკუთვნის. მსმენელი „შთაბეჭდილების“ მოხდენის სცენარს ამჯობინებს „დაჯახების“ სცენარს, რადგან მომდევნო სიტყვა „stranger“ (უცხო ადამიანი) უფრო მას ეკუთვნის, მაგრამ ფრაზის a big car (დიდი მანქანა) შემოტანით მსმენელი ხვდება, რომ რეალური სცენარი სწორედ „დაჯახების“ სცენარია. ასე რომ საზღვრები ორ სცენარს შორის გამჭრალია, დაპირისპირება მათ შორის გამძაფრებელია, რასაც საბოლოოდ კომიკურ ეფექტამდე მივყავართ.

კოგნიტური პროცესები, რომელსაც იუმორისტულ ტექსტში აქვს ადგილი, მთელი სისრულით გამოიკვლია კოულსონმა (2001). ის აღნიშნავდა რომ ანეკდოტთა ინტერპრეტაცია მოითხოვს „სემანტიკურ ანალიზს, რომლის შედეგი იმპლიკატურათა გადანაცვლებაა“. ამ პროცესს მან ფრეიმთა გადაადგილებაც უწოდა (კოულსონი 2001:32). „ფრეიმის“ გამოყენება კომიკური ეფექტის წარმოქმნის მიზნით გამოყენებული აქვს მ. მინსკის (1979). ფრეიმის, როგორც მოვლენის, მისეული გაგება მიმართულია არა მხოლოდ კოგნიტური, არამედ ენობრივი სფეროსაკენ და ახლოსაა ჯ. ანდორის განმარტებასთან, რომლის აზრით, ფრეიმები წარმოადგენენ შუალედურ კატეგორიას სცენებსა და სცენარებს შორის (ანდორი 1985).

გაორების იდეა მეტაფორის ბუნებაშიც დევს. მეტაფორული პროცესებიც ორი საპირისპირო კონცეპტის შეთავსებას მოიცავს. თეორეტიკოსები შეიძლება ვერ თანხმდებიან თუ როგორ ურთიერთქმედებენ ეს კონცეპტები ერთმანეთზე, მაგრამ ყველა მეტაფორის თეორია აღიარებს საზღვრების არსებობას ამ ორ კონცეპტს შორის. ისინი მეტაფორას წარმოგვიდგენენ ორველიანი მოდელის სახით, სადაც საწყის საფეხურზე, პირველ ველში განთავსებულია კარგად სტრუქტურალიზებული, ნაცნობი მეტაფორის „წყარო“, ხოლო მეორეში „სამიზნე“. იგი ჩვეულებრივ უცნობი, აბსტრაქტული და სტრუქტურას მოკლებულია. მეტაფორის საშუალებით წარმოიქმნება შეჯახება „წყაროსა“ და „სამიზნე“ ველებს შორის, და ხდება ფრეიმებისა და კოგნიტური მოდელის გადატანა წყაროდან სამიზნემდე.

ხასიათი და დამოკიდებულება ამ ორი ველს შორის მრავალი კვლევის საგანი გამხდარა (მაგ. ლაკოფი და თერნერი 1989, ბრუემანი 1990, ლაკოფი 1993, თერნერი 1996). განსაკუთრებით

ყურადღების ქვეშ სამიზნე ველის თავისებურება იყო, რადგან იგი უფრო პასიური და ნაკლებად სტრუქტურალიზებულია. ბლექმა (1962) რომელიც ხაზს უსვამდა ამ ორ ველს შორის ურთიერთქმედების მნიშვნელობას და პარალელურ ცვლილებების სტიმულირებას მათში, აღნიშნავდა რომ სამიზნე ველის როლი უგულველყოფილი და დაკნინებული იყო. თანამედროვე კოგნიტიურმა თეორიებმა შეცვალა ამ საკითხისადმი ასეთი მიდგომა. მაგ. კოულსონი (2001 146) წერდა: „ორველიანი მოდელები არ არიან იმდენად სრულყოფილი, რომ ახსნან ყოველგვარი პროცესები რაც ორ ველში ხდება“. მაგ. რა კომპრომისზე მიდიან „წყარო“ ველის კონცეპტები, რათა „სამიზნე“ ველის შესაფერისები გახდნენ, ან თუნდაც ახსნან იმპლიკაციები, რომელსაც მეტაფორა ქმნის და რომელიც მანამდე არც ერთ ველში არ არსებობდა. მაგ. *My surgeon is a butcher* (ჩემი ქირურგი ყასაბია) გამოიყენება „არაკომპეტენტური“ ქირურგის დასახასიათებლად. არაკომპეტენტურობის კონცეპტი არ არსებობს არც ერთ ველში („წყარო“: *butcher* „სამიზნე“ - *surgeon*), მაგრამ მათ მეტაფორა ქმნის. საჭირო გახდა უფრო რთული მოდელების შექმნა, რათა ეს პროცესები ამოხსნილი გამხდარიყო. მეცნიერებმა დაიწყეს სხვა ველების ძებნა, რაც ამ პროცესებს ნათელს მოჰყენდა. ინდურხიამ (1972) მოგვაწოდა ორივე პრობლემის რამდენიმე საინტერესო გადაწყვეტა. მაგრამ უფრო მიღებული თეორია, რომელიც მეტაფორულ პროცესებში ინტერაქციის ცნების ჩართვას ასახავს, არის კონცეპტუალური ინტერაქციის თეორია, რომელიც ფაქტობრივად და თერნერმა შეიმუშავეს (1998, 2002). მათი თეორიის მიხედვით კოგნიტური მოვლენების მრავალფეროვნება მოიცავს ინფორმაციის ერთობლიობას, რომელიც განსაკუთრებულ ველშია მოქცეულია და ის მენტალური ველის სახელითაა ცნობილი. პროცესი, კი შეიძლება წარმოვიდგინოთ კონცეპტუალური ინტერაქციის ქსელის სახით, სადაც ორ-სივრციანი ველის ნაცვლად ოთხ-სივრციანი ველია წარმოდგენილი და ველის ტერმინი კონცეპტუალური ინტერაქციის ქსელის ცნებით არის შეცვლილი, რომელიც მენტალურ სივრცეებს შეიცავს. ეს სივრცეები უფრო ფართო და სრულყოფილი სტრუქტურებით არის წარმოდგენილი. ცენტრში განთავსებული ორი სივრცე „წყაროსა“ და „სამიზნე“ ველს შეესაბამება. ჩნდება მესამე სივრცე „ნარევი“, რომელიც ორივე წინა სივრცის ელემენტებით იქმნება, თუმცა მათ მაინც აქვს თავიანთი საკუთარი განსხვავებული სტრუქტურა. ამით გარდა ჩნდება მეოთხე სივრცე, საერთო, რომელიც ყველა სივრცისათვის სქემატურ გამოსახვას წარმოადგენს. ზემოთ ნახსენები მაგალითში *surgeon/butcher*-ის საერთო სივრცეში აღმოჩნდება ისეთი ელემენტები, როგორიცაა (*agent, event, outcome*) აგენტი, მოვლენა, შედეგი, საოპერციო და ყასაბის დანები, ამ ელემენტთა უნიკალური კომბინაცია ქმნის ცალკე სტრუქტურის „ნარევს“, სადაც ჩნდება „არაკომპეტენტურობის“ ცნება. (ექიმი - ყასაბი) მეტაფორულმა ნარევმა ორი სხვადასხვა სივრციდან შექმნა ერთი, თითქოს ერთმანეთში „შედუღებული“ ელემენტი.

მაშასადამე, მეტაფორისა და იუმორს აქვთ საერთო სტრუქტურული მსგავსებანი. ძირითადად გაორება და სიმძაფრე. ორივეში ორი სხვადასხვა კონცეპტი ერთიანდება, მაგრამ განსხვავება მათ შორის ისაა, რომ ამ გაერთიანებებს სხვადასხვა მიზანი აქვთ. ამიტომაც სავსებით შესაძლებელია სხვადასხვა კოგნიტური პროცესის გავლით მეტაფორა გადაიქცეს იუმორად და წარმოქმნას ის კომიკური ეფექტი, რომელიც ნებისმიერი იუმორისტული ტექსტის ძირითადი თვისებაა.

ბიბლიოგრაფია:

- ათარღო ს. (1994): Linguistic Theories of Humour. Berlin: Mouton de Gruyter
 (2001): Humorous Texts: A Semantic and Pragmatic Analysis. Berlin: Mouton de Gruyter
- ბლექი მ. (1962): Models and Metaphors. Cornell: Cornell University Press
- ბრუემანი ს. (1990): What is the Invariance Hypothesis? Cognitive Linguistic 1(2)
- კოულსონი ს. (2001) Semantic Leaps. Frame-Shifting and Conceptual Blending in Meaning Construction. Cambridge: Cambridge University Press
 (2003) What's so funny?: Conceptual integration in humorous examples.
<http://cogsci.ucsd.edu/~coulson/funstuff/funny.html>
- ვაუქონიერი ჯ. თერნერი მ. (1998) Conceptual integration networks. Cognitive Science
 (2002) The Way We Think. New York: Basic Books
- ინდურხია ბ. (1992) Metaphor and Cognition. Dordrecht: Kluwer
- კოსტლერი ა. (1964) The Act of Creation. London: Hutchinson
- ლაკოვი ჯ. თერნერი მ. (1989) More Than Cool reason: A field Guide to Poetic Metaphor. Chicago: The University of Chicago Press
- ლაკოვი ჯ. (1993) The contemporary theory of metaphor. In Ortony, Andrew (ed.) Metaphor and Thought (2nd edition). Cambridge: Cambridge University Press.
- რასკინი ვ. (1985) Semantic Mechanisms of Humor. Dordrecht: Reidel.
- თერნერი მ. (1990) Aspects of the Invariance Hypothesis. Cognitive Linguistics 1(1)
- პროპი ვ. (1976) Проблемы комизма и смеха. М: Искусство.
- მინსკი მ. (1979) Фреймы для представления знаний. Москва. Энергия.
- ანდორი ჯ. (1985) On the Psychological relevance of frames Quaderni di Semantica, vol VI, num 2

Izolda Chkhobadze**satauri
Resume**

The goal of this paper is to explore the relationship between metaphor (and, more generally, blending) and humour in order to attain a better understanding of the cognitive processes, that are involved of even contribute in making comical effect. It is a brief research in both areas and an attempt to identify possible common ground between the two. There may be some boundaries between them, but sometimes these boundaries make blending, and metaphor can be used for humorous purposes by applying relevant theories of humour and metaphor.

Comicality which is one of the main characteristic features of humorous texts can be produced by different kinds of linguistic means: phraseological units, occasionalisms etc. One of them is metaphor. By Koestler the common ground between metaphorr and humour is termed as the biassociation of ideas.

ენათმეცნიერება Языковедение Linguistic

ქრისტინე ძაგნიძე

ქუთაისი, საქართველო

ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა კოგნიტიური ინტერპრეტაციის შესახებ

ნაშრომში განხილულია დამოკიდებულება, რომელიც კოგნიტიურმა ლინგვისტიკამ შემოიტანა ფრაზეოლოგიასთან მიმართებაში. კერძოდ, ტრადიციული მიდგომით, ფრაზეოლოგიური ერთეული ეწოდება სიტყვათა ისეთ მყარ შესიტყვებას, რომლის მნიშვნელობა მისი შემადგენელი კომპონენტების მნიშვნელობაზე არ დაიყვანება, და რომელიც თავისთავად არსებობს ყოველგვარი წესებისა და რეგულაციების გარეშე. კოგნიტიურმა ლინგვისტიკამ კი პირიქით, მოახდინა ფრაზეოლოგიური ერთეულის ერთგვარი რეაბილიტაცია, ანუ შემოგვთავაზა შეხედულება, რომ ფრაზეოლოგიური ერთეული ორგანიზებული, სტრუქტურირებული და ლოგიკურად მოწესრიგებული მოცემულობაა.

ფრაზეოლოგია, როგორც ავტონომიურად არსებული დისციპლინა, შედარებით ახალი მიმართულებაა ლინგვისტურ მეცნიერებაში. იგი თავდაპირველად ლექსიკოლოგიის ჩარჩოებში განიხილებოდა, და რამდენამდე შეზღუდული ხასიათის მატარებელი იყო. დღეს, აბსოლუტურად, განსხავებული სურათი გვაქვს. ერთ-ერთი მიზეზი ფრაზეოლოგიის მისაღწევი ინტერესისა შესაძლოა იყოს ის ტენდენცია, რომელიც შეიმჩნევა თანამედროვე ლინგვისტიკაში. ვგულისხმობთ, ენის, როგორც მენტალური ფენომენის აღქმა-გააზრების მიმართულებას. ამასთან ერთად, ლინგვისტური კვლევისთვის ფრაზეოლოგიის ცენტრალურ საკითხად წარმოჩენას ხელი შეუწყო იმ ლინგვისტურმა მიდრეკილებამაც, რომ, თანამედროვე ეტაპზე, ნებისმიერი საკითხი შეისწავლება ინტერდისციპლინარული პერსპექტივით, და თანაც არა სტატიკურ მდგომარეობაში, არამედ დინამიკაში.

თანამედროვე ფრაზეოლოგიური კვლევა აერთიანებს ოთხ ძირითად მიმართულებას: სისტემურ-დესკრიფციულს, ანთროპოლოგიურს, კოგნიტიურსა და გამოყენებითს. ამ ეტაპზე, შეიძლება დავუშვათ დაპირისპირება გენერატიულსა და კოგნიტიურს შორის, ანუ საკითხი ისმის შემდეგი სახით: „რას წარმოადგენდა ფრაზეოლოგიური ერთეული გენერატიულ ლინგვისტიკაში?“, და „რა ტიპის სიახლე შემოიტანა კოგნიტიურმა ლინგვისტიკამ ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა აღქმის კუთხით?“.

კოგნიტიურ ლინგვისტიკას საფუძველი მოუშადა ლეონარდ ტალმის ნაშრომმა ფიგურა-ფონის შესახებ, რომელმაც ლანგაკერის კოგნიტიური გრამატიკის საფუძველებმა, ჯორჯ ლაკოვის კვლევებმა მეტაფორის, კოგნიტური ფსიქოლოგიის, კატეგორიებისა და პროტოტიპების შესახებ, ფილმორის ფრეიმულმა სემანტიკამ, და ფაუკონიერის მენტალურმა სივრცეებმა. დღესდღეობით, ასობით მკვლევარი მუშაობს ამ კუთხით, შესაბამისად, არსებობს უამრავი ნაშრომი, თუ პუბლიკაცია. თუმცა, ქვემოთ შევეხებით იმ ფუნდამენტურ პოსტულატებს, რომელთა მნიშვნელობა უდავოდ დიდია ფრაზეოლოგიასთან მიმართებაში. კერძოდ, განვიხილავთ ორ თეორიას: „მეტაფორის ანატომია“ და „კონცეპტუალური ინტეგრაცია“.

კოგნიტიური ლინგვისტიკა წარმოიშვა მეოცე საუკუნის 80-იან წლებში, როგორც ერთგვარი პროტესტი ენის იმანენტური ჩაკეტილობის, სტრუქტურალიზმის წინააღმდეგ. რას წარმოადგენს კოგნიტიური პარადიგმა? კოგნიტიური პარადიგმა იკვლევს ადამიანის ენას, გონებასა და სოციოფიზიკურ განცდებს შორის არსებულ ურთიერთმიმართებებს. იგი განიხილავს ენას არა განცალკევებით არსებულ მოცემულობას, არამედ როგორც კოგნიციის ინტეგრალურ ნაწილს, რომელიც, ამასთანავე, ბუნებით სიმბოლური ხასიათის მატარებელია, ანუ მნიშვნელობისა და ფორმის ლინგვისტური ცოდნა ძირითადად კონცეპტუალური სტრუქტურისაა. „კოგნიტივიზმი, უშუალოდ ენის სიღრმეში, ახდენს ისეთ ძირითად კონცეპტუალურ კატეგორიათა სტრუქტურირებას, როგორცაა სივრცე და დრო, მოვლენები და სიტუაციები, დასრულებული და დაუსრულებელი პროცესები, მოძრაობა და ლოკაცია, ძალა და გამოწვევა. იგი ახდენს კოგნიტიური აგენტებისათვის დამახასიათებელ იდეურ და ფეკტურ კატეგორიათა სტრუქტურირებას, იქნება ეს ყურადღება, პერსპექტივა, სურვილი თუ ინტენცია“ (L. Talmy).

კოგნიტიური ლინგვისტიკის კვლევითი სფერო ხასიათდება ორი ფუნდამენტური კატეგორიით: კოგნიტიური სემანტიკა და კოგნიტიური მიდგომა გრამატიკისადმი (G. Lakoff). კოგნიტიური სემანტიკა დაინტერესებულია ენაში კოდირებული განცდა-ემოციას, კონცეპტუალური სისტემასა და სემანტიკურ სტრუქტურას შორის არსებულ ურთიერთმიმართებების დადგენაში. უფრო კონკრეტულად, კავშირით ცოდნის რეპრეზენტაციასა (კონცეპტუალური სტრუქტურა) და მნიშვნელოვან კონსტრუქციებს (კონცეპტუალიზაცია) შორის. სხვა სიტყვებით, კოგნიტიური სემანტიკის ობიექტი ადამიანის აზროვნების მოდელირებაა, საწინააღმდეგოდ კოგნიტიური გრამატიკასა, რომელიც იკვლევს უფრო მეტად ენობრივი სისტემის მოდელირებას, ვიდრე თვით აზროვნების პროცესებს.

კოგნიტიურ სემანტიკაში შეიძლება გამოიყოს შემდეგი ოთხი პოსტულატი: პირველი, კონცეპტუალური სტრუქტურა განსხეულებულია. სხვა სიტყვებით, კონცეპტები, რომლებზეც ჩვენ მიგვიწვდება ხელი და „რეალობის“ ბუნება, რომლითაც ჩვენ ვაზროვნებთ და ვსაუბრობთ, სხვა არაფერია, თუ არა ჩვენი, ე.წ. განსხეულების ფუნქცია, ანუ ჩვენ შეგვიძლია ვისაუბრობთ მხოლოდ იმის შესახებ, რისი აღქმა და გამოსახვა შეგვიძლია, და, სწორედ, რომ ის, რაც, რისი აღქმაც და გამოსახვაც შეგვიძლია გამომდინარეობს განსხეულებრივი განცდა-გამოცდილებიდან. ამ თვალსაზრისით, ადამიანის გონება არის მატარებელი განსხეულებრივი განცდა-გამოცდილების სხვადასხვა ფორმისა. განსხეულებრივი კოგნიციის თეზისი წარმოადგენს კოგნიტიური სემანტიკის ცენტრალურ თეზისს, რომლის თანახმად, კონცეპტუალური სტრუქტურა (ადამიანის კონცეპტთა ბუნება) არის შედეგი ადამიანის განსხეულების ბუნებისა და, შესაბამისად, განსხეულებრივი ფორმებითაც არის ნაჩვენები.

მეორე, სემანტიკური სტრუქტურა კონცეპტუალურია, ანუ ენა გადმოგვცემს მეტყველი სუბიექტის გონებაში არსებულ კონცეპტებს უფრო მეტად, ვიდრე ობიექტურ, რეალურ ექსტერნულ გარემოში ინჰერენტულად მოცემულ ერთეულებს, ანუ სემანტიკური სტრუქტურა შეიძლება გაუთანაბრდეს კონცეპტუალურ სტრუქტურას, თუმცა იდენტური ვერასდროს გახდება. მესამე პრინციპი – სემანტიკური სტრუქტურა ენციკლოპედიური ბუნებისაა. რაც ნიშნავს იმას, რომ კონცეპტი არ უნდა გავიგოთ, როგორც მნიშვნელობათა რაოდენობის მწყობრი მოცემულობა (მაგ. ლექსიკონებში ჩამოწერილი სიტყვები). საწინააღმდეგოდ, იგი წარმოადგენს ენობრივი ერთეულის მნიშვნელობამდე მისვლის შესაძლებლობა (R. Langacker).

და ბოლოს, ენა თავისთავად არ ახდენს ენის მნიშვნელობის დეკოდირებას. ნაცვლად ამისა, სიტყვა (ან ნებისმიერი ლინგვისტური ერთეული) წარმოადგენს მხოლოდ, მნიშვნელობის კონსტრუირების მიმანიშნებელს. შესაბამისად, მნიშვნელობის აგება ხდება კონცეპტუალურ დონეზე. მნიშვნელობის კონსტრუქტირება უთანაბრდება კონცეპტუალიზაციას. პროცესი, რომლის დროსაც ლინგვისტური ერთეული წარმოადგენს ერთგვარ მიმანიშნებელ რგოლს კონცეპტუალური ოპერაციათა მთლიანობიდან, და საბოლოო ჯამში, გვაძლევს წინარე ცოდნის გამოწვევას. სხვა სიტყვებით, მნიშვნელობა უფრო მეტად პროცესია, ვიდრე დისკრეტული ერთეული, რომელიც შეიძლება „იკვრება“ ენის მიერ.

ამერიკელმა ენათმეცნიერებმა, ჯორჯ ლაკოფმა და მარკ ჯონსონმა, განავითარეს თეორია კონცეპტუალური მეტაფორის შესახებ (G. Lakoff and M. Johnson, G. Lakoff and M. Turner). თეორიის ამოსავალია ის, რომ მეტაფორა ჩვენი აზროვნების ძირითადი და მაკონსტიტუირებელი

ელემენტი. მეტაფორის ტრადიციული გააზრების საწინააღმდეგოდ, ანუ ის, რომ იგი მხოლოდ ენის სტილისტური კატეგორიაა და სპეციფიკურია მხოლოდ საკუთრივ პოეტური ენისათვის. ამ შემთხვევაში, განსხვავებულ სურათს ვაწყდებით. კერძოდ, მეტაფორა არის ენის არა სტილისტური მახასიათებელი, არამედ ენა არის თავად ფუნდამენტურად მეტაფორული ბუნების. „ჩვენი ყოველდღიური კონცეპტუალური სისტემა, რომლითაც ჩვენ ვაზროვნებთ და ვმოქმედებთ, ფუნდამენტურად მეტაფორული ბუნებისა“ (G. Lakoff).

კონცეპტუალური მეტაფორის თეორიის თანახმად, კონცეპტუალური სტრუქტურა ორგანიზდება გრძელვადიან მეხსიერებაში ინჰერენტულად არსებულ კონცეპტუალურ ველთა გადაფარვით, ან თანხვედრით. იმის ნათელსაყოფად, თუ რას ნიშნავს იყოს კონცეპტი მეტაფორული და ასეთი კონცეპტის სტრუქტურირება ხდებოდეს ყოველდღიურ ქმედებაში, ნიმუშად მოვიყვანოთ ლაკოფისეული მაგალითი, მაგ., კონცეპტი „კამათი“ და კონცეპტუალური მეტაფორა „კამათი ომია“. ყოველდღიურ მეტყველებაში ამ შინაარსის მეტაფორა სხვადასხვა ფორმით საკმაოდ ხშირად გვხვდება:

კამათი ომია

თქვენი ნათქვამის **დაცვა შეუძლებელია.**

კამათისას **ყველა ჩემს სუსტ წერტილს** დაეტაკეთ.

მან **ზუსტად მიზანში** მოახვედრა.

მე **გავანადგურე** მისი არგუმენტი.

მე მას კამათში ვერასდროს **ვუგებ.**

თუ თქვენ ამ სტრატეგიას მიმართავთ, იგი **მიწასთან გაგასწორებთ.**

მან **გააცამტვერა** ჩემი ყველა არგუმენტი.

მნიშვნელოვანია გავიაზროთ ის, რომ ჩვენ უბრალოდ კი არ ვსაუბრობთ კამათზე ომის გადასახედოდან, არამედ რეალურად ვერთვებით კამათში, ან ვიგებთ, ან კიდევ ვაგებთ. პირი, რომელთანაც დისკუსიაში შევდივართ, განიხილება როგორც ოპონენტი. თავს ვესხმით მის პოზიციას და ვიცავთ ჩვენსას. ვგეგმავთ და ვიყენებთ სტრატეგიებს. თუ პოზიცია წამგებიანია, ვუვლევებელყოფთ მას და დაცვის ახალი მექანიზმების ძიებაში ვართ. ბევრი რამ, რასაც კამათისას ვაკეთებთ ნაწილობრივ სტრუქტურირდება კონცეპტი „ომის“ მეშვეობით. თუმცა, ადგილი არ აქვს ფიზიკურ ბრძოლას, გვაქვს მხოლოდ ვერბალური ბრძოლა და კამათის სტრუქტურა ასახავს ამ ეტაპებს. შეიძლება ითქვას, რომ კონცეპტუალური მეტაფორა „კამათი ომია“ ინჰერენტულად არის მოცემულ ჩვენს აზროვნებაში. ამრიგად, კოგნიტიური ლინგვისტიკა მეტაფორას განიხილავს, როგორც მედიუმს გაიაზროს ერთი კონცეპტუალური სფერო მეორე კონცეპტუალური სფეროს გავლით. კონცეპტუალურ სფეროდ კი შეიძლება მივიჩნიოთ განცდა-გამოცდილების ნებისმიერი კოჰერენტული ორგანიზაცია. „მასაზროლებელი ველი კონკრეტულია, მაშინ როცა, სამიზნე ველი აბსტრაქტულია. თითქმის შეუძლებელია ადვილვით აბსტრაქტული ცნებები მეტაფორის გარეშე. სხვა სიტყვებით, შეუძლებელია აბსტრაქტული ცნებების პირდაპირი გაგება-გააზრება. ჩვენ გავიაზრებთ მათ მხოლოდ კონკრეტული ცნებების საშუალებით“ (Z.Kövecses).

ამრიგად, მოყვანილი მაგალითით ნაჩვენებია, რომ კოგნიტიური ლინგვისტიკის ფუძემდებლური შეხედულება, ადამიანის კოგნიცია _ მნიშვნელობის პროდუცირება, კომუნიკაცია და დამუშავება _ დიდად არის დამოკიდებული მენტალურ სივრცეთა ურთიერთგადაკვეთაზე, თვალნათლივია. ამასთანავე, ადამიანის კოგნიცია მოქმედებს ენისგან დამოუკიდებლად: ველთა ურთიერთგადაფარვით მიღებული ლინგვისტური ერთეული სხვა არაფერია, თუ არა ღრმა კოგნიტიური სტრუქტურის ზედაპირული მანიფესტაცია. ზოგადად, მენტალურ სივრცეთა გადაფარვით ვიდებთ სხვადასხვა ფორმას. მათ შორის ყველაზე მეტად გავრცელებულია ზემოგანხილული კონცეპტუალური მეტაფორა, სადაც უფრო აბსტრაქტული და ნაკლებად ნათელი სტრუქტურის („სამიზნე“ ველი) იგება შედარებით კონკრეტული სტრუქტურის ნაწილის („წყარო“ ველი) მეშვეობით.

კოგნიტიური ლინგვისტიკის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი შეხედულება, რომელიც ასევე ფრაზეოლოგიასთან მიმართებაში განიხილება, წარმოადგენს თეორია კონცეპტუალური ინტეგრაციის შესახებ (G.Fauconnier and M. Turner; S. Coulson; T. Oakley). რომლის თანახმად, კონცეპტუალური ინტეგრაციით შექმნილი ქსელური კავშირი ქმნის მენტალურ სივრცეთა მოცემულობას, რომელიც, ჩვეულებრივ, მოიცავს სხვადასხვა კოგნიტიურ ველში შემავალი ინფორმაციით

სტრუქტურირებულ ორ ან ორზე მეტ შემავალ, გენერიკულ და ნარევ სივრცეს. გენერიკული სივრცის სტრუქტურა საერთოა ინტეგრაციულ ქსელში შემავალი ყველა სივრცისათვის, ხოლო ნარევი სივრცის სტრუქტურა იღებს რა ელემენტებს შემავალი სივრცეებიდან, ავითარებს ახალ, იმ მომენტისეულ სტრუქტურას (M. Omazic).

კონცეპტუალური ინტეგრაციის პროცესი შესაძლოა დაიყოს პირობითად სამ ფაზად: მენტალურ სივრცეთა აქტივაცია, შესიტყვება და გამოყოფა. ამ შემთხვევაში, მენტალური სივრცე განისაზღვრება, როგორც „პატარა კონცეპტუალური პაკეტი, რომელიც სტრუქტურირდება იმის მიხედვით, თუ რის შესახებაც ვფიქრობთ და ვსაუბრობთ კონკრეტული სიტუაციის აღსაქმელად და გასაანალიზებლად” (G. Fauconnier and M. Turner).

ზემოხსენებული უნდა გავიგოთ შემდეგი სახით; პირველი ეტაპი – ცოდნისეული ფრეიმები, რომლებიც ლატენტურ მდგომარეობაშია გრძელვადიან მეხსიერებაში, აქტივირდება მუშა მეხსიერებისას ფიზიკური, ლინგვისტური და კონტექსტუალური ბიძგებიდან გამომდინარე. აქტივაცია ტემპორალურ კორელაციაში იმყოფება ფიქრის, საუბრისა და მოქმედების მომენტთან და კონტექსტთან. მენტალური სივრცეები, რომლებიც აქტივირდება მუშა მეხსიერებაში ეწოდება შემავალი სივრცეები. შემავალი სივრცეები უკავშირდება, როგორც სქემატურ, ასევე კონკრეტულ გრძელვადიან ცოდნას. მეორე ეტაპი – ადგილი აქვს შემავალ სივრცეთა დაკავშირებას, რომლის დროსაც ვიღებთ ორი სახის კავშირს. პირველი ტიპის კავშირი, რომელიც მყარდება შემავალ სივრცეებს შორის, ხასიათდება მსგავსი ერთეულების კორელაციით, ხოლო მეორე ტიპის კავშირისას, იქმნება ახალი მენტალური სივრცე – ნარევი სივრცე – სხვადასხვა მენტალური სივრცის ელემენტებისა და ურთიერთმიმართებების სელექციური პროექციით. მესამე ეტაპი – მიღებულ ნარევ მენტალური სივრცეში, კონცეპტუალური სტრუქტურა მიიღწევა სამი სხვადასხვა პროცესით. კერძოდ, კომპოზირება, დასრულებული სახის მიცემა და ელაბორაცია. სტრუქტურა, რომელიც წარმოადგენს შედეგს აღნიშნული პროცესებისა, მოიხსენიება, როგორც ახლად წარმოქმნილი სტრუქტურა. იგი შესაძლოა იყოს ფორმალური, სემანტიკური და კონცეპტუალური.

კონცეპტუალური ინტეგრაციის თეორიის უმნიშვნელოვანესი ასპექტია ის, რომ მნიშვნელობის კონსტრუირება გულისხმობს სხვადასხვა მენტალური სივრცის სტრუქტურათა გაერთიანებას, რომელიც უფრო მეტია, ვიდრე უბრალოდ ჯამი სტრუქტურათა შემადგენელი ელემენტებისა. კოგნიტიური ლინგვისტიკის თანახმად, კონცეპტუალური ინტეგრაცია ძირითადი კოგნიტიური ოპერაციაა, რომელიც ცენტრალური მნიშვნელობის მატარებელია ჩვენი აზროვნებისათვის.

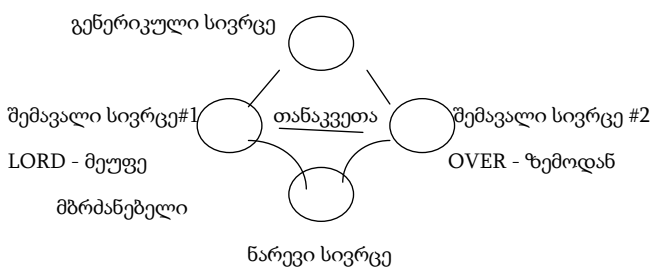
ამ ეტაპისათვის, საილუსტრაციოდ მოვიყვანოთ ერთი, რომელიმე ფრაზეოლოგიური ერთეული და გავანალიზოთ, როგორც ტრადიციული, ასევე კოგნიტიური ლინგვისტიკის პერსპექტივით. ავიღოთ ინგლისურენოვანი ფრაზეოლოგიური ერთეული „Lord it over sb”, რომელიც ითარგმნება, როგორც „ზემოდან უყურებდე ვინმეს“.

LORD IT OVER SOMEBODY

- ფორმა _____ პირველადი წარმოება
- მოტივაცია _____ ფრაზეოლოგიური ნაერთი
- სტრუქტურა _____ ერთწევრიანი ერთეული
- ფუნქცია _____ ზმნური ერთეული

სურათი #1

LORD IT OVER SOMEBODY

LORD IT OVER SB - ვინმეს დამცირება

სურათი #2

გენერატიული ლინგვისტიკის ფარგლებში, ფრაზეოლოგიზმი აღქმულია, როგორც სიტყვათა ისეთ ჯგუფი, რომელიც ენაში არსებობს მზა, ფიქსირებული სახით, და რომელიც შეუძლებელია, რომ წარმოიქმნას, შეიქმნას მეტყველების პროცესში. იგი კლასიფიცირდება ფორმალური, სტრუქტურული, ფუნქციური და მნიშვნელობის მოტივაციის ხარისხის მიხედვით. სურათი # 1

კოგნიტიური ლინგვისტიკის ფარგლებში, გვაქვს აბსოლუტურად განსხვავებული სურათი. ფრაზეოლოგიური ერთეული (კონვენციური და მოდიფიცირებული) იქმნება და მუშავდება მეტყველებლის სუბიექტის კოგნიციის დონეზე, რაც თვალნათლივია კონცეპტუალური მეტაფორისა და კონცეპტუალური ინტეგრაციის თეორიათა ანალიზიდან გამომდინარე. სურათი # 2

ამრიგად, დასკვნის სახით შესაძლოა ითქვას, რომ კოგნიტიური ლინგვისტიკა ახალი „ენერგით“ შემოვიდა ენათმეცნიერულ აზროვნებაში. ერთი მხრივ, იგი ცდილობს გასცეს პასუხი შეკითხვას, თუ როგორ არის ორგანიზებული ადამიანის ცნობიერება, როგორ შეიმეცნებს ადამიანი სამყაროს, და როგორ იქმნება მენტალურ სივრცეთა ერთობლიობა. მეორე მხრივ, ადამიანის ცნობიერის შესწავლას მიჰყავართ მანამდე არსებულის გადააზრებისაკენ, რომლის ერთ-ერთი მკაფიო გამოვლინებაც ინჰერენტულად არსებული მეტაფორული აზროვნება.

ლიტერატურა:

1. Coulson, S. (2001). *Semantic Leaps; Frame –shifting and Conceptual Blending in Meaning Construction*. New York and Cambridge: Cambridge University Press.
2. Fauconnier, G & Turner , M. 2002 “The way We think: Conceptual Blending and the Mind’s hidden Complexities”. New York, NY: Basic Books.
3. Fillmore C. 1977a “The case for Case Reopened”. In *syntax and Semantics 8: Grammatical Relations*, ed. P. Cole, New York: Academic Press.
4. Kövecses Z. (2002). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
5. Lakoff, G. 1987. *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
6. Lakoff, G. 1990. The invariance hypothesis: Is abstract reason based on image schemas? *Cognitive Linguistics 1.1*. 39-74 Chicago: University of Chicago Press.
7. Lakoff, G. 1993. *The contemporary theory of metaphor*. In A. Ortony 9(ed) *Metaphor and Thought*. Second Edition Cambridge: Cambridge University Press
8. Lakoff, G& Johnson, M. 1980 *Metaphors we live by* Chicago: University of Chicago Press
9. Lakoff, G& Turner, M. 1989 *More than Cool reason: A field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: Chicago University Press.
10. R. Langacker 1987. *Foundations of cognitive Grammar*. VOL. 1. *Theoretical Prerequisite s*. Stanford; Stanford University Press
11. Oakley, Todd. 1998. “Conceptual Blending, narrative discourse and rhetoric. *Cognitive linguistics*, 9, 321-360
12. Omazic Mar. (2005): “Cognitive Linguistic Theories in Phraseology”. 37-56
13. Kövecses Z. (2002). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
14. Stern, J. (2000). *Metaphor in Context*. Cambridge, MA: MIT Press.
15. Talmy, L. 2000. *Toward a cognitive semantics*. Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology. Volume 1.

Qristine Dzagnidze

Abstract

The paper deals with the novel attitude introduced by the cognitive linguistics concerning phraseological units. Namely, traditionally, phraseological units are word-groups that cannot be made in the process of speech; they exist in the language as ready-made units. They form set-expressions, in which neither words nor the order of words can be changed. Besides, the whole phraseological unit has a meaning which may be quite different from the meaning of its components. Conversely, the cognitive linguistics has rehabilitated the phrasal unit. According to this view, a phrasal unit is organized, structured and logically organized entity. The paper attempts to discuss the following two theories, the metaphor theory and the conceptual integration in terms of the novel attitude towards the phraseological units.

Кристине Дзагнидзе

Когнитивная интерпретация фразеологических единиц

Резюме

В данной работе рассматривается отношение, которое внесла когнитивная лингвистика по отношению фразеологии. В частности, по традиционному подходу, фразеологической единицей называется такое устойчивое слияние слов, значение которого не доводится до значения составляющих его компонентов и которое существует самостоятельно безо всяких правил и регуляций. Когнитивная лингвистика же наоборот, совершила своеобразную реабилитацию фразеологической единицы, или предложила точку зрения, что фразеологическая единица – это организованное, структурно и логический урегулированное данное.

Бибикова Александра Михайловна

მოსკოვი, რუსეთი

Пародирование в поэтике коротких пьес Акилле Кампаниле

The article is the result of a study of comedies in one act of an Italian writer Achille Campanile (1899-1977). The object of the study is to reveal the use of different types of parody in one act comedies of the writer.

Статья представляет собой результат исследования одноактных комедий итальянского писателя Акилле Кампаниле (1899-1977). Цель исследования - выявить использование автором различных видов пародирования в одноактных комедиях.

Итальянский писатель и драматург Акилле Кампаниле (1899-1977) известен за пределами Италии в основном как автор юмористических романов. Однако его драматургическое наследие также представляет большой интерес для читателей и исследователей. Писатель часто прибегает к пародированию как комическому приёму – и в своих романах, и коротких прозаических произведениях, и в пьесах. В данной статье речь пойдёт о коротких – одноактных – комедиях Кампаниле, а именно о пародировании в них. Пародирование, как верно замечает Дж. Де Кьяра, – это тот довольно редкий случай, когда в пьесах Кампаниле встречается отсылка к тому или иному народу и эпохе [2:9]. Обычно у его персонажей нет ни родины, ни эпохи, они скорее ближе извечной странности Природы [2:8]. У. Эко характеризует юмор Кампаниле как интертекстуальный и называет писателя в связи с этим постмодернистом. Чтобы читать Кампаниле, нужно очень хорошо знать роман XIX века, от Дюма до Д’Аннунцио. Но Кампаниле подшучивает не только над произведениями классической литературы, часто он пародирует бульварный роман и фельетоны, используя в своих произведениях основные их приёмы [3:69-77].

В комедии «Преступление на вилле Роунг», впервые опубликованной в 1939 г., Кампаниле использует сюжетные (ссоры, семейные тайны, деньги и убийство и догадки следователей) и речевые клише детективной литературы. При этом в репликах персонажей детективные клише перемешиваются с абсурдными диалогами. Так, например, когда герои комедии обнаруживают труп, вызов полиции по телефону выглядит так: «Алло! Комиссариат? ... Это вилла Роунг... Да, это я... Неплохо, спасибо, а вы?... Я рада. Что хорошего вы мне расскажите?... Ну, я себе представляю, представляю... У ваших всё хорошо?... Я рада... У моих – так себе... Живём потихоньку. Кроме моего бывшего будущего свёкра, который больше не живёт потихоньку, потому что потихоньку умер. Больше того, я хотела вас попросить: вы не могли бы прислать следователя? О, ничего серьёзного, дело семейное, всё по-простому... Да, убит... Заколот ножом в спину... Придёте? Спасибо огромное. (Кладёт трубку; окружающим) Он сейчас придёт. До чего же милый человек! [1: 346-347]» Сюжетные клише детективного жанра получают абсурдное развитие в пьесе Кампаниле: вызванный на виллу для расследования убийства инспектор Браун оказывается мнимым полицейским; Неизвестный, попавший в дом, не является ни

таинственным убийцей, ни настоящим инспектором; убитый Трисмеджан оказывается вполне живым инспектором полиции, который притворился убитым, чтобы найти убийцу, которого не существует.

Подобным же образом пародируются сюжетные клише мелодрамы из жизни высшего общества в пьесе 1925 года «Сто пятьдесят – куры голосят». Ссора мужа Тито и жены Чечилии начинается с пустяка – спора о том, какие слова были правильными в детской песенке, которую напевал Тито. Но ссора грозит распадом семьи и разводом. В дело вмешиваются все – от слуги до соседей семейной четы – графа и графини. В этой же пьесе встречается второй вид пародирования, который использует в одноактных комедиях Акилле Кампаниле, – пародирование того или иного типа дискурса: так, здесь мы находим пародию на юридический дискурс в речи адвокатов Бьянки и Нери.

В пьесе «Ужасный эксперимент», опубликованной в 1938 г., можно увидеть яркую пародию на журналистскую речь. Реплики журналиста, ведущего телерепортаж со смертной казни, которая обставлена как научный эксперимент, полны пафосных клише – «роковая плаха, ужасные мгновенья, при тревожном молчании присутствующих»), стандартных – и неуместных – вопросов к основным участникам всего происходящего («Палач, хотите сделать какое-нибудь заявление для наших телезрителей?» [1:277], или вопрос к приговорённому Артуро Френцелю «Это первый раз, когда Вам отрубают голову?» [1:282]), попутной рекламы спонсоров телетрансляции. Кстати, со свойственной драматургу иронией, он делает спонсором телетрансляции казни (орудием которой является гильотина) производителя компрессов от головной боли. А традиционное бритьё приговорённого выполняется с помощью «...знаменитой электрической бритвы «Царапай до крови», которая в следующую субботу представит вашему вниманию ... песню «Подставь мне другую щёку» [1:280] .

В комедии 1927 года «Изобретатель лошади» объектом насмешки автора становятся учёные, восхваляющие вступающего в их ряды изобретателя Болибина, проектом которого является лошадь. Драматург пародирует научный дискурс с помощью доведения до абсурда самого предмета сообщения – председатель произносит торжественную речь во славу псевдо-изобретателя:

«Дорогие коллеги! Через некоторое время среди нас появится профессор Болибин, который своим изобретением лошади воссиял на весь цивилизованный мир, внося неопределимый вклад в развитие прогресса, которому все мы служим. (Аплодисменты.) Подумайте только: изобрести лошадь! Такое полезное и благородное животное! Мы без колебаний объявляем о заслуге Болибина перед человечеством. (Аплодисменты.) Будет излишним призывать вас...» [1:75]

В презентации Болибина сохранён не только общий стиль научного доклада, но и отдельные клишированные фразы и формулы вежливости, характерные для научного дискурса: «Как господа могут видеть на этом иллюстративном материале, который я позволю себе предложить вашему вниманию, я разделил лошадь на три части: голова, туловище, конечности. (...)От моей первой лошади (разворачивает второй чертёж с ужасной деформированной лошадей) – ещё, как вы можете видеть, недоразвитой – до последней (показывает первый рисунок) долог был преодоленный мною путь. (...)Что касается способов практического применения моего изобретения, то, как все вы можете представить, они бесконечны. (...) Моё изобретение возможно подвергнуть улучшениям, дабы сделать его ещё более полезным. (...)Я стремлюсь прийти к такому виду лошади, который был бы прост, экономичен и доступен для всех. набросок этой модели вы можете увидеть на четвёртом рисунке.» [1:86-87] Стиль изложения резко контрастирует с предметом, с самой сутью т.н. «изобретения».

В комедии «Изобретатель лошади» пародируется не только научный дискурс, но также и такие явления 1920-30-х гг. как поэзия футуристов (речь Проклятого поэта и его стихи, которые он декламирует), повальная любовь к техническому прогрессу, полиглотство и увлечение женщин наукой (псевдознания и бахвальство учёной дамы Ивонны Ла Вольер), церемонии присуждения званий и наград.

В другой одноактной комедии Кампаниле, опубликованной в 1931 г., «Письмо Рамесса» пародирование научного дискурса и вообще осмеяние учёных разворачивается на основе неправильного прочтения текста папируса. Изначально это – послание молодого египтянина Рамесса к девушке с признанием в любви и назначением свидания. Его иероглифы толкуются превратно – как оскорбление – самой девушкой, Фаридой, которая с помощью подруги неправильно интерпретирует их. А в последней

сцене пьесы, которую отделяет от основного действия несколько тысяч лет, учёный-египтолог Грац представляет свою расшифровку папируса, в тексте которого, по его мнению, заключена стихотворная молитва одному из древних богов.

Рассматривая в контексте заявленной проблематики пьесу 1939 года «Визит для выражения соболезнований», отметим, что в ней особого внимания заслуживает сцена сочинения телеграммы родственникам скончавшегося Пьеро в доме его вдовы. Она раскрывает проблемы обесценивания языка из-за многочисленных штампов и клише. В этом плане Кампаниле опережает Ионеско, который также обращается к проблемам языка в современном мире в своих пьесах. Суть сцены в том, что синьор Маркантонио, отец убитой горем вдовы Паоло, советуется с пришедшими выразить соболезнования супругами Пелаэз, каким образом написать родственникам о смерти Паоло, чтобы путь их к дому, где случилось несчастье, не был слишком мрачным. Пелаэз предлагает послать телеграмму: «Паоло очень болен. Приезжайте скорее.» Но это кажется остальным слишком тревожным, ведь понятно, что если пишут «очень болен», это значит «мёртв». Формулировка постепенно смягчается до решения послать телеграмму с текстом «Паоло прекрасно себя чувствует. Не приезжайте» и репликой Маркантонио: «Мне это кажется наилучшим вариантом. Если захотят понять, поймут.» [1:260]

Итак, в одноактных комедиях Акилле Кампаниле в первую очередь наблюдается пародирование определённого типа дискурса: научного в «Изобретателе лошади» и «Письме Рамесса», журналистского в «Ужасном эксперименте», бытового в «Визите для выражения соболезнований». Затем, это пародирование различных литературных жанров: если говорить только об одноактных пьесах, то это, например, пародирование английского детектива в «Преступлении на Вилле Роунг» или мелодрамы из жизни высшего общества в «Сто пятьдесят – куры голосят». Стоит заметить, что пристрастие к пародированию последнего рода у Кампаниле начинается ещё с пародии на пьесу Сема Бинелли «Розмунда» (1911), написанной в ученические годы [4:16]. Именно из этой пародии пошла в народ известная в Италии фраза «Пей, Розмунда, из черепа отца твоего!»

Литература:

1. Campanile, Achille “L’inventore del cavallo e alter quindici commedie”, BUR Rizzoli, Milano, 2010. Перевод цитат сделан автором статьи.
2. De Chiara, Gigo “Achille Campanile. L’inventore dell’assurdo” // “Ridotto”, # 4-5, aprile-maggio, 1984, pp.6-13
3. Eco, Umberto “Campanile: il comico come straniamento” // “Tra menzogna e ironia”, Milano, 1998, pp. 53-97
4. a cura di S. Moretti e A. Cannatà, “Urgentissime da evadere. Viaggio nel ‘900 attraverso la corrispondenza di Achille Campanile”, Torino, 2010

იმპლიციტური რემარკები

დრამა, როგორც მხატვრული ლიტერატურის ერთ-ერთი ჟანრი, ზოგადად მხატვრული ლიტერატურის ბევრი იმანენტური თვისების მატარებელია; კერძოდ, იგი ვერბალური კომუნიკაციის ის საშუალებაა, რომელიც გულისხმობს ავტორისა და კოლექტიური ადრესატის არსებობას ცალმხრივი კომუნიკაციის პირობებში, და რომლის მიზანია გარკვეული ფაბულურ-შინაარსობრივი და ესთეტიკური ინფორმაციის გადაცემა ვიზუალური არხით (ანუ გრაფიკული ტექსტით). დრამას ორმაგი მიზნობრივი დატვირთვა და, აქედან გამომდინარე, ორმაგი ბუნება აქვს (დრამა, მისი ჟანრული სპეციფიკიდან გამომდინარე, ორი სახით არსებობს — ქალაქდზე დაწერილი, ანუ სკრიპტული, და სცენაზე წარმოდგენილი, ანუ პერფორმანსული) რადგან ნებისმიერი დრამატული ნაწარმოების საბოლოო მიზანი ინსცენირებაა.

ინსცენირების პერსპექტივა დრამატურგს (სხვა მწერლებთან შედარებით) ბევრ პრივილეგიასაც ანიჭებს ადრესატთან კომუნიკაციის პროცესში და გარკვეულ წინააღმდეგობასაც უქმნის. იგი იძულებულია ანგარიში გაუწიოს ისეთ ფაქტორებს, როგორებიცაა ნაწარმოების მოცულობის პრობლემა (რომელმაც ინსცენირებისას 2-3 საათს არ უნდა გადააჭარბოს), ასაღწერი გარემოს შედარებითი სტატიკურობა (მას არ შეუძლია მისი აქტიური ცვლა), მოქმედ პირთა რაოდენობრივი მაჩვენებლის შეზღუდულობა, ისეთი დიდი თუ მცირე მოვლენის კონტინუუმში აღწერის შეუძლებლობა, როგორიცაა დიდი ბატალური სცენები, ან ჩაის ჭიქაში ჩაგარდნილი ბუხი და ა.შ. და, რაც მთავარია, საავტორო თხრობის ელემენტთა “სასცენო რემარკების” დონემდე დაყვანა.

მაგრამ დრამატურგი, როგორც ითქვამს, გარკვეული პრივილეგიებითაც სარგებლობს: მას შეუძლია საკუთარი ჩანაფიქრი “ცოცხალი ხატების”, ანუ მზა სახით მიაწოდოს თავის საბოლოო ადრესატს (მაყურებელს) და ნაკლებად იყოს დამოკიდებული ადრესატის წარმოსახვის უნარზე (მაგალითად იმაზე, თუ როგორ წარმოიდგენს იგი აღწერილ გარემოს, ნაწარმოების გმირის გარეგნობას, მის ხასიათს, მის რეაქციას მოვლენებზე და ა.შ.). ასე მაგალითად ინგლისურ თეატრში ელისაბედ დიდის ეპოქის დროს სცენა ყველა წერტილიდან თანაბრად კარგად არ ჩანს, ყველა ის საჭირო ინფორმაცია, რომელსაც პერსონაჟთა შესახებ (მათ გარეგნობაზე, ლოკაციაზე და ა.შ.) ჩვეულებრივ სასცენო ანდა საავტორო რემარკები გვაწვდიან ხოლმე, თვით დიალოგის რეპლიკებშია ჩაქსოვილი, რაც განპირობებულია იმ დროისათვის დამახასიათებელი პირობებით.

როგორც პ.ტომსონი აღნიშნავს შექსპირის დროინდელი რენესანსისა და პოსტრენესანსის საჯარო თეატრები დიდი “დემოკრატიულობით” გამოირჩეოდნენ და საზოგადოების “გამთლიანების” იდეალურ ადგილს წარმოადგენდნენ (იხ. პ.ტომსონი, 93:1997). აქ თავს იყრიდა ნებისმიერი გემოვნების და ინტელექტუალური თუ მატერიალური შესაძლებლობების

მქონე ადამიანი და თანაც საკმაოდ ხანგრძლივად. ეს, თავის მხრივ, განპირობებული იყო “დარბაზის” დიდი ტევადობით და ადგილების სხვადასხვა ფასით, რომელიც ერთი პენსიდან ერთ შილინგამდე ვარირებდა. იაფფასიანი “პარტერის” მაყურებელთა უკანა რიგები სცენას მაინცადამაინც კარგად ვერ ხედავდნენ*. იგივე გასაჭირი ადგათ სცენის მარჯვენა და მარცხენა მხარეს მოხვედრილ მაყურებლებსაც, რომლებიც სცენის ფრონტალურ ნაწილში და აივნებზე გათამაშებულ მიზანსცენებს სრულყოფილად ვერ ადევნებდნენ თვალს. მოკლედ, სიტყვა რომ არ გაგვიგრძელებდეს, პირდაპირ ვიტყვი, რომ ამ პერიოდის ინგლისურ თეატრებში იყო ადგილები, საიდანაც სცენა კარგად არ მოჩანდა. მაგრამ ეს მაყურებელს დიდად არ აწუხებდა, რადგანაც წარმოდგენები, იმ დროისათვის, უფრო მეტად “ისმინებოდა”, ვიდრე “იცქერებოდა” (გავიხსენოთ, თუნდაც ცნობილი რეპლიკა ჰამლეტიდან: “მეფის წინაშე წარმოდგენა არის ამადამ”, რომელიც ინგლისურად ასე უღერს: “We’ll hear a play tonight”).

#1 “The players cannot keep counsel,
They’ll tell all”. – Hamlet.

(“მსახიობებს არაფრის დამალვა არ შეუძლიათ, ყველაფერს იტყვიან.” ჰამლეტი.)

შექსპირის პიესებში, როგორც ცნობილია, სასცენო რემარკები მხოლოდ აღნიშვნებით შემოდის [Enter], გადის [Exit], გვერდით [Aside], ზემოთ [Aloft] და მსგავსი მწირი ხასიათის ინფორმაციით შემოიფარგლება. ამას თეორეტიკოსები ხშირად იმით ხსნიან, რომ დრამატურგი თავადვე აკონტროლებდა პიესების ინსცენირების პროცესს და ამიტომ რეჟისორებსა და მსახიობებზე განაგარიშებული სასცენო დირექტივების ტექსტში შეტანა არ სჭირდებოდა. მაშ, როგორღა ახერხებენ თანამედროვე თეატრები შექსპირის პიესების დადგმას, როდესაც მათი ავტორი, პირადად, რეპეტიციებს ვეღარ ესწრება და ვერანაირ მითითებებს ვერ აძლევს სადადგმო ჯგუფს? ცხადია, ზემოაღნიშნული მოსაზრება, ერთი მხრივ, ამკარად ისტორიულ სინამდვილეს ემყარება და ამდენად ყურადსაღებია, მაგრამ, მეორე მხრივ, იგი დამაჯერებლად ვერ პასუხობს იმ კითხვას, რომელიც ახლა დაგვებადა. ჩვენი აზრით, სასცენო რემარკების ექსპლიკაცია შექსპირულ ტექსტებში იმიტომ არ ხდება, რომ ისინი აქ იმპლიციტურადაა წარმოდგენილი. ამის მიზეზზე კი, უთუოდ, კვლავ პიესათა “მოსმენაზე” ორიენტირებაში უნდა ვვით.

თუკი შექსპირის დრამების ტექსტს ყურადღებით გადავიკითხავთ, მაშინვე შევნიშნავთ, რომ მათში უხვადაა “ჩაფანტული” მთელი ის ინფორმაცია, რასაც ჩვეულებრივ რემარკა გვაწვდის ხოლმე. სახელდობრ, თავად პერსონაჟთა რეპლიკები იძლევა შესანიშნავ გასაღებს იმის თაობაზე, თუ როგორია გმირი გარეგნობით, როგორ აცვია მას, რა ასაკისა, როგორია მისი სახის გამომეტყველება და ა.შ. ასე განსაჯეთ, პერსონაჟები სცენაზე. სხვა სიტყვებით, ნებისმიერ ვიზუალური არხით გადმოცემულ დრამატულ ინფორმაციას “აკომპანიმენტის” ფონზე გვაწვდის. ქვემოთ შევეცდებით აღნიშნული მოსაზრება ჰამლეტიდან აღებული მაგალითებით დავადასტუროთ:

(ა) რა აცვიათ გმირებს?

#2 Hamlet. ... then let the devil wear black
For I’ll have a suit of sables. (76:59)

როგორც ვხედავთ, ჰამლეტი აქ თავად აღნიშნავს, რომ იგი ძაძითაა მოსილი და არა ყარყუმით, როგორც მეფეთა წესია.

#3 Ophelia. Lord Hamlet, with his doublet all unbraced;
No hat upon his head; his stockings foul’d,
Ungarted and down-gyved to his ankle;
Pale as his shirt; his knees knocking each other;

* დავაზუსტოთ, რომ ეს ე.წ. “პარტერი”, რომელიც ფაქტობრივად სცენის მიმდებარე შიდა ეზოს მოხრდილ მოედანს წარმოადგენდა, ფეხზე მდგომ მდებარეობა “ბრბოს” მასპინძლობდა. ამდენად ისინი, ვინც სპექტაკლის დაწყებამდე მოახერხებდნენ სცენის სიახლოვეს “გამაგრებას”, შედარებით უკეთეს პოზიციაში აღმოჩნდებოდნენ ხოლმე, ვიდრე მათ ზურგს უკან მოხვედრილი “მანანალები” (ეს ახლაც ასეა ადგილი შექსპირის “გლობუსში”).

And with a look so piteous in purport
As if he had been loosed out of hell
To speak of horrors, he comes before me. (76:33)

ამ ნაწივეთში კი ოფელია დეტალურად აღწერს არა მხოლოდ ჰამლეტის “უცნაურ” ჩაცმულობას (უქუდო, გულგაღვლილი, წინდებჩაჩანული), არამედ მისი სახის ფერს (მიტკალივით გაფითრებული) და გამომეტყველებას (თითქოს ჯოჯოხეთს გამოეხსნა, რომ საშინელება გამომხილოს); იგი, ასევე, უფლისწულის ფიზიკურ მდგომარეობასაც გაგვიცხადებს (მუხლები უკანკალებსო).

მსგავსივე ვერბალური ინფორმაცია გადმოიცემა სხვათა (ოფელიას, მამის ანრდილის და ა.შ.) გარეგნობასა და ჩაცმულობაზე.

(ბ) რა ასაკისანი არიან გმირები?
#4 Hamlet. How long hast thou been a grave-maker?
First Clown.... I came to't...
The very day young Hamlet was born;
I have been sexton here... thirty years.(76: 98 - 99)

ჰამლეტსა და მესაფლავეს (კლოუნს) შორის გამართული დიალოგის ეს ფრაგმენტი ზუსტად ადგენს უფლისწულის ასაკს – იგი 30 წლისაა.

#5 Hamlet. You cannot call it love, for at your age
The hey-day in the blood is tame.(76:71)
aq ki irkveva, rom dedofali Suaxnis qalia.

(გ) როგორები არიან გმირები ფიზიკურად?

#6 Queen. He's fat, and scant of breath.(76:111)

ფარეკობას ამ ფინალურ სცენაში დედოფალი აღნიშნავს, რომ ჰამლეტი მსუქანია და ძლივს და სუნთქავს.

7 Hamlet. What, my young lady and mistress!...
Pray God, your voice, like a piece of uncurrent gold,
Be not cracked within the ring.(76:40)

როდესაც ელსინორის სასახლეში მისულ მსახიობებს ჰამლეტი გულითადად მიესალმება, იგი პირდაპირ მიგვანიშნებს, რომ ერთ-ერთ ტრავესტის – ახალგაზრდა ქალების როლების შემსრულებელ ბიჭუნას – მალე ხმა გაეზარება და ამ როლებისათვის აღარ გამოდგება.

(ვ) როგორი სტილით უნდა ილაპარაკონ გმირებმა?

#8 Hamlet. I'll speak daggers to her, but use none.(76:66)

ჰამლეტი წინასწარ აფრთხილებს აუდიტორიას, რომ მისი სიტყვები ად საუბრის ტონი ბასრი ხანჯალივით დაუკოდავს გულს დედოფალს და ამით უიარაღოდ გაანადგურებს მოღალატეს. ეს გაფრთხილებაც რომ არა, სხვაგვარად საუბარს უფლისწულის როლის შემსრულებელი ვერც მოახერხებდა იმ მონოლოგის შინაარსიდან და მისი ბგერითი ინსტრუმენტირების ფორმიდან გამომდინარე, რომელიც შექსპირმა დაუწერა:

#9 Hamlet. A slave that is not twentieth part the tithe
Of your precedent lord; a vice of kings;
A cut-purse of the empire and the rule,
That from a shelf the precious diadem stole,
And put it in his pocket!...
A king of shreds and patches!(76:73)

როგორც ჰამლეტის მონოლოგის ილუსტრირებული ფრაგმენტიდან ვხედავთ (რომელშიც იგი დედას მეორე ქმარს უგინებს – “მეფე მასხარა, სახელმწიფო ტახტის მპარავი, ჯიბეს ჩამდები უპიროფასეს დიადემისა”), ტექსტში უხვადაა აღიტყვირებული მსკდომი ბგერები [პ], [ტ], [კ], [დ] და სიბილანტები [ს], [შ], [ტშ]. ასეთი აღიტყვირებით გაწყობილი პასაჟი თავადვე განსაზღვრავს ტექსტის წაკითხვისათვის შესაფერ პროსოდიულ მონახაზს, რადგანაც ქვეყნად ვერც ერთი მსახიობი ვერ მოახერხებს მისი ე.წ. “ნეიტრალური” ინტონაციით წაკითხვას.

(დ) როგორ იქცევიან გმირები?

#10 Ophelia. You are merry, my lord.

Hamlet. Who, I?

Ophelia. Ay, my lord.

Hamlet. O God, your only jig-maker.

What should a man do but be merry?

For, look you, how cheerfully my mother looks,

And my father died within two hours.(76:56)

ამ დიალოგიდან ირკვევა, რომ ჰამლეტი “მასხარაობს”, რადგანაც სხვა არაფერი დარჩენია იმ კაცს, რომლის მამაც ახლახანს მოკვდა, ხოლო დედას – “სახე უცინის”.

#11 Hamlet. ... Begin, Murderer; pox,

Leave the damnable faces, and begin!(76:62)

აქ კი ჰამლეტი დასის მსახიობს მიმართავს – “მოეში სახის მანჭვას” და საქმეს შეუდგეიო.

#12 Hamlet. Why did you laugh then,

When I said “man delights me not”?(76:45)

ეს ფრაზა კი გვამცნობს, რომ როზენკრანცს უფლისწულის ნათქვამზე – აღარც კაცები მაინტერესებსო – ჩაეცინა.

(ვ) როგორია გმირების სცენური ლოკაცია და როგორ მოძრაობენ ისინი?

#13 Queen. Come hither, my lord Hamlet, sit by me.

Hamlet. No, good mother, here’s metal more attractive...

... Lady, shall I lie in your lap?(76:58)

ამ მოკლე დიალოგიდან ცხადი ხდება, რომ დედოფალი ზის, მის ახლოს ზის ოფელია, ხოლო ჰამლეტი ოფელიას ფერხით აპირებს წამოწოდებს, რათა თავი კალთაში ჩაურგოს.

გმირების სცენაზე გადაადგილებისა და მათი ქმედებების ბრწყინვალე კომენტარების ნიმუშს ვხვდებით პიესის მეხუთე აქტში, სახელდობრ – ფარიკაობის სცენაში, სადაც ყოველი რეპლიკა ზემოაღნიშნულზე მიგვითითებს და ამიტომ აღარ გავჩა

№ 14 Hamlet. Come on, si

Laertes. Come, my lord.

Hamlet. One.

Laertes. No

Hamlet. Judgement.

Osric. A hit, a very palpable hit.

Laertes. Well; again.

King. Stay; give me drink – Hamlet, this pearl thine;

Here is to thy health! Give him the cup.

Hamlet. I’ll play this bout first; set it by awile.

Come. Another hit; what say you?

Laertes. A touch, a touch, I do confess.

Queen. Here, Hamlet, take my napkin, zub the brows;

The queen carouses to thy fortune, Hamlet!

Hamlet. Good madam!

King. Gertrude, do not drink!

Queen. I will, my lord; pray you pardon me.

Laertes. Have at you now!

King. Part them! They are incensed.

Hamlet. Nay, come again.

Osric. Look to the queen there, ho!

Horatio. They bleed on both sides...

Laertes. I am justly kill'd with mine own treachery.

Queen. O my dear Hamlet, -

The drink, the drink! – I am poison'd.(76:110-111)

აქ სცენაში მხოლოდ და მხოლოდ პერსონაჟთა რეპლიკების ხარჯზე, სრულიად ნათელი ხდება ვინ როგორ ფარეკაობს და ვინ ვის ჯობნის; რომ დედოფალიჰამლეტისათვის განკუთვნილ საწამლავიან ფიალას ეწაფება და კვდება, და რომჰამლეტი და ლაერტი ერთმანეთს ჭრიან და სისხლისაგან იცლებიან.

სცენაზე მიმდინარე პროცესების ამგვარი სიტყვაუხვი კომენტირება (რაც, პრაქტიკულად თანამედროვე დრამებში სრულიად გამორიცხულია) ყველა პირობას ქმნიდა, რომ ნებისმიერი ტიპის მაყურებელს კარგად გაეაზრებინა, თუ რისი თქმა უნდოდა თეატრს კონკრეტული პიესით და როგორ ამბობდა იგი ამას. აქედან გამომდინარე და ზემოთ დემონსტრირებული მაგალითების საფუძველზე, თავისუფლად შეიძლება ითქვას, რომ დრამატულ ტექსტს შექსპირისდროინდელ დრამებში გაცილებით მეტი ფუნქცია ჰქონდა, ვიდრე გვიანდელი პერიოდის დრამებს აქვთ. ეს კი, თავის მხრივ, პირობადებულია არა ავტორისეული ახირებითა თუ ინდივიდუალური სტილით, არამედ იმდროინდელი თეატრალური სივრცის სპეციფიკით. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ თუკი ძველ ბერძნულ თეატრში სიტყვა და ამბავი იყო წამყვანი, ელისაბედ დიდის ტრადიციის თეატრში სცენაზე აქტიური ქმედებაც ჩაერთო საქმეში. მოკლედ, ამ პერიოდის “ჭრელი” მაყურებელი “სისხლს, ვნებას, ქმედებასა და რიტორიკას” ითხოვდა და თეატრიც ცდას არ აკლებდა, რომ ეს ყოველივე უშურველად მიეცა მისთვის.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ელისაბედ დიდის ეპოქაში შედარებით მეტი ხვედრითი წილი პროლოგებსა და ეპილოგებზე მოდის. პროლოგები თანამედროვე საგაზეთო ანოტაციებს წააგავს და წინასწარ ამცნობს დარბაზში შესულ მაყურებელს, თუ რა ტიპის წარმოდგენის ნახვას უნდა მოელოდეს იგი. რაც შეეხება ეპილოგებს, ისინი ერთგვარად დიდაქტიკური ხასიათისაა და წარმოდგენის ნახვის შემდეგ მაყურებელს საჭირო დასკვნის გამოცანას უადვილებს. ამდენად, შეიძლება ითქვას, რომ ამ ეპოქის დრამებში პროლოგიცა და ეპილოგიც მაყურებლის “კომფორტს” ემსახურება და სცენურ განსახიერებაზე გაანგარიშებული.

ვინაიდან ამ პერიოდის ინგლისურ თეატრში სცენა ყველა წერტილიდან თანაბრად კარგად არ ჩანს, ყველა ის საჭირო ინფორმაცია, რომელსაც პერსონაჟთა შესახებ (მათ გარეგნობაზე, ლოკაციაზე და ა.შ.) ჩვეულებრივ სასცენო ანდა საავტორო რემარკები გვაწვდიან ხოლმე, თვით დიალოგის რეპლიკებშია ჩაქსოვილი. ამდენად, ამ ეპოქის ტექსტებში რემარკები იმპლიციტური ხასიათისაა.

წინადადების სტრუქტურული სქემის სწავლების პროცესში გამოყენების პრაქტიკული მნიშვნელობის შესახებ

ქართული ენის სინტაქსის საკითხების სწავლების პროცესში წინადადების გარჩევისას ხშირია შეცდომები, რომლებიც წინადადების, როგორც გარკვეული სტრუქტურის მქონე ერთეულის, არსის გაუცნობიერებლობით არის განპირობებული. მოსწავლეებს უძნელდებათ წინადადების წევრთა იდენტიფიკაცია, რაც უმეტესწილად გამოწვეულია იმით, რომ ისინი არ გაიაზრებენ წინადადებას, როგორც დაქვემდებარების წესით დაკავშირებულ სიტყვათა ორგანიზებულ შენაერთს. ფაქტობრივად, სიტყვას განცალკევებულად აღიქვამენ და არა წინადადებაში წარმოდგენილ სხვა სიტყვებთან ურთიერთმიმართებაში. ზოგჯერ გარკვეულ მეტყველების ნაწილებს ან ცალკეული სემანტიკური ჯგუფის სახელებს პირდაპირ აიგივებენ წინადადების წევრთან (მაგალითად, გეოგრაფიულ სახელებს - ადგილის გარემოებასთან). წინადადების წევრთა ამოცნობისას ისინი ხშირად მხოლოდ კითხვის დასმის ხერხს მიმართავენ, არ გაიაზრებენ იმას, რომ სიტყვა ან სიტყვათა შენაერთი ამა თუ იმ წევრის სტატუსს კონკრეტული წინადადების ფარგლებში, ამ წინადადებაში შემავალ სხვა სიტყვასთან დაქვემდებარებით მიმართებაში იძენს.

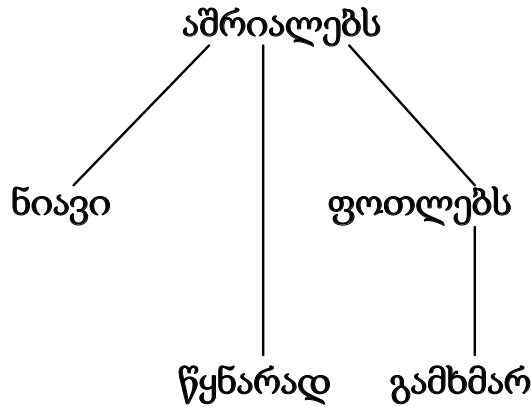
ამგვარი გართულებების პრევენციის ერთ-ერთ შესაძლო ვარიანტად გვესახება ვიზუალური სქემების გამოყენების მეშვეობით მოსწავლეებს იმთავითვე შევუქმნათ წარმოდგენა წინადადების სტრუქტურულ მოდელზე. გამოვუმუშავოთ მათ სტრუქტურული სქემების შექმნის უნარი. ეს დაეხმარება მათ წინადადების, როგორც იერარქიული სტრუქტურის მქონე ენობრივი ერთეულის, არსის, წინადადების წევრთა შორის მიმართების სტრუქტურულსა და სემანტიკურ დონეზე გაცნობიერებაში.

წინადადების მარტივი სტრუქტურული სქემის აგება არ მოითხოვს გრამატიკის საკითხების სერიოზულ ცოდნას. ამისათვის საკმარისია: ა) მოსწავლეს შეეძლოს ზმნის იდენტიფიკაცია; ბ) ჰქონდეს ცოდნა იმის შესახებ, რომ ზმნა წინადადების ღერძია; გ) ჰქონდეს უნარი სწორად აღიქვას აზრობრივი მიმართება წინადადებაში შემავალ სიტყვებს შორის. სხვა სიტყვებით, შეეძლოს სინტაქსური წყვილების იდენტიფიკაცია სიტყვათა შორის აზრობრივი მიმართების საფუძველზე.

ამ ცოდნა-უნარების საფუძველზე კონკრეტული წინადადების სქემის აგებამდე შესაძლებელია ჩავატაროთ მოსამზადებელი სამუშაო: ა) მოვძებნოთ ზმნა; ბ) წინადადებაში გამოვაცალკევოთ აზრობრივად უშუალო ურთიერთკავშირში მყოფი სიტყვები (ე. ი. ამოვწეროთ სინტაგმები).

მაგალითად, წინადადებაში: **ნიაფი გამხმარ ფოთლებს წყნარად აშრიალებს**, გამოვყოფთ ზმნას - **აშრიალებს**, ამოვწერთ ერთმანეთთან უშუალოდ დაკავშირებულ სიტყვათა წყვილებს: **ნიაფი აშრიალებს, ფოთლებს აშრიალებს, წყნარად აშრიალებს, გამხმარ ფოთლებს**. ამის შემდეგ შეგ-

ვიძლია ავაგოთ სქემა, სადაც ზმნა დომინანტურ პოზიციას დაიკავებს, მას დაუკავშირდება, მასთან აზრობრივ მიმართებაში მყოფი სიტყვები: **ნიავი, ფოთლებს, წყნარად, ხოლო სიტყვა - გამხმარ, დაუკავშირდება მის აზრობრივ მეწვეილეს - ფოთლებს .**

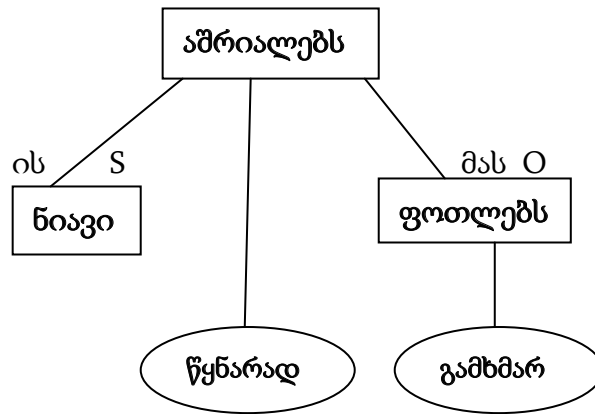

ამავე სქემის აგება სინტაქსური წყვილების წინასწარ გამოყოფის გარეშეც არის შესაძლებელი. ამ შემთხვევაში თავდაპირველად მხოლოდ ზმნას გამოყოფთ, ვწერთ ცენტრში და შემდეგ მას ვუკავშირებთ სიტყვებს, რომლებიც მასთან უშუალო აზრობრივ მიმართებაშია. ამის შემდეგ უკვე სქემაში მოცემულ სიტყვებს დაუკავშირებთ სხვა, მათთან აზრობრივ კავშირში მყოფ სიტყვებს. სქემის აგების შემდეგ შეგვიძლია მოსწავლეებს მივცეთ დავალება ამოწერონ სქემაზე ერთმანეთთან უშუალოდ დაკავშირებული სიტყვები. ეს მათ გაუმარტივებს სინტაქსურ წყვილთა იდენტიფიკაციას.

უმარტივესი სქემები შეიძლება გამოვიყენოთ სწავლების იმ ეტაპზე, როცა მოსწავლეები არ იცნობენ მეტყველების ნაწილთა გრამატიკულ კატეგორიებს და სიტყვათა შორის კავშირებს მხოლოდ აზრობრივად აღიქვამენ. ამ შემთხვევაში სქემა მოსწავლეებს აძლევს არსებით წარმოდგენას წინადადებაში სიტყვათა შორის მიმართებაზე, თვალსაჩინო ხდება წინადადების სტრუქტურული იერარქიულობა, რაც, თავის მხრივ, წინადადების წევრთა ან სიტყვათა შორის სინტაქსური დამოკიდებულების სწავლებისას დაგვეხმარება კონკრეტული საკითხების სწორად გააზრებაში. მოსწავლე უკეთ გააცნობიერებს დაქვემდებარებულ სიტყვათა აზრობრივ მიმართებას გაბატონებულ წევრთან.

მაგალითად, კონკრეტული სქემის დახმარებით გავვიადვილდება მოსწავლეებს ავუხსნათ, რომ სიტყვა **ნიავი** უკავშირდება მოქმედების აღმნიშვნელ სიტყვას და აღნიშნავს მოქმედ საგანს, **ფოთლებს** - სამოქმედო საგანს, **წყნარად** გვიჩვენებს, თუ როგორ ხდება მოქმედება, ხოლო სიტყვა - **გამხმარ** ექვემდებარება საგნის აღმნიშვნელ სიტყვას და ამ საგნის ნიშან-თვისებას აღნიშნავს. ყურადღება უნდა გავამახვილოთ იმაზე, რომ ერთსა და იმავე სიტყვასთან (ამ შემთხვევაში ზმნასთან) დაკავშირებული სიტყვები სხვადასხვა აზრობრივ მიმართებას ამყარებენ გაბატონებულ წევრთან. ფაქტობრივად, მოსწავლეებს ეძლევათ საშუალება გაეცნონ წინადადების წევრთა სემანტიკურ ნიშნებს, რაც მათ დაეხმარებათ ამ წევრთა იდენტიფიკაციაში სწავლების შესაბამის საფეხურზე.

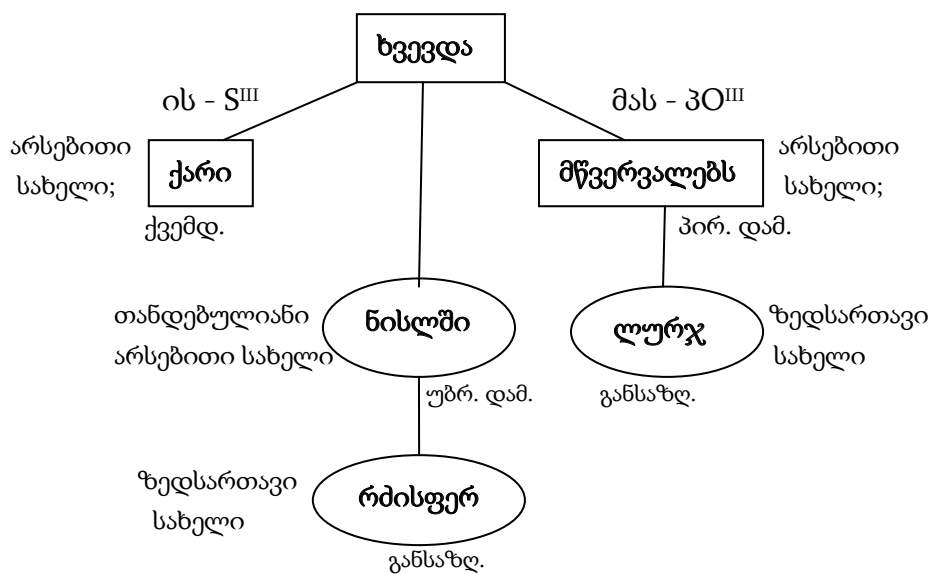
სწავლების კონკრეტული ამოცანების შესაბამისად იმავე წინადადების სქემა განსხვავებული სახით უნდა წარმოვადგინოთ. მაგალითად, როცა მოსწავლეები უკვე ფლობენ ზმნისათვის პირის შეწყობის უნარს და ჩვენი ამოცანაა წინადადების მთავარ წევრთა სწავლება, სქემაში სხვადასხვა ფიგურათა გამოყენების მეშვეობით შესაძლებელია ვაჩვენოთ ზმნისა და მასთან პირით შეწყობილ სახელთა განსხვავებული სტატუსი წინადადების ფარგლებში. მეტი სიზუსტისათვის სასურველია მოვახდინოთ სუბიექტური და ობიექტური პირის ფარდი სახელების მარკირება.

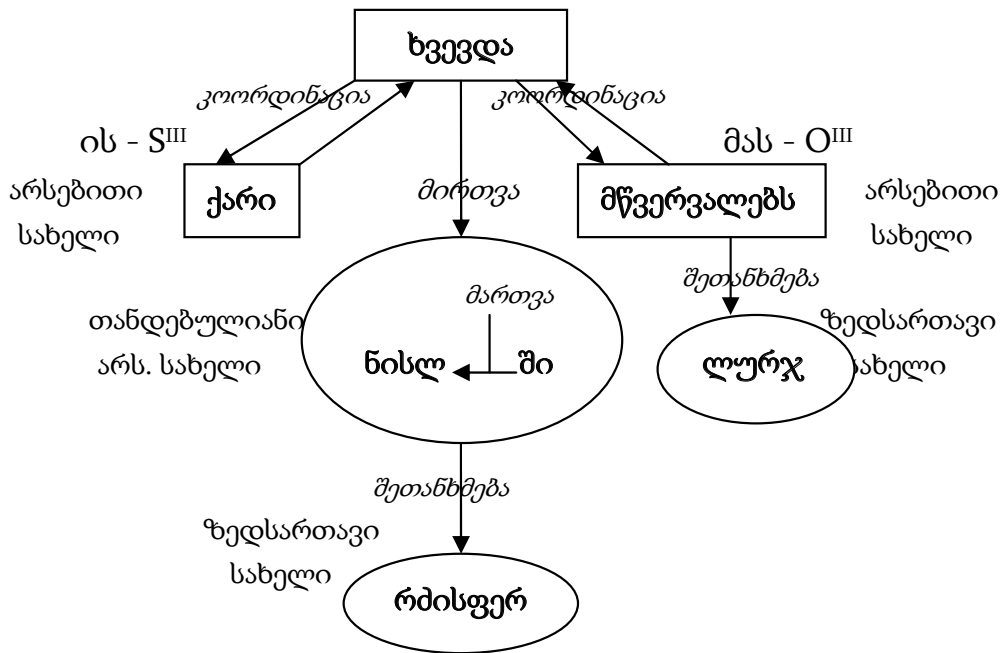
აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ წარმოდგენილ სქემებში ჩვენ მიზანმიმართულად ვთქვით უარი სხვადასხვა სახელმძღვანელოებში დამკვიდრებულ პრაქტიკაზე, ზმნა-შემასმენელი და მასთან პირით შეწყობილი სახელები ერთ დონეზე განგვეთავსებინა. მთავარ წევრთა ერთ დონეზე განთავსება ქმნის სირთულეს სიბრტყეზე ისეთი წინადადების სქემის გამოსახვის დროს, რომელშიც შემასმენელი სამპირიანი ზმნით არის წარმოდგენილი. მიზანშეწონილად არ მიგვაჩნია მხოლოდ ზმნისა და სუბიექტური პირის ფარდი სახელის ერთ დონეზე განთავსებაც.

საჭიროდ ჩავთვალეთ თვალსაჩინოდ გვეჩვენებინა ზმნის დომინანტური მდგომარეობა, რამდენადაც წინადადების კონსტრუქციული ცენტრის და მთლიანად წინადადების სტრუქტურის მარგანიზებული ერთეული სწორედ ზმნა-შემასმენელია, მიუხედავად იმისა, რომ სინტაქსურ წყვილში ურთიერთობის თვალსაზრისით პირით შეწყობილ სახელებს გააჩნია ზმნა-შემასმენელზე არანაკლები (რიგ შემთხვევებში კი უფრო მეტი) სინტაქსური ძალა.

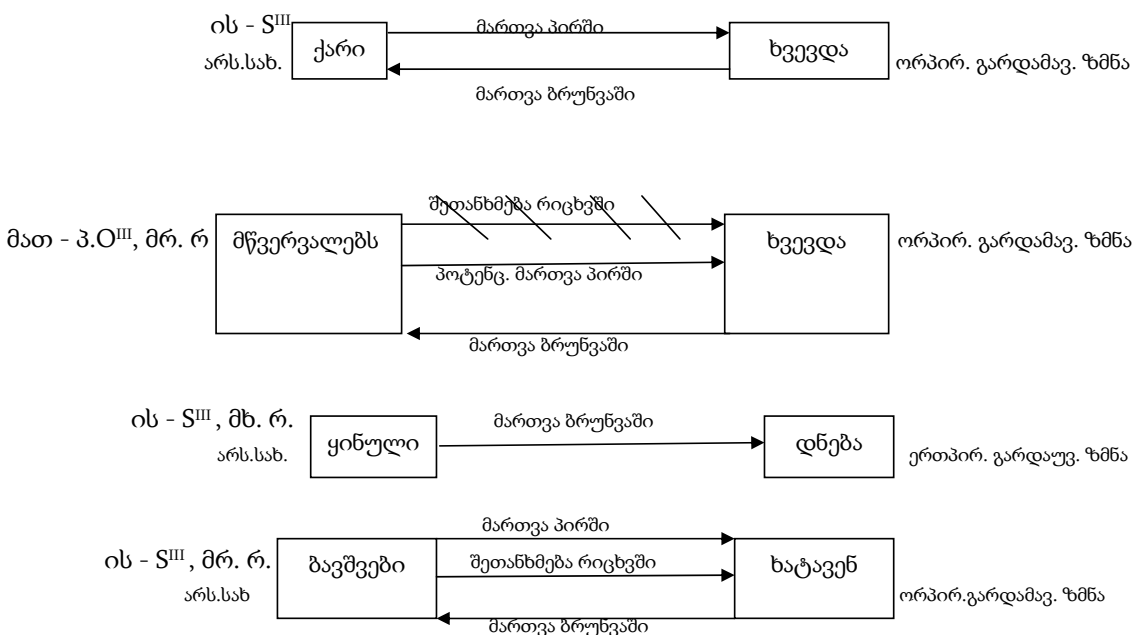
თეორიული ცოდნის ზრდის კვალობაზე მიზანშეწონილად მიგვაჩნია სქემაზე მივუთითოთ წინადადებაში სიტყვის სინტაქსური ფუნქციის დეტერმინაციისათვის მნიშვნელოვანი ფაქტორები, თუ რომელ მეტყველების ნაწილს მიეკუთვნება და რომელი წევრის ფუნქციას ასრულებს სქემაში განთავსებული თითოეული სიტყვა.

მსგავსი სქემების გამოყენება ეფექტურია სიტყვათა შორის სინტაქსური ურთიერთობის სწავლებისას. ვიზუალური გამოსახულება საშუალებას გვაძლევს ნათლად ვაჩვენოთ სინტაგმის იერარქია, გაბატონებულ და დაქვემდებარებულ ერთეულებს შორის არსებული მიმართება. სასურველია აქვე მივუთითოთ მეტყველების ნაწილთა შორის არსებული სინტაქსურ ურთიერთობათა სახეები.

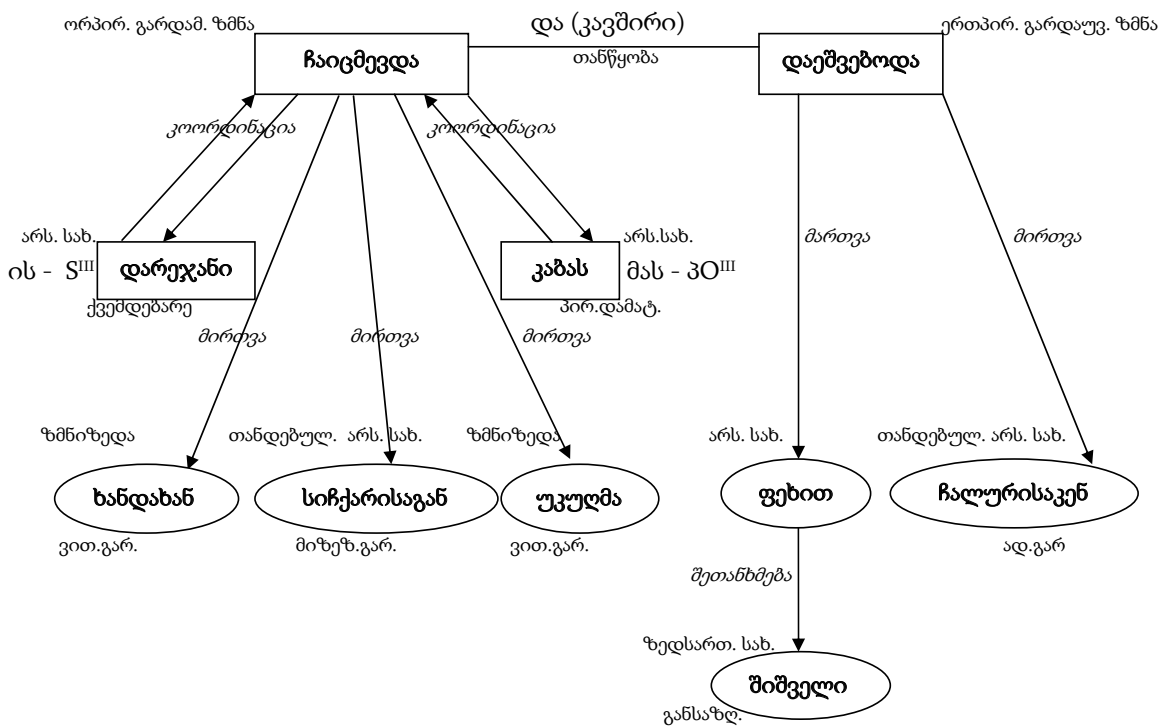

ზმნა-შემასმენელსა და მასთან პირით შეწყობილ სახელებს შორის სინტაქსური ურთიერთობის სწავლებისას მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ცალკეულ სინტაგმათა სქემატური მოდელის გამოყენება.

სინტაგმის წევრთა შორის არსებული მიმართების ვიზუალური დემონსტრირება დაგვეხმარება სინტაგმის შიგნით სტრუქტურის გაცნობიერებაში. კოორდინაციისა და სუბორდინაციის არსის გააზრებაში.

წინადადების სქემატური გამოსახვა ეფექტურად შეიძლება გამოვიყენოთ არა მარტო მარტივი წინადადების არამედ შერწყმული წინადადების სწავლებისას. სასურველად მიგვაჩნია შემოგთავაზოთ ერთგვარ შემასმენლიანი შერწყმული წინადადების სტრუქტურული მოდელი.

ბოლოს უნდა აღვნიშნოთ, რომ წინადადების სტრუქტურული სქემა შესაძლებლობას იძლევა მაქსიმალურად კომპაქტური ფორმით ვაჩვენოთ ჩვენი ცოდნა წინადადების კონსტრუქციულ-სტრუქტურული ორგანიზაციის, სინტაქსური დაქვემდებარების სახეების, სიტყვის სინტაქსური ფუნქციის გამნმსახვრელი გრამატიკული ფაქტორების შესახებ. ამიტომ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ამგვარი სქემები გამოვიყენოთ სწავლების შედეგების შეფასების მიზნით. განსაკუთრებით ეფექტურად გვესახება მათი გამოყენება წერითი ფორმით გამოკითხვის შემთხვევაში.

ლიტერატურა:

1. ლ. კვაჭაძე, თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, თბილისი, 1977
2. აკ. დავითიანი, ქართული ენის სინტაქსი, თბილისი, 1973
3. უ. ფეიქრიშვილი, ქართული ენის სინტაქსი, ქუთაისი, 1996
4. О. Есперсен, Философия грамматики, Москва, 1956

Lela Edzgeradze

About practical aspects of sentence analyzing
Abstract

The article deals with practical questions of teaching syntactic structure of sentence in Georgian language.

Mistakes caused by misunderstanding in structural relations between words within the sentence are frequent in the process of analyzing the sentence. First thing to mention is the problems of determination words' syntactic function, in other words, the role they play within the sentence.

To prevent the above mentioned difficulties it is of great significance to form clear and sequential idea that sentence is grammatically organized unity of words. Another very important aim is to make the learner realize that a word obtains syntactic status in correlation with other words within the sentence. Therefore, we think it would be effective to provide learners with visual material, like structural schemes and models of sentence, showing the relation between the words. It is also important to assist them in constructing sentence models on their own.

Лела Едзгверадзе

О практических аспектах использования структурных схем предложения
Резюме

Во время анализа предложения в процессе изучения вопросов синтаксиса грузинского языка часто сталкиваемся с проблемами, порождёнными непониманием структуры предложения. Учащихся не осознают иерархического взаимоотношения между словами внутри предложения и часто стараются определить их синтаксическую функцию вне структурно-смысловых связей с другими словами, что приводит к неправильной квалификации.

Осознание сути проблемы диктует, что в процессе обучения нужно обратить особое внимание на улучшение восприятия структурного строения предложения. Эффективным средством решения этой задачи представляется использование схем, наглядно демонстрирующих внутреннюю организацию предложения, структурно-смысловую взаимосвязанность между членами предложения. В зависимости от конкретных задач можно использовать разные модификации подобных схем, представляется целесообразным отдельно демонстрировать схемы, изображающие субординацию и координацию между главными членами предложения.

ლიტერატურათმცოდნეობა Литературоведение Linguistic

ლალი მიქაძე

ქუთაისი, საქართველო

ცისფერყანწელთა ლიტერატურული სალონები ქუთაისში

ეროვნების ბურჯს, სულიერების საფუძველს, საქართველოში ოდითგანვე ოჯახი წარმოადგენდა. ის ინახავდა ერის საუკეთესო ტრადიციებს, ავითარებდა ეროვნულ კულტურას. თუკი რამ კარგი შემოინახა ქართველმა ხალხმა, ეს უპირველეს ყოვლისა, ოჯახის წყალობით მოხდა.

ოჯახებმა გადაარჩინეს და გააძლიერეს ქართული ხელოვნება, მით უფრო მაშინ, როცა საქართველო არ იყო განებივრებული კულტურული დაწესებულებებით, თეატრებით, შემოქმედებითი კავშირებით, საზოგადო საკრებულოებით.

ქუთაისში ყოველთვის მძლავრობდა ოჯახის ინსტიტუტი.

ქართველ მწერალთა და კულტურის მოღვაწეთა შეკრებების ყველაზე სტაბილური ადგილები იყო ტრადიციული ქართული ოჯახები, რომლებიც ერთგვარ ლიტერატურულ სალონებს წარმოადგენდნენ.

მე-20 საუკუნის დასაწყისიდანვე პოეზიის ასპარეზზე გამოვიდა საკმაოდ მრავალრიცხოვანი არმია ახალგაზრდებისა, რომლებიც თითქმის სრულყოფილად ფლობდნენ გარეგან პოეტურ ხერხებს, ეძებდნენ ახალ ფორმებს და მეთოდებს, ცდილობდნენ გარეგნული ფაქტორით – ჩაცმულობითა თუ მანერებითაც პოეტის სახელი დაემკვიდრებინათ, მაგრამ მათ საკმევლში ჩამქრალი იყო ”ის ცეცხლი, და ცხოველი ნაკვერჩხალი, რომელიც პოეტის ლოცვას თავისი უმადლესი მისამართით ადავლენს” [გ. ასათიანი].

იმ მრავალრიცხოვან მასაში მკვეთრად გამოირჩა ხმა ჭეშმარიტი პოეტებისა, რომლებიც სრულიად ჭაბუკნი ეზიარნენ პოეტურ შემოქმედებას. ისინი ახლებური განცდებით, უდიდესი აღტაცებით, სრულიად ახალი ფორმით მოვიდნენ ქართულ პოეზიაში და მოიტანეს უდიდესი ტკივილის ფასად შექმნილი “მეწყერივით მოვარდინილი” ლექსები. დიახ, ეს იყო უახლესი ქართული პოეზიის მესაძირკველეთა თაობა, საერთო ესთეტიკური შეხედულებებისა და მრწამსის მქონე ქართველ სიმბოლისტ პოეტთა ლიტერატურული ჯგუფი “ცისფერი ყანწები”.

“ცისფერი ყანწების” გამოჩენაც სავსებით კანონზომიერი იყო იმ დროში, როცა პირველ მსოფლიო ომში ჩათრეული ძველი სამყარო უკანასკნელ მიჯნაზე იდგა და მომავალი რევოლუციების ქარტეხილი ძალიან მოახლოებული იყო. ასეთ გარემოში, ბუნებრივია, რომ ბევრი რაიმეს გადაფასება იწყება და “მწერლობაც, ეს საოცრად მგრძობიარე სეისმოგრაფია, ახალი გზების ძებნას იწყებს და თავისი განცდების ახლებურად წარმოსახვას მიმართავს” [ს. კლდიაშვილი, გვ. 32].

ახალმა პოეტურმას სკოლამ უდიდესი როლი ითამაშა ქართული ლექსის ახლებური უღერადობის შექმნის საქმეში. გაამდიდრა ქართული ვერსიფიკაცია, შეიქმნა პირველი ქართული სონეტები, ტერცინები, ტრიოლეტები, რითმას მიეცა ახალი გასაქანი, ახლებურად გამოიყენეს ალიტერაციები და ასონანსები. პირველად ითარგმნა ბოდლერის, ვერლენის, რემბოს, ლაფორგის პოეზია [ტ. ტაბიძე].

ცისფერყანწელთა ლიტერატურული სკოლა 1915 წელს ჩამოყალიბდა ტიცვიან ტაბიძის, პაოლო იაშვილისა და ვალერიან გაფრინდაშვილის თაოსნობით. ამ ჯგუფს წარმოადგენდნენ ახალგაზრდა პოეტები: სანდრო ცირეკიძე, სერგო კლდიაშვილი, კოლაუ ნადირაძე, რაქდენ გვეტაძე, შალვა აფხაიძე, ნიკოლოზ მიწიშვილი, შალვა კარმელი, გიორგი ლეონიძე.

“ერთი გარემოება დიდად გვაბრკოლებდა და ხელს გვიშლიდა: ახალგაზრდებს არ გაგვაჩნდა კუთხე, სადაც შეგძლებდით თავის მოყრას, დაწერილი წაგვეკითხა და ერთმანეთისათვის აზრი გაგვეხიარებინა. სხვა ადგილი რომ არა გვექონდა, შევიყვებოდით ხოლმე ქალაქის ბაღში ან სადმე რესტორანში და იქ ვაცნობდით ერთმანეთს ჩვენს შემოქმედებას” [ს. კლდიაშვილი, გვ. 37].

ცისფერყანწელთა ორიგინალობა მარტო მათი პოეტური თქმის ორიგინალობაში არ გამოიხატება. ისინი ორიგინალური იყვნენ შეკრების ფორმითაც. ახალგაზრდა პოეტები ხშირად ქუთაისის სხვადასხვა საცხოვრებელი სახლების სადარბაზოებში ხვდებოდნენ ერთმანეთს და ღამის ძილით მოცული ქალაქის სიმყუდროვეს იქ გამართული პოეზიის საღამოებით არღვევდნენ.

“სადარბაზოებში შეხიზნულნი, აბეზარ ყოველდღიურობას და უფასურ სინამდვილეს განშორებულნი, ჩვენ სულ სხვა სამყაროში ვგრძნობდით თავს. ვსაუბრობდით იმაზე, რაც, ალბათ, არც ერთ ქუთაისელს არ დაესიზმრებოდა [კ. ნადირაძე, გვ. 5].

ზოგჯერ პოეზიით მთვრალნი ქალაქგარეთ გადიოდნენ. სერგო კლდიაშვილი იგონებს, 1919 წელს პაოლო იაშვილის თაოსნობით, როგორ გაემართნენ ქუთაისის აღმოსავლეთით, წყალწითელაზე გადებული ძველი ხიდისაკენ, როგორ აირჩიეს ერთი განაპირა წისქვილი, გაოცებული მეწისქვილის თანხმობით ჩამოსხდნენ ფქვილიან ტომრებზე და ააბრიალეს ქართული ლექსის ხანძარი.

აი, ასეთი “ლიტერატურული საღონებიც” ჰქონდათ ცისფერყანწელებს. თუმცა “ამ სიტყვასთან შეერთებულა წარმოდგენა მდიდრულად მორთულ დარბაზზე, სადაც თავს იყრიან მაღალი წრის ადამიანები და სადაც ზოგჯერ ლიტერატურისა და პოლიტიკის ბედიც წყდება” [ს. კლდიაშვილი, გვ. 53-54].

ცისფერყანწელები საღონურ შეკრებებს უფრო ხშირად მართავდნენ ერთმანეთის ოჯახებში. ტიცვიანი ქუთაისში ბალახენის ქუჩაზე ცხოვრობდა, შედარებით ვიწროდ, ამიტომ მასთან სტუმრობა არ ხერხდებოდა. სამაგიეროდ, მათ შეხვედრები ჰქონდათ პაოლო იაშვილთან, ვალერიან გაფრინდაშვილთან, კოლაუ ნადირაძესთან, დია ჩიანელთან, სანდრო ცირეკიძესთან, ნიკო ლორთქიფანიძესთან [ს. კლდიაშვილი, გვ. 71].

“1916 წლიდან ჩვენ, პოეტები, ხშირად ვიკრიბებოდით ერთმანეთთან. თითქმის ყველა ჩვენგანის სახლი ერთგვარ “საღონს” წარმოადგენდა. ვსაუბრობდით, შემოქმედებით საკითხებზე იყო კამათი, ახალი ლექსებისა და პროზაულ ნაწარმოებთა კითხვა, მათი შეფასება” - წერს კ. ნადირაძე [კ. ნადირაძე, გვ. 46].

ერთ-ერთ ასეთ შეხვედრაზე, 1919 წ., დია ჩიანელის სახლში ტიცვიან ტაბიძესა და სანდრო ცირეკიძეს ქართული ლიტერატურული მუზეუმის დაარსების იდეა წამოუყენებიათ.

ვალერიან გაფრინდაშვილის ოჯახში კი, ბალახენის ქუჩაზე, დეკემბრის ერთ თოვლიან საღამოს შეიკრიბნენ თვით მასპინძელი, კოლაუ ნადირაძე, სანდრო ცირეკიძე და ნიკო ლორთქიფანიძე, რომელმაც იმ დღეს პირველად წაიკითხა ნოველა “ბებრები”, და იქვე გადასცა სანდრო ცირეკიძეს ცისფერყანწელთა ჟურნალ “მშვილდოსანში” დასაბეჭდად.

“ამ ნოველამ დიდი შთაბეჭდილება მიახდინა ჩვენზე. სუფრიდან წამოვიჭერით და ექსპრომტად ხელმეორედ შევსვით ნიკოს სადღეგრძელო.

ჩვენი “საიდუმლო სერობა” გათენებამდე გაგრძელდა.

დაუვიწყარი საღამო, დაუვიწყარი ღამე [დ. ბრეგაძე] – იგონებს კ. ნადირაძე, რომელსაც ღრმა მოხუცებულობამდე გაჰყვა ის დიდი სითბო და ქართული ოჯახის სტუმართმოყვარეობის მაღლი, რაც ახალგაზრდობაში ასე უხვად იგემა მეგობართა წრეში გამართული საოჯახო ლიტერატურული შეკრებებიდან. იგი განსაკუთრებული სინაზით იგონებს პაოლო იაშვილის მშობლებს, ჯიბრაელ და ბაბილინა იაშვილებს, და დია ჩიანელის მეუღლეს ფაცინო გორგოძეს, რომელთა მასპინძლობა არაერთხელ უგემნიათ “ცისფერყანწელ” ძმებს.

დია ჩიანელის (დავით ჩხეიძე) სახლი ქუთაისში მეტად კოლორიტულ ადგილზე, თეთრ ხიდან

მდებარეობდა. ეს მშვენიერი უბანი ყოველთვის პოეტთა განსაკუთრებული სიყვარულით სარგებლობდა. კოლაუ წერს: “გარდა სტუმართმოყვარე, გულწრფელი მეგობრობისა, ჩვენ გვიზიდავდა მისი ეზო, დამშვენებული მეტად ლამაზი მაგნოლიის ხით, რომლის დიდი თეთრი ყვავილები სურნელებას აფრქვევდნენ ირგვლივ. გვიზიდავდა დიას ბინის დიდებული აივანი. იგი ამაყად გადმოჰყურებდა რიონის მშფოთვარე, ძლიერ ტალღებს, მათ თეთრ ქაფად ქცეულ ჩქერებს [დ. ბრეგაძე, გვ. 10].

დია ჩიანელის სახლის შესანიშნავ აივანზე იმართებოდა საოცარი საღამოები, სადაც კამათობდნენ ლიტერატურაზე, ხელოვნებაზე, პოლიტიკაზე. დიას ვაჟი, კინორეჟისორი რეზო ჩხეიძე, იკონებს: “ასე მგონია, სიზმრიდან მოდიოდნენ გალაკტიონი, ტიცვიანი, პაოლო, იაშვილი, უშანგი ჩხეიძე, შალვა დადიანი, კოტე მარჯანიშვილი და ბევრი სხვა” [დ. ბრეგაძე, გვ. 23].

ამ ოჯახის სტუმრები სხვადასხვა დროს იყვნენ: დემნა შენგელაია, გრიგოლ რობაქიძე, ჯაჯუ ჯორჯიკია, დავით მესხი, გიორგი ჯიბლაძე, სრულიად ახალგაზრდები – მამია ასათიანი, ლადო ასათიანი, სევერიან ისიანი, ვიქტორ გაბისკირია, ბონდო კეშელავა, ნიკა აგიაშვილი, გიორგი სამხარაძე, გიორგი ნაფეცვარიძე, მიხეილ ალავიძე, ვახტანგ კოტეტიშვილი, სიმონ ხუნდაძე, გიორგი ავალიანი და სხვები.

დიას მეუღლე, ფაცინი გორგოძე, იკონებს: ”ვცხოვრობდით რიონის პირად დიდ აივნიან სახლში, დია უზომოდ სტუმართმოყვარე კაცი იყო. ამ საქმეში მეც გვერდით ვუდექი. დღესაც მახსოვს ჩვენს აივანზე გაშლილი სუფრა და მის ირგვლივ ქართველი და რუსი ინტელიგენტების ჯგუფი გართული კამათსა და ლექსების კითხვაში. კაცმა რომ თქვას, ჩვენი სახლი მაშინ თავისებურ ლიტერატურულ სალონს წარმოადგენდა ქუთაისში. სტუმრები ხშირად დიას საყვარელი სოფლის – დიმის მოსანახულებლადაც დაგვეყავდა. ქუთაისში ჩამოსული, ვლადიმერ მაიაკოვსკის დების მასპინძლებიც ჩვენ ვიყავით. მერე კი ერთად გაეწვევდით ბაღდათისაკენ” [დ. ბრეგაძე].

მე-20 საუკუნის დასაქმისის ქუთაისზე საინტერესო მოგონებას გვაწვდის ქართული თეატრალური ხელოვნების ერთ-ერთი კვლავივე ვერიკო ანჯაფარიძე, რომლის მამა, ივლიანე ანჯაფარიძე, მაშინ ქალაქის ნოტარიუად მუშაობდა და ცხოვრობდა წმინდა ნინოს სასწავლებელთან;

“ჩვენს ოჯახში, იკონებს ვერიკო ანჯაფარიძე, - ხშირად იკრიბებოდნენ საზოგადო მოღვაწენი, მსახიობები, მწერლები, პოეტები. ცისფერყანწელები ხშირად გვესტუმრებოდნენ. ჩვენთან გავიცანი ტიცვიან ტაბიძე, პაოლო იაშვილი, გოგლა ლეონიძე, ვალერიან გაფრინდაშვილი და, მათ შორის ტიცვიანი ყოველთვის აღვზნებული და აფორიაქებული, აძლევდნენ ეშის იმდროინდელ ქუთაისს [ვ. ანჯაფარიძე, გვ. 150].

მაშინდელი ქუთაისი იყო ქართული საზოგადოებრივი და ინტელექტუალური მოძრაობის ცენტრი, ახალი პოეტური სიტყვის აკვანი. აქ თავმოყრილი იყო ქართული გონებრივი სამყაროს წამყვანი ძალა – საზოგადო მოღვაწენი, მწერლები, პოეტები, თეატრალური, რომლებიც ხშირად იკრიბებოდნენ წარჩინებულ ოჯახებში. მსჯელობდნენ, კამათობდნენ, ლიტერატურულ ნაწარმოებებს კითხულობდნენ, ერთი სიტყვით, სულიერ საზრდოს იღებდნენ.

ეს ოჯახები, ბუნებრივია, ცნობილ ინტელიგენტთა ოჯახები იყო. ერთ ერთი მათ შორის გახლდათ ექიმისა და საზოგადო მოღვაწის, დიმიტრი ნაზარიშვილის ოჯახი.

დიმიტრი ნაზარიშვილის ქალიშვილები, ელო და ისია, ცისფერყანწელებთან მეგობრობდნენ. ტიცვიანმა ლექსიც უძღვნა უმშვენიერეს ისიას, რომელსაც ახალგაზრდობაში ეტრფოდა. შალვა აფხაიძე წერს: “ რომანტიკული გატაცებით და გზნებით, ტიცვიანის პოეტური ხმის დამახასიათებელი რაღაც შინაგანი ტკივილით, მძაფრი განცდით არის დაწერილი ლექსი “ისია ნაზაროვას”, რომელიც ქუთაისის აპრილივით ჰყვოდა და თვით ხორცშესხმულ მშვენებას წარმოადგენდა, ჩაივილიდა და ქუჩებს სიღამაზით ანათებდა [შ. აფხაიძე, გვ. 155].

“ვიგონებ დამწვარ ამ ათ წელიწადს,
პირველ სიყვარულს, გულს რომ მინგრევდა,
შენც ხომ ცხოვრების გრიგალი გწეწავს,
ორივეს დაგვრჩა უძირო სევდა.
უცოდველ ბავშვის გეძინა ძილით,

ერთედ გვესიზმრე დადლილ პოეტებს,
სიყვარულს ვერ ძღვეს წელთაგან ძილი
და ძილშიც სიზმრად წამოიშფოთებს”.

ქართული კულტურის მოღვაწეთა შეკრებებით არა ერთი ოჯახი იყო ცნობილი ქუთაისში. საღონური ცხოვრება ჩქეფდა გოკიელების, ხეჩინაშვილების, მიქელაძეების, იოსელიანებისა და სხვათა ოჯახებში.

ლიტერატურა:

1. გ. ასათიანი, საუკუნის პოეტები, ტ. ტაბიძე
2. დ. ბრეგაძე, არ დავიწყება მოყვრისა, ქუთაისი, 1990.
3. ს.კლდიაშვილი, “როცა წარსულისაკენ გავიხედავ” თბ., 1969.
4. ტ. ტაბიძე, ავტობიოგრაფია, ლექსები, პოემები, პროზა, წერილები, თბ., 1985.
5. “წითელი მიხაკის ლეგენდა”, გ. ანჯაფარიძე, თბ., 1985.
6. “წითელი მიხაკის ლეგენდა”, შ. აფხაიძე, თბ., 1985.

Lali Mikadze

From the history of home salons in Kutaisi

Abstract

A family has been the pillar of the nation, the basis of the spiritual life in Georgia. The Family, saved Georgian culture as it was the place where writers public figures got together to discuss different problems of literature, politics, economics and social life.

Kutaisi was famous for its home salons, namely those of the Ghoghoberidzes, Lordkipanidzes, Nikoladzes, Kheltulishvili, Dadaianis, Chkheidzes, Nazarishvili, Khechinashvili, Gokielis, Mikeladzes and others.

მოდერნიზმი ისლამში და გენდერული თანასწორობის საკითხი

მუსლიმური რეფორმაცია ანუ მოდერნიზმი წარმოადგენს რელიგიურ-პოლიტიკურ მოძრაობას, რომელსაც სათავეში მუსლიმი სასულიერო პირები ჩაუდგნენ და მიზნად დაისახეს რელიგიის განახლება, მისი შეთავსება თანამედროვეობის საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ ამოცანებთან. იგი გამოწვეული იყო მახლობელი აღმოსავლეთის ქვეყნებში ახალი საზოგადოებრივი ურთიერთობების განვითარებით. მუსლიმური რეფორმისტული მოძრაობა XIX საუკუნის ბოლოს დაიწყო არაბულ ქვეყნებში და ემთხვევა კულტურული აღორძინების („ნაჰდას“) პერიოდს. ეს არის არაბულ სამყაროში საერთო კულტურული აღმავლობის ხანა, როცა ყალიბდება ახალი იდეოლოგია.

XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნის დასაწყისში არაბულ ქვეყნებში იწყება კულტურული ცხოვრების გამოცოცხლება, რომელსაც თავისი წინაპირობები ჰქონდა. სხვა ფაქტორებთან შედარებით მნიშვნელოვანი იყო დასავლეთის აღმოსავლეთით დაინტერესება. ამ პერიოდში მწვავედ დადგა ევროპული კულტურისა და ისლამური მემკვიდრეობის ურთიეთშეთავსების საკითხი. ერთი მხრივ, საჭირო იყო არაბული ენის, კულტურული ტრადიციის შენარჩუნება და ამავე დროს, ფეხი უნდა აეწყოთ დასავლური სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესისა და კულტურულ-პოლიტიკური ცხოვრებისათვის.

წინსვლა ახალი იდეოლოგიის გარეშე შეუძლებელი იყო. ახალი იდეოლოგია არაბულ ქვეყნებში კი მხოლოდ ისლამის ფარგლებში შეიძლებოდა ჩამოყალიბებულიყო. ამიტომაც, წარმოიშვა იმის საჭიროება, რომ რელიგია შეეთავსებინათ ახალი ეპოქის მოთხოვნებისათვის; ასე წარმოიშვა მოდერნიზმი ისლამში.

არაბულ ქვეყნებში პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა აღმავლობამ, სამეცნიერო-ტექნიკურმა პროგრესმა, საერთო დემოკრატიულმა აღმავლობამ პიროვნების თავისუფლების ახალმა მსოფლგაგებამ განაპირობა ქალთა საკითხის აქტუალობა. ქალის როლი საზოგადოებრივ ცხოვრებაში საგრძნობლად შეიცვალა .

არაბულ სამყაროში ქალთა საკითხის მოგვარებას, მათი უფლებების დაცვას გარკვეული სიმძნელები ახლდა და ეს განპირობებულია არა მარტო სოციალურ-ეკონომიკური პირობებით, არამედ ისლამური ინსტიტუტების ძლიერი გავლენით საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ თუ პირად ცხოვრებაზე. მამაკაცთან შედარებით ქალის არათანასწორუფლებიანობა მუსლიმურ საზოგადოებაში სწორედ ყურანით და შარიათით იყო განმტკიცებული. მიუხედავად იმისა, რომ საუკუნეთა განმავლობაში ხდებოდა გარკვეული ცვლილებები, მაინც ისლამის დოგმები გარკვეულწილად აფერხებდა ამ საკითხში რადიკალურ ცვლილებებს. ყურანისა და შარიათის კანონთა მოდერნიზაციის იდეა, რომელიც ქალთა საკითხთან იყო დაკავშირებული, პირველად მუსლიმმა რეფორმატორებმა წამოაყენეს XIX საუკუნის დასასრულსა და XX საუკუნის დასაწყისში. ესენი იყვნენ მუჰამად აბდო, რაშიდ რიდა და სხვა.

მუსლიმური რეფორმაციის დაწყებამდე არაბულ სამყაროში ქალთა უფლებების დასაცავად პირველმა ხმა აღიმალა ცნობილმა მეცნიერმა და საზოგადო მოღვაწემ რიფა'ა ატ-ტაჰტავიმ (1801-1873). მან განათლება მიიღო ალ-აზჰარსა და საფრანგეთში, მომხრე იყო საფრანგეთთან მჭიდრო თანამშრომლობისა. მან პირველმა დაიწყო ფრანგი განმანათლებლების იდეების პროპაგანდა. მისი დაწყებული საქმე წარმატებით გააგრძელეს მუჰამად აბდომ, ადიბ ისჰაკმა, კასიმ ამინმა და სხვ. განმანათლებლების ძირითად მიზანს შეადგენდა ეროვნული კულტურის აღორძინება და ხალხის მასების განათლება. ფრანგი განმანათლებლების მსგავსად, ისინი მთავარ საზოგადოებრივ ბოროტებად თვლიდნენ ხალხის გაუნათლებლობას. ამავე დროს აკრიტიკებდნენ მოძველებულ ტრადიციებსა და ადათ-წესებს, დიდი ადგილი დაუთმეს ქალთა საკითხს, დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ურთიერთდამოკიდებულების პრობლემას (2, 205). რიფა'ა ატ-ტაჰტავი ისწრაფოდა აღმოსავლეთისა და დასავლეთის მიღწევათა გონივრული სინთეზისაკენ. მან 1872 წელს გამოსცა წიგნი “გზამკვლევი მოსწავლე გოგონებისა და ვაჟებისათვის” და გამოთქვა მოსაზრება მათი ერთად სწავლების აუცილებლობის შესახებ. იგი თვლის, რომ ქალთა განათლება და მათი ერთობლივი აღზრდა ხელს შეუწყობს ქალის განვითარებას და მის ჩაბმას საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. განათლება ქალს მისცემს საშუალებას თავად განაგოს საკუთარი ბედი (4, 32).

ითვლება რა არაბული განმანათლებლობის თვალსაჩინო წარმომადგენლად, იგი ასევე შეგვიძლია მივიჩნიოთ მუსლიმური მოღერნიზმის წინამორბედად, თუმცა აშკარად არასოდეს დაპირისპირებია ორთოდოქსალურ ისლამს.

მუსლიმური რეფორმაციის ერთ-ერთი უთვალსაჩინოესი წარმომადგენელი გახლავთ ჯამალ ად-დინ ალ-აფლანი (1839-1897). იგი იყო მომხრე ერთიანი ისლამური სახალიფოს შექმნის და თვლიდა რომ ამისათვის საჭირო იყო რათა ისლამის ნორმები შეეთავსებინა თანამედროვეობის მოთხოვნებისათვის. იგი ახდენდა ისლამური დოგმების ახლებურ ინტერპრეტაციას. ალ-აფლანი თვლიდა, რომ ერის ჩამორჩენილობის მიზეზი შეიძლება იყოს რელიგიური ფანატიზმი და ტირანია.

ალ-აფლანი სპეციალურად ქალთა საკითხს არ შეხებია, მაგრამ განიხილავდა რა პიროვნების თავისუფლების საკითხს, ქალისა და მამაკაცის თანასწორუფლებიანობის პრობლემას, თვლიდა რომ განათლება ის ძალაა, რომელიც წარმართავს საზოგადოებას პროგრესისაკენ. ყოველივე ეს კი მისი მიმდევრებისათვის გარკვეულწილად ორიენტირს წარმოადგენდა შემდგომში არაბულ სამყაროში ქალთა ემანსიპაციის საკითხის წინა პლანზე წამოსაწევად (5, 59).

ალ-აფლანის მიმდევრად და მოწაფედ ითვლება მუჰამად აბდო (1849-1905). მკვლევარები მას მიიჩნევენ ალ-აფლანის იდეების პრაქტიკაში გამტარებლად (5, 29). 1898 წელს მისი ინიციატივით დაარსდა მუსლიმ მოღერნისტთა ჟურნალი “ალ-მანარა”, სადაც განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობოდა სწორედ ამ იდეის განვრცობასა და რეალიზაციას. მუჰამად აბდო – ეგვიპტის მთავარი მუფთი ცდილობდა თავისი მოღერნისტული იდეები ცხოვრებაში გაეტარებინა. მისი მრავალრიცხოვანი ფეთეხები ლიბერალიზმის სულით იყო გაჟღენთილი (5, 61).

მუჰამად აბდო თვლიდა, რომ საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების კვალდაკვალ საჭიროა ქალთა საკითხისადმი ახლებური მიდგომა და სამაგალითოდ მოჰყავდა მრავალცოლიანობის საკითხი. მისი აზრით, ოჯახი საზოგადოების საყრდენია და პოლიგამია ამდენად თანამედროვე ცხოვრებისათვის მიუღებელია. თუმცა იგი უნდა მოგვარდეს შარიათის კანონების შესატყვისად (5, 63).

აბდომ თავის დროზე გამოსცა ფეთვა, რომელშიც იგი ცნობს ქალის უფლებას განქორწინების საკითხში. ეს უდავოდ წინგადადგმული ნაბიჯი იყო იმ დროისათვის და აბდოს ამ ფეთვამ დიდი გავლენა მოახდინა არა მარტო ეგვიპტის, არამედ სხვა არაბული ქვეყნების საზოგადოებრივ აზრზე. მუსლიმი რეფორმატორის ამ გადაწყვეტილებამ ცხადყო, რომ არაბი მოღერნისტები უდავოდ პროგრესის გზით მიდიდნენ ქალთა საკითხთან დაკავშირებით.

მუსლიმ რეფორმისტთა გვერდით აუცილებლად უნდა მოვიხსენიოთ კასიმ ამინი (1863-1908), წარმოშობით ქურთი, ეგვიპტელი მწერალი, ავტორი წიგნებისა „ქალთა განთავისუფლება“ და „ახალი ქალი.“ იგი კარგად იცნობდა განმანათლებელთა იდეებს, ასევე მუსლიმურ მოღერნიზმს და სწორედ მათ საფუძველზე ყოველმხრივ შეისწავლა ქალთა საკითხი არაბულ სამყაროში

და მათი უფლებების დაცვა აქცია თავისი ცხოვრების მიზნად. მისი სიტყვები - “არ შეიძლება ერთი იყოს თავისუფალი, თუ მასში ქალი დაზარალებულია”, იქცა არაბულ სამყაროში მოწინავე დემოკრატიული საზოგადოების სულისკვეთების გამომხატველად ქალთა პრობლემასთან დაკავშირებით.

კასიმ ამინი მთავარ ყურადღებას უთმობდა ქალთა განათლების საკითხს ქალთა განათლების საკითხისადმი ასეთი დამოკიდებულება, უნდა ვივარაუდოთ, განპირობებული იყო იმით, რომ ეგვიპტის საზოგადოება სულ უფრო მზარდ ინტერესს იჩენდა დასავლეთ ევროპის სამეცნიერო და კულტურული მიღწევებისადმი. ქალი და ერი, ქალი და ოჯახი, ქორწინებაში მისი თანასწორუფლებიანობა. ეს ის პრობლემებია, რომელთა გადაჭრა თავად მუსლიმური საზოგადოების შემდგომი განვითარების ინტერესებში შედიოდა.

კასიმ ამინი წიგნში „ახალი ქალი“ თავისუფლების ასეთ განმარტებას იძლევა: „თავისუფლება გულისხმობს ადამიანის დამოუკიდებლობას აზროვნებაში, ნებასა და მოქმედებაში, როდესაც თავისუფლება რჩება კანონის ფარგლებში, ზნეობრიობის პრინციპები დაცულია.“ (6, 43). სწორედ ასეთი თავისუფლებაა საჭირო მუსლიმი ქალისთვის. იქვე იგი მიუთითებდა: „ჩვენი კანონები დაწერილია თავისუფალი ერისათვის, ხოლო ზნეობრივი ნორმები კი ისეთივე რჩება, როგორც დამონებულ ერს შეეფერება.“ (6, 51).

კასიმ ამინმა არაბული საზოგადოებრივი აზრის ისტორიაში პირველმა ქალთა საკითხი განსაზღვრა, როგორც მეცნიერული და სოციალური პრობლემა.

მუსლიმი რეფორმატორების მოღვაწეობამ, საერთოდ, პროგრესული არაბული საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბებამ, შექმნეს პირობები შემდგომში ქალთა მოძრაობის განვითარებისათვის. ამასთანავე სულ უფრო აქტიურად დაიწყო ბრძოლა საკუთარი უფლებების დასაცავად არაბმა ქალებმა.

მუსლიმი რეფორმატორების მოღვაწეობამ XIX ს.-ის ბოლოსა და XX ს.-ის დასაწყისში საფუძველი ჩაუყარა ისლამის მოდერნიზაციის შემდგომ პროცესს და რაც მთავარია, გენდერული თანასწორობის საკითხთან დაკავშირებით, სწორედ მან განსაზღვრა ის პოზიცია, რომ არაბულმა საზოგადოებამ ქალი აღიქვა, როგორც მისი სრულუფლებიანი წევრი.

ლიტერატურა:

1. Baron Beth, *The Women's Awakening in Egypt: Culture, Society and the Press*, New Haven and London, Yale University Press, 1994.
2. Engineer A. A., *The Rights of Women in Islam*, London, 1992.
3. Al-Hibri, Aziza, *A study of Islamic History or How did we ever get into this Mess? Women and Islam*, *Women's Studies International Forum Magazines*, 5, 1982, გვ. 193-206.
4. Jawad H. A., *The Rights of Women in Islam. An Authentic Approach*. Palgrave, 1998.
5. Kerr Malcolm H., *Islamic Reform: The Political and legal Theories of Muhammad Abduh and Rashid Rida*. Berkeley: University of California Press, 1966.

6. أحمد محمد سالم, المرأة في الفكر العربي الحديث, الهيئة المصرية العامة للكتاب, القاهرة, 2003.

7. برهان بخاري, سعاد الصباح - دراسة جديدة, شركة النور, بيروت, 1999.

Leila Kvelidze

The Problems of Gender Equality and Reformation of Islam

Abstract

The essay deals with the problem of emancipation of Women the significance of which in contemporary Arabic world can hardly be overestimated. This problem was introduced into Arabic culture by the representatives of Arabic enlightenment. The second part of XIX and beginning of XX century was the period of modernization of Islam. Islamic reformers turned to be the innovators, who strongly supported the idea of modernizing the Islamic restrictions related to women's rights.

Gamal Ed Dine El Afghani was one of the notable pioneers and leaders of this modernization, he played a prominent role in propagating progressive ideas of many important issues. Another leading thinker was Rifa'a El Tahtawi who insisted on the need to educate women and liberate them from the numerous injustices to which they were exposed. His book *A Guide to the Education of Girls and Boys* published in 1872 is considered a milestone as far as the cause of women is concerned.

Among the well-known leaders in this intellectual and cultural awakening were Mohammad Abdou, Rashed Ali Rida, Kassim Amin.

Arab women participated right from the beginning in this struggle for the emancipation of women. Among these pioneers was Malak Hefni Nassef.

She wielded her powerful pen in defense of women's rights. She was a consistent fighter for the right of girls to education.

Леила Квелидзе

Модернизм в исламе и проблемы женской эмансипации Резюме

Мусульманское реформаторское движение началось в арабских странах с конца XIX века и совпало с периодом культурного возрождения («Нахда»). Это – эпоха культурного восшествия арабских стран, когда формируется новая идеология.

Реформация была вызвана развитием новых общественных отношений в странах Ближнего Востока. В это время остро встал вопрос взаимосовмещения наследия Ислама с европейской культурой. С одной стороны, нужно было сохранить арабский язык и культурные традиции, но, с другой стороны – идти в ногу с культурно-политической жизнью и научно-техническим прогрессом Запада. В связи с этим в мусульманском мире остро встал вопрос женской эмансипации. Идея модернизации канона Корана и Шариата, связанная с вопросом эмансипации женщин, впервые была выдвинута мусульманскими реформаторами конца XIX – начала XX вв.

Взгляды мусульманских идеологов на женский вопрос не были однообразными. Их можно поделить на т.н. традиционалистские и модернистские.

До начала процесса мусульманской реформации за защиту прав женщин в арабском мире возвысил голос известный ученый и общественный деятель Рифа'а Ат-Тахтави (1801-1873).

Ат-Тахтави требовал переоценки связанных с женским вопросом исламских догм. Несмотря на то, что он никогда не противоречил ортодоксальному Исламу, его можно считать предшественником мусульманского модернизма.

Один из самых наглядных представителей мусульманской реформации Джамаль ад-Дин аль-Афгани (1839-1897), рассматривая вопросы свободы личности и равенства женщины с мужчиной, считал, что образованность – это та сила, которая направляет общество к прогрессу. Вся его деятельность была посвящена попытке совмещения норм Ислама с современными требованиями.

Учеником и последователем аль-Афгани считается Мухаммед Абдо (1849-1905). Исследователи признают его практическим реализатором идей Аль-Афгани.

Рядом с мусульманскими реформистами следует упомянуть Касима Амина (1863-1908) – египетского писателя, автора книг «Освобождение женщин» и «Новая женщина».

Впервые в истории арабской общественной мысли Касим Амин определил женский вопрос как научную и социальную проблему.

Деятельность мусульманских реформаторов XIX-начала XX в. подготовила современную модернизацию ислама в отношении положения женщины и формирование прогрессивной арабской общественной мысли создали условия для развития впоследствии женского движения.

ლიტერატურათმცოდნეობა Литературоведение Linguistic

ნაზი ხელაია, თამარ გუმბერიძე

ქუთაისის საქართველო

თანამედროვე ქართული მწერლობის პრობლემები

XXI საუკუნე საოცრებათა ეპოქაა, მეცნიერულ-ტექნიკურმა პროგრესმა განავრცო და გააფართოვა შემოქმედი ადამიანის წარმოსახვის უნარი, თანაც შემოქმედებითი ფსიქოლოგიის ფართო სპექტრმა, თვით თავის სულსა და გონებაში, თავის სისხლში შინაგანი ხედვის უნარიც განუვითარა შემოქმედს. ფროიდისა და მისი სკოლის მეცნიერთა ღრმა შინაგანმა ხედვამ შემოქმედის თვალსაწიერი ახალი სპექტრით წარმოგვიდგინა და კარლ გუსტავ იუნგის კოლექტიური არქეტიპების თეორიამ დაგვარწმუნა, რომ ზოგადად ადამიანი და მითუმეტეს შემოქმედი ამ არქეტიპებიდან ანუ გარდასული საუკუნეების ცოდნიდან და მეხსიერებიდანაც ახერხებს ხელოვნებისათვის ღირებულის შექმნას.

ჯონ რონ ჰაბარდის დიანეტიკამ ერთხელ კიდევ დაგვარწმუნა, რომ ადამიანის სისხლის მეხსიერება თაობებსა და საუკუნეებს მოიცავს, ალბათ ამიტომაცაა, რომ უდიდესი ხელოვანნი, როგორც გოეთე ბაირონზე ბრძანებდა, ისე ბუნებრივად ქმნიან გენიალურ ნაწარმოებებს, როგორც დედები შობენ უმშვენიერეს ბავშვებს.

მთელი ის ახალი ლიტერატურული მიმართულებანი, რაც თანამედროვე მსოფლიოს ლიტერატურული აზროვნების სპექტრს ქმნის, ძირითადად ამ სისხლის მეხსიერებისა და თუნდაც კოლექტიური არქეტიპების რეალობას აღიარებს და ეყრდნობა, მხედველობაში გვაქვს მითოლოგიური კრიტიკა, რომელიც ადამიანში და ზოგადად ცოცხალ არსებაში, მის სისხლისმიერ მეხსიერებაში დავანებულ არქეტიპებს საინტერესოდ წარმოგვიდგენს.

„წიგნში „ღმერთის ნიღბები; პრიმიტიული მითოლოგია“ ჯოზეფ ქემფბელი საუბრობს ფრინველთა ერთ საინტერესო ფენომენზე. ახალგამოჩენილი წიწილები მაშინვე საფარს ეძებენ, როცა ქორი გადაუფრენს მათ. სხვა ფრინველებზე მსგავსი რეაქცია არა აქვთ. წიწილებს ქორის ხის გამოსახულებაც კი აფრთხობს. „საიდან უნდა მომდინარეობდეს წიწილების შიში ამ გამოსახულების დანახვისთანავე?“ - კითხულობს ქემფბელი. „ცოცხალი თოლიები და იხვები, ყანხები და მტრედები მათ სრულებით არ აღეგებთ, მგარამ ქორის ხელოვნური გამოსახულებაც კი მათი მგრძნობელობის უღრმეს სიმებსაც კი არხევს“.

ქემფბელის იგავური ანალოგია ლიტერატურისადმი მითოლოგიური მიდგომის დასახასიათებლად გამოდგებოდა. მითოლოგიური კრიტიკა ცდილობს გამოავლინოს ამა თუ იმ ლიტერატურულ ტექსტში არსებული დაფარული ელემენტი. მითოლოგიურ კრიტიკას სურს ზედაპირზე ამოიტანოს, ესა თუ ის ლიტერატურული ნაწარმოები როგორ წარმოსახავს სინამდვილის ამა თუ იმ მხარეს, რომელზეც მკითხველი ყოველთვის ერთნაირად რეაგირებს. მეტაფორულად რომ ვთქვათ, მითოლოგიური კრიტიკის წარმომადგენელი ღრმად სწავლობს

კლასიკური ლიტერატურის „ქორის ხის გამოსახულებებს“, ან არქეტიპებს, არქეტიპულ მოდელებს, რომლებიც მწერალს თავის ტექსტებში შემოჰყავს".¹

მითოლოგიური კრიტიკისათვის დამახასიათებელი მრავალი მოდელი და პრინციპი თანამედროვე მსოფლიო ლიტერატურის წარმმართველია და ქართული მწერლობისათვისაც არ არის უცხო და გამოუყენებელი, ქართველ პროზაიკოსთაგან ოთარ ჭილაძე და პოეზიაში შოთა ნიშნიანიძე, საინტერესოდ და მრავალფეროვნად წარმოგვიდგენენ მითოლოგიურ სპექტრს და გვარწმუნებენ, რომ ქართული შემოქმედებითი ფსიქოლოგია გაჯერებულია მითოლოგიური ძირებით. როგორც საქართველოს ისტორია და ზოგადად ქართული კულტურა ევროპაში მითოლოგიურ ძირებს, ასევე ქართული მწერლობა და ზოგადად ხელოვნება მითოლოგიური მოდელების სიღრმითაა ნასაზრდოები და მრავალი ქართველი მწერლისა და ხელოვანის შემოქმედებითი გზის განმსაზღვრელიც გახდა იგი.

მიუხედავად იმისა, ქართული ლიტერატურული სივრცე განსაკუთრებით XX საუკუნის 20-იანი წლებიდან შემოსაზღვრული, გახდა კომუნისტური მსოფლმხედველობით გაჯერებული, ევროპულ ლიტერატურასა და კულტურას ნახიარები ქართველი მწერლები და შემოქმედები, მაინც ვერ ეტეოდნენ იმ ჩარჩოებში, რომლებიც სოციალისტურმა რეალიზმმა დაუწესა მათ. თავიანთი ფართო აზროვნებითა და მსოფლმხედველობით ქართველ მკითხველსაც აზიარებდნენ იმ სიახლეებსა და სიღრმეებს, რამაც იმდროინდელი ევროპული ხელოვნება მოიცვა. ამ მხრივ განსაკუთრებულად უნდა აღინიშნოს გ. რობაქიძის, კ. გამსახურდიასა და სხვათა დეალო, რომელთა შემოქმედებამაც ქართული ლიტერატურა ვიწრო, სოციალისტური რეალიზმის სქემიდან გამოიყვანა და ევროპულ ლიტერატურათმცოდნეობას აზიარა და ევროპული მკითხველისათვისაც საინტერესო და ღირებული გახდა.

როდესაც კ. გამსახურდიასა და გ. რობაქიძის შემოქმედებას ეცნობი, რწმუნდები, რომ ისინი ვიწრო, სოციალისტური რეალიზმის პრინციპებიდან და სქემებიდან ყოველთვის ახერხებდნენ ამოსვლას და თავად მკითხველსაც აცნობდნენ ხელოვნების იმ მარადიულ პრობლემებსა და აუცილებლობას, რაც თავისთავად ქართულ ლიტერატურულ ასპექტს განსაზღვრავდა.

მაშინ როდესაც ზიარებული არ ვიყავით ფორმალისტურ თეორიას, შკლოვსკის სახელს სწორედ კ. გამსახურდიას ლიტერატურული წერილებით გავეცანით, მართალია უარყოფით კონტექსტში, მაგრამ დღეს ვფიქრობთ, რომ თუნდაც შკლოვსკის მიერ ყურადღების გამახვილება კ. გამსახურდიას შემოქმედებაზე და მისდამი შენიშვნები მიგვანიშნებს, რომ კ. გამსახურდიას შემოქმედება რუსი ფორმალისტების ყურადღების ცენტრში იყო მოქცეული. მაგანთა და მაგანთა მიერ ქება-დიდებას (თუმცა კ. გამსახურდია არც თანამემამულეთაგან არ იყო მოკლებული უმართებულო განქიქებასა და კრიტიკას) ფორმალისტთა მიერ შენიშვნები და აღიარება აღემატებოდა.

რადგანაც შკლოვსკის სახელი მოგვაგონდა და ზოგადად რუსი ფორმალისტებიც გავისხენეთ, შეუძლებელია არ ვთქვათ ისიც, რომ სწორედ იმ სოციალისტური საზოგადოების სქემატური მსოფლმხედველობისა და მოაზროვნეთა შევიწროების ჟამს მოახერხეს რუსმა ფორმალისტებმა მსოფლიო ლიტერატურული აზროვნებისათვის გეზისმიმცემი თეორიების შექმნა და ჩამოყალიბება, სწორედ დევნისა და დაპირისპირების პირობებში განავითარეს მათ მსოფლიოში ყველაზე პროგრესული ლიტერატურული აზროვნების სისტემა.

სწორედ მათ, კერძოდ შკლოვსკიმ შეიმუშავა ე.წ. გაუცნაურების თეორია, რომელსაც ლიტერატურული სივრცე და ზოგადად საზოგადოებრივი აზრი უნდა გამოეყვანა ე.წ. ავტომატიზებული ყოფიდან.

ჭეშმარიტი ხელოვანი სწორედ იმ მაღლით შეიცნობა ასჯერ და ათითასჯერ სხვათაგან ასახულს, ისეთ ასპექტში წარმოგვიდგენს, თითქოს მან პირველად დაინახა, პირველად იგრძნო ყოველივე. ნამდვილი შემოქმედი იმაზე კი არ ფიქრობს, სხვამ რა და როგორი რაკურსით დაინახა სამყარო. არამედ შეგვაგრძნობინებს თავად როგორ ხედავს, თავად როგორ გრძნობს ყოველივეს,

1 გ. ლომიძე, მითოლოგიური კრიტიკა, ლიტერატურის თეორია 2008 წ. გვ. 210

თანამედროვე ლიბერალური დემოკრატია მდიდარი მემკვიდრეობა არ მოეპოვება. მან არსებითად უნდა შეისწავლოს ევროპული ლიბერალური დემოკრატია, გაერკვეს მის სიღრმესა და სივრცეში და ამის შემდგომ იფიქროს ქართული მწერლობის ინდივიდუალურ გზაზე.

როგორც მსოფლიო ლიბერალურ სივრცეში, საქართველოშიც შეიძლება თანამედროვეობის მხატვრულ ტენდენციად პოსტმოდერნიზმი ჩავთვალოთ, რა თქმა უნდა ამ იზმებით მდიდარ გარემოცვაში მხოლოდ პოსტმოდერნიზმზე აქცენტირებამ შეიძლება მთლიანი ლიბერალური სტრუქტურის წვდომა შეუძლებელი გახადოს, მაგრამ ყველაზე ფართოპლანოანი და ტევადი დღევანდელი საქართველოსთვის უპირატესდ პოსტმოდერნიზმია თავისი სხვადასხვა იზმური შენაკადებით.

საერთოდ, როგორც ლიბერალური დემოკრატია დაკვირვებებიდან ჩანს, მოდერნიზმი ერთგვარი ნიადაგია პოსტმოდერნიზმის აღმოცენებისათვის, თუმცა პოსტმოდერნიზმის პირობებში აქტიურად გამოიკვეთება დროის პრობლემა „პოსტმოდერნიზმს, როგორც კულტურულ და სოციალურ მოვლენას, დიდად განსაზღვრავს მისი დრო. შეიძლება ითქვას, რომ დრო ამ შემთხვევაში არ ნიშნავს მხოლოდ ისტორიულ-ქრონოლოგიურ კონტინუმს (უწყვეტობას), წელთა თანმიმდევრობას, არამედ სულიერ და მსოფლმხედველობრივ ეპოქას. ამასთანავე, პოსტმოდერნიზმის დრო უშუალოდ შეიძლება განვიხილოთ როგორც მოდერნიზმის დროის შედეგი. მოდერნიზმზე მსჯელობისას განმსაზღვრელი ხდება ისეთი კატეგორია, როგორც არის სულიერი დრო, რადგან ეს პროცესები დასავლური სამყაროს ადამიანის სულიერ ცხოვრებაში გარკვეული ეტაპის დადგომის შედეგად დაიწყო. პოსტმოდერნიზმზე მსჯელობისას სულიერი დროის კატეგორიას შეიძლება ჩაენაცვლოს სოციუმის დრო, რადგან პოსტმოდერნიზმი უმეტესად საზოგადოების განვითარების ეტაპთან მიმართებაში განიხილება. გარდა ამისა დროის გარკვეულ საზომად შეიძლება მივიჩნიოთ მხატვრულ-გამომსახველობითი ეტაპები და შესაბამისად ვიმსჯელოთ რეპრეზენტაციის პერიოდებზე“²

XX საუკუნის 90-იანი წლები საქართველოს ზოგადად როგორც პოლიტიკურ და სოციალ-კულტურულ სფეროში, ისე ლიბერალურაშიც შეჭირვების, რღვევის, განახლებისა და გარდასახვის პერიოდი იყო. ამ პერიოდის ქართველ მწერალთაგან ძირითადად სამ სახეზე მიუთითებენ, ძველი - რომელთა აზროვნება მხოლოდ სოციალისტური რეალიზმის კანონზომიერებებითაა გაჯერებული და ამ გზიდან გადახვევა შეუძლებლად მიაჩნდათ. საშუალონი, რომელთა შემოქმედებითი ბიოგრაფია სოციალიზმის ეპოქიდან დაიწყო, და თავისთავად ეზიარნენ ამ ეპოქალურ იდეოლოგიას და ახალი თაობის, რომელიც როგორც მიუთითებენ „ექსტრემალურ ათწლეულში“ მოვიდა და თავიანთი შემოქმედებით თან მოიტანა ახალი დროის მსოფლმხედველობა. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ამ ახალ რელსებზე გადასვლა ყველაზე ურთულესი პროცესი, უკვე დამკვიდრებულ-გაზომილ-აწონილ სენტენციებსა და პრინციპებს ყველა, თუნდაც საშუალო ინტელექტის მოაზროვნე ადვილად ეუფლება, ადლოს უღებს დროის მოთხოვნას, ისე რომ არავითარი სიახლე არ შემოაქვს ლიბერალურ აზროვნებაში, მაგრამ როდესაც საქმე ახალ ნიადაგს, ახალ მსოფლმხედველობას, ახალი მხატვრული ასახვის პროცესს ეხება, აქ სათქმელის გარკვეული მოზომვაა საჭირო, თუნდაც უკვე დამკვიდრებულ ლიბერალურ ნაწარმოებებზე აზრის გამოთქმაც საფრთხილოა, თვით ამ ახალ ლიბერალურ მეთოდთა ქართულ ლიბერალური დემოკრატიაში ჯერ კიდევ აუთვისებლობის გამო და ალბათ სწორედ ამიტომ, რომ ამ ზოგადი მოსაზრებებისას და ახალი ლიბერალური პროცესებისა და ტერმინოლოგიის განმარტების გარდა, იშვიათობაა კონკრეტულ ავტორთა და თანამედროვე ქართული ლიბერალური მიმართულებების ამსახველი წერილები და ნარკვევები. არადა აქა-იქ უმეტესად სამეცნიერო ლიბერალურ ნაშრომებში, უმეტესწილად დისერტაციებში მაინც აისახება მიმდინარე დროის კონკრეტულ პრობლემათა გაშუქება, გამოიკვეთება სახელებიც, რომელთა შემოქმედება უკვე კარგახანია ეპოქის რელსებზე გადასული და ახალ სიტყვას ამბობს ქართულ ლიბერალურ სივრცეში.

„საჭიროა, ორიოდ სიტყვით შევეხსოთ თათარ ჩხეიძის მიერ ნახსენებ ტერმინს“ ახალგაზ-

2 ბ. წიფურია „პოსტმოდერნიზმი“, „ლიბერალური თეორია“, 2008 წ. გვ. 260

რდული პროზა",³ ცნობილია, რომ ეს ტერმინი სოციალისტური ლიტერატურული კრიტიკის მიერაა დამკვიდრებული და მოძველებულთან ერთად ერთგვარი იდეოლოგიური კონიუნქტურის დადსაც ატარებს... შეგვეძლოს აღნიშნული ცნებისათვის ახლებურად შეგვეხედო და ტერმინით „ახალგაზრდული პროზა“, ჩვენც განგვესაზღვრა თაობა, რომელიც სწორედ ამ პერიოდში იღვამდა ფეხს და შემოდისადა „თხუთმეტსაუკუნოვან მთლიანობაში“, მაგრამ ისინი დამკვიდრდნენ „პოსტსაბჭოთა თაობის სახელწოდებით. დათო ბარბაქაძე, ირინე ბაქანიძე, ზაზა ბურჭულაძე, ლაშა ბუღაძე, რეზო თაბუკაშვილი, ზაზა თვარაძე, შოთა იათაშვილი, ირაკლი კაკაბაძე, ზურა მესხი, აკა მორჩილაძე, დათო ტურაშვილი, ზურაბ ქარუმიძე, არჩილ ქიქოძე, ეკა დაღანიძე, ბესო ხვედელიძე, ირაკლი ჯავახიძე - აი, იმ ავტორთა არასრული სია, რომლებმაც შექმნეს XX საუკუნის 90-იანი წლების ახალი პროზა და განსაზღვრეს კიდევ ამ პროზის ძირითადი ტენდენციებიც საკუთარი სათქმელის ფონზე.

აქ ჩამოთვლილ ავტორთაგან უმრავლესობის სახელი მართლაც გაითავისა ქართველმა მკითხველმა და კიდევ მოიძებნებიან ისეთებიც, რომელთაც უკვე საკუთარი სახე და სახელი მოიტანეს ქართულ მწერლობაში, თუმცა ისიც უნდა დაეუმატოს, რომ ეს თაობა ისევ და ისევ ძიების პროცესშია. შეიძლება ვთქვათ, რომ ინდივიდუალური ხმის მოსინჯვის პირობებში, ზოგჯერ ისეთი საინტერესო და დამაჯერებელი ხდებიან, გრძნობ, რომ ქართული ლიტერატურული შემეცნების არეალი მათ ნამდვილად გააფართოვეს და ერთგვარი „ავტომატიზებული“ ყოფიდან მრათლაც გამოიყვანეს ქართული მწერლობა...

ამ ახალთაობელთა სახელები თანამედროვე ჟურნალ-გაზეთების ფურცლებზე მრავალგზის გვხვდება, მაგრამ ბევრჯერ გვიფიქრია „მრავალნი არიან წოდებულ და ჩინებულ მცირედ“, ამათგან ჩინებულთა სქელტანიან წიგნებსაც ვზიარებთ და დავრწმუნდით, რომ ავტომატიზებული ყოფიდან ქართული მწერლობა უკვე კარგახანია გამოსულია და დღეს-დღეობით ქართული ლიტერატურისმცოდნეობის მოვალეობაა იმ სიხლის მხარდამხარ იაროს და თავისი სათქმელი ამ განახლებად აზრსა და ფორმას მოარგოს.

90-იანი წლების ქართული პროზა და ზოგადად მწერლობა სხვადასხვაგვარად აღიქმება ლიტერატურათმცოდნეთა და კულტუროლოგთაგან, მიუხედავად სიხლისკენ სწრაფვისა და ორიგინალობისა, ამ პერიოდის მწერლობა დაუპირისპირდა ძველს, უკვე კლასიკოსობამდე აყვანილი მწერლების აზროვნებასა და მსოფლმხედველობას, უპირველესად კი მხატვრული ასახვისა და უფრო ზუსტად მხატვრული გამოსახვის თეორიასა და კანონზომიერებებს. ლიტერატურისმცოდნე და კულტურელოგი ს. სიგუა მიუთითებს რომ „90-იანი წლებიდან საქართველოში მასკულტურა ანტიკულტურად იქცა. გაბატონდა ნატურალიზმი, პორნოგრაფია და ბილწსიტყვაობა, რითაც დაუპირისპირდა როგორც კლასიკას, ისე მოდერნიზმს. შედეგად პუბლიკა დაიკარგა როგორც მასაში, ისე ელიტაში.

აღბათ, საქართველოშიც მოხდება განყოფილი ელიტარულ და მასობრივ კულტურებს შორის, ექნებათ თავიანთი ფორმები. ჯერჯერობით ხდება მასობრივის ვულგარიზება და ელიტარულის და პროფესიონალურის უარყოფა“⁴

წინამდებარე ციტირებიდან გამომდინარე ჯერ კიდევ ნაადრევია ყველაფერზე საკუთარი სახელის დარქმევა, ჯერ კიდევ შეუძლებელია მიმდინარე ლიტერატურული პროცესის სრულყოფილად შეფასება და არც ამ პროცესის ფორმირებაა ბოლომდე მისული. ეს პროცესი განვითარებადია და საბოლოო და სრულქმნილი სახის მიღებამდე ჯერ კიდევ დიდი ცვლილებებითა და ძიებით წარმოგვიდგება იგი, მაგრამ რაც ყველაზე საინტერესოა, თაობა მოვიდა და ამბობს ახალ სიტყვას.

ვულგარიზმმა, სკრაბეზებმა, ეპატაჟურმა შემართებამ, რა თქმა უნდა, ლიტერატურასა და მწერლობას თავისი ფუნქცია დაუკარგა, მაგრამ ამ ორომტრიალშიც გამოიკვეთა რამდენიმე სახელი. რომელთაც არც ვულგარიზმი, არც სკრაბეზი და არც ეპატაჟურება აკლიათ, მაგრამ თაობის სათქმელი პროფესიონალიზმამდეც აიყვანეს და მკითხველიც გაიჩინეს.

3 ა. იმნაიშვილი, XX საუკ. 90-იანი წლების ქართული პროზის ტენდენციები, დისერტაცია, გვ. 50

4 ს. სიგუა, კულტუროლოგიის საფუძვლები ტ. 11. 2012 წ. გვ. 162

თანამედროვე საქართველო და ქართული ლიტერატურა, ზოგჯერ მოდის თანაფარდობაში, ეპოქის სპეციფიკური ნიშნები მეტად მკვეთრად შეიგრძნობა მაგალითად, აკა მორჩილაძის შემოქმედებაში. დროის ხედვა და მისი მხატვრული სიტყვის კალეიდოსკოპში მოქცევა აკა მორჩილაძის შემოქმედებითი წარმატების უპირველესი საწინდარია და იმდენად ძლიერია მწერალში დროის შეცნობის ფაქტორი, ზოგჯერ გაღიზიანებულიც რჩები მკითხველი იმ სუპერრეალობით, რომელიც ასე მკვეთრი და ზოგჯერ საშინელებათა ციკლის მომცველია. ის მახასიათებლები, რაც XX საუკუნის ქართული მწერლობის პერსონაჟთა სახეს განსაზღვრავდა, მთლიანად დავიწყებული ან უარყოფილია ახალი ხედვა და ახალი წეს-ჩვეულებანი, ახალი მიზანდასახულობანი განსაზღვრავს მწერლის პერსონაჟთა სახის სპეციფიკას. რა თქმა უნდა ეს მხოლოდ აკა მორჩილაძისათვის არ არის ნიშანდობლივი, მთელი თანამედროვე ქართული მწერლობის ახალთაობელების სულისკვეთება და მსოფლმხედველობა მეტ-ნაკლებად ახალ პოსტმოდერნისტულ სივრცეში გადადის, ახალ გამომსახველობით სისტემას ქმნის და გვარწმუნებს, რომ ის შინაგანი ძალა და პოტენცია, რაც ეპოქამ მოიტანა ზოგადად გზასა და მიმართულებას იპოვის და თანამედროვეობაშიც გამორჩეულ, შთამბეჭდავ და საინტერესო ლიტერატურას შექმნის. და რაც მთავარია მსოფლიო ლიტერატურულ სივრცეში კუთვნილ ადგილს დაიმკვიდრებს.

ლიტერატურა:

1. გ. ლომიძე, მითოლოგიური კრიტიკა, ლიტერატურის თეორია, 2008 წ. გვ. 210
2. ბ. წიფურია, „პოსტმოდერნიზმი“ ლიტერატურის თეორია 2008 წ. გვ. 260
3. ა. იმნაიშვილი, XX საუკუნის 90-იანი წლების ქართული პროზის ტენდენციები, დისერტაცია გვ. 50
4. ს. სიგუა, კულტუროლოგიის საფუძვლები, ტ. II 2012 წ. გვ. 162

Nazi Khelaia, Tamar Gumberidze

Issues Regarding PThe Contemporary Georgian Script Resume

XXI century is epoch of wonders. Scientific-technical progress provoked to expand human imagination and a wide spectrum of psychology developed inner perception of outlooks. Various literary schools and approaches providing broad horizons paved its way for development from late XX century up to early XXI century.

Opportunities of accessing world literature as well as new political environment showed good results upon Georgian literature knowledge, especially Georgian scripts.

The following challenges which were clearly reflected in literary works of new age writers can be reckoned as leading issues of thinking. New perspective, customs, drives can specify creative writers of new age which turn into postmodernism sphere and establish new expressive system ensuring that inner strength and potentia that epoch brought will squirm its way to assert new tendencies for maintaining impressive and outstanding literary work which will gain foothold in world literature.

Нази Хелая, Тамар Гумберидзе

Проблемы современной грузинской литературе

Резюме

XXI век – век чудес. Научно-технический прогресс развил и видоизменил воображение творческого субъекта, вместе с тем широкий спектр творческой психологии углубил в творце внутренний взгляд.

Разные литературные школы и направления, создавшие многосторонний и разнообразный спектр литературной жизни, получили в грузинской действительности отражение в основном в конце XX в начале XXI века.

Новая политическая обстановка сделала доступной восприятие зарубежной литературы во всей ее полноте и получила своеобразное отражение в грузинском литературоведении и особенно в грузинской литературе.

В творчестве писателей нового поколения нашло своеобразное отражение проблемы, которые являются актуальными в деле формирования мышления нового поколения.

Новый взгляд и новые обычаи, новые целеустремления определяют творческую специфику писателей нового поколения. Этот процесс получил отражение в современном постмодернистическом пространстве, создал соответствующую систему отражения и сформировал утверждение, согласно которому та внутренняя сила и потенция, которую принесла эпоха, найдет свой путь и создаст особую интересную литературу, которая произведет неизгладимое впечатление на читателя, и, что самое главное, ответит ей достойное место в мировой литературе.

ისტორია

История

History

მადონა ქებაძე

თელავი, საქართველო

მუსტაფა ქემალ ათათურქი (ბიოგრაფიული მიმოხილვა)

XX-ე საუკუნის დასაწყისში თურქეთის მდგომარეობა საგარეო პოლიტიკური თვალსაზრისით საკმაოდ აქტიურ საბრძოლო ფაზაში შედის. მსოფლიო ომის წინ, თურქეთმა ორ ომში მოასწრო დამარცხება, იტალიასთან 1911-12წწ. და ბალკანეთის 1912-13 წლების ომში. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ორჯერვე თურქეთის მოწინააღმდეგენი ბევრად უფრო სუსტები აღმოჩნდნენ, ვიდრე ის ქვეყნები, რომლებსაც თურქეთი 1912-15წწ. ეომებოდა. ორ ომში ზედიზედ ორი დამარცხება და ისიც სუსტ მოწინააღმდეგესთან სავსებით გასაგებად ამტკიცებდა იმ აზრს, რომ მომავალი ომი ევროპის სახელმწიფოსთან, არ ჰქონდა მნიშვნელობა რომელ დაჯგუფებასთანაც არ უნდა ყოფილიყო ანტანტასთან თუ ცენტრალურ სახელმწიფოსთან, მისთვის კატასტროფული იქნებოდა. ამ მიმდევარ და საპასუხისმგებლო ვითარებაში, როდესაც ქვეყანას გონიერი მმართველი ესაჭიროებოდა, უმნიშვნელოვანეს პოლიტიკურ დიპლომატიას წარმოადგენს მუსტაფა ქემალ ათათურქის მოღვაწეობა [2, 213].

ათათურქის დაბადების თარიღი და ადგილი თურქეთის სელანიკის სამოქალაქო ჩანაწერების მიხედვით მითითებულია, როგორც 1296 წელს ნეგარა. მაგრამ აქ მითითებული არ არის ეს თარიღი რომელი კალენდრის მიხედვით არის განსაზღვრული, რუმის თუ ჰიჯრის. ამ გაუგებრობის გამო, 1927 წელს სამსუნში ჩასვლის დროს წარმოთქმულ სიტყვაში, ათათურქმა თავის დაბადების თარიღად განსაზღვრა 1919 წლის 19 მაისი----თურქეთის დამოუკიდებლობის დღე. რეალურად მისი დაბადების წელი არ იყო 1919, მაგრამ ეს თარიღი გულისხმობს დამოუკიდებლობის დღეს, რომელიც მან შეარჩია სამოქალაქო კალენდრის მიხედვით.

დედისგან მან იცოდა რომ დაიბადა გაზაფხულში. თუმცა უმცროსი დისგან იცოდა რომ იგი დაიბადა ღამით ჭექაქუხილის დროს. ფაიკ რესიტ უნატმა განსხვავებული მოსაზრება მიიღო ზუბეიდ ჰანიმისგან (სალონიკელი მეზობელი). ზოგი აღიარებდა რომ ათათურქი დაიბადა გაზაფხულზე, ზოგი კი ზამთარში ან იანვარში ან თებერვალში. 19 მაისი უფრო მისაღებ თარიღად იქნა მიჩნეული ისტორიკოს-რესიტ საფეც ათაბინენის მიერ. 19 მაისი იყო სიმბოლურად თურქეთის დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის დაწყებით თარიღადაც იქნა მიჩნეული. თაბანელმა ათათურქია დაბადების თარიღი ამ თარიღს დაუკავშირა, ათათურქისადმი პატივისცემის ნიშნად. მოსაზრებაც კი არსებობდა დაეარსებინათ "გაზის" დღე. სხვა მოსაზრების მიხედვით, მასწავლებელმა ათათურქს როდესაც ჰკითხა რა იყო მისი დაბადების თარიღი, მან უპასუხა რომ არ იცოდა და ამის შემდეგ მასწავლებელმა შესთავაზა 19 მაისი. ასევე არსებობს ორი მოსაზრება, რომ "გრეგორიანული 19 მაისი, 1881" იგივეა რაც რუმის კალენდრის მიხედვით 1297 წლის 1 მარტი, რომელიც ეწინააღმდეგება რუმის 1296 წლის ჩანაწერებს. "რუმის 1296 წლის 19 მაისი" შეესაბამება გრეგორიანისებულ 1880 წელს.

ათათურქის ბოლო ოფიციალური დოკუმენტში "ნუფუს სუხდანი" არა შეიცავს თარიღს, მარტო წელი 1881 არის დაფიქსირებული. ეს დოკუმენტი დაცულია ათათურქის მუზეუმში –(სის-ლი) თურქეთის რესპუბლიკამ მის ოფიციალურ დაბადების დღედ 1881 წლის 19 მაისი აღიარა.

ზუბეიდე ჰანიმის პირველი შვილი იყო ფატმა, მეორე ომარი და შემდეგ აჰმეტი დაიბადა. სამივე ბავშვობაში დაიღუპნენ. მუსტაფა იყო მეოთხე შვილი. მაკბულე დაიბადა მუსტაფას შემდეგ 1885 წელს. მათი და ნასიე დაიბადა 1889 წელს, მაგრამ ტუბერკულოზით დაიღუპა ბავშვობაში.

რაგიპ ბეის ოთხი შვილი ყავდა პირველი ქორწილებიდან. პირველის და მეოთხე შვილების სახელი უცნობია, მეორე და მესამე შვილები იყვნენ: სურეია და ჰასანი. სურეია I მსოფლიო ომის დროს დაიღუპა. რაგიპ ბეის ჰყავდა ძმა, პოლკოვნიკი ჰუსამეტინი, რომელსაც ვასფიე ჰანიმთან ჰყავდა ქალიშვილი-ფიკრიე (1897-1924). ფიკრიე ლაფიტზე გათხოვებამდე იყო მუსტაფას საყვარელი. 9 დედამამიშვილიდან 5-ს ჰყავდა ერთი და იგივე მშობლები და გადარჩა მისი ბიოლოგიური და მაკბულე (1885-1956) [6].

ათათურქული ტრადიციის მიხედვით, სახელებს გრამატიკული ფუნქციის გარდა ააქვთ დამატებითი საპატივცემულო და სამახსოვრო ღირებულებაც. სახელების თარგმნა თურქულიდან სხვა ენებზე შესაძლებელია, მაგრამ აქ გასათვალისწინებელია ენობრივი განსხვავებები სიტყვებს შორის.

ათათურქს დაბადებიდან ეწოდა სახელი მუსტაფა (რჩეული). იმ დროისათვის ეს სახელი იყო ისლამთა წინასწარმეტყველის---მუჰამედის ეპითეტი. ათათურქი სწავლობდა სელანიკის სამხედრო სკოლაში, სადაც მისმა მათემატიკის მასწავლებელმა დამატებით უწოდა ქემალი (სრულყოფილება) მისი აკადემიური მიღწევების გამო. ამიტომაც იგი ცნობილია როგორც მუსტაფა ქემალის სახელით.

1916 წლის 1 აპრილს მას მიენიჭა ბრიგადის გენერლის წოდება. ოტომას სამხედრო წოდებებს შორის ბრიგადის გენერალზე მაღალი წოდება იყო ფაშა. ამიტომაც იგი ცნობილი გახდა როგორც "ქემალ ფაშა". სულთან აღის კაპიტულაციის, ასევე ინგლისის მიერ ისტამბულის ოკუპაციამ გამო ქემალ ფაშა 1919 წლის 8 ივლისს გადადგა თავის თანამდებობიდან. ის სტამბულიდან გაიქცა ზღვით, ინგლისელ პატრულს გაექცა და ჩავიდა ქალაქ სამსუნის---ანატოლიანის პორტში, რათა წინააღმდეგობა გაეწია ალიედის მმართველობისთვის. მისი გადადგომის შემდეგ ოტომას მთავრობამ გამოსცა ბრძანება მისი სიკვდილით დასჯის შესახებ.

1921 წლის 19 სექტემბერს, თურქულ ეროვნულმა ანსამბლემ მას უწოდა "გაზი" (ბრძოლის ვეტერანი/დაჭრილი ვეტერანი) ამავე დროს მიანიჭა მარშალის წოდება, დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში მიღწევების გამო. ამ პერიოდიდან იგი მოიხსენიება როგორც "გაზი მუსტაფა ქემელი". 1934 წლის 21 ივნისს თურქეთის ეროვნულმა ანსამბლემ გადაწვევით მისთვის მიენიჭა მემკვიდრეობითი გვარი. 1934 წლის 24 ნოემბერს იგი "ათათურქის" გვარით იქნა დარეგისტრირებული, რაც უნიკალურს ნიშნავს. ამიტომაც ეს გვარი მხოლოდ გაზი მუსტაფა ათათურქთან მოიხსენიება.

გვარი---ათათურქი ორი ნაწილისაგან შედგება: ათა და თურქი. ათა ნიშნავს მამას ან წინაპარს, ხოლო თურქი კი თურქ ხალხს. ამგვარად, ათათურქი ნიშნავს "თურქი ხალხის მამას" ან "თურქების წინაპარს".

ათათურქის წინაპრები, როგორც დედის ისე მამის მხრიდან, რუმელიაში ანატოლიიდან გადასახლებული თურქები იყვნენ. მამა ალი-რიზა ეფენდი რუსეთ-თურქეთის ომის მონაწილე, უფროსი ლეიტენანტის ჩინით წვრილ მოხელედ მსახურობდა. იგი ერთხანს ჯარშიც იყო ჩაწერილი მოხალისედ. სამსახურიდან გადადგომის შემდეგ ხელმოკლეობის გამო ვაჭრობას მიჰყო ხელი, მაგრამ მალე საქმე ცუდად წაუვიდა, ხანგრძლივი ავადმყოფობის გამო იგი 50 წლის ასაკში გარდაიცვალა. დედა ზუბეიდე ჰანიმი, სალონიკის შემოგარენიდან იყო, წერა-კითხვა იცოდა, მაგრამ მეუღლისაგან განსხვავებით კონსერვატორული შეხედულების მქონე ტრადიციების მიმდევარი ქალი იყო. ალი-რიზა ეფენდისა და ზუბეიდე ჰანიმის ხუთი შვილი შეეძინათ, რომელთაგან მხოლოდ ორი---მუსტაფა და მაკბულე---შერჩაო. მუსტაფა რომ დაიბადა, ადათის თანახმად, ალი რიზა ეფენდიმ მას ბავშვობაში გარდაცვლილი ძმის სახელი უჩურჩულა, რათა ბავშვი ცოცხალი დარჩენილიყო.

არაბი ძიძა მუსტაფა რუმელიის ხალხურ სიმღერებს უმჭერტოდა, რომლებიც ბიზანტიური, სლავური და თურქული მელოდიების ნარევს წარმოადგენდა. და მას მთელი სიცოცხლის მანძილზე ჩაესმოდა ყურში.

ზუბეიდე ჰანიმი ტრადიციების მიმდევარი, მორწმუნე ადამიანი გახლდათ. ძალიან ამყობდა იმით, რომ მისა და მისი მეუღლის წინაპრებს შორის არაერთი ჰაჯი ერია (ჰაჯი არის ოთწმუნე,

რომელსაც მექა აქვს მოვლილი). დედას მიაჩნდა, რომ მუსტაფაც მათ კვალს უნდა გაჰყოლოდა და ჰაფიზი ან ჰოჯა გამხდარიყო. ამიტომ უბნის სკილაში უნდა ესწავლა და სხვა მართლმორწმუნე მუსლიმი ბავშვები მსგავსად ყურანის მცნებების შესაბამისი განათლება მიეღო (7, 9-10).

მამა თითქმის არ ერეოდა ბავშვის აღზრდის საქმეში და ვაჭრობით იყო დაკავებული. ოჯახის ნამდვილი უფროსი დედა იყო. სახის ნაკეთებით, ცისფერი თვალებით, ღია ფერის კანით და თმებით მუსტაფა დედას ჰგავდა. დედას სურდა მუსტაფა რელიგიის მსახური გამხდარიყო,

ამიტომ საამისოდ ექვსი წლის ვაჟი თავდაპირველად საუბნო სკოლაში, ჰაფიზ მეჰმედის სკოლაში მიაბარეს. მაგრამ მალე იგი, მამამ სწავლის გასაგრძელებლად, სალონიკის ერთ-ერთ საუკეთესო შემრი ეფენდის სკოლაში გადაიყვანა, სადაც ხუთი წელი ისწავლა. მეუღლის გარდაცვალების შემდეგ ზუბეიდე პანიში იძულებული გახდა მუსტაფა სკოლიდან გამოეყვანა, რადგან საცხოვრებლად გადავიდა ძმასთან, რომელიც მოურავად მუშაობდა ერთ-ერთ მემემულესთან. მუსტაფა სკოლაში დროდადრო კერძო გაკვეთილებს იღებდა, მაგრამ ეს მას არ აკმაყოფილებდა. შემდეგ ის დედამ გააგზავნა სალონიკში, სადაც სწავლა სახელმწიფო საშუალო სკოლაში გააგრძელა. [3,4]

სრულიად გამორჩეული გარეგნობის მქონე მუსტაფა ქცევითაც განსხვავდებოდა. ბავშვების თამაშებში თითქმის არ მონაწილეობდა, თავი ამაყად ეჭირა და უმნიშვნელო შეურაცხყოფასაც კი არავის აპატიებდა.

მუსტაფა გარეგნულ იერს ბავშობიდანვე დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა. მოსწავლეების ტრადიციული ტანსაცმელი საშინლად არ მოსწონდა. სამაგიეროდ, სამხედრო სასწავლებლის მოწვევების უნიფორმას შურით შესქეროდა. შწორედ ამ დროს სალონიკში ზუბეიდე პანუში ჩამოვიდა და მუსტაფამ მას სამხედრო სასწავლებელში შესვლის უფლება სთხოვა, თუმცა კატეგორიული უარი მიიღო. მაგრამ მუსტაფას გადარწმუნება ადვილი საქმე არ იყო. მან თავისი სურვილი მეზობელ მაიორს გაანდო და მისი დახმარებითა და ზუბეიდე პანუშისაგან მალულად სამხედრო სასწავლებელში მისაღებ გამოცდებზე გავიდა, დიდი წარმატებით ჩააბარა და დედა ფაქტის წინაშე დააყენა. თანაც ხერხიც იხმარა---როცა მუსტაფა დაბადებულა, მამას მისი აკვნის თავთან ხმალი ჩამოუკიდებია. მუსტაფამ დედას ეს გარემოება გაახსენა და კატეგორიულად უთხრა, მე ჯარისკაცად და ვიბადე და ჯარისკაცად მოგვევლიო.

ზუბეიდე პანუშის ყოყმანს ბოლო სიზმარმა მოუღო---მუსტაფა მინრეთზე ოქროს ლანგარზე იჯდა. შვილისკენ გაქცეულ ზუბეიდეს ხმა ჩაესმა, თუ სამხედრო სამხედრო სასწავლებელში გაუშვებ, სულ ასსეტ სიმათლეზე იქნება, თუ არა და ძირს დაენარცხებაო. დედამ გადაწყვიტა, რომ მის ვაჟს სამხედრო ასპარეზზე დიდი წარმატება ელოდა და შესაბამის საბუთებზე ხელი მოაწერა (7, 9, 11-12).

1894 წელს მიიღეს სალონიკის სამხედრო სკოლაში, სადაც განსაკუთრებული ნიჭი გამოავლინა მათემატიკაში. აქ ამ საგნის მასწავლებელმა შესთავაზა მეორე სახელად მიეღო „ქემალი“ (სრულყოფილება, სრულქმნილება) რათა სახელითაც გამორჩეული ყოფილიყო სხვა მუსტაფებისაგან. მასწავლებელმა სახელისა და ცოდნის გარდა მას შესძინა რამდენიმე მეგობარი, რომელიც სიცოცხლის ბოლომდე არ მიუტოვებია. 1899 წელს ჩაირიცხა მეომართა კოლეჯში სტამბულში და დაამთავრა 1902 წელს. 1905 წელს 11 იანვარს დაამთავრა მეომართა აკადემია. აკადემიაში მუსტაფა ქემალი ერთ-ერთი საუკეთესოთაგანი იყო. კიდევ უფრო გაიზარდა მისი დაინტერესება პოლიტიკით, რისი დასტურიცაა მისი აქტიური მონაწილეობა კურსანტთა ფარული გაზეთის გამოცემაში, ამხანაგების რევოლუციური ინფორმირება ქვეყანაში არსებული მდგომარეობის თაობაზე. ამ დროს უყალიბდება მას ლიდერის თვისებები. მისი საქმიანობა შეუმჩნეველი არ დარჩენიათ. 1905 წელს იგი დააპატიმრეს. მართალია მისთვის სასჯელი არ გამოუტანიათ, მაგრამ იმავე წელს, როგორც საექვო პირი, შორეულ სირიაში გაამწვეს სტაჟირებისათვის, სადაც მან თითქმის სამი წელი დაჰყო. მას საშუალება მიეცა კარგად გასცნობოდა რეგიონის მდგომარეობას, ვითარებას ჯარში და ა.შ. იგი შეუერთდა რევოლუციური ოფიცრების პატარა საიდუმლო რევოლუციურ საზოგადოებას, სახელად---„სამშობლო და თავისუფლება“, მაგრამ პოლიტიკური საქმიანობის ხელსაყრელი მდგომარეობა რუმელიაში იყო, რომელიც ოსმალეთის განვითარებულ ნაწილს წარმოადგენდა. 1907 წელს მან მიიღო კაპიტნის ჩინი, იგი შეუერთდა გაერთიანებისა და პროგრესის კომიტეტს. თუმცა, ბოლო წლებში მუდმივი კრიტიკისა და ოპოზიციის ობიექტად იქცა და პოლიცია სდევნიდა ამ ორგანიზაციის ხელმძღვანელობისათვის. 1908 წელს ახალგაზრდა თურქმა

რევოლუციონერებმა ძალაუფლება ჩაიგდეს აბულჰამიდ II-გან. ათათურქმა დიდი როლი ითამაშა ამ რევოლუციაში. 1910 წელს მან მონაწილეობა მიიღო საფრანგეთში პიკარდის სამხედრო მანევრებში. 1911წ. მცირე დროით მსახურობდა სამხედრო სამინისტროში. მოგვიანებით 1911წ. იგი გადაყვანილ იქნა ოტომანების პროვინციულ ქალაქ ტრაბსლურსგარბში (დღევანდელი ლიბიის ტერიტორია), რათა წინააღმდეგობა გაეწია იტალიელი დამპყრობლებისათვის.[2; 218]

რევოლუციამდე და რევოლუციის შემდეგაც იგი ბევრს კითხულობდა განურჩევლად ყველაფერს, მათ შორის მონტესკიეს „კანონთა სულს“, ჯ. მილსის „სოციოლოგიურ ტრაქტატებს“. იგი განსაკუთრებით გატაცებული იყო ისტორიით. მაგრამ მუსტაფა ქემალს საკმარისად არ მიაჩნდა ახალგაზრდა თურქთა რევოლუციის შემდეგ გატარებული ღონისძიებები, იგი უფრო ღრმა გარდაქმნების მომხრე იყო, რაც არ შედიოდა „ერთიანობისა და პროგრესის“ საზოგადოების მესვეურთა გეგმებში. ამიტომ სალონიკიდან მოშორებით, მას 1908 წელს ტრიპოლიტანიაში აგზავნიან, სადაც ხელისუფლების საწინააღმდეგო გამოსვლები მიმდინარეობდა. მიღებული ზომების შედეგად, სამ თვეში მდგომარეობის დაწესარების შემდეგ, სალონიკში დაბრუნებული მუსტაფა ქემალი დივიზიის შტაბის უფროსად ინიშნება. მალე სტამბოლში 1909 წლის 13 აპრილს კონტრევოლუციური ამბოხება მოხდა. მუსტაფა ქემალი ერთადერთ გამოსავლად დედაქალაქზე დაშქრობას მიიხნევდა. იგი დაშქრის შტაბის უფროსი ხდება, მაგრამ რამდენიმე დღეში ამ პოსტზე მაიორ ენვერს ნიშნავენ. სალონიკში დაბრუნების შემდეგ მუსტაფა ქემალი მონაწილეობს სამხედრო მანევრებში და გერმანელ მარშალ ფონ დე გოლცის მაღალ შეფასებას იმსახურებს. „ერთიანობისა და პროგრესის“ ყრილობაზე, რომელიც 1909 სექტემბერში ჩატარდა მუსტაფა ქემალმა მოითხოვა, რომ სამხედროები ჩამოსცილებოდნენ პოლიტიკას ან დაეტოვებინათ ჯარის რიგები, რადგან ხელმძღვანელობამ ეს არ გაითვალისწინა, მუსტაფა ქემალი ჩამოსცილდა ერთიანობის და პროგრესის პარტიას და თავისი სამხედრო კარიერა გააგრძელა. იგი დააბრუნეს არმიის შტაბში და სამხედრო მინისტრთან ერთად გააგზავნეს ალბანეთში აჯანყების ჩასახშობათ, შემდეგ კი საფრანგეთში სამხედრო მანევრებზე დასასწრებად. 1911 წელს იგი გადაიყვანეს გენერალურ შტაბში. მშეგობრებისადმი მიწერილ წერილში იგი უკმაყოფილებას გამოთქვავდა სტამბოლში არსებული ვითარების გამო და აღნიშნავდა „ყველა პირად გამორჩენაზე ფიქრობს, ჯარისა და ქვეყნის გადასარჩენად თავდასოზოგავად უნდა ვიმუშაო.“

1911-12წწ. ტრიპოლიტანის ომის დროს მუსტაფა ქემალ მაიორის ჩინით დააჯილდოვეს, როგორც ერთ-ერთი მეთაური, ხემძღვანელობდა იტალიელების წინააღმდეგ ბრძოლას, რისთვისაც ორდენით დაჯილდოვდა. 1913 წელს მუსტაფა ქემალი, თავის მეგობარ ფედჰისტან ერთად, ამთავრებს თრაკიაში სახედრო ოპერაციის გეგმას, მაგრამ გეგმა არ მიიღეს, რის გამოც მალე თურქებმა ადრიანოპოლი დაკარგეს. მხოლოდ რამდენიმე თვის შემდეგ მუსტაფა ქემალის მიერ ჩატარებული ოპერაციის მეოხებით იგი დააბრუნეს. 1913 წელს მუსტაფა ქემალი დაინიშნა სახედრო ატაშედ სოფიაში. შემდეგ იგი ერთდროულად ასრულებდა სამხედრო ატაშეს მოვალეობას ბუქარესტსა და ბელგრადში. ამ თანამდებობაზე ყოფნის დროს მას ვიცე-პოლკოვნიკის თანამდებობა მიანიჭეს [1, 151-152].

იმ პირობა რიცხვს, რომლებიც არ იყვნენ დარწმუნებული გერმანიის უძლეველობაში, ეკუთვნოდა მუსტაფა ქემალი. იგი გამოირჩეოდა მოვლენების რეალისტური შეფასებით და კარგად ხედავდა, თუ სად მთავრდებოდა მოვლენათა რეალური სამყარო და სად იწყებოდა ფანტაზია. სწორედ ასეთმა რეალისტურმა მიდგომამ ფაქტებისა და მოვლენებისადმი მისცა მუსტაფა ქემალს საშუალება თურქეთის ომში დამარცხების შემდეგ, როდესაც გამარჯვებული ქვეყნები თურქეთის ტერიტორიულ დანაწილებას შეუდგნენ, დაეწყო და წარმატებით დაემთავრებინა ბრძოლა სულთანის მთავრობისა და ანტანტის ქვეყნების შეიარაღებული ძალების წინააღმდეგ. როდესაც მსოფლიო ომი დაიწყო მუსტაფა ქემალი სოფიაში ოსმალეთის სამხედრო ატაშეს თანამდებობაზე იმყოფებოდა. იმ დროს სოფია თურქეთისათვის ერთ-ერთ ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან პოლიტიკურ კვანძს წარმოადგენდა, ვინაიდან ბულგარეთის პოზიცია დაწვებულ ომში გარკვეულ გავლენას მოახდენდა თურქეთის პოლიტიკის განსაზღვრაზე. ასეთ პირობებში ბულგარეთის მომავალი პოზიციის გარკვევაში დიდ როლს თამაშობდა ბულგარეთის თურქული რაიონებიდან არჩეული პარლამენტის 13 თურქი დეპუტატი. ცამეტივე როდოსლაგოს გერმანულ პოზიციებზე იდგა. ბულგარეთის მერყეობა შედარებით დიდხანს გაგრძელდა. 1915 წელს მათში მისი პოზიცია ჯერ

კიდევ იმდენად იყო გაურკვეველი, რომ მან სამხედრო კონვენციის დადებაზე გერმანიას უარი უთხრა, თურქეთი კი ჩაება ომში, როდესაც მერყევი იყო, როგორც ბულგარეთის საგარეო-პოლიტიური კურსი, ისე მისი შინაპოლიტიკური მდგომარეობა. ამას არ შეეძლო არ მოეხდინა გავლენა მუსტაფა ქემალზე.

მუსტაფა ქემალი მკაფიოდ ხაზს უსვამდა იმ აზრს, რომ თურქეთის ომში ჩაბმა ნახქარვი გადაწყვეტილების შედეგს წარმოადგენდა. მუსტაფა ქემალის ბიოგრაფების ცნობით, მას ომის დასაწყისშივე ეჭვი ეპარებოდა თუ როგორი იქნებოდა მისი ფინალი ე.ი. დარწმუნებული იყო, რომ ომს გერმანია წააგებდა. ცნობილია, რომ თურქეთის ოფიციალური ისტორია „თარიჰი“ ამტკიცებს იმ აზრს, რომ მუსტაფა ქემალი უკვე მაშინვე ცდილობდა დაერწმუნებინა თურქეთის მმართველი წრეები, რომ მათ არ მიეღოთ ომში მონაწილეობა [1, 219].

მუსტაფა ქემალმა თავის ხელწერა დაატყო გმირობის ლეგენდას I მსოფლიო ომში კანაკალესთან და საბჭოთა ჯარები აიძულა ეღიარებინათ კანაკალე აღებულად[5].

არიბურნუსთან განლაგებულ მუსტაფა ქემალის სამხედრო ნაწილები კონტრშეტევით დიდ ზიანს აყენებენ მტერს, ცნობილია მის მიერ გაცემული ბრძანება: „მე თქვენ შეტევაზე გასვლას კი არა სიკვდილს გიბრძანებთ! სანამ ჩვენ დავიხოცებით სხვა მეომრები დაიკავენ ჩვენს ადგილს!“ [5] ბრძოლებში წარმატებისთვის მუსტაფა ქემალმა არაერთი ჯილდო და პოლკოვნიკის ჩინი მიიღო. ამასთანავე იგი უკმაყოფილო იყო გერმანელი მარშლის ღირს ფონ სანდერსის სარდლობით და სთხოვა ოსმალეთის ჯარების მთავარსარდლის მოვალეობის შემსრულებელ ენვერ ფაშას, პირადად ჩადგომოდა სათავეში დარდანელის სრუტის დაცვას, მაგრამ ენვერ ფაშა მხოლოდ ინსპექტიერობისათვის ჩადიოდა ხოლმე.

1916 წელს მუსტაფა ქემალი დაინიშნა მე-16 კორპუსის სარდლად. მალე იგი აღმოსავლეთის ფრონტზე გადააყავთ, ანიჭებენ გენერლის ჩინს და ფაშას ტიტულს. 1916 წლის აგვისტოში ქემალ ფაშას კორპუსი რუსებისგან ათავისუფლებს ქალაქებს მუშს და ბითლისს, მედგრად იგერიებს მათ შემოსევებს. 1916 წლის დეკემბერი-1917 წლის იანვარში იგი ასრულებს მეორე არმიის სარდლის მოვალეობას, ამის შემდეგ მეოთხე არმიის სარდლის ჯემალ ფაშას განკარგულებაში გადააყავთ ჰიჯაზში. მუსტაფა ქემალ ფაშამ, სტრატეგიული თვალსაზრისით, აუცილებლად მიიჩნია ჰიჯაზში განლაგებული ჯარი სირიის ფრონტის გასამტკიცებლად გადაეყვანა.

კანაკალეს ბრძოლების შემდეგ მუსტაფა ქემალი ეღირნესა და დაირბაკირში გადაიყვანეს და 1916 წლის 1 აპრილს გენერალ-ლეიტენანტის წოდება უბოძეს. ის შეებრძოლა რუსეთის ჯარს და მუსი და ბიტლისი დაატოვებინა მათ. ის მცირე ხნით იმყოფებოდა დამასკუსსა და კალეპოში, ხოლო 1917 წელს სტამბოლში ჩავიდა. მან ტახტის მემკვიდრესთან -----ვაჰდეტინ ეფენდისთან ერთად იმოგზაურა გერმანიაში. ამ მოგზაურობის შემდეგ ის ავად გახდა და სამკურნალოდ გაემგზავრა ვიენაში კარისბადში.

მუსტაფა ქემალი დაბრუნდა კალეპოში 1918 წ. 15 აგვისტოს, ამჟამად უკვე როგორც მეშვიდე არმიის მეთაური. იგი წარმატებულად იბრძოდა თავდაცვით ომებში. მუდროსში ზავზე ხელის მოწერიდან ერთ დღეში იგი ილდირიმის არმიის მეთურად დაინიშნა. ამ არმიის დაშლის შემდეგ, იგი ჩავიდა სტამბოლში (1918 წ. 13 ნოემბერი) და მუშაობა დაიწყო თავდაცვით სამინისტროში.

მუდროსის ზავის შემდეგ, როდესაც საბჭოთა ჯარებმა დაიწყეს ოტომანთა არმიის გაკონტროლება, მუსტაფა ქემალი გაემგზავრა სამსუნში (1919 წლის 19 მაისი) როგორც XIX არმიის ინსპექტორი (ხედამხედველი). 1919 წლის 22 ივნისს გამოქვეყნებულ ცირკულარში მან განაცხადა: “ერის განთავისუფლება მხოლოდ მისსივე სიმტკიცით, გამბედაობით და შეუპოვრობით აღდგება” [5].

1916 წლის აპრილში მას ნიშნავენ კავკასიის არმიის დაჯგუფების შემადგენლობაში შემავალ მეორე არმიის სარდლად, ხოლო 1917 წლის ივლისში, ენვერ ფაშას ხელმძღვანელობით ჩატარებული თათბირის შემდეგ მუსტაფა ქემალი დაინიშნა არმიითა დაჯგუფების „ელვის“ შემადგენლობაში შემავალი მე-7 არმიის სარდლად. მუსტაფა ქემალ ფაშამ მათი სთხოვა ფრონტზე მყოფი ორი არმიის გაერთიანება და გერმანელის ნაცვლად თურქის, კერძოდ მისი დანიშვნა, რაც გაიზიარა ჯემალ ფაშამ, მაგრამ მას არ დაეთანხმა ენვერ ფაშა. ფალკენჰაინთან უთანხმოების გამო, 1917 წლის ოქტომბერში მუსტაფა ქემალ ფაშა გადადგა. ამის შემდეგ ინგლისელთა შემოტევის შემდეგ თურქეთის ჯარმა უკან დაიხია და იერუსალიმიც დათმო.

1917 წლის დეკემბერში ქემალ ფაშა ახლდა უფლისწულ ვაჰაღედინს (მომავალ სულთან მეჰმედ მეექვსეს) მისი გერმანიაში ვიზიტის დროს. 1918 წელს ივლისში, როდესაც იგი ოსმალეთის სულთანი გახდა, მუსტაფა ქემალ ფაშა სამკურნალოდ იმყოფებოდა. დაბრუნებისთანავე, 1918 წელს ქემალ ფაშა შეხვდა სულთანს და შესთავაზა თავის თავზე აეღო მთავარსარდლობა, ხოლო მუსტაფა ქემალი დაენიშნა არა მთავარსარდლის მოვალეობის შემსრულებლად როგორც ენვერ ფაშა, არამედ გენშტაბის უფროსად. ამ შეხვედრას კი ის შედეგი მოჰყვა, რომ გაუქმდა მთავარსარდლის მოვალეობის შემსრულებლის პოსტი, მაგრამ გენშტაბის უფროსობა სამხედრო მინისტრმა ენვერ ფაშამ შეითავსა. ქემალ ფაშა კიდევ სამჯერ შეხვდა სულთანს და დარწმუნდა, რომ იგი მნიშვნელოვან საკითხებს ტრიუმფირატეს სხვა წევრებს თაღათ ფაშასა და ენვერ ფაშას უთანხმებდა.

მაღე მუსტაფა ქემალი პალესტინის ფრონტზე მეშვიდე არმიის სარდლად დაინიშნა და სულთნის საპატიო ადიუტანტის წოდება მიიღო. ამ დროისთვის სულთნის კარზე უკვე ფიქრობდნენ ზავის დადებას. 1918წ. ოქტომბერში თაღათ ფაშას დიდგვირობიდან გადადგომის შემდეგ, მუსტაფა ქემალ ფაშამ სულთანს გაუგზავნა, ქვეყნის ინტერესებიდან გამომდინარე, დასანიშნი მთავრობის წევრთა სია და თვითონ ითხოვდა სამხედრო მინისტრის პოსტს. მთავრობა შექმნა აჰმედ იხეთ ფაშამ. მის დანიშვნასაც იგი ითხოვდა, მაგრამ სამხედრო მინისტრისა და გენშტაბის უფროსის პოსტებიც თვითონ შეითავსა. დაზავების შემდეგ ვითანამშრომლებოთ, მისწერა მუსტაფა ქემალ ფაშას. საპასუხო წერილში იგი აღნიშნავდა, რომ სამხედრო მინისტრობას ითხოვდა კრიზისული ბრძოლების გამო, ამიტომ ჩვენი თანამშრომლობა საჭიროდ არ მიმაჩნია.

1918 წლის ოქტომბრის დამლევს ქემალ ფაშა საჯარისო დაჯგუფების „ელვის“ სარდლად დაინიშნა. იმავე დღეს ოსმალეთის იმპერიასა და ანტანტის სახელმწიფოებს შორის მუდროსის საზავო ხელშეკრულება დაიდო. როგორც ათათურქის მეგობარი და თანამებრძოლი ალი ფუალ ფაშა (ჯებესი) იკონებს, მუსტაფა ქემალმა მას განუცხადა: „ამის შემდეგ ჩვენმა ერმა, თვითონ უნდა დაიცვას საკუთარი უფლებები და ჩვენც ეს გზა უნდა გუჩვენოთ მას. 1918 წლის ნოემბერში სტამბულში დაბრუნებულ ქემალ ფაშას ანტანტის სამხედრო გეგმების დანახვაზე უთქვამს: „როგორც მოვლენ, ისე წავლენ“.

ათათურქი და ლატიფე ჰანიმი შეუდგნენ 1923 წელს. ლატიფე იყო მრავალი ენების მცოდნე, საკუთარ თავში დარწმუნებული, ევროპული განათლების ქალი რომლის ოჯახსაც იზმირში ჰქონდა საკუთარი გემი.

ათათურქი ლატიფას შეხვდა 1922 წლის 8 სექტემბერს, ოკუპირებული იზმირი განთავისუფლების დროს. იზმირში ყოფნის დროს იგი მიწვეული იქნა უსაკლივილის რეზიდენციაში, სადაც მას საშუალება ჰქონდა ლატიფეს დაახლოვებოდა. მათი ნაცნობობა ცოტა ხანს გაგრძელდა, რადგანაც ათათურქი 2 ოქტომბერს ანკარაში უნდა დაბრუნებულიყო. ქემალმა თავისი გრძნობები ასე გამოხატა: „არსად არ წახვიდე. დამელოდე“. 1923 წლის 29 იანვარს მან ლატიფეს ოჯახისგან ქორწინებაზე თანხმობა მიიღო. კაზიმ კარაბეკირი ესწრებოდა მათ ქორწილს, ეს არ იყო შემთხვევითობა, რადგანაც თურქული ტრადიციის მიხედვით, სიძე ქორწილში იწვევს თავისი ოჯახის საპატივცემულო პირებს. ლატიფეს სახე დაფარული არ ჰქონდა ქორწილის დროს, თუმცა ეს მათ ტრადიციებს ეწინააღმდეგებოდა. მათ არ ჰქონიათ თაფლობის თვე, რადგანაც პარლამენტის არჩევნები მოდიოდა. ათათურქმა გაზეთების წარმომადგენლები ქორწილის მეორე დღესვე მიიღო. საჯარო გამოსვლისთვის მოემზადა 2 თებერვლისათვის. ანატოლიანეს ტურნე იყო მათი თაფლობის თვე, სადაც მისი ცოლმა თანამედროვე თურქი ქალის როლი წარმოაჩინა. ერთ-ერთმა დამკვირვებელმა მაშინ აღნიშნა: **“ეს არ არის თაფლობის თვე, ეს არის რეფორმების გაკეთილი”**.

პირველივე დღიდან ლატიფე ქალთა ემანსიპაციის მსვლელობის წევრი გახდა. რომელიც თურქეთში დაიწყო 1920-იან წლებში. ლატიფეს დაუფარავმა სახემ, მნახველებში გაოცება და აღფრთოვანება გამოიწვია. მას არ ეკეთა ჩადრი, არამედ თავზე ჰქონდა მოხვეული თავსაფარი. ათათურქმა ქალთა უფლებების საკითხი დააყენა არჩევნების დროს, ლაფიტე ლობირებდა ამ უფლებებს.

საბოლოო კონფონტაცია ანაროლიანეში მოგზაურობის დროს იყო, როდესაც ლატიფემ დაიქინა ათათურქს გაჰყოლოდა აღმოსავლეთის ქალაქებში, თუმცა სხვა ოფიციალური პირების ცოლები სამსუნში გაჩერდნენ. ათათურქის ინტერესები ამ დროს მიმართული იყო გაერთიანებისაკენ, მაგრამ გაერთიანება მთელ რიგ სიძნელეებთან იყო დაკავშირებული. ერზრუმში ათათურქი

და ლატიფე წინააღმდეგობას წააწყდნენ და ათათურქმა მოსთხოვა ლატიფეს ნდობით აჯჭურვილ პირთან-სალიჰ ბიზოკის თანხლებით დაბრუნებულიყო ანკარაში. 1925 წლის 5 აგვისტოს ისინი განქორწილდნენ, მათი განქორწილების მიზეზი საზოგადოებისთვის უცნობია. სასამართლომ 25 წლიანი ვადით აკრძალა მისი ყოფილი ცოლის წერილებისა და დღიურების გამოქვეყნება. თურქეთის ისტორიული ფონდი მის წერილებს ინახავდა 1975 წლამდე. რადგანაც ლატიფეს ოჯახმა მოითხოვა, რომ მისი წერილები არ გახმაურებულიყო.

23 აპრილი მუსტაფა ქემალმა ბავშთა დღედ გამოაცხადა, ხოლო 19 მაისი კი “ახალგაზრდებისა და სპორტის” დღედ. ბავშვთა დღე 1920 წელს გაიგივებულ იქნა თურქეთის ეროვნული ანსამბლის გახსნასთან. ბავშვთა დღის დაარსება იყო ბავშვთა დაცვის ინსტიტუტის რეკომენდაცია. ორივე ეს თარიღი დღესაც აღინიშნება. ახალგაზრდებისა და სპორტის დღე არის ეროვნული დღესასწაული. მას ქორწილებიდან საკუთარი შვილები არ ჰყავდა, მას ჰყავდა 7 შვილობილი ქალიშვილი და ერთი შვილობილი ვაჟი. პლიუს ორი ბავშვი-აბდურაჰიმი და იჰსანი, იზრდებიდნენ მისი მფარველობის ქვეშ. მისი შვილობილების სახელები იყო: საბიჰა, რულიეი, ზეჰრა, აფეტი, ფიკრიეი, ულკუ, ნებილე და მუსტაფა.

1916 წელს ათათურქმა 8 წლის აბდურაჰიმი თავისი მფარველობის ქვეშ აიყვანა. იგი აბდურაჰიმს შეხვდა ბიტლისში. მისი დაბადების თარიღი და მშობლების ვინაობა უცნობია. მხოლოდ ათათურქის სურათია შემორჩენილი, მუნდირში გამოწყობილი ახალგაზრდა აბდურაჰიმის გვერდით. აბდურაჰიმის აღზრდა ზუბეიდე ჰანიმს დაეკისრა. აბდურაჰიმი აღნიშნავდა რომ, მას არ ახსოვდა თავისი ბიოლოგიური მშობლები. ამან გამოიწვია ეჭვი რომ იგი კავკასიაში მსვლელობის დროს დაობლდა. აბდურაჰიმ აღნიშნავდა რომ, მისი ბავშვობის მესხიერება ზუბეიდე ჰანიმს ოჯახს უკავშირდება აკარეთში. აკარეთის სახლი აშეგენული იქნა 1913 ათათურქმა მას გვარი ტუნკაკი შეურჩია.

1925 წლის 22 სექტემბერს ათათურქმა იშვილა 12 წლის გოგო საბიჰა. იგი იყო ობოლი, რომელსაც ბურსას მატარებლების სადგურში შეხვდა. მან ათათურქს სთხოვა მისთვის განათლება მიეცა. შემდგომში ათათურქმა მართლაც იზრუნა მისი განათლებისთვის. საბიჰა მოგვიანებით რუსეთში იქნა გაგზავნილი განათლების მისაღებად. იგი შემდგომში პირველი პილოტი ქალი გახდა. შემდეგ საბიჰა ზეჰრა და რუკლეი გახდნენ მისი მფარველობის ქვეშ. 1936 წელს ზეჰრა საფრანგეთის მატარებელში გარდაიცვალა. საფრანგეთის პოლიციამ, დაასკვნა რომ ეს იყო თვითმკვლელობა.

1925 წლის 25 ოქტომბერს ათათურქი შეხვდა 18 წლის გოგო-აფეტს, რომელიც იყო მისი ახლო მეგობარი ოჯახის შვილი. აფეტის დედის გარდაცვალების შემდეგ მამამისმა სხვა ქალი შეირთო ცოლად. აფეტი თავს ირჩენდა პატარა გოგნების აღზრდით, მაგრამ მას არ ჰქონდა კარგი განათლება. ათათურქმა დააფინანსა მისი უმაღლესი განათლება, ხოლო აფეტი თავს ისევ სხვა ბავშვების აღზრდით ირჩენდა. მოგვიანებით იგი გახდა ათათურქის ნდობით აღჭურვილი პირი, რომელსაც ათათურქის სიტყვის დაწერა და ინფორმაციით მომარაგება ევალებოდა.

1935 წელს ათათურქი შეხვდა 3 წლის გოგოს ულკუს. იგი დედამისთან იზრდებოდა. იგი ერთადერთი გოგო იყო რომელიც ათათურქთან დარჩა სიკვდილამდე [6].

ათათურქს თავისუფალ დროს ძირითადად უყვარდა კითხვა, ცხენით ჯირითი, ჭადრაკი და ცურვა. იგი ასევე დაინტერესებული იყო ცეკვებით, ვალსითა და ზეიბეკის ფოლკლორული ცეკვებით. მას ასევე მრუმელიენის ფოლკლორული სიმღერები. ათათურქი თავისუფლად საუბრობდა ფრანგულად და გერმანულად და ჰქონდა მდიდარი ბიბლიოთეკა.

ასევე მას უყვარდა ეროვნული სასმელი-რაკი, რომელსაც დიდი რაოდენობით სვავდა.

ათათურქი აღნიშნავდა: “ბავშობიდან ერთი დამახასიათებელი თვისება მაქვს, მე არასოდეს არ მიყვარდა ჩემ დასთან ან მეგობრებთან დროის გატარება. ბავშვობიდან მიყვარდა მარტოობა. კიდევ ერთი თვისება მქონდა ვერ ვიტანდი დედის დარიგებებს, მამის სიკვდილის შემდეგ ჩემი და ასევე სხვა ნათესავებიც ცდილობდნენ რჩევები მოეცათ ჩემთვის. ასეთ ოჯახში ცხოვრების დროს ან უნდა დაემორჩილო სხვების რჩევებს ან იგნორირება უნდა გაუკეთო მათ. მე მიმანია რომ, არც ერთი არ არსი სწორი”.

ათათურქის სხვა რევოლუციონერებისგან განსხვავდებოდა წინდახედულებით, კარგი განათლებით და ლიდერობის თვისებით. მისი ლიდერული თვისებები გამომჟღავნდა პოლიტიკაში, სოციალურ და კულტურულ ხასიათში. კვლევები ასაბუთებს მის განათებულობას. მისი ხასიათი

შემდეგ ჩვევებში გადაიზარდა. მისი მიზანი იყო ხალხის გაერთიანება. მთავრობაში მისი მმართველობის დროს არასოდეს არ შეზღუდულა სამოკალაქო წარმომადგენლების როლით, ხოლო ჯარი მისი პრეზიდენტობის დროს პოლიტიკაში არ ერეოდა. რეგიონალური ქვეყნების წარუმატებელი რეფორმები მაგალითად იქნა გამოყენებული რევოლუციური თურქეთის მიერ.

მუსტაფა ქემალი გარდაიცვალა 1938 წელს. დაკრძალულია ანკარაში.

ლიტერატურა:

1. მენტეშაშვილი, ა. ---XX საუკუნის გამომჩენილი პოლიტიკოსები და დიპლომატები, თბ. 2005.
2. სვანიძე, მ. ----თურქეთის ისტორია, III ნაწილი, თბ. 2005.
3. www. Wikipedia. Erom Wikopedia , the free enciklopedia, Mustafa Kemal Ataturk.
4. ru. Wikipedia.org/wiki/% 25D0%2590%25D1 Ататюрк, Мустафа Кемаль---Википедия
5. www.google.ge---MUSTAFA KEMAL ATATYRK, *FOUNDER AND PREZIDENT OF THE TURKISH REPUBLIC*.
6. [http:// en. Wikipedia.org/wiki/Mustafa_Kemal_Ataturk's_personal_life](http://en.Wikipedia.org/wiki/Mustafa_Kemal_Ataturk's_personal_life)
7. ლორდი კინროსი—ათათურქი ერის მეორედ დაბადება, (ქართული ბიოგრაფიული ცენტრი) თბ. 2011.

მადონა ქებაძე, იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ასისტენტ-პროფესორი

მუსტაფა ქემალ ათათურქი (ბიოგრაფიული მიმოხილვა) რეზიუმე

პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ ქვეყანას გონიერი მმართველი ესაჭიროებოდა, უმნიშვნელოვანეს პოლიტიკურ დიპლომატიას წარმოადგენს მუსტაფა ქემალ ათათურქის მოღვაწეობა.

ათათურქის ბოლო ოფიციალური დოკუმენტში “ნუფუს სუზდანი” არა შეიცავს თარიღს, მარტო წელი 1881 არის დაფიქსირებული. ეს დოკუმენტი დაცულია ათათურქის მუზეუმში –(სის-ლი) თურქეთის რესპუბლიკაში მის ოფიციალურ დაბადების დღედ 1881 წლის 19 მაისი აღიარა .

ათათურქი და ლატიფე ჰანიმი შეუღლდნენ 1923 წელს. ლატიფე იყო მრავალი ენების მცოდნე, საკუთარ თავში დარწმუნებული, ევროპული განათლების ქალი რომლის ოჯახსაც იზმირში ჰქონდა საკუთრი გემი.

მას ქორწილებიდან საკუთარი შვილები არ ჰყავდა, მას ჰყავდა 7 შვილობილი ქალიშვილი და ერთი შვილობილი ვაჟი. პლიუს ორი ბავშვი-აბდურაჰიმი და იჰსანი, იზრდებოდნენ მისი მფარველობის ქვეშ.

მუსტაფა ქემალი გარდაიცვალა 1938 წელს.

Madona Keadze

**Mustafa Kemal Ataturk (biography review)
Resume**

After the World War, the country was in need of a wise ruler. Mustafa Kemal Ataturk political diplomacy made a great contribution.

Ataturk's last official document "Nufuz Suzdan" is not dated, only the year-1881 is given. Above mention document is kept in Ataturk's museum –(Cisly). Turkish republic officially has announced his date of birth on May 19, 1881.

Ataturk and Latif Hanim got married in 1923. Latif was bilingual, self-confident, European oriented lady, who owned her ship in Izmir.

They did not have their own children, just 7 adopted daughters and a son. As well two children- Abduraham and Ihsani were brought up under their protection.

Mustafa died in 1983.

ფსიქოლოგია

Психология

History

გულიყო შენგელია

ქუთაისი, საქართველო

ფსიქოლოგიის როლი ბავშვთა აღზრდაში მე-20 საუკუნის საქართველოს სპეციალურ სკოლებში

მე-20 საუკუნის საქართველოში სხვადასხვა სახის სპეციალური სკოლები იყო. ასეთი იყო უსინათლო ბავშვთა საშუალო სკოლა ინტერნატი, ყრუ-მუნჯ ბავშვთა სკოლა ინტერნატი, გონებრივად ჩამორჩენილ ბავშვთა სკოლა, რომლებიც საქართველოს სხვადასხვა ქალაქებსა და სოფლებში არსებობდა.

ამ სკოლებში იყვნენ სხვადასხვა დეფექტების მქონე ბავშვები, სადაც მათი სწავლება განსაკუთრებული მეთოდებით მიმდინარეობდა. ამ სკოლებში მუშაობდნენ უმაღლესი სასწავლებლის კურსდამთავრებული მასწავლებლები. სწავლების სპეციფიკიდან გამომდინარე მათი მუშაობა რთული იყო, ამიტომაც სახელფასო ანაზღაურებას უფრო მეტს ღებულობდნენ, ვიდრე ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის მასწავლებლები.

ამ სკოლებს ბევრი დადებითი მხარეც ჰქონდა და ბევრი უარყოფითიც. ნაკლები ყურადღება ექცეოდა სწავლების სპეციფიკურ ხერხებსა და მეთოდებს, სწავლებაში ბატონობდა ვერბალიზმი. სკოლას სასწავლო გეგმებისა და პროგრამების შედგენისას ნაკლებად ითვალისწინებდა ბავშვთა ფსიქოლოგიურ თავისებურებებს, არ ჰყავდათ ექიმი რომელსაც ყოველთვის უნდა შეემოწმებინა ბავშვის ჯანმრთელობა.

ფსიქოლოგიის როლის უგულვებელყოფას ხშირად არასასურველი შედეგები მოჰქონდა, რაც სწრაფად აისახებოდა ბავშვთა ქცევებსა და მოქმედებებზე. დღის წესრიგში დადგა ფსიქოლოგიის კუთხით მეტი მუშაობის აუცილებლობა.

უსინათლო ბავშვთა სკოლა ინტერნატი თბილისში 1993 წელს დაარსდა, რომელშიაც სწავლების პროცესის გაუმჯობესება 1932 წლიდან დაიწყო. ამ სკოლას დაერქვა „თბილისის უსინათლო ბავშვთა საფაბრიკო-საქარხნო სასწავლებელი“.

1933-34 სასწავლო წელს სკოლის გამგედ დანიშნული იქნა მედიკი შვილი, რომლის ხელმძღვანელობით პირველად დამუშავდა ქართულ ენაზე ბავშვთა არასრული საშუალო სკოლის პროგრამები. ეს პროგრამები ძირითადად მასობრივი სკოლის პროგრამის მსგავსი იყო, მაგრამ ზოგიერთი მასალა დამატებით იქნა შეტანილი, ზოგიც ამოღებული.

სკოლა თავიდანვე სახელმძღვანელოების ნაკლებობას განიცდიდა. ბრაილის შრიფტით შედგენილი სახელმძღვანელოების გამოცემა ქართულ ენაზე 1953 წლამდე არ მოხერხდა, ამიტომ სკოლა ფართოდ იყენებდა მასალის დაკონსპექტების ხერხს.

სკოლაში არსებობდა სახელოსნოები, სადაც აკეთებდნენ დიდაქტიკურ ხელსაწყოებს, მოეწყო პოლიტექნიკური შრომის ოთახი, სადაც გამოფენები იყო უსინათლო ბავშვთა მიერ შესრულებული ნაკეთობებისა.

1932 წლიდან ფართოდ დაინერგა საუბრის, დემონსტრაციის, ილუსტრაციის, ლაბორატორიული მუშაობის მეთოდები. 1938 წელს გაიხსნა მეთოდური კაბინეტი, რომლის გამგე იყო გ. ნიკოლეიშვილი. ეს კაბინეტი აწოდებდა სკოლებს მეთოდურ წერილებს, ადგილზე სწავლობდა

სპეციალური სკოლების სასწავლო-სააღმზრდელო მუშაობას და ეხმარებოდა სკოლის დეფექტების აღმოფხვრაში.

სკოლაში ნაყოფიერად მუშაობდა ტიფლოპედაგოგიური წრე. სადაც მუშავებოდა საკითხები ქართულ ენასა და ლიტერატურაში, მათემატიკაში, გეოგრაფიასა და სხვა დისციპლინებში. სკოლა თანდათან ივსებოდა საჭირო ინვენტარით. 1940-41 სასწავლო წელს სკოლამ მიიღო 50 კგ. ბრაილის ქაღალდი, 24 ცალი ბრაილის ახალი დაფა, უსინათლოთა საწერი ფანქრები. სასწავლო კაბინეტებისა და კლასებისათვის შეძენილ იქნა ინვენტარი, შეკეთდა სასკოლო დგამ-ავეჯი, ფართო ადგილი დაიჭირა ძერწვამ.

სამამულო ომის წლებში უსინათლო ბავშვთა სკოლას ყურადღება არ მოკლებია. 1953 წელს სტამბასთან მოეწყო ბრაილის შრიფტით მბეჭდავი სპეციალური სტამბა-სამაქრო, სადაც დაიბეჭდა ბრაილის შრიფტით შედგენილი სახელმძღვანელოები.

1954-55 სასწავლო წელს თბილისი უსინათლო ბავშვთა 8 წლიანი სკოლა გადაკეთდა თბილისის უსინათლო ბავშვთა სკოლა-ინტერნატად.

ამ სკოლადამთავრებულებს ატესტატთან ერთად ეძლეოდათ ცნობა ხელოსნის თანრიგისა.

საქართველოში იყო ყრუ-მუნჯთა სკოლა-ინტერნატი, რომელიც 1901 წელს გაიხსნა, მაგრამ ძირითადად სრულყოფილი მუშაობა 1921 წლიდან დაიწყო.

1928 წლამდე ამ სკოლაში სწავლება რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა. აუცილებელი იყო სწავლება მშობლიურ ენაზე ყოფილიყო. ამ მხრივ დიდი მუშაობა ჩატარა ლოგოპედ-პედაგოგმა ა.კაიშაურმა. იგი ღრმად გაეცნო ყრუ-მუნჯთა სკოლების მუშაობას და შეუდგა სწავლების მოწყობას ქართულ ენაზე. 1928 წლიდან სწავლება მიმდინარეობდა როგორც ქართულ, ასევე რუსულ ენაზე. მეტყველების განვითარებაში გაბატონდა სინთეზური მეთოდი, რაც იმაში გამოიხატებოდა, რომ ბავშვებს პირველად დაუყენებდნენ ბგერებს, შემდეგ ახდენდნენ მათ შერწყმას მარცვლებად და სიტყვებად, ბოლოს კი გადადიოდნენ წინადადებების შედგენაზე.

ამ სკოლაში თანდათან ფეხს იკიდებდა მთლიანი სიტყვებისა და ფრაზების მეთოდი. ამ მეთოდით ყრუ-მუნჯ ბავშვებს უნდა დაეწყოთ მეტყველების შესწავლა, ბგერების დაყენებით.

1936-37 სასწავლო წელს სკოლასთან შეიქმნა მეტოდური წრე, სადაც იკითხებოდა მეთოდური ხასიათის მოხსენებები. ყოველწლიურად 2-3 მასწავლებელი იგზავნებოდა მოსკოვსა და ლენინგრადში ყრუ-მუნჯთა სკოლების მუშაობის გასაცნობად, კვალიფიკაციის ამაღლების მიზნით.

მასწავლებელთა კვალიფიკაციის ამაღლების ინსტიტუტთან მოეწყო სურდო პედაგოგთა გადასამზადებელი კურსები, სადაც იკითხებოდა მეტყველების ფსიქოლოგია, ფსიქოპათოლოგია, სურდოლოგია, მეტყველებისა და სმენის ფიზიოლოგია, ფონეტიკა, მიმიკა, ქართული ენისა და მათემატიკის მეთოდები.

სკოლაში დიდი მუშაობა ჩატარდა 1937 წლიდან სასწავლო გეგმების პროგრამების შედგენაზე. სკოლამ საფუძვლიანად დაამუშავა ქართული ენის, რუსული ენისა და სხვა საგნების პროგრამები. გამოიცა ნ.ასამბაძის და ტ.უგულავას შრომა „ყრუ-მუნჯთა ბავშვთა ბგერების დაყენების მეთოდიკა“.

დიდი ყურადღება მიექცა შრომითი სწავლების საკითხებს. მუშაობდა ჭრა-კერვის სახელოსნო, ფოტო სახელოსნო.

ყრუ-მუნჯთა სკოლაში ყველაფერი მაინც არ იყო მოწესრიგებული. ბატონობდა ზეპირი მეტყველების სწავლების ფორმა, დიდი როლი ითამაშა ლაბორატორიამ, რომელიც 1938 წ. პროფ. ვნორაკიძის ინიციატივით გაიხსნა სკოლაში.

ეს ლაბორატორია დიდ საქმეს უკეთებდა მასობრივ სკოლებსაც. მოწმდებოდა სკოლაში სმენის დეფექტის მქონე ბავშვები, სათანადო დიაგნოზის დასმის შემდეგ კონსულტაციას უწევდა მასწავლებლებს, მშობლებს და საჭირო შემთხვევაში ასეთ ბავშვებს აგზავნიდა ფსიქონერვოლოგიურ, ფიზიოთერაპევტულ და სხვა შესაფერის სამკურნალო დაწესებულებებში.

ყრუ-მუნჯთა სკოლაში ბავშვებს ორი საათით უნდა ემუშავათ სკოლის სახელოსნოში, ამით ისინი არასრულ საშუალო განათლებასთან ერთად დებულობდნენ პროფესიულ განათლებასაც. კარგად მუშაობდა ჭრა-კერვის სახელოსნო, ფეხსაცმელების სახელოსნო. თბილისის მსგავსად ქუთაისსა და სიღნაღში გაიხსნა ყრუ-მუნჯთა სკოლა-ინტერნატები. სკოლა-ინტერნატებში

შეიქმნა „შრომითი სწავლების კლასები“, სადაც მუშაობდნენ ბავშვები. მათი გამომუშავება 150-200 მანეთამდე იყო და სპეციალურ თანრიგსაც ღებულობდნენ.

დიდი მუშაობა ტარდებოდა გონებრივად ჩამორჩენილ ბავშვთა აღზრდის საქმეში. ასეთი ბავშვების მონახვა, მათი გამოყოფა და გადაყვანა დამხმარე სკოლებში მეტად რთული იყო. ბავშვების შერჩევისათვის ტესტების მეთოდი იყო, რომელიც საუბედუროდ პედოლოგების ხელში მოხვდა. პედოლოგიური ლაბორატორია გაიხსნა ქ.თბილისში. პედოლოგების მანვე მუშაობით მიმდინარეობდა ბავშვთა გადარჩევა. მათი უაზრო და მანვე ტესტების მეშვეობით გონებრივად ჩამორჩენილ ბავშვთა კატეგორიაში მოექცნენ ნორმალური ინტელექტის მქონე ბავშვებიც. პედოლოგები შეიჭრნენ ფსიქოლოგიის, პედაგოგიკისა და დეფექტოლოგიის ფუნქციებში და ხელი მოჰკიდეს ბავშვთა დიაგნოსტიკას, თავიანთი ყალბი თეორიებით, ამიტომაც გაიზარდა გონებრივად ჩამორჩენილ ბავშვთა რიცხვი.

გონებრივად ჩამორჩენილ ბავშვთა სახლების გახსნა დაიწყო წინასწარ მოუმზადებელი მუშაობის ჩატარებლად, არ იყო კვალიფიციური კადრები.

პედოლოგების მიერ ბავშვების უაზრო შერჩევას დიდი ყურადღება მიექცა. მოხდა ნამდვილი შერჩევა, ამიტომაც გონებრივად სრულყოფილი ბავშვები დაუბრუნდნენ მასობრივ სკოლებს. ამ სკოლებში შეტანილ იქნა რიტორიკა, ძერწვა, გაიხსნა ლოგოპედიური კაბინეტი. დიდი ყურადღება ექცეოდა შრომით აღზრდას. გოგონები სწავლობდნენ ჭრა-კერვას, ვაშები-საგუნდო ხელოვნებას ეუფლებოდნენ.

სასკოლო რეფორმის მიხედვით დღეს დიდი ყურადღება ექცევა ისეთ ბავშვებს, რომლებიც სპეციალურ საგანმანათლებლო მუშაობას მოითხოვენ. მათ ინკლუზიური ბავშვები ეწოდებათ. ამ ბავშვებთან მასწავლებლებს დიდი მუშაობა სჭირდებათ საგანმანათლებლო დამატებითი მომსახურებისათვის, როგორცაა: სასწავლო გეგმის მოდიფიცირება, გარემოს ადაპტაცია და სხვა. ამ მოსწავლეებისათვის აუცილებელია სასკოლო ოთახში მოქცევის, სასკოლო წესების ცოდნის, მათი შერსრულებისა თუ დარღვევის თანმდევნი შედეგების პროგნოზირება.

ასეთი ბავშვებისათვის განათლების რეფორმა დიდ ყურადღებას უთმობს მოდიფიცირებული სასწავლო გეგმის წარმოებას. (მსგ)

ინკლუზიური განათლება გულისხმობს განათლებისადმი იმგვარ მიდგომას, როცა განათლების სისტემა უზრუნველყოფს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე (სსსმ) მოსწავლის ჩართვის ზოგადსაგანმანათლებლო პროცესში სხვა მოსწავლეებთან ერთად.

ინკლუზიური ბავშვები ყოველთვის იყვნენ დაიქნებიან. ისინი საზოგადოების განმარტებული იყვნენ. მათი განცალკავება თანატოლებიგან უშუალოდ დაკავშირებული იყო მათი პიროვნების, მათი ღირსების სელახვასთან, თავს დამცირებულად, დაჩაგრულად გრძნობდნენ, ჩვეულებრივი ბავშვები მათთან ურთიერთობას თავილოდნენ, ზემოდან დაჰყურებდნენ, ჩაგრავდნენ. რეფორმამ ამას კარგად გაართვა თავი და ასეთი ბავშვების ინტეგრირება მოხდა საზოგადოებასთან. ამით არც ინკლუზიური ბავშვები გრძნობდნენ თავს გარიყულად და არც სხვა ბავშვები დასცქერიან მათ ზემოდან. უკვე მათი დაახლოება, ინტეგრირება ხდება. მაგრამ დღევანდელი უმაღლესი სასწავლებლები ამზადებენ მასწავლებლებს, უტარდებათ ლექციები, ეუფლებიან ახალ მეთოდებს, სწავლობენ სპეციალურ მოდიფიცირებული სასწავლო გეგმის შედგენას.

ასეთი მუშაობის დროს დიდი ყურადღება უნდა დაეთმოს თითოეული ბავშვის ფსიქიკური თავისებურებების შესწავლას და მათი ინდივიდუალური თავისებურებების გათვალისწინებით უნდა შეირჩეს მეთოდები.

აუცილებელია სკოლას ჰყავდეს ფსიქოლოგი, რომელიც ამ საქმეს სრულყოფილად შეასრულებს.

ლიტერატურა:

- 1) პედაგოგიკის ისტორია, რედაქტორი ნ.ვასაძე. თბ. 1988წ.
- 2) პედაგოგიკის ისტორია, რედაქტორი ნ.ვასაძე. თბ. 1996წ.
- 3) პედაგოგიკის ისტორია, რედაქტორი ნ.ვასაძე. თბ. 2004წ.
- 4) უ.ობოლაძე. ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლა საბჭოთა საქართველოში. თბ. 1961წ.
- 5) სახალხო განათლება და პედაგოგიური მეცნიერებანი საბჭოთა საქართველოში. 1921-1961 წწ. (კრებული) თბ. 1962წ.
- 6) უ.ობოლაძე. განათლება და პედაგოგიური აზროვნება საქართველოში 1921-1956წწ.
- 7) უ.ობოლაძე. სახალხო განათლება საქართველოში. თბ. 1961წ.

Guliko Shengelia**The role of psychology in bringing up of children of specialized schools in the 20-th century****Abstract**

At the beginning of the 20-th century the educational system of Georgia was in bad condition. The Russia Empire considered Georgia to be its colony and forbade teaching our native language at schools. That's why 47% of population of Georgia in those days were uneducated.

In addition teachers were in hardship suffering from homeliness, hunger, low earning which caused their frequent strikes.

More over peasants' children weren't allowed to attend classes as fee was extremely high and they couldn't afford to buy expensive textbooks.

Despite this, Georgian intelligence took great afford to make new generation more educated, new schools were opened, new text books were published. However this process was slow but very profitable.

Tbilisi state university was founded at the beginning of the 20-th century. Russia was disabled to stop this educational process.

Гулизар Шенгелия**Роль психологии в воспитании детей в специальных школах Грузии в XX-е.****Резюме**

В двадцатых годах XX века в Грузии положение дел образования и воспитания было крайне тяжелым. В колониальной Грузии имперское правительство искусственно препятствовало повышению духовной культуры грузинского народа, запрещало обучение в школах на родном языке и внедряло рабскую покорность по отношению к царской России. Это явилось причиной того, что к 20-ым годам 47% грузинского населения было неграмотным.

Уровень обучения в школе был низким, на было соответствующего инвентаря, преследовались квалифицированные преподаватели. Материальное положение учителей было тяжелым, зарплата была низкой, голод и неимение крыши над головой часто вызывало забастовки учителей. В школе не могли учиться крестьянские дети, так как плата за обучение была высокой, не могли покупать дорогие учебника, что и являлось причиной неграмотности.

Несмотря на это, грузинская интеллигенция прилагала огромные, чтобы дети получили хорошее образование. Открывались школы, печатались учебники и программы, медленно, но вперед-двигалось дело образования.

სწავლების მეთოდოლოგია

Психология

History

ეთერ ბრეგაძე

ქუთაისი, საქართველო

ლექსიკოლოგიის ზოგიერთი საკითხის სწავლებისათვის IV კლასში

დაწყებითი საფეხურის მოსწავლეთა ლექსიკის გამდიდრების საკითხები უაღრესად აქტუალურია.

ეს ბუნებრივიცაა, რადგან დაწყებითი კლასების მოსწავლეთა მეტყველების განვითარება, პირველ რიგში, ლექსიკოლოგიის საკითხებზე მუშაობის გზით ხორციელდება. ამ მუშაობის ახალი სტრატეგიებისა და მეთოდების ძიებას, პედაგოგიურად, ფსიქოლოგიურად, პრაქტიკულად დადასტურებული რეკომენდაციების გამოყენებას თეორიულ ინტერესთან ერთად უაღრესად დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს მოსწავლეთა მეტყველების განვითარებისათვის.

დაწყებით საფეხურზე, განსაკუთრებით IV კლასში, ლექსიკოლოგიის საკითხების სწავლებისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს ეროვნული სასწავლო გეგმისა და პროგრამის ძირითადი მოთხოვნები.

ამოსავალი დებულება იმაში მდგომარეობს, რომ დაწყებითი საფეხური (I-IV კლასები) მოითხოვს სწავლების ამოცანების წარმოდგენას ინტეგრირებული, კოორდინირებული სახით. ამდენად, ამ შემთხვევაში წამყვანი პრინციპია საგნის (ქართული ენისა და ლიტერატურის) შინაარსობრივი ერთიანობა.

ამ მოთხოვნებიდან გამომდინარე, დაწყებითი კლასების სახელმძღვანელოები ითვალისწინებს ენის საკითხების სწავლებას ლიტერატურულ ტექსტებთან მიმართებაში.

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ დაწყებით საფეხურზე მშობლიური ენის სწავლება ემსახურება თვითგამოხატვისათვის აუცილებელი ენობრივი უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბებას სწავლების ყველა ძირითადი მიმართულებით: ზეპირი მეტყველება, კითხვა წერა. ეს პროცესი გულისხმობს მინიმალური ზეპირი და წერილობითი ფორმით კომუნიკაციის ფორმირებას, რაც ბავშვის ინტელექტუალურ შესაძლებლობებსა და ინტერესებს შეესაბამება.

ქართული ენისა და ლიტერატურის საგნობრივი პროგრამის სტანდარტში ჩამოყალიბებულია წლის ბოლოს მისაღწევი შედეგები და მათი ინდიკატორები, მოცემულია პროგრამის შინაარსი.

ამ საკითხების შესწავლის შემდეგ IV კლასის მოსწავლეები იყენებენ შესაბამის ენობრივ-გრამატიკულ საშუალებებს კონკრეტულ სამეტყველო სიტუაციაში.

შედეგი თვალსაჩინოა: ა) თუ მოსწავლე სხვადასხვა სიტუაციის (გარემოს აღწერა, ამინდი, ისტორიული ამბების გადმოცემა...) აღწერისას სათანადოდ გამოიყენებს მეტყველებაში სპეციფიკურ ლექსიკას;

ბ) მასწავლებლის მიერ მითითებული ნიმუშების მიხედვით შემოქმედებითად ჩართავს სიტყვათა სემანტიკურ კავშირებს (სინონიმები, ანტონიმები...);

გ) დააკვირდება სიტყვათა ლექსიკურ მნიშვნელობას და კონტექსტის გათვალისწინებით გამოიყენებს მათ და ა.შ.

რაც შეეხება IV კლასის პროგრამის შინაარსს, ნათლად ჩანს, ლექსიკოლოგიური ასპექტი; მდიდრდება ლექსიკური ფონდი, შემოდის სპეციალური ლექსიკა და ტერმინოლოგია, აქტიურად, შემოქმედებითად გამოიყენება სიტყვათა სემანტიკური კავშირები.

ყურადღება ექცევა სიტყვათა ლექსიკურ კავშირებზე დაკვირვებას (სიტყვათწარმოების საწყის წესებს, ახალ სიტყვათა წარმოქმნას), როულ სიტყვათა შედგენილობის გაანალიზებას, სიტყვის მრავალმნიშვნელობიანობას.

ამრიგად, ეროვნული სასწავლო გეგმა, საგნობრივი პროგრამა და სტანდარტი კარგ საშუალებას იძლევა IV კლასში ლექსიკოლოგიის საკითხებზე მუშაობისათვის.

ახალ გრიფირებულ სახელმძღვანელოებში სრულყოფილად არის წარმოდგენილი ენობრივი მასალა.

ვ. როლონაიას ჯგუფის მიერ შედგენილ IV კლასის ქართული ენისა და ლიტერატურის სახელმძღვანელოში ლექსიკოლოგიის საკითხებზე მრავალი სავარჯიშოა მოცემული. ასევე, ნ. მაღლაკელიძის ჯგუფის მიერ შედგენილ IV კლასის სახელმძღვანელოში ენობრივი მასალა მჭიდროდ უკავშირდება საკითხავ ტექსტებს. მასში მოცემული განსახდვრებები, წესები და სავარჯიშოები ხელს უწყობს ცალკეული გრამატიკული კატეგორიების გაცნობას, აგრეთვე ხეპირსა და წერით მეტყველებაში მათ პრაქტიკულ გამოყენებას.

წინადადებაზე მუშაობისას ყველაზე ხელსაყრელი პირობებია შექმნილი იმისათვის, რომ დაგაკვირვოთ მოსწავლეები ფრაზის შინაარსობრივ და ფორმობრივ მხარეზე, იმაზე, თუ როგორ იკვეთება აზრი სიტყვათა წყობაში, დავახელოვნოთ ისინი წინადადების გამართვაში, წინადადებისათვის შესაფერისი მნიშვნელობის სიტყვათა შერჩევაში, ამ სიტყვათა გრამატიკული თვალსაზრისით სწორი ფორმით ხმარებაში, წინადადებაში სიტყვათა მართებულად დალაგებაში.

აუცილებელია იმის დადგენა, თუ როგორ, რა საშუალებები, რა აქტივობები უნდა იქნეს გამოყენებული ფრაზაზე მუშაობის სწორად წარმართვისათვის.

აქტივობები არ არის კლასების მიხედვით მკაცრად გამოიჯნული, მასწავლებელი თვითონ ახდენს კოორდინაციას, როდის, რა აქტივობაზე ამუშაოს მოსწავლეები.

ფრაზაზე მუშაობის რამდენიმე სახე განიხილება: ტექსტის (წინადადების) გამომეტყველებით კითხვა, დეფორმირებული ტექსტის აღდგენა, შინაარსით ახლოს მდგომი სიტყვების (სინონიმების) დაწვეილება, კითხვებზე პასუხის გაცემა, ენის ბუნებრივი გამოთქმების ამოცნობა (მაგ. მიწის ბელტი, ღრუბლის ქულა და სხვ.), სინონიმებს შორის განსხვავების ამოცნობა და ამ სიტყვების წინადადებაში სწორად განაწილება.

ამათგან განვიხილავთ რამდენიმეს:

ა) შინაარსით ახლოს მდგომი სიტყვები - სინონიმებზე მუშაობა.

ბევრითი შედგენილობით განსხვავებულ სიტყვებს, რომელთაც ერთნაირი ან მსგავსი მნიშვნელობა აქვთ, სინონიმები ჰქვია.

სინონიმი ბერძნული სიტყვაა და ნიშნავს „თანასახელს“, ე.ი. ერთი და იმავე საგნის მეორე სახელს.

სინონიმები ენის სიმდიდრეა. მრავალგვარია მისი ფუნქცია: სინონიმებს დიდი მნიშვნელობას აქვს მეტყველების სიზუსტისა და კულტურისათვის, კონტექსტის შესაფერისი სიტყვის შერჩევისათვის. სინონიმებით სრულყოფილად ხასიათდება საგანი. მათი შერჩევით წინადადებაში მოუბარი გამოხატავს საგნის, მოვლენის ან მოქმედების შეფასებასაც. სინონიმები განმეორების თავიდან აცილების საუკეთესო საშუალებაა. ისინი იცავენ ენას უცხო სიტყვებისაგან და ა.შ.

დაწყებითი საფეხურზე IV კლასის სახელმძღვანელოებში საკმაოდ არის წარმოდგენილი შესაბამისი სავარჯიშო მასალა, მაგრამ ცოდნის განმტკიცებისათვის სასურველია მასწავლებელმა შეადგინოს დამატებითი სავარჯიშოები, მაგალითად:

1. ქვემოთ ჩამოთვლილ სიტყვებს მოუძებნეთ შინაარსით მახლობელი სიტყვები (სინონიმები) და მათი გამოყენებით შეადგინეთ წინადადებები:

- ონავარი- ბაღლი-
- ცხელი - გულადი -
- ახალგაზრდა - თავაზიანი -
- ლხინი - ბოროტი -

ნიმუში: ბოროტი - ავი, უკეთური,
 ბოროტი ადამიანი თავსაც ვნებს და სხვასაც.

უკეთური საქციელი არავის შერჩება.

2. ჩასვით მნიშვნელობით ახლო მდგომი სიტყვები:

- მამაცი (. . .) ჯარისკაცი
- ბეჯითი (. . .) მოსწავლე
- მშვენიერი (. . .) გოგონა
- მშვიდი (. . .) ბავშვი

3. გადაიწერეთ, შინაარსით ახლო მდგომ სიტყვებს (სინონიმებს) ქვეშ ხაზი გაუსვით:

- ა) მტერი აოხრებდა და აწიოკებდა ჩვენს ქვეყანას.
- ბ) გოგონები იცინოდნენ, ბიჭები ხარხარებდნენ.
- გ) ახალგაზრდები მხიარულობდნენ და ხალისობდნენ.
- დ) ბებია ჩუმად ლოცულობდა: ღმერთო, არ მოგვაკლო ხვალი და ბარაქა, სიკეთე და სიხარული.
- ე) გიორგის პაპა ბრძენი და განსწავლულია.

4. დააჯგუფეთ სინონიმურ წყვილებად შემდეგი სიტყვები: გამრჯე, დაღლილი, მეთაური, აუცილებელი, მრავალი, მახინჯი, ბაასი, ბედი, ამაყი, ოჯახი, მუსაიფი, იღბალი, უზღვავი, გონჯი, გორბი, ჯალაბი, უსიტყვოდ, უჩუმრად, ბეჯითი, დაქანცული, თავკაცი, უეჭველი;

5. შეადგინეთ სინონიმების რუკა:

სიტყვები	სინონიმური ცალები	სინონიმური სიტყვები კონტექსტის მიხედვით წინადადებაში
ბარაქა	ღოვლათი	წლევანდელი წელი ბარაქიანი იყო
ოსტატი
ლხინი
ჭკვიანი
მშვიდი

საკმაოდ ეფექტურია სინონიმურ წინადადებებზე მუშაობა. იგი შესაძლებლობას იძლევა, მოსწავლეებს მივცეთ გრამატიკული ფორმების პრაქტიკულად გამოყენების ჩვევა. ასეთ წინადადებებზე მუშაობა უკავშირდება გრამატიკის ელემენტარული საკითხების სწავლებას. მოსწავლეებს ვავარჯიშებთ სინონიმების გამოყენებით რთული და მარტივი წინადადებებით აზრის გადმოცემაზე. ისინი ერთმანეთს ეჯიბრებიან წინადადების უკეთესი ვარიანტის შექმნაში და ამ გზით სწავლობენ წინადადების აგებასაც.

სავარჯიშო მასალა დაწესებითი კლასების გრიფირებულ სახელმძღვანელოებში ბევრია, ოღონდ ასეთმა ვარჯიშობამ არ უნდა მიღოს ზერედე, მექანიკური ხასიათი.

ბ) საპირისპირო შინაარსის მქონე სიტყვები - ანტონიმებზე მუშაობა

სინონიმების შესწავლის შემდეგ მოსწავლეთა ყურადღება ექცევა საპირისპირო, ერთმანეთის საწინააღმდეგო მნიშვნელობის მქონე სიტყვებზე მუშაობას, რომელსაც ანტონიმი ჰქვია.

ანტონიმებზე ვარჯიშში II კლასიდან იწყება, IV კლასში კი აქტიურ სახეს იღებს.

დაწესებითი კლასების სახელმძღვანელოებში, ანტონიმების უკეთ შესწავლისათვის სხვადასხვა ტიპის სავარჯიშოებია შეტანილი.

განვიხილავთ ისეთ სავარჯიშოებს, რომლებიც უფრო მოსახერხებელი და ეფექტურია მოსწავლეთა გონებრივი განვითარებისა და ლექსიკური მარაგის გამდიდრებისათვის.

1. ქვემოთ მოცემულ წინადადებებში მოძებნეთ და ხაზი გაუსვით აზრობრივად საპირისპირო სიტყვებს:

გადავწყვიტე, მეცხვარეობა დამეწყო და ამ ხელობის შემწეობით მომეველო მთა და ბარი. მაძლარს ართმევ, მშიერს აძლევ, ღმერთი როგორ წაგახდენსა.

ძირს დედამიწას ვფიცავარ და მადლა ზეცაში ღმერთსა.

2. მოცემულ სიტყვებს მოუძებნეთ საპირისპირო მნიშვნელობის სიტყვები (ანტონიმები):

პატარა - თეთრი -

ღამაზი - ნათელი -

გრძელი - დღე -

3. ჩამოთვლილი ანტონიმების გამოყენებით შეადგინეთ წინადადებები:

მტერი - მოყვარე; ბეჯითი - ზარმაც; დილა - საღამო; მადლა - დაბლა;

აქ - იქ;

4. ხაზი გაუსვით ანტონიმებს აფორიზმებში:

„სწავლის ძირი მწარე არის, კენწეროში გატკბილდების“.

„ბოროტსა სძლია კეთილმან, არსება მისი გრძელია“.

5. მოუძებნეთ ანტონიმები შემდეგ სიტყვებს:

ღვინი; ტყუილი; გვიან; ცოცხლობს; გამარჯვება; გამხდარი; ცივი; აღმართი

6. მოსწავლეებს ეძლევათ ისეთი სავარჯიშოები, რომლებიც მათგან აზრობრივად ურთიერთსაწინააღმდეგო გამოთქმების ახსნას მოითხოვს:

იცოდე ბევრი, ილაპარაკე ცოტა.

სწავლა სინათლეა, უსწავლელობა - სიბნელე.

როგორც სინონიმები, ასევე ანტონიმები ენის სიმდიდრისა და განვითარების მაჩვენებელია.

აძლიერებს გამოსახველობასა და ემოციურობას.

ანტონიმური წყვილების გამოყენება ნათქვამს უფრო ეფექტურს ხდის.

ლიტერატურა:

1. ეროვნული სასწავლო გეგმა, საგნობრივი პროგრამა ქართულ ენასა და ლიტერატურაში, - 2007
2. ბ. ფონსუა - ქართული ენის ლექსიკოლოგია - 1974
3. ნ. გორდელაძე და სხვ. - ქართული ენა და ლიტერატურა, მე-4 კლასი, მასწავლებლის წიგნი, 2009
4. ნ. მადლაკელიძე და სხვ., - ქართული ენა და ლიტერატურა, IV კლასი, 2011
5. ვ. როდონაია და სხვ., - ქართული ენა და ლიტერატურა, IV კლასი, 2011

Ether Bregadze

Lexical work of teaching in the fourth grade

Abstract

Primary level student's vocabulary enrichment issues are extremely important. Primary school pupils in the development of lexical speech work is carried out by means of. In this work of teaching, physiologically, reasonable, confirmed by the use of theoretical issues with practical recommendations has a great importance speech development in children.

Lexical work of teaching at fourth grade considered to be the basic requirements of the national curriculum and program. The primary objectives of the present stage requires an integrated coordinated manners. Grifier books occupy a special place in the new material, because lexicology of the language enriches pupils speaking in general.

სწავლების მეთოდოლოგია

Психология

History

Darejan Dwali - Demetradse

ქუთაისი, საქართველო

Suggestopädische Formen im DaF - Unterricht

სტატიაში განხილულია სუგესტოპედიის ფორმები უცხო ენის მეცადინეობაზე. სუგესტოპედია უკავშირდება ბულგარელი თერაპევტისა და პედაგოგის გეორგ ლოზანოვის სახელს, რომელმაც ექსპერიმენტებით განავითარა სწავლის და დამახსოვრების მომეტებული უნარი. მოცემულია სუგესტოპედიის მოქმედების ძირითადი ფაქტორები.

Die Suggestopädie ("to suggest"+Pädagogik) geht auf die Entwicklungen des bulgarischen Therapeuten und Pädagogen Georgi Lozanov zurück. In Experimenten entwickelte er eine Methode, die gesteigerte Lern - und Gedächtnisleistung versprach. Zwei Elemente spielen dabei eine tragende Rolle, Lernen unter Entspannung und Lernen durch Suggestion bzw. Desuggestion. Als "Superlearning" fand die Methode dann seit den 70er Jahren große Beachtung. Zunächst im Fremdsprachenunterricht angewandt, findet sie heute zunehmend Eingang in den Fachunterricht.

Die Suggestopädie wird heute als Kunstwort definiert, das sich aus dem englischen "to suggest" (anbieten) und "Pädagogik" zusammensetzt. Damit rückt weniger die Suggestion, sondern vielmehr der Angebotsaspekt der suggestopädischen Arbeits - und Unterrichtsmethode in den Mittelpunkt der Aufmerksamkeit. Das "Anbieten" ist heute das Schlüsselwort, das für viele Suggestopäden das Wesen der Methode beschreibt, den der suggestopädische Unterricht macht Schülern und Teilnehmern eine Vielzahl von Lernangeboten, um Lernfreude und das Lernen selbst positiv und effektiv zu gestalten.

Wirkfaktoren der Suggestopädie

1. **Rhythmisierung** bezieht sich auf den gesamten Unterricht und betrifft den Wechsel von Anspannung und Entspannung, von aktiven und passiven Phasen sowie den Einsatz unterschiedlicher Sozialformen. Rhythmisierung sorgt für Abwechslung der Teilnehmer und damit für erhöhte Konzentrationsfähigkeit.

2. **Multisensorik** - Lernen mit allen Sinnen bedeutet das konsequente Aufbereiten aller Inhalte für alle Lerntypen und die Berücksichtigung der unterschiedlicher Lernstile. Ganzheitliches Lehren bedeutet den ganzen Menschen anzusprechen und einzubeziehen: Kopf, Herz und Bauch. Die Menschen lernen unterschiedlich und daher muss ein Lernstoff für alle Sinne aufbereitet werden.

3. **Gruppenprozess** werden durch den Einsatz wechselnder Sozialformen, durch gemeinsame Aktivitäten und spielerische Methoden gefördert und genutzt. Als Erfolgsfaktoren einer Gruppe kann man zwischen Kommunikation und Kommunion unterscheiden. Die Kommunikation dient dem Austausch, der in Kleingruppen - und Partnerarbeit stattfinden kann, Kommunion wird durch gemeinsames Erleben erzeugt: bei Spielen und Bewegungen, in Entspannung.

4. **Suggestion und Desuggestion** meint die mentale und psychische Vorbereitung und Öffnung der Lerner, den Abbau von Lernbarrieren, die Förderung von Selbstvertrauen und Freude am Lernen. Hierzu tragen auch Entspannungsübungen und eine angenehme Lernatmosphäre bei.

5. **Musik** in der Suggestopädie spielt eine wichtige Rolle, denn sie hat großen Einfluss auf die psychische Verfassung des Menschen. Sie hilft in einem entspannten Zustand zu kommen. Sie kann aber auch energetisieren oder einen Erinnerungsanker an bestimmte Lerninhalte darstellen.

ლიტერატურა:

1. Grötzebach C.: Spiele und Methoden für ein Training mit Herz und Verstand, Cabal, 2008
2. Zamyat M. Klein: Zauberwelt der Suggestopädie, 2010

Darejan Dvali-Demetradze

Suggestopedia in Foreign Language Learning

Abstract

Suggestopedia is connected with the name of a Bulgarian therapist and teacher Georgi Lozanov. By means of experiments he worked out a method which develops the skills of learning and remembering. In this method two elements are the most important: learning on the background of discharging and learning by the help of suggestion and desuggestion. This method was paid a great attention from the 70-ies of the last century.

The main methods of suggestopedia are rhythm, multi sensoral learning including all organs of perception, group work, suggestion, desuggestion and music.

The method of suggestopedia helps a language learner by the fact it gives him/her a relaxation and kills him/her with energy.

Дареджан Двали-Деметрадзе

Формы суггестопедии при изучении иностранного языка

Резюме

Суггестопедия связывается с именем болгарского терапевта и педагога Георга Лозанова, который посредством экспериментов разработал метод, развивающий способности изучения и запоминания. В этом методе основную роль играют два элемента: обучение на фоне снятия напряженности и обучение с помощью суггестии или десуггестии. Метод суггестопедии в процессе изучения иностранного языка привлек к себе пристальное внимание с 70-х годов прошлого столетия.

Основные факторы действия суггестопедии - ритмичность, мультисенсорное обучение путем включения всех органов чувств, процесс групповой работы, суггестия, десуггестия и музыка. Использование метода суггестопедии при изучении иностранного языка помогает обучаемому тем, что снимает у него напряженность и наполняет его энергией.

სწავლების მეთოდოლოგია

Психология

History

მანანა მიქაძე

ქუთაისი, საქართველო

მეტყველების კულტურის გაუმჯობესებისათვის საშუალო სკოლაში

მშობლიური ენის საფუძვლიანი შესწავლით მოსწავლეს უმდიდრდება გონება, უმუშავდება გარკვეული შეხედულება საგნებზე, მოვლენებზე, უვითარდება ადამიანური ცხოვრებისა და მოქმედებისათვის აუცილებელი ჩვევები, ყალიბდება როგორც განათლებული ადამიანი. მეტყველების განვითარების გეგმაშეწონილად წარმართვა მოითხოვს მისი ფსიქოფიზიოლოგიური ბუნების ცოდნას. არა მხოლოდ მშობლიური ენის მასწავლებელი უნდა ერკვეოდეს ამ საკითხებში, არამედ ყველა საგნის მასწავლებელი, ვინაიდან მეტყველების განვითარებას ხელს უწყობს არა მხოლოდ დედაენის, არამედ, საერთოდ, სხვადასხვა მეცნიერების საფუძვლების ცოდნა. მეცნიერებათა ელემენტარული საკითხების დაუფლება კი იმაზეა დამოკიდებული, თუ მოსწავლეს რამდენად სრულყოფილად ექნება შეთვისებული დედაენა, ის ენა, რომელზედაც აზროვნებს.

აზროვნება, მეტყველება და ენა, ერთმანეთთან უმჭიდროესად არის დაკავშირებული და ჩვეულებრივ სიტყვახმარებაში მათ ზოგჯერ ერთმანეთისაგანაც კი არ ასხვავებენ, მაგრამ აზროვნების, მეტყველებისა და ენის ცნებები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან, მათ თავ-თავისი სპეციფიკური ნიშნები აქვთ. ამ განსხვავების ცოდნა აუცილებლად საჭიროა.

მეთოდოლოგიურ ლიტერატურაში სათანადო გაგებით არ იხმარება ტერმინები "მეტყველების განვითარება", "ენის განვითარება". ეს ორი ტერმინი სხვადასხვა შინაარსის შემცველია. ენის განვითარების საკითხი - ლინგვისტიკის საკითხია და იგი ამ მეცნიერების სხვა ზოგად პრობლემებთანაა დაკავშირებული. მეტყველების განვითარების საკითხი კი პიროვნებას შეეხება, მის მეტყველებაში ენის კანონების დაცვასა და გამოყენებას გულისხმობს. ამდენად, სწავლების მეთოდოლოგია მოსწავლეთა მეტყველების განვითარების საკითხებს შეისწავლის და არა ენის განვითარებისას.

წერითი მეტყველების კულტურის დონის გამორკვევა-შეფასებისათვის მნიშვნელოვანია ნაწერის მოცულობა. იყო წლები, როცა საშუალო სკოლის ზედა კლასებში მტკიცებულად იდგა თხზულების ვრცლად წერის საკითხი. შეიძლება ითქვას, რომ ამ მიმართულებით, უმეტეს შემთხვევაში მდგომარეობა ამჟამად ნორმალურია.

მთავარია, მოსწავლეები შევაჩვიოთ სიტყვათა ზუსტი მნიშვნელობით ხმარებას, აზრის გადმოსაცემად შესაფერისი ლექსიკისა და გრამატიკული ფორმების შერჩევას, ფრაზის დახვეწას, სალიტერატურო ენის ნორმების და სიწმინდის დაცვას, წინადადებაში სიტყვებისა და თხზულებაში წინადადებების ლოგიკური თანამიმდევრობით დალაგებას, მეტყველების სტილზე ზრუნვას.

მეტყველების კულტურის ასამაღლებლად საჭიროა პოეტური და პროზაული ნაწარმოებებიდან ადგილების ზეპირად დასწავლა, ზოგიერთი ნაწარმოებიდან ადგილების გასცენურება

და როლებში წაკითხვა, რაც მოსწავლეებს ადვილად შეათვისებინებს ახალ სიტყვებსა და გამოთქმებს, წინადადების ბუნებრივ კონსტრუქციებს, ეუფლებიან წინადადებათა მართებულად წარმოქმნის ტექნიკას, მოხდენილ მეტყველების სტილს. ლექსიკური მარაგის გასამდიდრებლად მნიშვნელოვანია კლასგარეშე საკითხავი სხვადასხვა ჟანრის მასალა. სალექსიკონო მუშაობა, როგორც მეტყველების გამდიდრების საშუალება და სავარჯიშოთა ჩვენს მიერ შემუშავებული სისტემა, რომელიც წარმოდგენილია მოხსენებაში.

სწავლების მეთოდოლოგია Методика обучения Methodic of teaching

თამარ ლარიბაშვილი, ციური ახვლედიანი

თბილისი, საქართველო

აუდირებული ტექსტის აღქმის როლი
ფრანგული ენის სწავლებაში

ფრანგული ენის შემსწავლელი ფრანგულ სამეტყველო ტექსტს ისმენს სხვადასხვა სახით და სხვადასხვა გარემოში: სასწავლო აუდიტორიაში, რადიოთი, ტელევიზიით, ფილმით, აუდიოჩანაწერით, ფრანგულ სპექტაკლებზე დასწრებისას, საერთაშორისო სხდომებში მონაწილეობისას, მისთვის ნაცნობი ან უცნობი ადამიანების საუბრის მოსმენისას და ა.შ. ყოველ ასეთ შემთხვევაში, უცხოურ ენათა სწავლების ევროპული სტანდარტების ავტორთა აზრით, ფრანგული ენა ხდება ინსტრუმენტი, რომელიც საშუალებას გვაძლევს, მოვისმინოთ მეტყველება იმისათვის, რომ მოვიპოვოთ მოსმენილისაგან:

- ზოგადი ხასიათის ინფორმაცია;
- ცალკეული კონკრეტული ცნობები;
- ვრცელი (დაწვრილებითი) ინფორმაცია;
- ინფორმაცია იმის შესახებ, რაც პირდაპირ არ იყო ნათქვამი, მაგრამ გამომდინარეობს მოსმენილიდან, ანუ იმპლიციტურად გამოხატული ინფორმაცია.

სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, სამეტყველო ტექსტი, ისევე როგორც წერილობითი ფორმით წარმოდგენილი ტექსტი, შესაძლებელია “წავიკითხოთ” იმ მიზნით, რომ განვსაზღვროთ მისი ჟანრი, რეგისტრი, გამონათქვამის თემა ზოგადად; ან, ტექსტის მოსმენისას, ადრესატი შეიძლება დაინტერესდეს მხოლოდ განსაზღვრული ტიპის ინფორმაციის გაგებით – თარიღით, დროის პერიოდით, სხვადასხვა სახეობის საკუთარი სახელებით და ა.შ.; ან პირიქით, მას შეიძლება აინტერესებდეს მაუწყებელი ინფორმაციის უმცირესი დეტალები და უნდა გაიგოს ტექსტის შემადგენელი ყველა ელემენტი; დაბოლოს, ზოგიერთ სიტუაციაში, ადრესატმა უნდა შეძლოს გაიგოს არა სიტყვები, არამედ ის, რაც მათ უკან იმალება – ირონია, ქარაგმა, გადაკრული სიტყვა, მუქარა და ა.შ. (Cadre européen commun de référence pour les langues, Activités de réception et stratégies, Conseil de l’Europe, Les Editions Didier, Paris 2005, p. 54).

CECR გვთავაზობს შეფასების სკალას მოსმენილი ტექსტის ზოგადი გაგებისათვის და რიგ დამატებით სკალებს ფრანკოფონების მიერ (სხვადასხვა სახის საჯარო გამოსვლების – სპექტაკლების, ლექციების, კონფერენციების, ზეპირი განცხადებებისა და ინსტრუქციების, რადიოგადაცემებისა და აუდიოჩანაწერების - მსმენელის როლში) ზეპირმეტყველების გაგების შეფასებისათვის. ეს სკალები წარმოადგენენ სხვადასხვა საგამოცდო დავალებათა საფუძველს; მათ უმრავლესობაში ქმედების (აუდირებისა და წაკითხვის) რეცეფციულ სახეობათა სტრატეგია მსგავსია; მათი წარმატებული განხორციელებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს იმ კონტექსტის სწორად იდენტიფიცირების უნარს, რომელშიც ხორციელდება კომუნიკაცია. ეს კონტექსტი შეიძლება იყოს ლინგვისტური ან ექსტრალინგვისტური, მაგრამ სწორედ ის გვაძლევს საშუალებას, რომ ჩამოვაყალიბოთ ჰიპოთეზა გამონათქვამის შინაარსის შესახებ,

შევამოწმეთ მისი დამაჯერებლობა, შევასწოროთ და, აუცილებლობის შემთხვევაში, წამოვაცუნოთ ახალი ჰიპოთეზა (ასე მაგალითად, სადგურში ყოფნისას და ხმამაღლამოლაპარაკე რადიოთი განცხადების მოსმენისას, ფრანგული ენის არასაკმაო დონეზე მფლობე ადამიანიც ხვდება, რომ საქმე ეხება მატარებლის მოსვლას ან გამგზავრებას და ცდილობს გაიგონოს ქალაქის დასახელება ანუ მატარებლის დანიშნულების პუნქტი; ამის შემდეგ – პლატფორმის ნომერი, რომლიდანაც ეს მატარებელი მიემგზავრება ან მისი გამგზავრების დრო).

სხვა კომპეტენციათა შორის, CECR გამოყოფს უნარებსა და ჩვევებს, რაც საშუალებას იძლევა, რომ შეცნობილ იქნეს შესაბამისი ინდიკატორები და კონტექსტიდან გამოტანილ იქნეს ზეპირი და წერილობითი ტექსტის უცნობი ელემენტის შესაძლებელი მნიშვნელობა. სკალა, რომელიც საშუალებას გვაძლევს შევაფასოთ ამ უნარებისა და ჩვევების ფორმირების დონე, გვთავაზობს შემდეგ კრიტერიუმებს (CECR, გვ. 60):

A1 – კრიტერიუმები არ არის აღწერილი;

A2 – უნარი აქვს გამოიყენოს ყოველდღიური მოკლე გამონათქვამების საერთო აზრი, რომ კონტექსტზე დაყრდნობით, გააკეთოს დასკვნა უცნობი სიტყვების შესაძლო მნიშვნელობების შესახებ;

B1 – უნარი აქვს, კონტექსტის დახმარებით, მოახდინოს უცნობი სიტყვების იდენტიფიცირება იმ გამონათქვამებში, რომლებიც მისი ცოდნისა და ინტერესების სფეროს ეხება;

უნარი აქვს ამოიცნოს კონტექსტიდან ამოკრეფილი უცნობი სიტყვების აზრი და მიხედვს ერთიანი ფრაზის მნიშვნელობას, როდესაც ეს თემა მისთვის ნაცნობია;

B2 – უნარი აქვს გამოიყენოს გაგების სხვადასხვაგვარი სტრატეგია, ეყრდნობა რა საკვანძო მომენტებსა და გაგების კონტროლს და ეფუძნება რა კონტექსტუალურ ინდიკატორებს.

ფრანგული ენის გაკვეთილზე აუდირებული ტექსტების სმენითი აღქმა და გაგება

C1 – აქვს უნარი გამოიყენოს კონტექსტუალური, გრამატიკული და ლექსიკური ინდიკატორები, რათა მათზე დაყრდნობით, გააკეთოს დასკვნები ტექსტის ავტორის ურთიერთობების, განწყობისა და განზრახვების შესახებ, ასევე მოახდინოს პროგნოზირება შემდგომი შინაარსისა;

C2 – ისეთივეა როგორც C1.

აღსანიშნავია, რომ ჩამოთვლილ ენობრივ ქმედებათა ცალკეულ სახეობად გამოიყოფა აუდიოვიზუალური ტიპის აღქმა, რომლის დროსაც ინფორმაცია ერთდროულად აღიქმება სმენითაც და თვალითაც; მაგალითად, ტექსტის მოსმენისა და მისი წერილობითი ფორმის თვალის დევნებისას ერთდროულად; ტელეგადაცემის, ვიდეოფილმის, ფილმის ყურებისას (მათ შორის სუბტიტრებიანი ფილმისაც) და ა. შ.

ზეპირი ტექსტის აღქმის პროცესი ოთხ ეტაპად იყოფა (CECR, გვ. 74): 1. ბგერებისა და სიტყვების შეცნობა; 2. ტექსტის მთლიანი შეცნობა სიტუაციის შესაბამისად; 3. ტექსტის როგორც ლინგვისტური მთლიანობის გაგება; 4. გამონათქვამის აზრის ინტერპრეტაცია კონტექსტში.

აუდირების სწავლება უნდა განხორციელდეს იმგვარად, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს თითოეული ამ ეტაპისათვის აუცილებელი უნარებისა და ჩვევების ფორმირება.

1. ბგერების, ასევე სიტყვებისა და სიტყვაშეერთებების (რომელთა შემადგენლობაშიც შედიან ეს ბგერები) ამოცნობის ჩვევები ფორმირდება სწავლების პირველივე დღეებში, ფრანგული ენის ფონეტიკური და ფონოლოგიური სისტემების, ფრანგული წინადადების ლოგიკური დანაწევრებისა და ფრანგული ინტონაციის გაცნობის პროცესის დროს. წარმოთქმისა და ბგერების სმენითი აღქმის შესწავლა პრაქტიკულად ერთდროულად ხორციელდება. ბგერების, სიტყვებისა და სიტყვაშეერთებების სწორად აღქმისა და ამოცნობის რეცეფციულ პროცესებზე დასაკვირვებლად მიზანშეწონილია სავარჯიშოები ფრანგული და ქართული ენების მასალაზე (ფრანგული ენის ქართველ შემსწავლელთათვის; სხვა ეროვნებისათვის – შესაბამისად მისი მშობლიური ენისა და ფრანგულისა); მასალა უნდა შედგებოდეს ორივე ენაში არსებული ინტერნაციონალური სიტყვებისაგან. შემდგომ ეტაპზე შეიძლება შეთავაზებულ იქნეს მხოლოდ ერთი კრიტერიუმით განსხვავებული სიტყვები, მაგ. ერთი ბგერით: [oe] – [e] სიტყვებში soeur / serre, peur / père, leur / l'air და ა. შ.

ზეპირმეტყველების სმენითი აღქმის უნარებისა და ჩვევების შესაძენად შეიძლება შეთავაზებულ იქნეს მოსმენილი ტექსტის მიხედვით ფრაზის ორი ნაწილის გაერთიანება:

Reliez les deux parties de la phrase que vous entendez:

1. Le matin,	A. vous déjeunez où?
2. Maintenant,	B. vous faites quoi?
3. A midi,	C. je suis fatiguée.
4. L'après-midi,	D. je me lève tôt.
5. Le soir,	E. Je ne me dépêche plus.

(მაგალითები აღებულია წიგნიდან Michèle Barféty, Patricia Beaujouin, Compréhension Orale).

A2. აუდიოტექსტისა და სიტუაციის შეპირისპირება იძლევა ტექსტის საერთო აზრის ფორმულირების საშუალებას, თუგინგ ტექსტის ცალკეული შემადგენლები ან თუნდაც მთელი ტექსტიც კი უცნობი იყოს მსმენელისათვის. სწორედ ამ ფაქტის შედეგია, რომ მასწავლებელს შეუძლია პირველივე მეცადინეობის პირველივე წუთებიდანვე ფრანგულად მიმართოს მოსწავლეებს. მოსწავლეები ადვილად ამოიცნობენ მისალმების ფორმულებს « Je me présente... Je m'appelle... », ასევე შემავალიანებელ რეპლიკებს « Présente-toi... Et toi, comment t'appelles-tu ? » და ა. შ. ეს მაგალითები პრაქტიკულად უშეცდომოდ ინტერპრეტირდება სიტუაციურ კონტექსტში. სიტუაციური ურთიერთობის ასევე მნიშვნელოვანი ასპექტებია მიმიკა და ექსტიკულაცია, რაც ასევე ხელს უწყობს გამონათქვამის შინაარსის აღქმას. ასევე ტექსტის სიტუაციური აღქმის ნიმუშია პასუხები ამგვარი ტიპის შეკითხვებზე: Est-ce une annonce dans le métro ou une annonce publicitaire? Est-ce un compliment ou une blâme ? პასუხისათვის მნიშვნელოვანია შეკითხვის ხმის ტემბრისა და გამოსატული ემოციის სწორი აღქმა და შეფასება.

3. ტექსტის როგორც ლინგვისტური მთლიანობის გაგება ვარაუდობს, რომ ამ ტექსტის ძირითადი ლექსიკურ – გრამატიკული შემადგენლობა ცნობილია მსმენელისათვის და მას შეუძლია საკმაოდ ადექვატურად აღიქვას ეს ტექსტი იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც მასში არსებობს მისთვის (მსმენელისათვის) უცხო სიტყვები ან გრამატიკული კონსტრუქციები.

4. გამონათქვამის აზრის ინტერპრეტაცია კონტექსტში ვარაუდობს იმ უნარს, რომლის საშუალებითაც ფორმულირდება ჰიპოთეზა უცხო სიტყვის ან სიტყვაშეერთების მნიშვნელობის შესახებ, ტექსტის გარემოცვიდან გამომდინარე და ასევე იმ უნარსაც, რომლის საშუალებითაც შემოწმდება ამ ჰიპოთეზის სისწორე.

აუდირებით სწავლებისას ძალზე ეფექტურია სიმღერის ტექსტის გამოყენება; შეიძლება მოსწავლეებს მიეცეთ რომელიმე სიმღერა *texte à trous* –ს სახით და შევთავაზოთ გამოტოვებული ადგილების შევსება სიმღერის ტექსტის მოსმენის დროს.

ფრანგული ენის შემსწავლელთათვის საინტერესოა და მათი მოტივაციის ასამაღლებლად დიდად სასარგებლოა ინტერნეტში განლაგებული მრავალრიცხოვანი აუდიო და ვიდეორეკორდებით მუშაობა. მმაგ. საიტი RFI (Radio France Internationale) გვთავაზობს რიგ სავარჯიშოებს აუდირებისათვის: მოსასმენ ტექსტს, რომელიც წარმოდგენილია აუდიო ან ვიდეოჩანაწერის სახით, თან ახლავს სავარჯიშოთა სერია, რაც საშუალებას გვაძლევს უკეთ გავიგოთ აუდიოტექსტი; ახლავს ახსნებიც, რაც ამ სავარჯიშოებზე ავტონომიურ რეჟიმში მუშაობისა და შესრულებული დავალების სისწორის დამოუკიდებელი შემოწმების საშუალებასაც იძლევა. ასევე TCF – ში (Test de connaissance du français), არსებობს განყოფილება « აუდირება », სავარჯიშოებითა და ახსნებით, რომლებშიც კონტექსტის დახმარებით ყალიბდება სწორი პასუხები.

ამ საიტის ზოგიერთი განყოფილება შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მულტიმედიურ რეჟიმში, რადგან აუდიოჩანაწერის გვერდით ფიგურირებს მოსასმენი ტექსტის სრული ტრანსკრიფცია.

ფრანგული ტელევიზია TV5 –ის ინტერნეტ-საიტ პროგრამები ასევე საშუალებას აძლევს ფრანგული ენის ყველა შემსწავლელს იმუშაოს მრავალრიცხოვანი და მრავალგვარი აუთენტური აუდიო და ვიდეოჩანაწერებით.

ფრანგული ენის შემსწავლელთათვის ასევე მრავალმხრივ საინტერესოა და სასარგებლოა: ინტერნეტის ყოველკვირეული პროგრამა 7 jours sur la planète, საიტი Le Point du FLE და მრავალი სხვ.

ლიტერატურა:

Cadre européen commun de référence pour les langues, Activités de réception et stratégies, Conseil de l'Europe, Les Editions Didier, Paris 2005,
 Michèle Barféty, Patricia Beaujouin, Compréhension Orale. Paris, 2006.
 Mieux comprendre l'oral: formation des formateurs. Emmanuelle Carette. GRAPEL – Université Nancy 2. In : Quel oral enseigner, cinquante ans après le Français fondamental ? CLE International, 2008.

თამარ ღარიბაშვილი, ციური ახვლედიანი აუდირებულ ტექსტის აღქმის როლი ფრანგული ენის სწავლებაში

რეზიუმე

ფრანგული ენის შემსწავლელი ფრანგულ სამეტყველო ტექსტს ისმენს სხვადასხვა სახით და სხვადასხვა გარემოში: სასწავლო აუდიტორიაში, რადიოთი, ტელევიზიით და ა.შ. ყოველ ასეთ შემთხვევაში, უცხოურ ენათა სწავლების ევროპული სტანდარტების ავტორთა აზრით, ფრანგული ენა ხდება ინსტრუმენტი, რომელიც საშუალებას გვაძლევს, მოვისმინოთ მეტყველება იმისათვის, რომ მოვიპოვოთ მოსმენილისაგან მრავალი სახის ინფორმაცია.

ზეპირი ტექსტის აღქმის პროცესი ოთხ ეტაპად იყოფა: 1. ბგერებისა და სიტყვების შეცნობა; 2. ტექსტის მთლიანი შეცნობა სიტუაციის შესაბამისად; 3. ტექსტის როგორც ლინგვისტური მთლიანობის გაგება; 4. გამონათქვამის აზრის ინტერპრეტაცია კონტექსტში.

აუდირების სწავლება უნდა განხორციელდეს იმგვარად, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს თითოეული ამ ეტაპისათვის აუცილებელი უნარებისა და ჩვევების ფორმირება.

Тамар Гарибашвили, Циური Ахвледiani

Роль восприятия прослушиваемого текста в изучении французского языка

Резюме

Изучающий французский язык слышит французскую разговорную речь в разных обстоятельствах: в аудитории, в радио, в телевизоре и т.д. В каждом из этих случаев, по мнению авторов стандартов изучения иностранных языков, французский язык является инструментом, дающим нам возможность выслушать устную речь для того, чтобы выудить оттуда нужную нам информацию.

Процесс восприятия устной речи делится на четыре этапа: 1. Восприятие звуков и слов. 2. Восприятие текста полностью в соответствии с ситуацией. 3. Понятие текста, как лингвистическое целое. 4. Интерпретация смысла текста.

Изучение прослушивания должно осуществляться так, чтобы обеспечивалось формирование нужных навыков для каждого из этих этапов.

შინაარსი

ირმა ასათიანი იანიჩართა კორპუსის ისტორიისათვის.....	13
ქეთევან გაბუნია, გვანცა ჭანტურია მეტყველების ფსიქოლინგვისტური აღქმა.....	19
ქეთევან დოდონაძე ტექსტის ვერტიკალური სტრუქტურა და რეფერენცია როგორც მეტაკატეგორია.....	23
ეკატერინე გაჩეჩილაძე ფრანგულ ენაში გრამატიკული კატეგორიების გამოყოფის სინტაგმატურ-პარადიგმატული საფუძველი.....	27
Darejan Dwali - Demetradse 31 Suggestopädische Formen im DaF - Unterricht.....	31
თამარ თვალაძე სტილისტიკურად მარკირებული ერთეულების კომბინატორიკა მხატვრულ ტექსტში.....	33
თამარ ლომთაძე სათაური.....	40
თამარ მამარდაშვილი მიმღებობის მაწარმოებლებთან დაკავშირებული რამდენიმე საკითხი.....	45
ინგა მარგველაშვილი, პაატა ჯაფარიძე ლაზური ზმნის მორფოლოგიური სტრუქტურის აღმოსავლური სეგმენტები.....	49
მანანა მიქაძე ლოკალურ ბრუნვათა საკითხისათვის ქართულ ენათმეცნიერებაში.....	53
რამაზ სვანაძე გერმანული და ქართული ტოქსოუს მონაწილეთა კითხვითი ქცევა.....	60
ელენე ფილაშვილი მწკრივთა ე.წ. შეუძლებელი კომბინაციების შესახებ ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციაში.....	64
ზინაიდა ჩაჩანიძე საინფორმაციო ცნობის როგორც უანრის „ტექსტად ქცევის“ ფორმულა და მისი ტიპოლოგია.....	69
იზოლდა ჩხოზაძე იუმორისა და მეტაფორის ლინგვისტური სახდერები.....	77

ქრისტინე ძაგნიძე	
ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა კოგნიტიური ინტერპრეტაციის შესახებ	81
Бибикова Александра Михайловна	
Пародирование в поэтике коротких пьес Акилле Кампаниле	87
დათო დიდიძე	
იმპლიციტური რემარკები	90
ლელა ებგვერაძე	
წინადადების სტრუქტურული სქემის სწავლების პროცესში გამოყენების პრაქტიკული მნიშვნელობის შესახებ	95
ლალი მიქაძე	
ცისფერყანწველთა ლიტერატურული საღონები ქუთაისში	101
ლელია ქველიძე	
მოდერნიზმი ისლამში და გენდერული თანასწორობის საკითხი	105
ნაზი ხელაია, თამარ გუმბერიძე	
თანამედროვე ქართული მწერლობის პრობლემები	109
მადონა ქებაძე	
მუსტაფა ქემალ ათათურქი (ბიოგრაფიული მიმოხილვა)	115
გულიკო შენგელია	
ფსიქოლოგიის როლი ბავშვთა აღზრდაში მე-20 საუკუნის საქართველოს სპეციალურ სკოლებში	124
ეთერ ბრეგაძე	
ლექსიკოლოგიის ზოგიერთი საკითხის სწავლებისათვის IV კლასში	128
Darejan Dwali - Demetradse	
Suggestopädische Formen im DaF - Unterricht	133
მანანა მიქაძე	
მეტყველების კულტურის გაუმჯობესებისათვის საშუალო სკოლაში	135
თამარ ღარიბაშვილი, ციური ახვლედიანი	
აუდირებული ტექსტის აღქმის როლი ფრანგული ენის სწავლებაში	137

Contents

Irma Asatiani About the history of Yeniçeri troops.....	17
Qetevan gabunia, Gvanca Chanturia Abstract.....	22
Ketevan Dogonadze The Vertical structure of the Text and Reference as a Metacategory.....	26
Ekaterine Gachechiladze Syntagmatic-paradigmatic relations as a basis of defining grammatical categories in French.....	29
Darejan Dvali-Demetradze Suggestopedia in Foreign Language Learning.....	32
Tamar Tvaladze The combinatorial analysis of stylistically marked units in text.....	39
Tamar Mamardashvili Some issues connected with the participle formation.....	48
Inga margvelashvili, Paata jafaridze Oriental Segments of the Morphological Structure of the Verb in Lazian Language.....	52
Manana Mikadze Question of local cases in georgian linguistic.....	59
Ramaz Svanidze Frageverhalten der deutschen und georgischen Talkshowteilnehmer.....	63
Elene Pilashvili About the so-called impossible combinations of scives in hypotaxical construction	68
Zinaida Chachanidze The formula of “turning” informational note as a genre into text and its typology.....	75
Izolda Chkhobadze satauri.....	80
Qristine Dzagnidze Abstract.....	86
Lela Edzgveradze About practical aspects of sentence analyzing	100
Lali Mikadze From the history of home salons in Kutaisi.....	104

Leila Kvelidze The Problems of Gender Equality and Reformation of Islam.....	107
Nazi Khelaia, Tamar Gumberidze Issues Regarding PThe Contemporary Georgian Script.....	113
Madona Keadze Mustafa Kemal Ataturk (biography review)	123
Guliko Shengelia The role of psychology in bringing up of children of specialized schools in the 20-th century.....	127
Ether Bregadze Lexical work of teaching in the fourth grade.....	131
Darejan Dvali-Demetradze Suggestopedia in Foreign Language Learning.....	134

Содержание

Ирма Асатиани Из истории корпуса янычар.....	17
Кетеван Догондзе Вертикальная Структура Текста и Референция как Метакатегория.....	26
Екатерине Гаччиладзе Синтагматико-парадигматическая основа грамматических категорий во французском языке.....	30
Дареджан Двали-Деметрадзе Формы сугестопедии при изучении иностранного языка.....	32
Тамара Тваладзе Комбинаторика стилистически маркированных единиц в художественном тексте.....	39
Тамар Мамардашвили Несколько вопросов о средствах, производящих причастия.....	48
Инга Маргвелавшили, Паата Джафаридзе Восточные сегменты морфологической структуры глагола Лазского языка.....	52
Елене Пилашвили Так называемые невозможные комбинации строя гипотаксичной конструкции.....	68
Зинаида Чачанидзе Формула «превращения» информационной заметки как жанра в текст и ее типология	75
Кристине Дзагнидзе Когнитивная интерпретация фразеологических единиц.....	86
Лела Едзгверадзе О практических аспектах использования структурных схем предложения.....	100
Леила Квелидзе Модернизм в исламе и проблемы женской эмансипации.....	108
Нази Хелая, Тамар Гумберидзе Проблемы современной грузинской литературе.....	114

Гулизар Шенгелия
Роль психологии в воспитании детей в специальных школах Грузии в XX-е.....127

Этер Брегадзе
О некоторых вопросах обучения лексикологии в IV классе.....132

Дареджан Двали-Деметрадзе
Формы суггестопедии при изучении иностранного языка.....134

Тамар Гарибашвили, Циури Ахвледиани
Роль восприятия прослушиваемого текста в изучении французского языка.....140